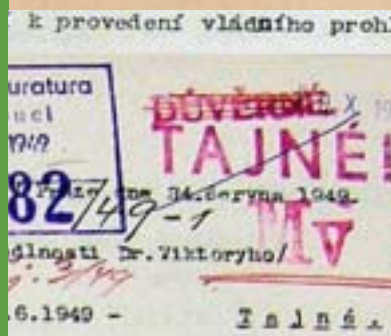

SBORNÍK

Státní okresní archiv Přerov

2012

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Sborník Státního okresního archivu Přerov.
Vydal Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Přerov.
Přerov 2012.
Odpovědný redaktor Jiří Lapáček.
Spolupráce na redakci Petr Jirák.
Počet stran 184.
Sazba a tisk Miloslav Flašar, ELAN spol. s r. o. Přerov.
Počet výtisků 400.

ISBN 978-80-87632-00-0
ISSN 1214-4762

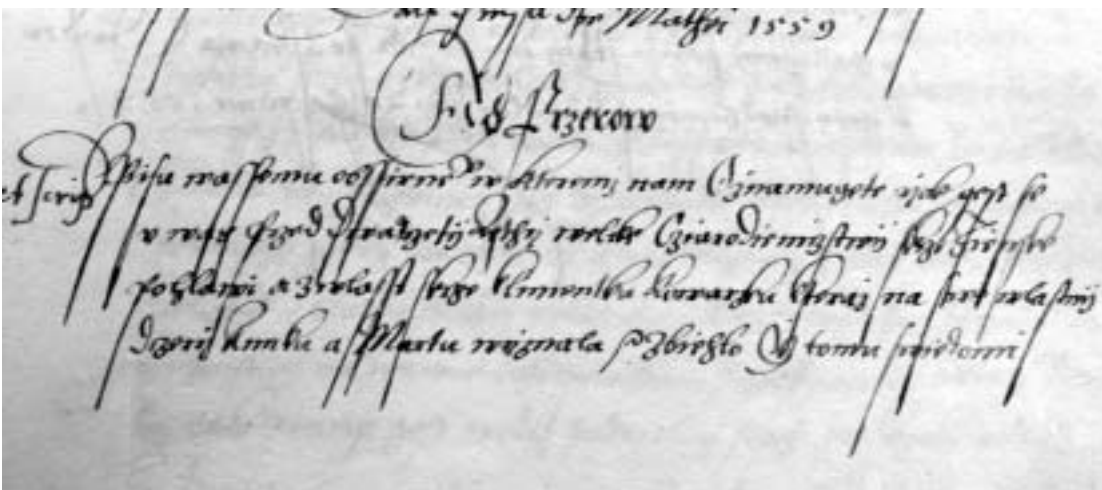
Obsah

Jan Štěpán Přerovské čarodějnice v 16. století	5
Jiří Lapáček Drobnosti ze zámku v Dřevohosticích	11
Ingrid Silná Hudba v kostele sv. Markéty v Troubkách ve druhé polovině 19. století	41
Miroslav Marada Z Přerova do Senty. Životní příběh Salomona Kleina	47
Věra Fišmistrová Dělnický vzdělávací a podpůrný spolek Svornost v Přerově 1882–1952	53
Petr Kadlec Ke vzniku a vývoji druhého gymnázia v Hranicích v letech 1912–1922	74
Jan Jirka Atletika a sport mezi legionáři na Sibiři	90
Jana Spálenková Vojenská akademie v Hranicích na Moravě „na vlastní kůži“	93
Petr Hlavačka Zánik Kněžské nemocenské pokladny v Československu roku 1948	104
Jan Štěpán Vilém Prinke a znak města Lipníka nad Bečvou z roku 1948	143
Milada Písková Vzpomínka na profesora Edmunda Hlebu (1926–2011)	154
Petr Jirák Osada Símře a její obyvatelé – oběti kolektivizace zemědělství 1. část	156

Jan Štěpán

Přerovské čarodějnice v 16. století

Víra v čarodějnice je naneštěstí stará takřka jako lidstvo samo. Mnoho nevysvětlitelných jevů, nemocí a nešťastných událostí, ke kterým v koloběhu života dochází, totiž hledalo v „dobrém světě“ svou příčinu. Zlo, které mělo být obsaženo v kouzlech, se v různých kulturách připisovalo různým činitelům, od spirituálních hybatelů k těm personifikovaným v osobách čarodějnic, a podstatně méně k černokněžníkům. Dnešní poněkud okřídlené rčení, že dobrý skutek musí být po zásluze potrestán, totiž v minulosti neodpovídalo chápání „dobrého světa“ a kauzality odměny za dobré skutky. Vysvětlit, jak je možné, že se dobrý člověk má špatně, či to, že zlý člověk je na tom za života lépe, bylo možné pouze zásahem zla, nebo rouháním. Z hlediska vlastní bezpečnosti tak bylo vždy dobré přisoudit neštěstí někomu jinému, než se rouhat a fakticky se tak stát špatným. Nešťastnou byla také jedna věta v bibli, která říká: „Čarodějnici nedáš živu býti.“ Odtud byl prostor pro to, čemu dnes říkáme „hony na čarodějnice“, v zásadě připraven.¹

Ukázka ze zápisu v olomoucké městské knize o čarodějnicích v Přerově

Není zde důvod rozebírat, který případ čarodějnictví byl první, zda v některém století docházelo k méně případům, ani která část Evropy, či naši země byla této víře více nakloněna. Každopádně zlomek dodnes dochovaných případů ukazuje, jak se v určitých oblastech hledaly příčiny zla personifikované do údajných čarodějnic a v jiných ne. Je jen jasné, že podle

¹ Kralická bible, Exodus 22:18.

übelthat bewisen/so wirdet doch der dem sy zügemessen ist darumb nit verun
leümdt noch anders gestrafft/ dann das er von der selben sachen/ es sey ain an
klag/ zeügknus/ fürderung oder anders auß geschlossen vnd ver worffen/ es ma
ge auch der selb exception ob er solch übelthat nit beweißt/ von seiner rechtlichen
exception vnd eintred wegen nit gestrafft werden.

Způsoby mučení a poprav včetně upalování v 16. století

všeho alespoň v určitých oblastech vítězil rozum, a hranice, které měly být tím jediným, co čarodějníci spolehlivě zničí, plály jen někde.

Naneštěstí se k řadě případů dnes již nedostaneme, takže jejich skutečné množství a výsledkek nám zůstane nejspíše navždy skryt. Z oblasti záhadologie se ale můžeme přenést na poněkud racionálnější půdu úvah a zamyslet se nad tím, co je na celé věci tak záhadného. Např. víra v ordál, který bezpečně určí, zda je žena čarodějnicí, nebo ne, je sice spolehlivě použitelný se stejným výsledkem i dnes, ale každý, kdo by si myslel, že je průkazný, jej může podstoupit a dopadne stejně. Víra v to, že svázaná žena vhozená do vody bude jakožto čarodějnice plavat, zatímco nevinná žena se utopí, protože ji čistota vody na rozdíl od čarodějnice přijme, je totiž aplikovatelná i na kteréhokoliv muže, snad s výjimkou Harryho Houdiniho. Podobně je tomu se sporem dodnes vedeným o účinek homeopatik, která pomohou řadě lidí, ale v čase „honu na čarodějnice“ se měnila v čarovné bylinky, které byly určeny ke škodě lidí, a řada z tzv. čarodějnic byly jen prosté bylinkářky. Inu účel vždy světil prostředky. Podobně tomu jistě také bylo v případě již známých případů čarodějnic v Přerově, kterých se tento příspěvek týká, a také zde platí, že máme jen omezené informace. Pocházejí jednak z pramenů bratrských knih a jednak z knihy naučení vydávaných olomouckou městskou radou městským či vesnickým soudům, které ji byly podřízeny.

Zatím nejstarší doložená zpráva o čarodějnicích v Přerově pochází z Nekrologia jednoty bratrské a vztahuje se k roku 1531.² Podle této zprávy zde tehdy čarodějnice mimo řadu dalších lidí otrávil také přerovského jáhna, kantora a lékaře Víta i s rodinou.³ Zdá se, že nějakou dobu poté byl v Přerově klid, ale ze zprávy v roce 1559, kterou vydalo olomoucké vrchní právo Přerovským, vyplývá, že opět došlo k nějakým nevysvětlitelným událostem.⁴ Přerovští, kteří si nevěděli s případem rady, zaslali do Olomouce rozsáhlý spis, ve kterém jim popsali události, k nimž mělo dojít asi před dvaceti lety, kdy měla jakási Klimentka Kovářka obvinít z čarodějnictví také své dvě dcery Annu a Martu.⁵ Tyto dcery byly pravděpodobně zproštěny viny, přinejmenším Marta, protože ji v roce 1559 nejspíše někdo nařkl z čarodějnictví. Toto obvinění zřejmě bylo vážné, protože se dozvídáme, že na jeho základě mohla být Marta předána útrpnému právu a mučena.

Další zprávy k jejímu osudu sice nemáme, ale zdá se, že údajné čáry neustály. Mezi červnem a červencem 1561 Přerovští opět žádali radu ve věci čarodějnic. U jakési pivovarnice Jankové totiž našli jako doličné předměty různé koření, vosky, suchou žabu a další předměty, které je utvrdily v tom, že se jedná o čarodějnici. Mimo Jankovou měla být dále útrpným právem vyslýchána Urbanková a na základě výsledku mělo být postupováno proti dalším osobám. Zdá se, že shledané výpovědi jen potvrdily kouzla a čáry, protože podle následující odpovědi byly obě tyto údajné čarodějnice hned druhý den popraveny, a to pro „ďábelské skutky“.

2 *Nekrologium Jednoty bratrské 1572*.

http://www.manuscriptorium.com/apps/main/en/index.php?request=show_tei_digidoc&docId=set04031828.

3 HOSÁK, L. a kol.: *Dějiny města Přerova*. I. Přerov 1970, s. 174.

4 Tamtéž, s. 172–173. PRASEK, V.: *Organisace práv magdeburských*. Olomouc 1900, s. 141. Zde však není zmíněn list z folia 96v.

5 Státní okresní archiv Olomouc, fond Archiv města Olomouc (Fond M 1-1), kn. č. 197, inv. č. 2043 (Naučení a rozsudky vydaná městskou radou (Liber sentenciarum) z let 1558–1567).

Opět se v radě Olomouckých uvádí, že se mají podobně zachovat také k ostatním, o kterých se ve výslechu píše, a výjimky činily pouze Kuna Wandělková a sestra popravené Jankové Dorota, které byly obě těhotné. U nich se s dalšími výsledky a případnou popravou mělo počkat až po porodu. Poté šly události poněkud pomaleji, ale přesto byly na základě těchto výsledků upáleny další čarodějnice. Dále byly totiž vyslýchány Bahnová, Hlavková, Waincová a Vojtková, ale zdá se, že jejich přičiněním byly nakonec obě těhotné ženy, Kuna Wandělková i sestra Jankové Dorota, a navíc Kateřina Waincová omilostněny. Když totiž tyto čtyři ženy stály na hranici, ještě před upálením odvolaly svoje výpovědi a zdá se, že tak bylo rozhodnuto ve prospěch zmíněných tří žen, které tedy neměly s čarami mít nic společného. Propuštěny z vězení však přesto mohly být až poté, co se za ně zaručili hodnověrní ručitelé. Je zde také zřejmá síla, kterou prokázaly ženy odsouzené na smrt na hranici, když dokázaly ochránit alespoň ty, které by stejný osud potkal o něco později.

Podle těchto zmínek se zdá, že v letech 1559–1561 došlo v Přerově na základě výsledků k upálení alespoň sedmi údajných čarodějnic a několik dalších žen bylo z čarodějnictví obviněno. Zda za jejich obviněním stála tehdy nevysvětlitelná úmrtí, která přinutila někoho hledat v minulosti, se již nedovíme. Každopádně případ, který se stal v roce 1531, zřejmě s tím mladším úzce souvisel a nejinak tomu bylo i s tím posledním. Strach, který nám neznámé události vyvolaly, však způsobil snahu hledat zlo mezi ženami, které mohly být jen kořenářkami. Nasvědčovala by tomu zmínka o nalezeném kořeni, které mohlo být paradoxně určeno k léčení. Zbytek zřejmě záležel jen na povaze výslechu. Městská rada totiž byla sama na vážkách, jak vlastně s údajnými čarodějnicemi naložit. Povaha případu je sice donutila nechat ženy mučit, přesto však odvolání na hranici znamenalo, že jejich víra v to, že se jednalo o čarodějnice, nebyla tak neotřesitelná. Jen těžko si lze totiž představit skutečnou muka, kterými kat donutil tyto ženy k přiznání i k falešnému obvinění dalších. Na druhou stranu tyto případy dokládají také opačnou stranu těchto výsledků. Podobnost s čarodějnicemi v jiných místech totiž není náhodná. Zatímco vyslýchané ženy znaly tzv. čarodějnice jen z vyprávění za pozdních večerů, vyslýchající si za tímto účelem obstarávali svědectví a doklady z jiných míst. Na rozdíl od údajných čarodějnic tak věděli, na co se mají ptát, co mají hledat, a s použitím vhodných mučících nástrojů se jim na předem formulované otázky nakonec vždy dostalo kladné odpovědi. Odpovědi údajných čarodějnic tak většinou jen reflektují otázky vyslýchajících a snahu podsunout vyslýchaným informace a slova, které do té doby často nikdy neslyšely.

Podobnost s připravenými procesy z 50. let 20. století zde skutečně není náhodná, a to ani v tom, že ženy posléze svá tvrzení odvolaly. Záleželo pak jen na míře „zdravého rozumu“ při hledání práva, kdy zde opět byly dvě možnosti. Buď ta přerovsko-olomoucká, kde alespoň některé z žen byly očištěny od vynuceného nařčení, nebo ta známější losinská, kde zvítězilo zlo v jiné podobě. Argumentem proti odvolání totiž v Losínách, ale kupř. také v Jeseníku, bylo to, že ďábel přece našeptává těmto ženám, co mají říkat, a odvolání bylo opět způsobeno jen jeho mocí nad ženami. Ještě zbývá dodat k těmto případům jednu drobnost. Z procesů proti čarodějnicím bývá často viněna římskokatolická církev, a odhlédneme-li od toho, že výsledky včet-

ně poprav provádělo právo světské, a to dokonce mocně podporované světským davem, v případě těchto přerovských čarodějnic šlo o církev bratrskou, která tehdy v Přerově působila. Víra v čarodějnice totiž nebyla postavena na víře v Boha konkrétního náboženství, ale ve zlo, které lidé působí sami sobě, přičemž vyvolání těchto „honů na čarodějnice“ bylo v důsledku mnohem větším zlem na nevinných ženách. Tak je to ale s „hony na čarodějnice“ naneštěstí dodnes.

Příloha

Nekrologium Jednoty bratrské 1572

Léta Páně 1531

Umřel Vít lékař přerovský v sobotu před svatým Matoušem, byl muž čistý, veliký, tlustý, kadeřavý. Kantor v zboru přerovském za mnoho let, byl jáhnem u bratří, potom se oženil, v lékařství se dal, dařilo se mu velmi. Potom v Přerově rozmohly se čarodějnice, kteréž mnohé lidi připravily o životy a mezi jinými i toho lékaře otrávil, nepomohlo ani privilegium a zemanství, kteréž mu byl daroval polský král. Rod jeho, synové a dcery, všichni zemřeli, žádného z jeho rodu nezůstalo živého.

Kniha naučení a rozsudků vydaných olomouckou městskou radou

Fol. 28r,v

Ad Přerov

Spisu vašemu obšírnému, v kterémž nám oznamujete, jak jest se u vás před dvaceti lety veliké čarodějnictví skrze ženské pohlaví, a zvlášť skrze Klimentku Kovářku, kteráž na své vlastní dcery Anku a Martu vyznala, se sběhlo, i tomu svědomí, kteréž se na dotčenou Martu vztahuje, jsme vyrozuměli, to všecko u sebe dobře povážíce, vám toto naučení na prosbu vaši dáváme, že z téhož spisu vašeho, též i z svědomí se toliko nachází, že k dotčené Martě právem útrpným přikročiti dáti můžete, aby se potom po vyznání jejím co slušné a spravedlivé v té věci jim státi mohlo. A to z práva.

Datum fiii die Mathei 1559 (20. 9. 1559)

Fol. 96v

Ad Přerov

Jakož nám oznamujete, že nějaké osoby pohlaví ženského, které v podezření jsou, že by čarodějnice býti měly, dokládajíc, že při Jankové pivovarnici rozličné koření, vosky, žába suchá etc. nalezeny jsou. Jakž pak to vše psaní vaše i svědomí, kteréž nám odsíláte, v sobě šířeji obsahuje a zavírá, nás v tom, jak byste se k těmž osobám zachovati měli, za naučení prosíc.

Na to za právo vyřikáme, že se z téhož spisu i svědomí tolik nachází, že k těmž osobám, totiž k Urbance a k Jankové právem útrpným přikročiti a vedle vyznání jich dále se k nám zachovati dáti podle práva můžete, a to z práva. Datum ve čtvrtek před sv. Janem Léta Páně 1561. (19. 6. 1561)

Fol. 96v-97r

Ad Přerov

Psaní vašemu, kteréž nám opět z strany těch čarodějnic, kteréž pro své ďábelské skutky v pátek minulý vedle zaslúžení svého konec vzaly, i též co jsou na trápení vyznají i smrti svú toho potvrdili, odsíláte, jsme vyrozumě-

měli, a poněvadž dále za naučení, jak byste se k osobám v tom vyznání a spisu vašem oznámeným dále zachovati měli, prosíte. Na to za právo vyříkáme, že vedle spisu a vyznání Urbanky a Jankové k těm osobám předkem, které prve v podezření jsou, též právem útrpným přikročiti dáti můžete, než co se Kuny Wandělkové a Doroty Jankové, sestry, které těhotné vedle zprávy vaší jsou, dotýče, k těm vedle práva na ten čas přikročiti dáti vám nenáleží, než opatřice je vězením, jak na takové záležitosti, dostatečně po porodu jich v času náležitém budete se k nim věděti také jak zachovati. A to z práva. Datum v Olomouci v pondělí před svatým Janem Křtitelem Léta 1561. (23. 6. 1561)

Fol. 100v

Ad Přerov

Jakož nám opět píšete oznamujíc, že ste k Bahnovej, Hlavkovej, Waincovej a k Vojtkovej vedle zasloužení jich právem útrpným přikročiti dali, kteréž jsou na Kunu Wandialkovou, Kaču Waincovy dceru a Dorotu Jankovy sestru vyznaly a potom na hranici ležící odvolaly, nás v tom za naučení prosíc. Na to za právo vyříkáme, pokudž dotčené osoby za prvé v takových čarách podezřené nebyly a nejsou, že je z téhož vězení svého na dostatečné rukojmí dáti můžete a propustiti. A to z práva. Dat. v pátek před sv. Markétou 1561 (11. 7. 1561)

Jiří Lapáček

Drobnosti ze zámku v Dřevohosticích

Městečko Dřevohostice je vlastníkem zámku, který se nyní snaží opravit a využít ke kulturním účelům. První písemná zmínka o Dřevohosticích pochází z roku 1326, kdy se uvádí Bořita z Dřevohostic.¹ O dřevohostické tvrzi se objevuje v zemských deskách olomouckých poprvé zmínka v roce 1368.² O její podobě nám není nic bližšího známo, ale je v jádru zachována v lichoběžníkové dispozici nynějšího zámku, který se nachází severovýchodně od náměstí v „zámeckém“ či „vrchnostenském“ okrsku.

V roce 1587 odkázal ve své závěti Bartoloměj Vanecký z Jemničky dřevohostický a pavlovický statek spolu se vsí a tvrzí Oprostovice Karlovi mladšímu ze Žerotína a na Náměstí a jeho bratru Divišovi. Po Vaneckého smrti se stal majitelem dřevohostického panství Karel, který se od roku 1593 psal starší ze Žerotína, a to v letech 1589–1617.

Nedlouho po získání Dřevohostic začal přebudovávat tvrz ve stylu pozdně renesanční vily s arkádovým dvorem a s lodžemi, svedenými na bosované pilíře. Celý renesančně barokní stavební komplex tvoří čtyřkřídlý dvoupatrový zámek, s vnitřními arkádami na třech stranách nádvoří, a trojkřídle předzámčí, tvořené hospodářskými budovami zdejšího velkostatku s válcovými bastiony.

Průběh stavby dosvědčuje, že se Žerotín pokusil Dřevohostice povznést na jedno ze společenských center této části země. Zaměstnával umělce a cechovní řemeslníky z nedalekého Přerova i ze vzdálenější Kroměříže. Zámek v Dřevohosticích byl budován jako ne příliš velké, zato pohodlné a umělecky prvotřídně zvládnuté šlechtické sídlo. Mohlo se mu stát útočištěm v krizových životních obdobích. Stejně tak zde přijímal nejrůznější hosty a věnoval se svým intelektuálním a politickým zálibám.³

Smlouvou z 23. května 1617 koupil panství Dřevohostice od Karla staršího ze Žerotína Jan starší Skrbenský z Hříště, který pokračoval ve stavebních úpravách. O dřevohostické panství ovšem přišel pobělohorskými konfiskacemi, protože byl aktivním účastníkem protihabsburského odporu.

Na zámku se dochovaly dva zajímavé figurálně a ornamentálně zdobené štukové stropy, které pocházejí ze dvou stavebních etap. Starší z obou stropů, situovaný do západního křídla prvního patra zámku, pochází z pozdně renesanční přestavby gotické tvrze na arkádový zámek a je ovlivněn seversky orientovanou manýristickou architekturou závěru 16. a počátku 17. století. Základ kompozice tvoří kříž z pěti obdélných štukových rámců. Štukové rámy i vložená zrcadla jsou ornamentálně zdobeny motivy závitnic, listovců a perlovce. Čtyři rohová pole stropu zdobí okřídlené karyatidy.

1 Regest B. DUDÍK, *Iter Romanum II*, s. 100, č. 135; odtud RBM III, s. 470, č. 1208.

2 Zemské desky olomoucké, kn. II, s. 63, č. 95.

3 KNOZ, T.: *Renesanční zámek v Dřevohosticích*. In: Zpravodaj muzea Kroměřížska, 1990, č. 2, s. 8–22. Viz též, Karel st. ze Žerotína. Praha 2008, s. 151–166.

Pohled na Dravotice od severu, kolorovaný obrázek ze začátku 19. století

Vnitřní nádvoří dřevohostického zámku s arkádami. 2004. Foto J. Lapáček

dy. V plochách štukových zrcadel byly původně fresky, které ale zmizely buď zcela, nebo jsou zakryty vrstvou pozdějších přemaleb.

Mladší raně barokní strop se nachází v prvním patře ve východním křídle. Jeho plocha je vymezena obdélným profilovaným rámem a členěna dvěma štukovými zrcadly, do nichž jsou vkomponovány štukové figurální reliéfy. Blíže vstupu do sálu, situovaného uprostřed delší vnitřní stěny, je zobrazena sedící antická bohyně Diana, s atributem půlměsíce ve vlasech, která drží v levé ruce kopí a v pravé vodící šňůru se dvěma chrty. Na jejich obojích jsou vyryty monogramy odkazující na majitele zámku, konkrétně Barbaru Terezu Josefu hraběnku z Valdštejna, od roku 1692 manželku Jiřího Bedřicha z Oppersdorfu. V levé dolní části je zachycena veduta Dřevohostic s renesanční věží a zámek vpravo. Protikladem je v druhém zrcadle Venuše sedící ve volné krajině, s obnaženými nadry a břichem, s varovně vztyčeným prstem pravé ruky, kterým se obrací na letícího kupida.

Podle ikonografického programu raně barokní plastické výzdoby lze soudit, že interiér byl zřejmě upraven k prvnímu sňatku Jiřího Bedřicha z Oppersdorfu. Mělo by se jednat o tzv. svatební sál, sloužící jako jídelna.⁴

S oběma manžely z Oppersdorfu souvisí i následující zajímavá epizoda. Na začátku roku 1707, před odjezdem ze svého dřevohostického zámku do Čech kvůli vyřízení neodkladných záležitostí, požádal Jiří Bedřich hrabě z Oppersdorfu zdejšího faráře Františka Ignáce Suchánka, aby zařídil vše potřebné u olomoucké biskupské konzistoře ve věci povolení sloužit mše

Renesančně manýristická štuková výzdoba sálu v západním křídle 1. patra zámku. 2011. Foto J. Lapáček

svaté v nově postavené kapli. Ta byla zasvěcena svaté Wilgefortis na přání jeho manželky hraběnky Barbory Terezie Josefy rozené z Valdštejna.

Teprve na začátku roku října 1707 provedl holešovský děkan Jiří Skurek vizitaci kaple a v dopisu konzistoři uvedl, že je postavena na vhodném odlehlém místě mimo městečko, ve správě fary. Proto míní, že kaple má být podřízena farnímu dohledu a nic nebrání tomu, aby zde ve svátečních dnech byla čtena mše svatá. Nicméně 8. ledna 1708 se sám Jiří Bedřich z Oppersdorfu obrátil na konzistoř dopisem, ve kterém ji žádal o povolení, protože podle jeho mínění dřevohostický farář svůj úkol nesplnil.⁵

Kaple se nachází na katastru obce Turovice, která bezprostředně navazuje západním směrem na zástavbu městečka Dřevohostice. Jedná se o zděnou omítanou stavbu na podélném půdorysu s polygonálním závěrem, zastřešenou sedlovou střechou, uvnitř zaklenutou křížovou hřebínkovou klenbou. Roku 2006 byla provedena její celková oprava, návrh nového oltáře, reliéf na oltáři a novou sochu svěťce podle dobové fotodokumentace vytvořil Alexandr Forýtek. Starší dřevěná malovaná socha o výšce 70 cm byla totiž v roce 1998 ukradena. Kaple byla slavnostně vysvěcena 19. srpna 2006.

Podle legendy byla svatá Wilgefortis, česky Starosta, německy Kummernis, dcerou pohanského lusitánského (portugalského) krále, který ji chtěl provdat za svého válečného nepřítele, krále Sicílie.

4 MLČÁK, L.: *Štukové figurální stropy na zámku v Dřevohosticích*. In: Sborník SOKA Přerov. Přerov 2001, s. 40–46.

5 Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond ACO, G 3, č. k. 4807.

Barokní štuková výzdoba sálu v 1. patře východního křídla. 2004. Foto J. Lapáček

Dívka jako křesťanka to však odmítla s tím, že je zaslíbena jenom Ukřižovanému. Byla uvržena do vězení, ve kterém prosila Boha o pomoc. Narostly jí vousy, které odpudily nápadníka, ale rozhněvaný otec ji nechal ukřižovat. Světiце je zobrazována jako dívka s vousy, oblečená do dlouhých šatů, na kříži a bez jednoho střevice, případně s houslistou u jejích nohou.

Tento motiv odkazuje na dřevěný kříž s postavou Krista v dlouhém šatu východního střihu v katedrále sv. Martina v toskánském městě Lucca, nazvaný Volto santo (Svatá tvář). Kult sv. Starosty se šířil od 15. století z Nizozemí po Německo a jiných severských zemích, ale její zobrazení není v českých zemích příliš časté. Setkáváme se s ní v pražské Loretě, brněnském kostele sv. Tomáše, na několika místech v Českém ráji.

Lidová představivost si v Dřevohosticích vyložila podobu svatě po svém. Vznikla pověst o tom, že na zámku v Dřevohosticích žil za dávných časů velmi bohatý šlechtic, který měl krásnou dceru. Ta velmi ráda tančila, proto jí lidé začali říkat Muzikárka, a doma na ni volali Starostka, že dělala svým rodičům veliké starosti.

V její svatební den táhli od Turovic muzikanti, aby jí na svatbě zahráli. Vyhrávali smutnou píseň o červených pantoflíčkách, při které se krásně tancovalo. Když je Starostka uslyšela, nechala ženicha ženichem a dávala si zahrát jednu za druhou. Když už neměla čím platit, vyzula si zlatý střevíček a dala jej muzikantům místo peněz.

V tu chvíli jí narostla brada jako nějakému poustevníkovi. Mládenci ji nechali v kole stát a ženich ji opustil. Ženské, kterým přebírala mládence, křičeli, že je ve spolku s ďáblem. Sjel se panský soud a vydal princeznu Muzikárku katovi.

Právě na tom místě, kde si dala od šumařů hrát, ji přibili na kříž v těch krásných svatebních šatech a v jednom zlatém střevíčku. Jeden z muzikantů, kteří šli kolem místa, kde stál kříž, začal hrát na housle. Mrtvá začala hýbat nohama jako do tance a i druhý střevíček jí spadl na zem.⁶

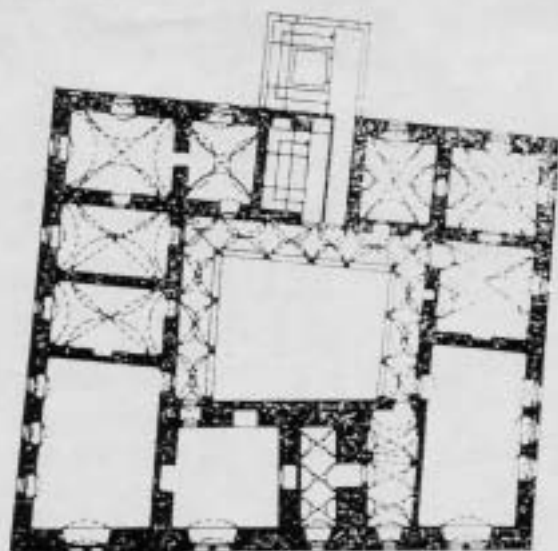
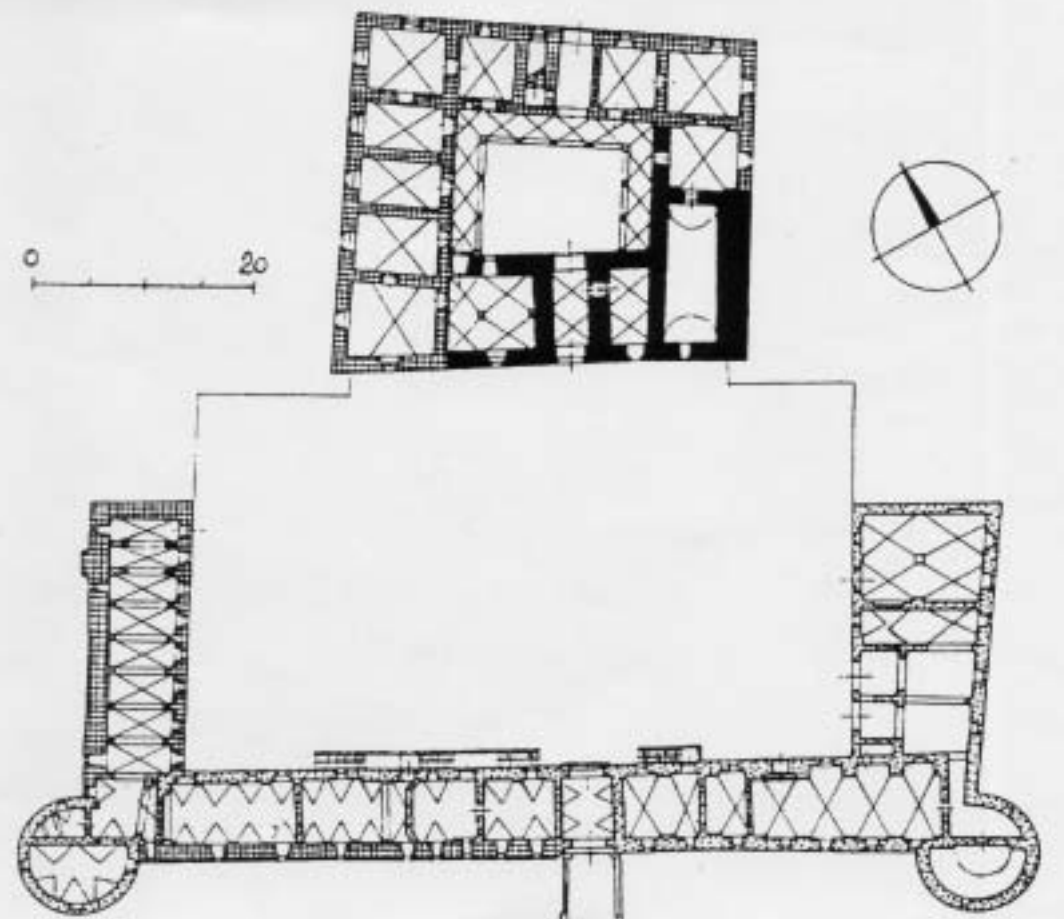
Po smrti Josefy hraběnky z Oppersdorfu, rozené hraběnky Serényi, byl vyhotoven 6. června 1764 inventář vnitřního zařízení zámku.⁷ Máme tak jedinečnou příležitost se dovést o vnitřním uspořádání místností, o jejich využití a zařízení. Bohužel inventář neobsahuje plánek, takže můžeme při určování, kde se která místnost, uvedená v inventáři, nachází nyní, vycházet jen z novodobého členění, které se však zásadně neliší od toho z 18. století.

Sv. Starosta z Turovic. SOKA Přerov

6 NEUMANNOVÁ, B.: *Jantarová stezka*. Praha 1947, s. 231–232.

7 Moravský zemský archiv Brno, fond C 2, sign. O 59.

PŮDORYS I. PAT.

PŮDORYS přízemí a prvního patra dřevhostického zámku

V přízemí pod věží bylo skladiště, kde se ukládaly různé předměty z porcelánu, cínové, mosazné, měděné, železné, plechové, dále sklenice, novokřtenské nádoby. Vedlejší kuchyně, kterou klademe do místnosti jižního křídla, sklenuté čtyřmi poli křížové klenby svedené na jeden středový pilíř, měla velký šrák nad ohništěm, dvojitý rožňový kozlík, almaru na nádobí, kád na vodu. Následující tři místnosti sloužily jako kuchyňské zázemí, kam byly ukládány zásoby, náčiní, různé holičské, novokřtenské, skleněné, měděné, cínové, mosazné a železné nádoby, moučná truhla, špízovní truhla, malé váhy s řetízkem, železný věnec k navěšení masa.

Dále se nacházel v přízemí pokoj pro služebnictvo s postelemi, matracemi, polštáři, slamníky, stoly, lavicemi. Úřednický pokoj byl vybaven stolem s kulatým nástavcem, křesly ořechové barvy, starými bílými židlemi, postelemi, koženou španělskou stěnou, skleníkem s pivními, broušenými sklenicemi. Naposledy byly v přízemí využívány klenuté prostory jako velké a malé skladiště.

V prvním patře vlevo od schodiště se nacházel dámský pokoj, jehož dispozice se ale měnila, protože byl předělen přepážkami. Nacházely se tu truhly, velká almara, malá almara, lustr, černě natřený prádelník, černá prázdná skříň se šuplaty a ubrusem, prázdná almárka na svíce, stůl. V prvním přepažení malý stolek s modrým plátěným ubrusem, jiný bez ubrusu, postel, v druhém přepažení stolek s korunovým harasovým ubrusem, postel, almara s dvojitými dvířky, křesla, měch, ohřívadlo. Ve vestavěné skříni byla truhlička vypořstovaná bílou lněnou látkou a červenou tapetou, pohárek na čokoládu, obyčejná pivní sklenice a broušené sklenice.

Za dámským pokojem v rohové místnosti se nacházela kaple a v ní oltářní obraz Nejsvětější trojice, pod ním Neposkvrněná Panna Marie a Spasitel. Následoval ve východním křídle salon se zelenobílým vídeňským čalouněním, byl zde pozlacený dřevěný lustr, velká zrcadla, vykládaný psací stůl se žlutým kováním, truhlík s mosazným kováním, na něm malá polička na knihy, mramorový hrací stolek, jiný vykládaný hrací stolek, větší stůl s obrusy, židle se zeleným čalouněním, obyčejný stolek na trik trak, zelené velmi opotřebované kanape, stůl s vyšívaným ubrusem, postel a osm obrazů členů rodu v rámech.

K salonu se přimykala ložnice (spací komnata) s červeným atlasovým čalouněním, atlasovými závěsy a červenými okenními závěsy. Byl zde malovaný ohněchran (zástěna), železný pohrabáč, kleště a vidle na oheň, postel s damaškovým přehozem, červená opotřebovaná křesla s opěrkami, podobná zelená, malé zrcadlo v černém rámu, obraz Pax vobis, menší chrudimský obrázek, 24 malých papírových obrázků v rámech, stolek a čalouněné židle, vykládaná skříňka na nočník. Jedná se o plochostropou síň v jiho-východním nároží, která má na stropě zachována oválná zrcadla s pastýřskými scénami provedenými v nízkém reliéfu. V sousední světnici se dodnes dochovala sloupová brána uzavřená podobně provedenou štukovou drapérií nesenou andilkou. Sloužila podle inventáře z roku 1764 jako předsíň. Nacházelo se tu šest obrazů malovaných na plátně, dva malé papírové obrázky v černých rámech a jeden bez rámu, vykládaná šuplíková skříň modře namořená, jiná s cínovým kováním, stůl s pruhovaným ubrusem, jeden modrý, zeleně natřená almara na zbraně s dřevěnou mříží, jiná menší, noční (záchodová) stolice se zeleným závěsem.

Klenutá místnost sloužící jako kuchyně. 2004. Foto J. Lapáček

V další místnosti v jižním křídle laděné do žluta díky žlutým látkovým dveřním ověsům byly červené závěsy s bílým zastřením na oknech, postel s nebesy bez závěsu, psací stůl se zásuvkami a žlutým kováním, na něm dřevěný krucifix, malá almárka se šuplíky, židle s červeným potahem, židle se žlutým koženým potahem, stůl s ubrusem, černý stolek, vykládaný stolek na trik trak, zrcadlo v černém rámu, pět obrazů Matky boží, obraz sv. Antonína, na skle malovaný velký obraz, 19 malovaných obrázků a krajin, velký rodinný obraz a 25 menších rodinných portrétů, osm kovem vykládaných obrázků za sklem, 67 různých papírových obrázků ve špatném rámu, 14 různých dřevěných postav svatých, 12 dřevěných postav dvacíti měsíců a žlutá a červená španělská stěna.

Jihozápadní rohová místnost sloužila jako jídelna. Nacházelo se tu pozlacené tlačené kožené čalounění, bílé okenní závěsy, oválný stůl s nástavcem, další stůl sestávající z pěti částí, kredencový stůl s modrým ubrusem, dále pohovky, dva rodokmeny, dvanáct různých malovaných obrazů, dva obrazy s dřevohostickým zámkem, 19 map, židle s modrým polstrováním, žlutou kůží potažené židle, černý stůl s kamennou deskou, černá skříň se žlutým kováním nahoře i dole, dřevěné lustry, skleník, v něm poháry (willkommen), broušené sklo, píšťaly, karafy, sklenky na víno, starobylé sklenky, novokřtěnské talíře. Dále se tu nacházely nástěnné svícny, španělská stěna, za krbem stolek. Do současnosti se dochovala na rovném podhledu různotvará renesanční štuková zrcadla a karyatidy.

Další místnost v západním křídle sloužící jako předsíň měla modré látkové ověsy z jídelny, bílou almaru, plechové svícny a osm malovaných obra-

zů. Další pokoj a pokoj v severozápadním nároží sloužily hostům. V prvním, který byl předpokojem, stála španělská stěna, spodní díl skříně, postel, ve vedlejším rohovém pokoji se starým atlasovým čalouněním se nacházela postel, stůl s vlněným ubrusem, židličky, 28 velkých map a malých papírových obrázků v rámu.

V severním křídle se pak ještě nacházela v jedné místnosti lékárna a v ní stůl s dvojitými dvířky, police se šuplaty na tři strany, obyčejné láhve, bílé novokřtěnské dózy, obyčejné zelené, dřevěné krabice, železná pánev, trojnožka, cínová slévací kádinka, malý měděný kotlík s příslušenstvím, pánev, železný hmoždír s paličkou, mramorový hmoždír bez paličky. V druhé části místnosti u schodiště v komoře na sušení ovoce stál stůl, jiný stůl se šuplaty, dvě almary, v nich skleněné nádoby na pamlsky, 18 korbelů, 13 mušlí, talíře a různé jiné nádoby.

Ve druhém poschodí v místnosti nad dámským pokojem stála postel a černá almara, na stěnách viselo osm malovaných obrazů. Nad kaplí v rohovém žlutém pokoji byly žluté okenní závěsy s modrým harasovým závěsem, postel s harasovými nebesy, stůl se žlutým ubrusem a jiný s modrým ubrusem, křesla, zrcadlo v černém rámu, malovaný sv. Josef, malovaný sv. Ignác, Matka boží v černém rámu za sklem, pozlacený rám bez skla a tři rodinné obrázky. Komora ve východním křídle měla modré okenní závěsy, postel, stůl se žlutým ubrusem, almaru, osm různých malovaných obrazů a jeden rodokmen. V jihovýchodním rohovém zeleném pokoji s čalouněním byly rovněž zelené okenní závěsy, postel s potištěnými plátnými nebesy, obyčejná postel, houně, křesla se zeleným potahem, se žlutým potahem, zelené bez opěrky a dva rodinné portréty. Na ni navazovala v jižním křídle předsíň, v níž se nacházel stůl s modrým ubrusem, španělská stěna, černá almárka, dvě postele, obraz bez rámu a tři malované obrazy v černých rámech. Další předpokoj měl staré pozlacené kožené čalounění, staré okenní závěsy, postel s nebesy, stůl s ubrusem, kožené židle, židle s modrým čalouněním, zelenou španělskou stěnou, dva malované obrazy v černých rámech.

Rohový pokoj na jihozápadní straně zdobilo staré kožené pozlacené čalounění, červené okenní závěsy s modrým harasovým závěsem, nacházel se tu stůl s vlněným ubrusem, křesla s koženými potahy, postel s nebesy, jiná modrá korunní harasová postel s nebesy a čtyři malované obrazy v černých rámech. V západním křídle pak navazoval další pokoj s modrým čalouněním, dveřními ověsy na jedné straně modrými, na druhé červenými, okenními závěsy a modrým harasovým závěsem, s postelí s nebesy a dalšími dvěma postelemi, stolem s modrým ubrusem, křesly, zrcadlem v černém rámu a šesti obrazy v černém rámu. V následující předsíni s dveřními ověsy stála postel zakrytá závěsem, bílá almara, kožené křesla, vise-ly tu čtyři malované obrazy a plechový nástěnný svícen.

Severní křídlo začínalo rohovým pokojem s postelemi, stolem, almarou z ořechového dřeva, křesly s červeným potahem a s deseti malovanými obrazy. Poslední místnost byla pravděpodobně rozdělena, takže část tvořil další pokoj, který měl zelené atlasové čalounění, červené dveřní ověsy, červené okenní závěsy, postel s nebesy, psací stůl s mosazným kováním, červený turecký koberec, židle s červeným potahem a dva malované obrazy. Druhou částí místnosti byla komora nad tzv. komorou na sušení ovoce

Barokní štuková výzdoba znázorňující Venuši s Kupidem. 2004. Foto J. Lapáček

Barokní štuková výzdoba menší místnosti v prvním patře jižního křídla. 2004. Foto J. Lapáček

v 1. patře, kde se nacházela postel, polní lůžko, stůl, staré malované oken-
ní závěsy, černá křesla, dva papírové obrazy, žluté pokrývky atlasové, ze-
lené damaškové, zelené taftové a modrý pruhovaný koberec.

Rovněž v roce 1781 po smrti Jindřicha Ferdinanda z Oppersdorfu pořídil Joseph Anton von Holzbrecher, císařský rada a královský zemský pur-
rabí v Markrabství moravském, na rozkaz úřadu zemských desek inven-
tář věcí na alodních statcích Dřevohostice a Domaželice.⁸ Zatímco v případě
staršího inventáře shledáváme poměrně bohatou výbavu, která svědčí
o občasném užívání, inventář mladší podává svědectví o tom, že zámek
nebyl v poslední čtvrtině 18. století panstvem navštěvován a pustl.

Na podzim roku 1805 přitáhl na Moravu Napoleon se svým vojskem
a 15. listopadu obsadil Brno. Z dřevohostického zámku byl v té době upra-
ven filiální špitál k hlavnímu špitálu č. 20 v Bystřici pod Hostýnem s kapa-
citou 250 nemocných, po úpravách schopný ošetřit až 300 pacientů. Začal
fungovat 16. listopadu 1805, po „bitvě tří císařů“ u Slavkova 2. prosince
1805 sem byli přijímáni ranění. V březnu 1806 při kontrole zde bylo nale-
zeno 125 nemocných, kteří trpěli slabostí, průjmy a nervovou horečkou.
Úmrtnost byla nízká a klesající. Mrtví byli předpisově pochováváni na vzdá-
leném, dobře vybraném místě. Ke dni 6. května 1806 byl vojenský špitál
zrušen.⁹

Jinak ale poměry v nemocnici ilustruje poznámka, kterou učinil dřevo-
hostický farář Johann Müller německy v dřevohostické matrice zemřelých
na konci roku 1806.¹⁰ Zde ji uvádíme v českém překladu: „*Po velké, krva-
vé, nešťastné bitvě u Slavkova 2. prosince 1805, kde se spolu utkali tři císa-
ři, francouzský, rakouský a ruský, a Francouzi vyšli z bitevního pole jako
vítězové, byl celý rakouský a ruský polní špitál přeložen do tohoto okolí, do
Dřevohostic, Bystřice, Přestavlk, Rokytnice, Veselíčka, Meziříčí, Potštátu,
Oder, Nového Jičína, Příboru atd., v němž vojáci velmi často umírali. Tak
například mělo v Rokytnici, Veselíčku a Meziříčí zemřít na 8000 mužů,
čemuž se dá lehce uvěřit, protože zde (tj. v Dřevohosticích, poznámka pře-
kladatele) byla jenom nemocnice pro rekonvalescenty, a přesto zde od polo-
viny ledna do 6. května 1806 zemřelo 152 mužů, z nichž bylo 52 pohřbeno
na hřbitově, ostatní ale byli pochováni u pazardny nebo cihelny. V této matri-
ce zemřelých je však zaneseno jen 108, protože ostatní nebyli zde na faře
nahlášeni, jejich úmrtní potvrzení nebyla správně podána k vyřízení a byli
pochováni bez kněze samotnými ošetřovateli. Velmi velká část těchto vojá-
ků, kteří zemřeli ve špitálech, nebyla zaopatřena.*“

Na vysvětlenou dodejme, že pazardna se nacházela na samotě, zv. Lapač,
mezi Dřevohosticemi a Lipovou na pravém břehu Bystřičky, kudy dříve
vedla cesta do Bystřice pod Hostýnem. Obec ji koupila 27. února 1778 od
vrchnosti za 100 zl. a zpracovávalo se v ní konopí a len. Cihelna se nachá-
zela v místech severně od obce, kde je nyní čp. 198 – myslivecký areál Na
Výsluní.

8 Tamtéž, fond C 2, sign. O 69.

9 Vojenský historický archiv Praha, fond Generální velitelství Brno. Viz LAPÁČEK, J.: *Pomník na Veselíčku*. Prosenice 2005.
WONDRAK, E.: *K obrazu vojenských nemocnic jejich činnosti za období napoleonských válek na Moravě*. ZKVMO, 1965, č.
125, s. 1–12.

10 Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond , Z_I-Z_1784-1862_6294_Hs_V_18_Drevohostice_057

1806.

Joseph M. H. H. H.

Slavnostní odhalení pamětní desky před branou dřevohostického zámku 29. 11. 2011. Foto J. Lapáček

Ze 108 vojáků zapsaných v matrice byl jeden voják prokazatelně z armády ruské (Alexander Kranikov, zemřel na hrudní vodnatelnost), ostatní pak patřili k armádě rakouského císaře. Vojín Michael Throbald ze salcburského pěšího pluku, stár 28 let, pocházel z Francie a zemřel na hlav-

ničku. První mrtvý z dřevohostického špitálu byl zapsán v matrice 28. ledna 1806, poslední pak 14. dubna 1806. Nejmladším byl šestnáctiletý hoch Franz Henthaler z Vídně, který zemřel 12. března 1806 na úplavici, nejstarším Franz Wuttowitz, Polák, který zemřel 7. března 1806 ve věku 54 let na zánět střev. Většina z těch, u nichž byl uveden věk, byla mezi 20 a 29 lety, čtrnáct vojáků bylo ve stáří do 20 let, osm nad 30 a čtyři měli 40 a více.

Jako příčina úmrtí byly zaneseny průjem, souchotiny, úbytě, hrudní vodnatelnost, oslabení, zhnílá zimnice (snilka, zhnilice, pitomice), zánět střev, zápal plic, tuberkulóza plic, úplavice, mrtvice a vodnatelnost.

V naprosté většině se jednalo o obyčejné vojíny, pouze Alexander Sultany ze Sedmihradska v Uhrách, stár 40 let, byl svobodníkem († 25. 2. 1806, hlavnička), Václav Vlasák svobodníkem, stár 46 let († 2. 4. 1806, tuberkulóza plic), Michael Polanský ze Lvova v Polsku (dnes Ukrajina), stár 20 let, byl kaprálem – desátníkem († 19. 3. 1806, zhnílá zimnice), Kaspar Rettl vrchním kaprálem (Corporal Obrist), stár 27 let († 27. 3. 1806, úplavice).

Místa a země, odkud pocházeli zemřelí vojáci, byly následující: Bamberg, Čechy, Halič, západní Halič, východní Halič, Hamburg, Morava, Dolní Rakousko, Horní Rakousko, Polsko, Prusko, Slezsko, císařské Slezsko, Horní Slezsko, Slavonie, dolní Štýrsko, Uhry, Valašsko, Würzburg. Jediným zástupcem z Přerovska byl Baroloměj Emerich z Tovačova, který zemřel 18. února 1806 na hlavničku.

Zemřelí vojáci byli příslušníky různých vojenských jednotek. Pěší pluky: 1. p. p. Kaiser, 9. p. p. Czartoryski, 12. p. p. Manfredini, 20. pěší pluk Kautnitz, 23. p. p. Salzburg, 24. p. p. Auersberg, 29. p. p. Lindenau nebo 2. p. p. Arcivévoda Karel, 31. p. p. (58. p. p.) Beaulieu, 32. p. p. Gyulai, 35. p. p. Arcivévoda Maxmilián, 38. p. p. Württemberg, 40. p. p. Mittrowsky, 49. p. p. Kerpen, 53. p. p. Jelačič, 54. p. p., 57. p. p. Josef Colloredo, 66. p. p. – hraničáři, 68. p. p. Petrovaradin – hraničáři, 73. p. p. Erstes Székeler – hraničáři, 74. p. p. Zwetes Székeler – hraničáři, dále pluk ochrany štábu a pluk pikenýrů.

Jezdecko: císařský kyrysnický pluk, kyrysnický pluk Karl Lothringen, kyrysnický pluk vévody Johanna, kyrysnický pluk Hohenzollern, kyrysnický pluk vévody Františka, hulánský pluk Schwarzenberg, dragounský pluk ochrany štábu.

Pomocné a technické druhy vojsk: pionýrský sbor, vozatajský sbor. Další zemřelí byli příslušníky dobrovolnické sboru císařovny.

Postupem času se kolem vojenského špitálu a zde pohřbených vojáků začaly tradovat různé historky. Nejdříve dřevohostický kronikář Vladimír Vašíček a pak i Božena Neumannová v knize vzpomínek nazvané Jantarová stezka zaznamenali vyprávění panímámy Mikešové o poli „Na vojáčkoch“ (Babčí, Na Babčím), kde jsou staré šachty z napoleonské války, ve kterých jsou pochováni vojáci. Bojovníci ruští, rakouští i francouzští, kteří statečně bojovali, byli tehdy dopravováni do polních nemocnic, kde umírali na rány a horečnaté nemoci. Zdá se, že někdy bili pohřbeni i za živa. Alespoň stařenka Jurková z Chaloupek vypravovala, když jí bylo dvanáct let, že šla jednou okolo šachet a slyšela z nich jakési sténání. Spěchala do města a oznámila to důstojníkovi, který se tam ihned odebral s několika ozbrojenými vojáky a do toho místa rozkázal střílet, načež sténání utichlo. Jedná se o nynější pastvinu vpravo od mysliveckého areálu.

Pohled na Dřevohostice z trati Babčf. 2012. Foto J. Lapáček

Městečko Dřevohostice koupilo zámek od Leonie svobodné paní Skrbenské z Hříště v roce 1897 spolu s velkostatkem za 255 000 zlatých. V roce 1907 zámek vyhořel neopatrností chovanců, protože budova byla využívána od roku 1902 Jubilejní jednotou lidumilů na Moravě pro školní účely jako ochrannovna spojená s jednotřídní obecnou školou pro opuštěné a mravně ohrožené chlapce školou povinné. Vyučování zde trvalo do roku 1919. Po úpravách zde několik desetiletí působila měšťanská a pak základní devítiletá škola. Od roku 1965 do roku 2002 zde působil Ústav sociální péče pro mládež mentálně postiženou do věku 25 let.

Nyní je majitelem zámku městečko Dřevohostice. Představuje s parkem hodnotný renesančně barokní komplex a patří k významným architektonickým památkám širšího regionu. V roce 1963 byl zapsán do Seznamu nemovitých kulturních památek. Zámek jako celek má prezentovat město jako kulturní centrum městečka a regionu Záhoří. Záměrem obce je využít jeho prostory ke konferenčním a výstavním účelům.

V současnosti se nachází v předzámčí Hasičské muzeum, které schraňuje exponáty v majetku Sboru dobrovolných hasičů v Dřevohosticích, ale zároveň propůjčuje prostory k umístění a vystavení dalším subjektům (hasičské organizace, soukromé osoby). Obsahem expozice je hasičská technika, především stříkačky) a hasičská výstroj a výzbroj. V menší míře jsou vystaveny obrazové materiály.

Prizemí zámku je vzhledem k vysoké vlhkosti prozatím využíváno jako zázemí pro konání příležitostných akcí ve venkovním areálu, popř. jako skladiště. V prvním patře jsou prostory určené k pořádání konferencí a informační centrum. Zároveň se vlevo od schodiště nachází místnost, kte-

rá byla v letošním roce zařízena jako Pamětní síň Lva kardinála Skrbenského.

Lev svobodný pán Skrbenský z Hříště se narodil 12. června 1863 v zámku čp. 1 v obci Hukovice, dnes části obce Bartošovice.¹¹ Starý moravský rod z Hříště je doložen již v průběhu 13. století. Po získání Skrbeně u Olomouce se členové rodu začali psát Skrbenští z Hříště. Řada příslušníků rodu odešla po porážce stavovského povstání do emigrace a mezi nimi také podporovatel Jana Amose Komenského a českých bratří Jan Starší (II.) Skrbenský z Hříště, mezi jiným i majitel dřevohostického panství. Jan mladší Skrbenský (1590–1663), majitel panství Hošťálkovy, byl roku 1658 povýšen do baronského stavu a stal se zakladatelem větve, která zůstala na Moravě a ve Slezsku. Jeho vnuk Karel František (1684–1768) přikoupil Šenov u Ostravy a jeho vnuk Antonín (1791–1882) získal Melč díky sňatku s Annou hraběnkou Arz von und zu Arzio-Wassegg (1798–1868). Nejmladším z Antonínových synů s manželkou Annou byl Filip Jan (1830–1908), který se roku 1860 oženil s Leoníí svobodnou paní Čejkovou z Badenfeldu (1838–1911). Lev Skrbenský byl jejich druhorozeným dítětem.

Své mládí prožil Lev svobodný pán Skrbenský na zámku v Dřevohosticích. Ten koupil Karel Josef svobodný pán Čejka z Badenfeldu roku 1839.

11 SEDLÁK, J. N.: *Kniže-arcibiskup pražský Lev svob. pán ze Skrbenských, primas království českého*. Praha 1900. Tjž v knize Antonín PODLAHA, *Výklad katechismu. S životopisem a podobiznou Jeho knížecí Milosti Leona svob. pána ze Skrbenských, knížete arcibiskupa pražského*. Ctihodného Tomáše Kempenského čtvero knih o následování Krista. Praha 1900. Tjž: *Ke stříbrnému jubileu kněžskému Jeho Eminence nejdůstojnějšího pána Leona kardinála ze Skrbenských*. Časopis katolického duchovenstva, 40, 1899, s. 325 an.

ZLÁMAL, B.: *Die Translation des Erzbischofs Kardinal Skrbensky von Prag nach Olmütz im Jahre 1916*. Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen – Mähren – Schlesien. Band 5. Jahr 1978, s. 237–255.

Oficiální portrét arcibiskupa
Lva kardinála Skrbenského

Leonie svobodná paní Skrbenská jej zdělila po smrti své ovdovělé matky baronky Badenfeldové, rozené hraběnky Erdödyové, 11. září 1876. Rodina se sem přestěhovala po roce 1877, kdy byl statek v Hukovicích prodán Josefu Heissigovi.

Život na dřevohostickém zámku nám jistým způsobem přibližuje Božena Neumannová v románu Jantarová stezka s podtitulem Minulost mluví, zpívá a pláče. Jde o vzpomínky na dětství prožité na Záhoří v 80. letech 19. století. „Na konci Židovské ulice se mohlo zabočit do uličky, která vedla podél louky Lázenky a která byla vroubena živým plotem z hlohu, k zámku. Na pravé straně za plotem byla zahrada, krásná zahrada, v níž z jara kvetly jasmíny a růže a u každého keře stál kolík s modrou, zelenou, žlutou skleněnou koulí. Ulička byla prosycena

tisícerymi vůněmi. Ve dne bývala liduprázdná, zato večer oživila milenci, kteří se tudy ubírali na zámecké valy.

Zámek s věží je ze šestnáctého století a nynější jeho majitelka je baronka Skrbenská z Hříště, která jej zdělila po své matce. Baronka má tři dcery a dva syny; syn, bývalý jednoroční dobrovolník u dragounů, studuje teologii. V neděli při mši svaté klečí v lavici, oblečen v kleriku, a vypadá jako modlíci se světec ze starého obrázku. Jeho rysy jsou ostré, vyznačují však vnitřní vyrovnanost a odevzdanost sloužit jen Bohu. Rod této staré šlechtické rodiny moravské je znám již v patnáctém století. Jeho otec se jmenoval Filip baron Skrbenský a matka Leonie, rozená svobodná paní Čejka-Badenfeldová. Syn theolog se jmenuje Lev a v době prázdnin tráví svůj volný čas na zámku v Dřevohosticích. Pro svou velkou štedrost je milován v městečku hlavně chudými lidmi.

Bohuška, kdykoliv je v kostele, nemůže z mladého barona Skrbenského spustit oči. Tady je zas jeden živý princ z pohádky, ale takový, který se úplně liší od světáckých princů. Tento princ našel zalíbení v Bohu a tomu chce sloužit. Vypravovalo se, že to bylo při jedné májové pobožnosti, kdy se ozval v mladém Skrbenském vnitřní hlas, který mu velel, aby se věnoval stavu duchovnímu. Vstoupil tedy, poslušen jsa tohoto hlasu, do olomouckého semináře a Dřevohostice budou za chvíli účastny jeho prvotin.

Bohuška se učí od tohoto příštího kněze modlit. Jeho způsob modlitby je zcela jiný než modlitby ostatních věřících. Mladý theolog klečí, ruce sepnuté, oči sklopené. Pohroužen do modliteb, nepozoruje z okolních přítomných nikoho. Zatím, co se jiní lidé rozhlížíjí kolem, všelicos šeptají a roztržitě sledují úkony kněze, krásný a mladý princ je dokonale zabrán do vnitřní modlitby. Na Bohušku působí jeho zjev kouzlem přímo strhujícím. Uvažuje, jak je to krásné sloužit jen Bohu, myslet jen na něj a vyznávat jen jej. Tento sluha Boží září přímo světlem milosti Boží, a to se hned tak nespatří.

Když vyběhne Bohuška někdy na zámecké valy, potkává mladé baronesy. Jsou to milé, smějící se dívky, které již zdaleka volají na Bohušku. Bohuška dostala od matky pokyn, že je má pozdravovat slovem „ruku líbám“. To je pro ni tuze divný pozdrav a neleze jí dobře z krku. Když vyslechla po prvé rozkaz, řekla: „No, ba, to se jim raději vyhnu!“ To však vždy nešlo.

Pamětní síň Lva kardinála Skrbenského před slavnostním otevřením 29. 9. 2011. Foto R. Studený

Nejraději by je pozdravovala jako jiné děti: „Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!“ Také v prvním okamžiku obyčejně vyrazí „Pochválen...“ a potom teprve „... ku líbám!“ Baronesy se smějí a hladí ji po tváři.

„Hübsches Mäderl, was?“ říká jedna druhé.

„Maminko, co je to hybšesmäderlwas,“ vlitne a ptá se udýchaně Bohuška doma své maminky. Maminka se místo vysvětlení jen směje. Tu se Bohuška durdí a po druhé již nerada slyší slovo „hübschesmäderlwas“ z úst mladých barones. Je to patrně nějaký škláb a jistě se jí pro něco smějí a Bohuška prostě nechce být „hübschesmäderlwas“, ne a ne! Ale přes to, když se jindy mihnou v kočáře kolem jejich domku a volají a kývají na Bohušku, její oči se rozzáří a směje se na ně plna radosti, že jí mladé baronesy věnují pozornost.

Bohušku to často pudí k zámku. U vchodu stojí dvě mohutné a prastaré lípy, pod nimiž je příjemný chládek. Přes to, že je zámek obýván německou šlechtou, dodávají lípy místu slovanské symboliky. Kdož ví, v kterých dobách a kterými předky byly tu zasazeny; dnešní lidé si s nimi rozumějí, ač jejich stáří odhadují na tisíce let. Lípy udávají tón jak zámku, tak i okolí a nikdo nemůže říci, že krajina, kromě zámeckého panstva, je německá. Tu lidé německy ani neumějí a šlechta je nucena s lidem mluvit česky, třebaže lámaně. Kolem lip je lavice a vždy tu někdo z městečka sedí. Bohuška dychtí zahlédnouti svého krásného prince, který se v kostele tak krásně modlí. Přesí si tajně, aby ji oslovil, ale má strach a proto se raději schová na lavičku za strom, aby zůstala nepozorována. Co by mu také řekla, kdyby se k ní sklonil? Mladá baron, jako by věděl, že na něho venku někdo čeká, vychází konečně ven. Jak se přibližuje k stromu, Bohuška otevírá oči, aby jí ani jeden pohyb neunikl; všichni před ním ustupují a tedy i ona má jedinou starost, aby zůstala na druhé straně stromu, schovaná.

Obraz Pax vobis z dřevohostického zámku.

Foto J. Lapáček

Obraz Pax vobis z římskokatolické farnosti v Přerově.

Foto Římskokatolická farnost Přerov

Lípa je dost silná, aby skryla děvčátko před baronem. Kdyby je byl viděl, jistě by je byl přišel pohladit, jinak ani nedovede jít kolem dětí. Bohuška nevychází pro samou stydlivost z úkrytu a to jí dělá dobře. Zatím baron odchází cestou k městu. To jistě jde do prázdného kostela a bude se tam dlouho, dlouho modlit. Bohuška se za ním upřeně dívá... Zámek jí připadá vůbec jako dům plný kouzel. Zvenčí je vidět starobylé sloupy podpírající klenbu zasklené verandy, jež se vine kolem zámeckých zdí. Nad portálem je jakýsi starý znak, maminka mu říká erb, ten zvláště Bohušce imponuje. A nechce se jí odtud domů. Tu slyší šumět lípy a cítí, jak ji ovívá tklivý van sladkého domova, rozkoš nevinných dětských dnů, na něž se nezapomíná. Ne, žádné jiné zámky, ani hrady nemají takový půvab, nemohou být tak krásné a tak dojmavé, jako zámek dřevohostický!

Bohuščina maminka chodila někdy navštěvovat paní Schüllerovou. Muž paní Schüllerové byl u vrchnosti kočím a často vozil barony a baronesy po světě. Domek Schüllerův stál v rohu louky Lázenky, přímo proti zámku.

*Když se vyšlo ze zahrady Hodačova domku, musela se louka přejít křížem napravo, aby se došlo až k Schüllerům. K Schüllerům se chodilo proto, že tam byl sklad odložených věcí po panstvu; krásné a drahé šatstvo, nádobí, obuv, staré klobouky, a hlavně; starý porculán a sklo. To všechno si přeje stará baronka zpeněžit a její bývalá komorná, paní Schüllerová, to prodává. Do haraburdí se někdy dostane i stará vzácná keramika, staré sklo a jiné starožitné předměty, na které má její maminka spadeno. To byla pastva pro oči Bohuščiny, když někdy přišla s maminkou k paní Schüllerové a mohla přehlížet celé skladiště a také se v něm hrabat! Každou chvíli vytáhla nějakou věcičku a chtěla, aby ji maminka koupila. Nejraději by chtěla koupit všechno! Ale maminka si uměla vybírat! Potřebovala hlavně dekorativní předměty, a tak se stalo, že nakoupila několik vzácných kousků starého porculánu, keramiky a skla. Jak se ty věci staly Bohušce milé, když zmizela dřevohostická idyla a nebylo ani maminky, ani tatínka, ani dřevohostického domku, ani louky Lázenky. Když zůstaly pouze střípky drahého porculánu z rodiny baronů Skrbenských...*¹²

Gymnaziální studia konal Lev svobodný pán Skrbenský nejprve na státním gymnázium u benediktinů v Kremsmünsteru, I.–IV. ročník 1872/1873–1876/1877 (opakoval II. ročník). Pokračoval na státním gymnázium v Kroměříži, V.–VIII. ročník 1877/1878–1881/1882 (opakoval V. ročník, studoval celkem deset let), kde složil roku 1882 maturitní zkoušku, ale teprve ve druhém termínu v září. Problémy mu dělala matematika.

Podrobil se vůli svých rodičů a odebral se na právnická studia do Innsbrucku, kde pobyl dvě léta (1882–1884), načež rok sloužil jako dobrovolník u 6. dragounského pluku se sídlem v Brně.

Počátkem října 1885 se přihlásil do kněžského semináře v Olomouci. Na kněze byl vysvěcen 7. července 1889. Primice (prvotiny) slavil 14. července 1889 v chrámu Páně v Dřevohosticích.

Uvádíme opět ze vzpomínek Boženy Neumannové: *„Lev svobodný pán ze Skrbenských byl posvěcen na kněze, a měl v dřevohostickém kostele sloužit první mši. To se nesmělo obejít bez oslavy. Děvčata ve škole byla vyzvána, aby se k této slavnosti oblékala bíle a hlavy ověncila věnečky. Bohuška i Slávinka byly skvělé, maminka se již o to postarala. Paní učitelce Masaříkové, která měla na starosti špalír družiček, se jejich zjev však nehodil do programu a zařadila obě děvčátka kamsi dozadu, kde měla být uschována zrakům mladého kněze. Co se však nestalo? Po mši, když primiciant uděloval svoje kněžské požehnání a rozdával na památku dětem obrázky, vztáhl nejdříve ruku k dětem stojícím vzadu, k Bohušce a Slávince. Syn vznešeného rodu neznal kastovní rozdíl jako paní učitelka.“*¹³

Nejprve byl ustanoven druhým kaplanem v Dubu u Olomouce od 17. srpna 1889 do 10. října 1890. Z Dubu byl poslán 1. listopadu 1890 do Říma jako kaplan při kněžské koleji a hospici pro poutníky u kostela Santa Maria dell'Anima v Římě. Zároveň zde navštěvoval papežskou Gregoriánskou uni-

12 NEUMANNOVÁ, B.: *Jantarová stezka*. Praha 1947, s. 214–218.

13 Tamtéž, s. 244–245.

Florián Zapletal uvedl v časopisu Záhorská kronika tuto noticku, která mluví o něčem jiném: „V přízemí dřevohostického zámku ukazují v průjezdu, který vede z vnitřního dvora do parku, po pravé straně pokoj, ve kterém měl mladý Lev Skrbenský domácí vězení, když po studiu na piaristickém gymnázium v Kroměříži, po studiu práv v Innsbrucku v letech 1882–1884 a po vykonané jednorroční vojenské službě odpíral nátlaku rodičů, aby se věnoval kněžskému povolání.“ ZAPLETAL, F.: *Lev Skrbenský z Hříštic*. Záhorská kronika, 1939, s. 32.

verzitu, na níž získal koncem roku 1892 doktorát církevního práva. Po 1. červenci 1892 se vrátil do své diecéze a byl ustanoven kaplanem v Uher-ském Ostrohu, kde pobyl od 24. září 1892 do 17. ledna 1894. Po složené far-ní zkoušce k dosažení samostatné duchovní správy v roce 1893 byl usta-noven farářem v Melči od 20. ledna 1894 do 19. října 1898.

Dne 16. května 1896 byl zvolen nesídelním kanovníkem, k potvrzení vol-by císařem došlo 12. července 1896, instalace proběhla 19. srpna 1896. Od 20. října 1898 se stal proboštem kolegiálního kostela sv. Mořice v Kromě-říži. Císařské povolení k přesídlení do kanovnické rezidence v Olomouci získal 10. srpna 1899, investitura jako rezidujícího kanovníka se uskuteč-nila 11. září 1899.

Císař František Josef I. jej jmenoval 15. září 1899 arcibiskupem v Pra-ze. Papežského potvrzení se mu dostalo 14. prosince 1899 v papežské kon-zistoři. Dne 21. prosince složil předepsanou přísahu do císařových rukou během zvláštního slyšení v přítomnosti komořího hraběte Abenspeg-Fram-ma a tehdejšího správce ministerstva kultu a vyučování Viléma rytíře z Hartlů. Dne 6. ledna 1900 přijal biskupské svěcení z rukou olomouckého arcibiskupa Dr. Theodora Kohna v katedrále sv. Václava v Olomouci a záro-veň při něm obdržel pallium. Přítomni byli Dr. Martin Říha, biskup budě-jovický a pražský světící biskup Msgre Ferdinand J. Kalous, kteří spolu-konsekrovali. Dne 13. ledna 1900 se konal slavnostní vjezd do Prahy, kde byl vítán starostou dr. Janem Podlipným a 14. ledna 1900 proběhla intronizace v pražské katedrále sv. Víta. Byl v Praze 56. v řadě biskupů a 29. v řadě arcibiskupů. Jako arcibiskup pražský nabyl zároveň knížecí hod-nost a byl též primasem Českého království a metropolitou Čech. Měl sufragány biskupy v Litoměřicích, Hradci Králové a v Českých Budějovi-cích, vedle nich pak světícího biskupa pro pražskou arcidiecézi. Z dob císa-ře Karla IV. se dochovalo to ustanovení, že byl arcibiskup pražský samo sebou, tj. bez zvláštního jmenování, papežským legátem pro celé České krá-lovství a diecéze bamberskou, míšeňskou a rezenskou. Byl dále kancléřem obou bohosloveckých fakult při vysokém učení pražském. Od roku 1899 až do roku 1913 byl poslancem zemského sněmu Království českého, kde měl virilní hlas, a členem panské sněmovny Říšské rady ve Vídni.

Arcidiecéze měla 2 220 504 katolíků a byla co do lidnatosti největší arci-diecézí v celém rakouském mocnářství. Působily zde čtyři kapituly: metro-politní kapitula u sv. Víta na Hradčanech a tři kolegiální kapituly na Vyše-hradě, ve Staré Boleslavi a u Všech Svatých na Pražském hradě. Arcidie-céze byla rozdělena na 36 vikariálních obvodů a 585 samostatných duchov-ních správ, a to 368 českých, 191 německých, 26 smíšených, vedle toho k ní náležel v pruském Kladsku vikariální obvod s 51 německými farami. Půso-bilo zde přes 1200 světských duchovních, na 400 řeholníků a přes 1000 řeholnic. Zvизitoval téměř celou arcidiecézi, v roce 1909 rozdělil pražský generální vikariát na tři vikariální obvody a obnovil rozdělení arcidiecéze na deset archipresbyteriátů. Snažil se uvést do života rozhodnutí vatikán-ského koncilu z roku 1860, avšak bránil mu v tom nedostatek kněží. Zalo-žil katolické gymnázium s internátem v Praze-Dejvicích. Od roku 1911 předsedal jako nejstarší kardinál v Předlitavsku biskupským konferencím ve Vídni, podporoval českou kolej v Římě, přičinil se o zdařilý IV. všeobec-ný sjezd českoslovanských katolíků, roku 1911 vedl III. českou pouť do

Obraz Pax vobis z kostela sv. Trojice v Sádku

Obraz Pax vobis v tovačovské zámecké kapli

Lurd, 1912 se účastnil eucharistického světového kongresu ve Vídni. Zbudoval kostel v Rožmitále, zřídil letohrádek v Roželově. Byl při volbě dvou papežů, a to Pia X. a Benedikta XV.

Ve svých necelých 38 letech byl 15. dubna 1901 papežem Lvem XIII. jmenován kardinálem, dne 9. července 1902 mu byl přidělen titulární kostel S. Stefano in Monte Celio v Římě. V letech 1928–1938 držel čestný titul protoprete jako nejdéle sloužící kardinál-kněz. Dne 5. února 1903 se stal čestným rytířem a nositelem velkokříže řádu Maltézských rytířů a od 21. února 1910 i velkokříže uherského řádu sv. Štěpána.

Interiér tovačovské zámecké kaple. 2012. Foto J. Lapáček

Skrbenského jmenování arcibiskupem pražským bylo vykládáno částí české veřejnosti jako „protičeské opatření“. Kardinál Skrbenský měl pověst Vídni podporovaného, rakousky naladěného aristokrata. Jeho působení v úřadě bylo poznamenáno vzrůstajícím se nacionálním konfliktem, který

**Starosta Dřevohostic Stanislav Skýpala a Gobert Skrbenský s manželkou v zámecké aleji před stro-
mem, který zde zasadil r. 2008. 2012. Foto J. Lapáček**

spadal v jedno s biskupskou otázkou (jazykově-národnostní vymezení, zřízení chebského biskupství a „německého“ semináře v Litoměřicích). Pod vlivem vídeňské vlády proto jmenoval papežský stolec roku 1901 dva „národní“ pražské světitelé biskupy: Němce Wenzela Antona Frinda a Čecha Františka B. Krásla.

Volbou dne 18. ledna 1916 vykonanou povolala metropolitní olomoucká kapitula na arcibiskupský stolec v Olomouci pražského arcibiskupa Lva kardinála Skrbenského z Hříště. Poněvadž postulace nebyla jednomyslná, byla dána dodatečná sanace k nastolení Lva kardinála Skrbenského v Olomouci 21. června 1916. Intronizace proběhla v katedrále sv. Václava v Olomouci 2. července 1916. Arcibiskup Skrbenský se stal posledním moravským metropolitou, který byl zvolen svobodnou volbou kapituly, protože podle nového zákoníku církevního práva z roku 1917 byla tato privilegia kapitul (například i salzburské) suspendována. Byl posledním olomouckým arcibiskupem, který pocházel z moravského šlechtického a erbovního rodu.

Olomoucká arcidiecéze byla v době nastoupení Lva kardinála Skrbenského rozdělena na osm archipresbyteriátů, 51 děkanátů a 585 farností. Žilo zde 1 945 595 obyvatel, z nichž bylo 1 859 937 katolíků. V krátké době dvou válečných let, plných nedostatků a národně politického napětí, Skrbenský arcidiecézi nevízitoval, ani jinak do jejího života nezasahoval. Vydal jen pastýřský list o rodině a podporoval katolický časopis Našinec. Po vzni-

ku samostatné Československé republiky roku 1918 nebyl schopen postavit se do čela českého kněžstva a bránit odpadovému hnutí, pastýřským listem z 21. června 1920 pouze před tímto hnutím varoval.

Při automobilové nehodě 10. července 1919 se Lev kardinál Skrbenský těžce poranil na noze. To mu ztěžovalo chůzi a znesnadňovalo správu rozsáhlé olomoucké arcidiecéze. Proto se vzdal arcibiskupského úřadu 30. září 1920 a odešel do soukromí. Žil nejprve na zámku svého bratra Jana, podplukovníka ve výslužbě, v Krásném Březně v Čechách, později v Dolní Dlouhé Loučce u Uničova na zámku německých rytířů. Tam zemřel 24. prosince 1938 a byl pohřben 30. prosince v metropolitním dómu sv. Václava v Olomouci v křestní a náhrobní kapli sv. Jana Křtitele pod hlavní věží v hrobce olomouckých arcibiskupů.

Slavnostní otevření pamětní síně se konalo 30. září 2012. Předcházelo mu několik let příprav. Na podzim roku 2008 přijel do Dřevohostic na první ročník sázení stromů v zámecké aleje Gobert Skrbenský. Pochází z pošlosti, kterou můžeme sledovat od Oty Karla svobodného pána Skrbenského († 1773), který obdržel dědictvím Šenov a byl zemským hejtmanem těšínského knížectví. Jeho vnuk Antonín († 1882), pán na Šenově a c. k. komoří, měl čtyři syny: Karla, Felixe, Filipa a Antonína. Z linie Karlovy pochází již v úvodu zmiňovaný Gobert Traugott Skrbenský. Narodil se 3. prosince 1963 ve Vídni, maturitu složil na jezuitském gymnáziu Kollegium Kalksburg u Vídně a absolvoval lékařskou fakultu vídeňské univerzity. Během svého traumatologicko-lékařského odborného výcviku se zúčastnil stáží na sportovně-chirurgické ortopedii nemocnice v Berchtesgaden u Německu a na Mayo Clinic v Rochesteru v USA. Nyní pracuje prof. MUDr. Gobert Skrbenský jako úrazový chirurg a sportovní ortoped ve vídeňské všeobecné nemocnici a vedoucí ortopedicko-biomechanické laboratoře na Medizinische Universität, která je součástí nemocnice. Dříve aktivní hráč póla se stal v roce 1999 svazovým lékařem rakouské sportovní asociace. Bylo možné se s ním setkat jako s ortopedem baletní školy vídeňské státní opery.

Jeho manželkou se stala Mgr. Jeannette Meinl-Skrbenský, která je dcerou Julia Meinla IV, prezidenta velmi známé společnosti spojené s kávou, ve které je zodpovědná za nákup surové kávy. V jednom z rozhovorů uvádí, že káva je pro ni vášně, životní postoj. Patří k dobrému jménu, že Jeannette Meinl-Skrbenský pořádá různé charitativní akce, např. se angažuje v projektu Art4Charity, byla iniciátorkou divadelního večera a také i herečkou představení v zámeckém divadle v Schönbrunnu 30. května 2007, jehož výtěžek byl určen sirotkům ve Rwandě.

Doktor Gobert Skrbenský se hlásí k moravským kořenům, i když se rodina před 1. světovou válkou vystěhovala do Dolního Rakouska. Při své návštěvě v Dřevohosticích se zmínil, že v České republice byl několikrát, spolu se svým strýcem projížděli místa, spojená s rodovou tradicí. V Dřevohosticích byl poprvé, zámek a jeho historie jej zaujaly. Přislíbil případnou pomoc při přípravě zámecké expozice věnované rodu Skrbenských a jejímu členu spojenému s Dřevohosticemi, Lvu Skrbenskému. Rodový archiv je uložen ve vídeňské Státní knihovně.

S Gobertem Skrbenským bylo hovořeno o možnosti připomenout nějakým způsobem jeho slavného předka Lva kardinála Skrbenského. Při návštěvě u olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera dne 27. března 2009 již byl předložen záměr v textové podobě. Vlastní realizace je záležitostí let 2011 a 2012.

Byla vybrána místnost v prvním patře vlevo od schodiště, a to především kvůli klenutému stropu. Protože první patro v současné koncepci je chápáno jako prostor konferenční, kde se setkávají lidé, bylo i v zadání uvedeno, že pamětní síň má být místem uvolnění, odpočinku a zamyšlení. Tomu byla přizpůsobena celková koncepce, obsahová náplň a instalační prostředky, které zajistilo reklamní studio STUART Romana Studeného.

Jedná se o volný sled fotografií a kopií dokumentů, které ilustrují život a působení Lva kardinála Skrbenského, spojený s pásem obsahujícím doprovodný text. Prostoru dominují dvě památky na rodinu Skrbenských. Ve vitríně se nachází souprava mešních rouch, tj. červená kasule, vyšíváná štola, manipul, velum a bursa. Manipul, bursa a velum nejsou zdobený výšivkou, ale zlatým dracounem. Na rubu kasule je napsáno: „*Gestickt von Reichsfreiin Jenny Schmertzling geborne Freiin Skrbensky 1895.*“ Překlad zní: „*Vyšíváno Jenny svobodnou paní Schmertzlingovou, rozenou svobodnou paní Skrbenskou.*“ Z přerovské farní kroniky se dovídáme, že mešní garnitura byla získána koupí od Jenny Schmertzlingové roku 1896 za 940 zl. Johanna svobodná paní Schmertzlingová, rozená svobodná paní Skrbenská, byla dcerou Filipa svobodného pána Skrbenského (nar. 21. 10. 1789, zemřel 18. 7. 1876), z jeho 2. manželství. Narodila se 27. září 1835 v Šoproni, dne 5. února 1862 se provdala za Tadeáše svobodného pána Schmertzlinga, zemřela po roce 1908. Byla sestřenicí Filipa svobodného pána Skrbenského, nar. 5. 3. 1830, zemřel 1908, který byl otcem Lva svobodného pána Skrbenského.

Víme, že v 1. patře zámku v druhé místnosti vlevo od schodiště se nacházela kaple, jejíž zřízení povolila olomoucká konsistoř 8. listopadu 1700 a k jejíž výstavbě došlo v roce 1705. Později byla opuštěna a teprve Karel svobodný pán z Badenfeldu nechal upravit v roce 1844 novou kapli Nanebevzetí Panny Marie ve 2. patře v první místnosti vlevo od schodiště. V září 1895, pravděpodobně poslední týden v měsíci, v době svátku sv. Václava, zde mši svatou sloužil při své návštěvě Dřevohostic Lev svobodný pán Skrbenský, toho času farář v Melči, za přítomnosti svých rodičů a příbuzných, a sice otce Filipa svobodného pána Skrbenského, matky Leonie svobodné paní Skrbenský, rozené svobodné paní z Badenfeldu, bratra Jana svobodného pána Skrbenského a sester Ireny, Anny a Marie. Je pravděpodobné, že soupravu vyšívala Jenny Schmertzlingová právě pro tuto příležitost.¹⁴

Druhým artefaktem v pamětní síni je obraz s postavou Krista, který nese nápis IESVS NAZARENVS REX IVDEORVM AETATIS SVAE XXXIII PAX VOBIS. Ve spodní části obrazu je nápis: „*Das Gnadten Bieldt Pax Vobis Ist Anno 1580 von einem Graffen von Liechtenstein aus Jerusalem gebracht worden und wie man vor gewiess Sage wiell dass solches der Heilige Lucas soll gemallet haben.*“ Překlad zní: „*Milostný obraz Pax Vobis byl*

14 Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond ACO, G 3, č. k. 4807.

přivezen roku 1580 z Jeruzaléma jakýmsi baronem z Lichtenštejna a podle pověsti jej maloval svatý Lukáš.“

Je to autentický předmět z interiéru dřevohostického zámku, uváděný již v inventáři zámku z roku 1764 v prvním patře v ložnici, stejně jako v inventáři z roku 1781. V roce 1904 se měly z dosud existující zámecké kaple odstranit rekvizity a mešní roucha. Nejprve měly být nabídnuty zdarma pražskému arcibiskupovi Lvu kardinálu Skrbenskému. Ten je však odmítl, a tak nakonec skončily v kostele v Dřevohosticích na základě darovací listiny z roku 1908, zde uveden také obraz Pax vobis.

V tomto případě jde o ikonografický motiv označovaný jako Kristus Salvátor, pro nějž je předlohou rozměrná ikona Krista Spasitele, uctívaná jako „acheiropoieton“ – tedy obraz, který nebyl vytvořen lidskou rukou (takto je uctíváno např. Turínské plátno). Legenda říká, že obraz začal malovat evangelista Lukáš, ale dokončen byl rukou andělů. Ikona je chována v kapli Sacta Sanctorum, původně soukromé papežské kapli Lateránského paláce v Římě, vznikla zhruba v 5.–6. století. Skutečná podoba celé ikony je tak trochu tajemstvím. Od konce 12. století, kdy ji z velké části zakrylo ozdobné obložení, ji lidské oko nespatriilo. Barokní účta k tomuto obrazu se tedy musela spokojit s ideálními reprodukcemi celé Kristovy postavy, jež se zejména prostřednictvím grafiky šířily po celé Evropě. Nejznámější obraz Salvátora Loretánského v Čechách byl namalován na konci 17. století pro klášterní kostel augustiniánů kanovníků v Praze na Karlově, obdobou je obraz v Loretě. Ve velké účtě byl milostný obraz Krista Salvátora z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimi.¹⁵

Obraz v Dřevohosticích, pravděpodobně z 2. poloviny 17. století, je zajímavou variantou, která má obdobu v nedalekém okolí. Především se jedná o obdobný obraz v zámecké kapli v Tovačově, u nějž je nápis, který v překladu zní: *„Takto byl viděn na zemi Ježíš Kristus, syn Boha a Marie, když obcovoal s lidmi. Jan VII. z Lichtenštejna, muž nejznamenitějších ctností i rodem, přivezl roku 1580 z Jeruzaléma tento obraz, který potom r. 1630 propůjčila obzvláštní zbožnost Julia, hraběte ze Salmu a Neuburku k veřejnému uctívání a zanechala potomstvu s přáním, aby byl osvětlován věčným světlem, aby měl tento hrad i potomstvo jasně zachovánu nádheru podoby žehnajícího Krista. Teprve roku 1671 jeho syn Ferdinand ozdobil velkolepě tento obraz novou výzdobou, dal celou kapli vkusně obnovenou nahoře zakončit kopulí, opatřit obrazy a vyzdobit ostatní nádherou na důkaz své náklonnosti vůči Ježíši a Marii.“*

Velmi podobný obraz je v majetku Římskokatolické farnosti Přerov, který je datován k roku 1613, jiný uvádí Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století. Politický okres poličský, v obci Sádek v kostele Nejsvětější Trojice, další pak soupis uměleckých předmětů zámku Buchlov. Rovněž na Slovensku se nachází v obci Malé Vozokany obraz se stejným zobrazením a popisem a také v katalogu kláštera Schlierbach v Rakousku je popsána barevná mědirytina se stejným vyobrazením.

Přejme si, aby Pamětní síň Lva kardinála Skrbenského zvýšila atraktivitu dřevohostického zámku a vyvolala zájem jej navštívit.

15 ROYT, J.: *Křesťanské ikonografii*. Praha 2010. Zde tento typ zobrazení není reflektován.

Ingrid Silná

Hudba v kostele sv. Markéty v Troubkách ve druhé polovině 19. století

V letošním roce uplyne 140 let od vysvěcení nově postaveného kostela sv. Markéty v Troubkách. Toto výročí obrací naši pozornost do minulosti, do společenského a náboženského života obce Troubky ve druhé polovině 19. století. Při těchto pohledech bývá obvykle akcentována stránka historická, náboženská a architektonická, týkající se stavby kostela a jeho interiéru. Do značné míry zůstává opomíjena stránka hudební, která se zpravidla ve výčtu informací omezuje na údaje o stavbě varhan. Tato studie si klade za cíl přiblížit nejen nástroj, který se v kostele sv. Markéty nachází, ale zachytit i dobovou situaci chrámové hudby.

Existence troubecké fary se připomíná k roku 1351 a určitě v době zde existoval i kostel. Katolická duchovní správa zanikla během 15. století. K jejímu obnovení došlo až v první polovině 17. století a spadala pod farnost tovačovskou.¹ V Troubkách sídlil od roku 1767 pouze tzv. „Localkaplan“. ² První troubecký farář byl ustanoven až v roce 1877 a stal se jím tovačovský kaplan Jan Oppetz. Naopak troubecký „Localkaplan“ Theodor Mayer, který zde působil od roku 1859, se stal v Tovačově farářem.

Zhruba před rokem 1672 byl postaven kostel, k jehož opravě a patrně rozšíření došlo v rozmezí let 1738–1739. O stavbě nového, prostornějšího kostela se uvažovalo v letech 1830–1840. Tento záměr se neuskutečnil patrně z nedostatku financí. Opětný pokus, který se ovšem nezdařil, proběhl začátkem šedesátých let 19. století. Upřednostnilo se tehdy postavení nové farní budovy pro kaplana. V roce 1863 byly vypracovány plány a rozpočty na vybudování nového kostela, které olomoucký arcibiskup Bedřich Fürstenberg (1813–1892) a ani vrchnost neschválila, proto musely být zhotoveny plány nové. O tři léta později, roku 1866, měla konečně začít stavba kostela, ale opět k ní nedošlo z důvodu rakousko-pruské války a nedostatku financí. O zbudování nového kostela se o tři roky později přičinil tehdejší troubecký kaplan P. Theodor Mayer, který dal na svůj náklad vypracovat plány kostela, které posléze arcibiskupství schválilo. Od roku 1870 se začalo s bouráním starého kostela a na jeho místě s budováním nového, které trvalo dva roky. Tento kostel sv. Markéty byl pak slavnostně vysvěcen 7. července 1872 arcibiskupem Bedřichem Fürstenbergem.³

Pro chrámovou hudbu v této farnosti byla důležitá existence jednotřídní školy, jejíž počátky sahají do poloviny 18. století. Patrně nejstarší zprá-

1 RAŠKOVÁ, M. – BRÁZDA, R.: *Významné instituce v obci. Duchovní správa*. In: *Minulost a přítomnost obce Troubky (1348–1998)*. Troubky 1998, s. 113–121.

2 Kaplan byl podřízen tovačovskému faráři, sloužil všechny mše sv. během roku, kromě pohřebních a svatebních, které sloužil tovačovský farář. LAPÁČEK, J.: *Historie obce od nejstarších písemných památek do roku 1848*. In: *Minulost a přítomnost obce Troubky (1348–1998)*. Troubky 1998, s. 72.

3 RAŠKOVÁ, M. – BRÁZDA, R.: *Významné instituce v obci. Duchovní správa*. In: *Minulost a přítomnost obce Troubky (1348–1998)*. Troubky 1998, s. 113–121.

Neusserovy varhany v kostele sv. Markéty v Troubkách

va o této instituci a současně varhanické službě kantora v kostele pochází z roku 1788. Tehdejší učitel Pavel Kvasický (Krasický?) dostával plat za vyučování a varhanictví ve výši 270 zlatých a 57 a půl krejcaru a bral též „sobotales“ od zámožnějších rodičů dětí.⁴

Vokálně instrumentální hudba zde zaznívala od 18. století, pravděpodobně jen o svátcích. Kolem roku 1810 zde působil jako rektor školy Václav Kuhn, který pak odešel učit do Tovačova. V letech 1838–1860 zastával výše uvedená místa Franz Zapletal. Narodil se v Tovačově-Anníně v roce 1808, v letech 1814–1820 navštěvoval triviální školu v Tovačově, v roce 1826 absolvoval učitelský kurs při diecézní hlavní škole v Olomouci, který zakončil zkouškou. Před příchodem do Troubek učil v letech 1829–1837 v klopotovické škole.⁵ Franz Zapletal hrál dobře na varhany a s největší pravděpodobností i na housle. Ovládal zdatně hru generálbasu, jak o tom svědčí jím opsané vokálně-instrumentální chrámové skladby s varhanními party v podobě generálbasu, kterých se dochovalo v hudební sbírce tovačovského kostela zhruba 40 kusů.⁶ Na troubeckém kůru prováděl např. mše od Franze Bühlera, které se pak staly součástí repertoáru tovačovského kůru. Po odchodu z Troubek se stal ředitelem školy v Tovačově a na tomto místě setrval do konce roku 1878, kdy odešel na odpočinek. Zemřel pak za krátkou dobu, dne 25. ledna 1879.⁷

V roce 1860 nastoupil na místo rektora školy syn Josefa Förchtgotta, rektora tovačovské školy, Karel Boromejský Förchtgott.⁸ Narodil se v roce 1829 v Tovačově. Jeho starší bratr Arnošt Förchtgott Tovačovský byl hudebním skladatelem, zpěvákem a sbormistrem. Karel Förchtgott získal vzdělání nejprve v tovačovské škole, poté v Olomouci na diecézní hlavní

škole a v roce 1848 na této škole ukončil zkouškou učitelský kurs.⁹ Zatím není jasné, kde působil po skončení školy. V letech 1856–1860 zastával místo učitelského pomocníka (podučitele) v Tovačově a nemocnému otci pomáhal také v hudební činnosti na kůru tovačovského kostela. V Troubkách působil pouze devět let, až do své předčasné smrti v roce 1869.

V roce 1868 byl zde dosazen jako výpomocný učitel Josef Klimeš, neboť vážně nemocný Karel Förchtgott nemohl svou práci plně vykonávat. Po smrti Karla Förchtgotta se zajímal o toto uvolněné místo tovačovský učitel Jan Loyka. Místo nadučitele ovšem nezískal, působil dále v Tovačově.

Nadučitelem – správcem školy se stal v letech 1869–1890 František Duchoň (1844–1890), který sem přišel z Majetína. Rozvíjel zde nejen pedagogickou práci ve škole, ale i hudební na kůru kostela. Kostelu také daroval některé hudebniny. Rovněž podučitel František Vybíral zde byl v letech 1878–1886 schopným varhaníkem a vedl na kůru smíšený pěvecký sbor.¹⁰ Po smrti Františka Duchoně působil krátce v letech 1890–1891 jako správce školy hudebně zdatný Jan Kubíček (1854–1928), který určitě svými schopnostmi přispíval k rozkvětu chrámové hudby.¹¹ Pocházel z učitelské a hudební rodiny – jeho dědeček Ignác a otec Leopold zastávali učitelská místa (otec hrál na varhany a na kontrabas). Jan Kubíček uměl hrát na klavír a na varhany a byl patrně i dobrým zpěvákem, neboť před příchodem do Troubek kromě pedagogického působení na tovačovské škole zastával od roku 1875 na kůru kostela sv. Václava funkci adstanta.

Do jaké míry se zapojili do provozování chrámové hudby jeho nástupci, nadučitelé Antonín Hrbas (1862?–1899)¹² a Tomáš Šamánek (1849–1902), není zatím známo. Na přelomu 19. a 20. století už ředitelé kůru nebývali totiž současně řediteli obecné školy. Již v roce 1868 došlo na základě říšského zákona k novému vymezení poměru mezi školou, státem a církví. Školy byly vymaněny z vlivu církve a základní dozor nad školstvím a výchovou převzal stát. Ředitelé kůru mívali odborné hudební vzdělání, např. na varhanické škole v Brně nebo v Praze, a věnovali se k tomu soukromému vyučování hudby (zpěvu a hry na hudební nástroje).

Ke konci 19. století vedl v Troubkách kostelní sbor Felix Talpa (1875–1947), který učil ve čtvrté třídě troubecké obecné školy.¹³ Byl patrně zdatným hudebníkem a zpěvákem (členem přerovského mužského

4 TROJAN, J.: *Kantoři na Moravě a Slezsku v 16.–19. století*. Brno 2000, s. 512.

5 Jeho manželka Anna pocházela z Klopotic, byla dcerou Vincence a Viktorie Matzenauerových.

6 Podrobněji viz SILNÁ, I.: *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc 2009.

7 Dcera Franze Zapletala Terezie se provdala za Josefa Doležila, učitele v Kunčicích pod Ondřejníkem. Franz Zapletal byl tedy dědečkem hudebního historika a kritika Huberta Doležila a jeho bratra hudebního pedagoga Metoda Doležila (1885–1971), autora příručky Intonace a elementární rytmus. Podle Oty Fríce byl Franz Zapletal údajně vzdáleným příbuzným Josefa Förchtgotta (1789–1860), rektora školy v Tovačově (otce Arnošta Förchtgotta Tovačovského). Viz FRIC, O.: *Hudba na Kroměřížsku a Zdounecku*. Kroměříž 1941, s. 44.

8 Z manželství Karla Förchtgotta s Františkou rozenou Gregárkovou z Troubek vzešli čtyři synové – Bedřich, Hubert Jan, Arnošt a Vojtěch. Hubert Jan zemřel brzy po narození, hudebně nadaný Bedřich (1862–1889), který hrál na violoncello, zemřel mlád v 27 letech. Zbývající dva synové – Arnošt (1864–?) byl obchodníkem (v osmdesátých letech 19. století byl předsedou zábavního spolku Ctibor v Tovačově) a Vojtěch (1866–?) úředníkem.

9 Viz Státní okresní archiv Olomouc, fond Učitelský ústav Olomouc (Fond M 5 – 33).

10 František Vybíral založil v roce 1884 v Troubkách Čtenářsko-pěvecký spolek.

11 Jan Kubíček byl rodákem z Loštice. Vyučoval v Tovačově od roku 1875 v nově zřízené třetí třídě obecné školy. Po návratu z Troubek v roce 1891 se stal ředitelem školy tovačovské. Tuto funkci zastával od roku 1911. V letech 1919–1922 byl starostou města Tovačova.

12 Antonín Hrbas byl předsedou Občanské besedy Cyril v Troubkách.

pěveckého spolku Přerub) a např. účinkoval při svěcení školy 11. října 1896 v Tovačově.¹⁴ V této době patrně řada členů pěveckého sboru troubecké Občanské besedy Cyril (založené roku 1893) současně zpívala i na kostelním kůru. Varhaníkem byl na začátku 20. století nadučitel místní školy Jan Vít.¹⁵

Chrámový archiv z 19. století se nedochoval, určité informace o repertoáru nám také podávají inventáře troubeckého kostela od roku 1873, kdy se v nich objevují každoročně záznamy o pořízených hudebninách na kůru.¹⁶ Jednalo se např. o skladby Ernsta Broera, Ignace Xavera Seyfrieda, Josefa Ignace Schnabela, Josefa Čapky-Drahlovského, ke konci 19. století přibývají skladby Roberta Führrera, Vojtěcha Říhovského a Josefa Cyrila Sychry. Dále měli zpěváci k dispozici i několik skladeb Ludevíta Raimunda Pazdírk, který zastával v letech 1870–1879 místo nadučitele v nedaleké Horní Moštěnici u Přerova a roku 1879 zde založil hudební nakladatelství.

Z těchto záznamů můžeme usuzovat, že repertoár byl obdobný jako v okolních kostelích, např. v blízkém Tovačově, Dubu nad Moravou nebo Kojetíně. Z hudebnin je také patrná i určitá pozvolná orientace na skladby autorů, komponujících v duchu ceciliánské reformy chrámové hudby, i když k založení farní cyrilské jednoty zde nedošlo.

Nejtěsnější spjatost můžeme vidět hlavně s hudebním repertoárem tovačovského kůru, což je dáno tím, že někteří učitelé a současně varhaníci, než přišli do Troubek, účastnili se hudebního dění na tovačovském kůru, buď jako žáci tovačovské školy (Karel Förchtgott a Franz Zapletal), nebo již jako učitelé (Karel Förchtgott a Jan Kubíček), či následně zde působili (Franz Zapletal a Jan Kubíček).¹⁷

Bohoslužby se konaly ve druhé polovině 19. století denně. Ranní mše svatá začínala ve 4.45 hodin v létě, v zimě v 6 hodin, v neděli kromě dopolední mše svaté bývalo odpoledne požehnání. Většinou ale lid při nich zpíval duchovní písně za doprovodu varhan. Chrámová hudba se sborem byla patrně prováděna při mši svaté o církevních svátcích a různých významných státních příležitostech (např. narozeniny a jmeniny císaře). Při příležitosti vysvěcení kostela dne 7. července 1872 v Troubkách účinkovali zpěváci a hudebníci tovačovského kůru – provedli *Mši C dur* od Václava Emanuela Horáka. Není ovšem známo, zda rozšířili takto řady místního chrámového sboru, nebo zpívali samostatně.

V této souvislosti je nutné zmínit se o nástrojích, které měli hudebníci k dispozici. Ve starém kostele stály desetirejstříkové varhany, o nichž se nezachoval žádný podrobnější záznam. V roce 1816 daroval kostelu sv. Markéty troubecký občan Václav Chalánek tři trumpety na tehdejší dobu ve značné ceně 65 zlatých. Dochovala se darovací listina, která byla k této příležitosti sepsána na zasedání obecního představenstva.¹⁸ Poprvé jsou uvedeny hudební nástroje v inventáři troubeckého kostela v roce 1823, a to tři trubky (darované V. Chalánkem), dva lesní rohy a tympány.

Varhany v novém troubeckém kostele postavil novojičínský varhanář Karel Boromejský Antonín Neusser (1844–1925), syn významného varhanáře Johanna Neussera (1807–1878). S jejich stavbou započal 16. června 1873 a za necelý měsíc je dokončil. K jejich vysvěcení došlo 17. července téhož roku tovačovským děkanem P. Františkem Přehnilém. Varhany se zachovaly v troubeckém kostele dodnes.

Karel Neusser postavil varhany v Troubkách ve svých devětatdacetiletích, což znamená, že patřily k jeho raným samostatně vytvořeným nástrojům.¹⁹ Z tohoto roku pocházejí také např. varhany v evangelickém kostele v Růžďce na Vsetínsku. V prvním „varhanářském“ období přibližně do roku 1877 navazoval na svého otce a ještě s ním do určité míry spolupracoval. Mísí se u něho prvky romantického varhanářství s dozvuky varhanářství barokního. Na výrobu nástrojů používal velmi kvalitní dřevo z beskydských lesů. Konstrukčně stavěl varhany s hrací i rejstříkovou trakturou mechanickou a zásuvkovými vzdušnicemi. Prospektové píšťaly zdobil nad horním lábiem bradavkovými výstupky ve tvaru křížku. Lišil se však od svého otce v konstrukci píšťal tím, že spodní lábium nadletovalo a pouze vrchní bylo vylabované labovacím železem (tvar oslího hřbetu). Neusserovy varhany vynikaly především po intonační stránce. Kolem roku 1877 přecházel postupně na kuželkové vzdušnice s rejstříkovými kancelami.

Varhany v troubeckém kostele sv. Markéty mají v současné době tuto dispozici:

I. manuál	II. manuál	Pedál
Prinzipal 8'	Prinzipal 8'	Subbas 16'
Burdunflaut 8"	Flet Maior 8'	Octavbass 8'
Gemshorn 8	Salizet 4'	Bassflöt 8'
Gambeviol 8'	Octav 2'	Gedeckt 8'
Celeste 8'		
Quintatön 8'		
Octav 4'		
Spitzflöte 4'		
Quinta 3'		
Mixtur 3× 2 2/3'		

Z pomocných zařízení je zastoupena manuálová spojka. Ladění varhan je vyšší než obvyklé – a1 = 448 Hz (při 20 °C), tlak vzduchu je 730 Pa. Rozsah manuálových klaviatur je C – d3, pedál s rozsahem C – h0 má tzv. polokrátkou velkou oktávu. V této oktávě jsou vynechány tóny Cis a Dis, tedy velká oktáva obsahuje pouze tóny C, D, E, F, Fis, G, Gis, A, Ais, H.²⁰ Stavba takového typu klávesnice je v evropském měřítku ojedinělá. Popr-

13 Felix Talpa byl od roku 1897 sbormistrem troubecké Občanské besedy Cyril a v roce 1905 jmenován jejím čestným členem. V přerovském mužském sboru Přerub zastával ještě funkci pokladníka a v roce 1914 byl jmenován jeho čestným členem. Felix Talpa pocházel z Příbora a patrně byl vzdáleným příbuzným olomouckého sbormistra Jaroslava Talpy, jehož dědeček pocházel rovněž z Příbora.

14 Zpívalo se zde mimo jiné Asperges me od Franze Schöppa a Offertorium Jubilate Deo od Antona Diabelliho.

15 TICHÁČEK, F.: *Spolková činnost v obci*. In: *Minulost a přítomnost obce Troubky (1348–1998)*. Troubky 1998, s. 182.

16 Inventáře jsou uloženy ve Státním okresním archivu Přerov, fond Farní úřad Troubky.

17 Podrobněji viz SILNÁ, I.: *Hudba ve farním kostele sv. Václava v Tovačově*. Olomouc 2009.

18 Státní okresní archiv Přerov, fond Archiv obce Troubky, inv. č. 82, kart. č. 2.

19 Do varhanářského umění zasvěcoval Karla Neussera nejprve jeho otec, kterému pomáhal v dílně. Zprvu se učil truhlářskému řemeslu, roku 1860 získal výuční list a byl prohlášen i za vyučeného varhanáře. V roce 1865 jej otec poslal na zkušenu k rakouským varhanářům. Ve Štýrském Hradci získal zkušenosti patrně u Friedricha Wernera a posléze ve Vídni u varhanáře Josepha Loypa (1801–1877). Po návratu domů pracoval společně ve varhanářské dílně se svým otcem, který mu ji předal v roce 1869, v jeho pětadvaceti letech. SEHNAL, J.: *Život a dílo novojičínského varhanáře Jana Neussera (1807–1878)*. Časopis Moravského musea (Vědy společenské), 1973, roč. LVIII, s. 163–216.

20 Tzn., že na klávese D se nachází tón C, na klávese Dis tón D.

vé patrně tento typ klávesnice použil Johann Neusser při stavbě varhan na Svatém Hostýně v roce 1848.²¹

U troubeckých varhan je rejstříková i hrací traktura mechanická. Manuály mají zásuvkovou vzdušnici, pedál rejstříkové kancely, ne s kuželkami, ale s ventily. V tomto způsobu konstrukce Neussera ovlivnili rakouští varhanáři, např. Jakob Deutschmann.

V roce 1918 došlo bohužel k zabavení prospektových píšťal troubeckých varhan k válečným účelům. Při opravě nástroje v roce 1922 byly firmou Wilhelma Braunera z Uničova nahrazeny levnějšími zinkovými.²² Dalšími většími opravami varhany prošly v letech 1946 a 1968.

V roce 1997 postihly celé Troubky povodně. Dlouhotrvající vlhko v kostele a posléze rychlé vysoušení interiéru poznamenalo negativně stav nástroje, který se stal téměř nefunkčním. Z toho důvodu došlo v letech 2004–2007 k jeho opravě varhanářem ing. Zdeňkem Hromádkou, a to hlavně zásluhou troubeckého faráře P. Oldřicha Ulmanna. Varhanní skříně restauroval Petr Bittner ze Staříče u Frýdku-Místku. Při generální opravě varhanář Zdeňk Hromádka nahradil nepůvodní rejstřík Bourdon 16' na prvním manuálu rejstříkem Gambeviol 8' a doplnil rejstřík Celeste 8'. Místo zinkových píšťal rejstříku Principal 8' z dvacátých let 20. století vytvořil kvalitní repliky Neusserových píšťal z varhanního kovu. Rovněž čtyři původní nefunkční dřevěné píšťaly ve velké oktávě (silně napadené červotočem) tohoto rejstříku (tóny C, Cis, D, Dis) nahradil kovovými replikami.²³ Na druhém manuálu (pozitivu) byl nepůvodní 4' rejstřík flétnového charakteru zaměněn za Octav 2' (na přání faráře P. Oldřicha Ulmanna). Rejstříky Prinzipal 8'a Flet Maior 8'mají ve velké oktávě všech dvanáct píšťal společných.

Dispozice varhan vykazuje svou převahou osmistopých rejstříků Neusserův příklon již k romantickému ideálu zvukovosti nástroje.

Chrámová hudba v Troubkách se ve druhé polovině 19. století nejen kvalitativně, ale postupně i kvantitativně rozvíjela, a to nejen v souvislosti s postavením nového kostela (a nových varhan), ale přispívali k tomu také hudebně zdatní učitelé jako varhaníci a dirigenti sboru. K tomuto úsilí rovněž napomáhalo šíření ceciliánské (cyrilské) reformy chrámové hudby na Moravě. I když hudební repertoár troubeckého kostela byl skromnější než např. v blízkém Tovačově, Kojetíně nebo Dubu nad Moravou a provádění skladeb sborem a orchestrem při bohoslužbách se konalo patrně jen o svátcích a některých nedělích, tvořila tato chrámová hudba nedílnou součást kultury obce.

21 SEHNAL, J.: *Život a dílo novojičínského varhanáře Jana Neussera (1807–1878)*. Časopis Moravského musea (Vědy společnosti), 1973, roč. LVIII, s. 183.

22 Oprava varhan stála 7036 korun.

23 Dle sdělení varhanáře Ing. Zdeňka Hromádky 7. 2. 2012.

Miroslav Marada

Z Přerova do Senty. Životní příběh Salomona Kleina

Na stránkách archivního sborníku jsme před časem věnovali místo jedné z osobností, zachycených v pamětech rodáka přerovské židovské obce a pozdějšího významného olomouckého podnikatele Ignaze Briesse seniora (1833–1931).¹ Jednalo se o autora hebrejských epigramů a příležitostného dopisovatele německého časopisu *Der Orient* Markuse Bosse,² kterého Briess blíže poznal za svého pobytu na ješivě v Lipníku v letech 1846–1847. Další z osobností, kterou Briess v souvislosti se svým pobytem v Lipníku zmínil, byl jeho vrstevník Salomon Klein,³ na kterého vzpomíná jako na snaživého, nadaného a cílevědomého studenta, který si již jako chlapec vytkl za cíl stát se rabínem a kterého si spolužáci žertem dobírali hebrejskou přůpovědkou „Šlomo ha-kotaun jihje ha-godaul,“ (tzn. „Malý Šlomo se stane velkým“). A „Malý Šlomo“ – tedy Salomon Klein – po letech studií dal svým lipnickým kolegům vlastně za pravdu. Stal se skutečně velkým učencem a dosáhl i svého cíle, získal místo rabína v Sentě, rozvíjejícím se městě v regionu Bačka na jihu tehdejšího Uherského království.⁴ Pokusíme se s využitím více než skromných pramenů nastínit alespoň v obrysech jeho zajímavý životní příběh, aby ani tento přerovský rodák nezůstal úplně zapomenut.

Výčet dosud publikovaných údajů o Salomonu Kleinovi není nijak rozsáhlý. Jedná se o nekrolog z pera E. H. Kaufmanna, rabína v chorvatské Virovitici,⁵ nekrolog od Armina Kabose⁶ a několik stručných biogramů v encyklopediích, např. v 10. svazku německého lexikonu *Encyclopaedia Judaica*,⁷ zmínku ve Freimannově kapitole o dějinách židů v Přerově v Goldově sborníku,⁸ z novějších pak heslo v *Biographisches Handbuch der Rabbiner*.⁹ K doplnění Kleinových životopisných údajů bylo využito několika málo dochovaných archivních pramenů, klasifikační soupisové archy příslušníků přerovské židovské obce z let 1830–1850, pořízené pro účely vojenské evidence,¹⁰ gruntovní kniha židovských domů a knihy mužských a žen-

1 BRIESS, I.: *Ze židovské ulice*. Olomouc 2001.

2 MARADA, M.: *Hebrejský básník Markus Boss*. In: Sborník SOKA Přerov 2004, s. 72–79; Týž: *K publicistické tvorbě Markuse Bosse*. In: Sborník SOKA Přerov 2007, s. 62–64.

3 BRIESS, I.: cit. dílo, s. 127.

4 V listopadu 1918 se Bačka a Banát staly součástí Království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Dnes se Senta (maďarsky Zenta) nachází v Srbské republice, asi 80 % obyvatel přibližně dvacetitisícového města je maďarské národnosti.

5 *Rabbi Salomon Klein, Oberrabbiner in Zenta (Ungarn)*. Dr. Bloch's Oesterreichische Wochenschrift, 1900, č. 13, s. 241.

6 *Klein Salamon 1832–1900*. Zentai Híradó, č. 13, 25. 3. 1900.

7 *Encyclopaedia Judaica. Das Judentum in Geschichte und Gegenwart*. Zehnter Band: Kimchit – Lyra. Berlin, Eschkol Verlag A. – G., s. 115–116.

8 FREIMANN, J.: *Geschichte der Juden in Prerau*. In: GOLD, H. (ed.): *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*. Ein Sammelwerk. Brünn: Jüdischer Buch- und Kunstverlag 1929, s. 487–490.

9 BROCKE, M. – CARLEBACH, J. (eds.): *Biographisches Handbuch der Rabbiner. Teil 1: Die Rabbiner der Emanzipationszeit in den deutschen, böhmischen und grosspolnischen Ländern*, Band 2: Kampf – Zuckermann. München, K. G. Saur 2004.

10 Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOKA Přerov), fond Archiv města Přerov, bez inv. č.

Náhrobek Salomona Kleina na židovském hřbitově v Sentě. Foto József Ádám

מצבת זכרון
לכבוד הרב הגאון הגדול נר ישראל וקדושו
בעל מחבר ספרים היקרים
לקוטי שלמה – כקש"ת – ועת ספוד

מו"ה
שלמה
בן מו"ה גרשון יהודא הכהן ע"ה
רב אב"ד דק"ק זענטא יע"א

שלמה ישב על כסא הרבנות כארבעים שנה
להפיק תורה ולהפיץ אורה בחר לו למנה
מי יורה דעה יבין תבונה כלנו פה נוחים
ה"ה נודע קרן ישראל פרח ההוד לקח למרומים
הכהן הגדול מאחיו תורת אמת היתה בפיהו
כצאן בלתי רעה נשארנו באבל ותוהו
הוא גדול בתורה ויראה צדיק תמים בדורו
נר קדשו העלה לעד בספרו "לקוטי שלמה"

בן ס"ז שנים עלה למרום ביום ש"ק ט"ז אדר ב'
ונקבר במספד מר ב' ח"י בו
שנת סת"ר לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה

Pomník
k počtě rabína, velkého gaona, svatého světla Izraele,
autora cenných děl
Likutej Šlomo – buď úcta jeho svatému a slavnému jménu – a Et Sefod.

Náš učitel a pán
Šlomo,
syn našeho učitele a pána Geršona Jehudy ha-kohena, pokoj s ním,
rabín svaté obce Senty, kéž naše město vzrůstá, amen.
Šlomo seděl na rabínském stolci téměř čtyřicet let,
šíření světla Tóry si zvolil za poslání.
Kdo „Cestu víry“ vyloží nám všem zde přebývajícím?
Proslul jako paprsek Izraele, nádherný květ, na nebesa byl vzat
velekněz mezi svými bratřími, učení pravdy bylo v jeho ústech.
Jako ovečky bez pastýře jsme byli zanecháni v zármutku a zmatku.
Byl velký učenec a bude považován za dokonale spravedlivého ve svém pokolení,
světlo jeho svatosti bude povzneseno navěky jeho spisem „Likutej Šlomo.“

Stár 67 let vystoupil na nebe o svatém sabatu 16. adaru bet
a pohřben byl za hořkého žalu 18. dne téhož měsíce
roku 660 podle malého počtu.
Buď jeho duše svázána ve svazku živých.

Titulní strana Kleinova spisu *Likutej Šlomo*

ských sedadel v přerovské synagoze.¹¹ Dále bylo čerpáno z Kleinových vlastních biografických údajů, uvedených v předmluvě jeho spisu *Likutej Šlomo* (*Šlomova sbírka*).¹²

Salomon Klein, hebrejským jménem Šlomo ben Geršon Jehuda hakohen, se narodil v přerovské židovské obci 23. března 1833 jako prvorozený syn nezáměrného obchodníka Judy Kleina (narozen v Přerově 20. 3. 1808) a jeho manželky Sáry, roz. Wasservogelové (nar. 1802), pocházející z Úsova. Salomonovi rodiče vlastnili podíl na domě č. XXI, který stával po pravé straně při východu z dnešního Žerotínova náměstí do Wilsonovy ulice. Jednalo se na poměry židovské obce o dosti velký jednoposchodový dům, který spoluvlastnilo několik rodin. Kleinovi užívali jeden pokoj v přízemí v zadní části domu, s ku-

chyní, komorou a poměrnou částí dvorku a půdy. S dalšími přírůstky do rodiny se ovšem jejich sociální poměry staly velmi tísněnými. V červnu 1834 přibyl Salomonovi bratr Abraham, v červenci 1836 Jakob, v prosinci 1838 Josef, roku 1841 sestra Pepi a v říjnu 1845 bratr Isak.¹³ Domovní podíl patřil Kleinovým po řadu generací. Již v 80. letech 18. století je zde doložen Abraham Markus¹⁴ (nar. asi před r. 1750), který přijal stálé příjmení Klein, po něm přešlo vlastnictví na jeho syna Salomona Joachyma (narozen kolem r. 1770), z jehož manželství s Annou, dcerou Bernarda Mun-ka, se narodil výše zmíněný Juda.

Dětství Salomona Kleina v židovském Přerově zřejmě nijak nevybočovalo z rámce poměrů, které podrobně vylíčil ve svých pamětech jeho spolužák Ignaz Briess, tzn. že se ve věku čtyř nebo pěti let začal seznamovat se základy židovské věrouky a hebrejského jazyka v chederu, od šesti let se pak stal žákem obecní triviální školy s německým vyučovacím jazykem, jejímž řídícím učitelem se v roce 1841 stal plumlovský rodák Josef Weisse

(1812–1897), významný vzdělanec a filantrop, pozdější rabín v Kyjově a v Novém Městě nad Váhom, který před příchodem do Přerova vyučoval na židovské škole v Prostějově. Je velmi pravděpodobné, že právě tento muž si povšimnul Kleinova nadání a spolu s přerovským rabínem Aronem Jakobem Grünem ovlivnil jeho další životní směřování. Po ukončení triviálky odešel totiž Salomon Klein jako jedenáctiletý do Tovačova, kde strávil jako soukromý žák tamního rabína Lebiše Hahna (zemř. 1847) dva roky přípravou na studium na ješivě. Na podzim roku 1846 pak vstoupil se dvěma přerovskými vrstevníky na vyhlášenou lipnickou ješivu rabína Salomona Quetsche, uznávané talmudské autority tehdejší židovské Moravy. K jeho spolužákům patřili synové významných místních rodin, např. synové obchodníků Isaka Taubera (jejichž domácím učitelem byl v úvodu zmíněný M. Boss) a Abrahama Silbersteina, z okolních měst např. synové představeného kroměřížské židovské obce Rafaela Kohna. Z Lipníka odešel Klein, neuvádí ve kterém roce, do Prahy, kde pokračoval ve studiu u rabínů Šlomo Jehudy Lejba Rapoporty a Samuela Freunda a kde poznal i další významné učence. Z Prahy pak přešel do Prešpurku k Šmuelu Wolfu Schreiberovi, synovi proslulého Chatama Sofera, jednoho z největších střeoevropských židovských učenců 19. století, a odtud roku 1857 do jihomaďarského města Paks k tamnímu rabínu, Soferovu žáku Joelu Ungarovi.

V následujícím roce se oženil s Ungarovou dcerou Pesl a v domě svého tchána pokračoval ve studiu až do roku 1865, kdy získal místo rabína v Sentě. Téměř dvě desetiletí soustavného teologického studia, které mu bylo umožněno i díky finanční podpoře přerovských mecenášů, učinila ze Salomona Kleina uznávanou autoritu mezi uherskými ortodoxními rabíny. Na svou domovskou přerovskou obec ovšem nikdy nezapomněl a svůj přerovský původ uvedl i na titulních listech obou svých spisů. Nevíme, kolikrát ještě Přerov po své instalaci navštívil, doložena je jen jeho návštěva na podzim roku 1866, kdy osobně oddal svého bratra Jakoba s jeho nevěstou Lini Bermannovou z Kroměříže.¹⁵

Město Senta vstoupilo do evropských dějin 11. září 1697 jako dějiště významné bitvy,¹⁶ v níž vojska prince Evžena Savojského drtivě porazila tureckou armádu sultána Mustafy II. Následně uzavřeným karlovíckým mírem pak uznala osmanská říše rozsáhlé územní ztráty na Balkáně a Senta, ztracená po bitvě u Mohácse, se vrátila pod svatoštěpánskou korunu. V průběhu 18. století nastal opětovný rozvoj města, především díky osídlování maďarskojazyčným obyvatelstvem, od druhé poloviny 18. století se v Sentě začali usazovat i první židé. K historii židů ve městě máme k dispozici obsáhlou monografii, jejímž autorem je Attila Pejin,¹⁷ historik Městského muzea v Sentě, zabývající se podrobně i obdobím, v němž Klein vykonával rabínskou funkci, kterého v práci také na více místech zmiňuje.

11 Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Přerov, inv. č. 19, 20, 21.

12 KLEIN, Š.: *Likutej Šlomo*. Paks, M. Rosenbaum 1893.

13 Vzhledem ke zničení přerovských židovských matrik z 1. poloviny 19. století nelze vyloučit, že sourozenců mohlo být více, někteří však mohli zemřít v dětském věku.

14 Druhá větev rodu vycházející od pomyslného zakladatele Markuse, narozeného asi kolem roku 1720, pokračující jeho druhým synem Herschlem Markusem, který přijal stálé jméno Isak Klein, žila rovněž po několik generací v domě č. XIV.

15 Záznam v oddací matrice přerovské židovské obce.

16 VLNAS, V.: *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*. Praha – Litomyšl 2001, s. 112–115.

17 PEJIN, A.: *A zentai zsidóság története*. Zenta, Thurzó Lajos Közművelődési Központ 2003.

V době Kleinova příchodu do Senty byla židovská populace ve městě již dosti početná a dále narůstala. Zatímco v roce 1860 žilo v Sentě 610 židů, v roce 1870 924 židů a v roce 1900 již 1264 osob židovského vyznání.¹⁸ Znamná část z nich pocházela z Moravy¹⁹ nebo zde měla kořeny, což souvisí se skutečností, že na Uherské království se nevztahovala platnost familiantského zákona ani zde nebyl zaveden pro židy numerus clausus jako v českých zemích, mnozí se také přistěhovali z Haliče a jen menší počet z Čech. Přistěhovalí židé měli německá příjmení, hovořili také mezi sebou německy, příp. jidiš. Teprve po změně politických poměrů po rakousko-uherském vyrovnání se židovská obec postupně pomaďarštila. Období Kleinova působení v Sentě je obdobím čilého hospodářského rozvoje města, na němž se židovská menšina významným způsobem podílela. V době jeho nástupu do rabínského úřadu již měla židovská obec postavenou synagogu, byl zřízen hřbitov a fungovaly veškeré rituální instituce. Roční plat rabína od obce činil 500 zl. U souvěrců si Klein získal oblibu svou vlídnou přímou povahou a jeho kázání dokázala zaujmout všechny vrstvy věřících. Kromě povinností spojených s funkcí rabína byl také členem místní školní rady a podílel se na výuce náboženství na trojtřídní židovské obecné škole, vystavěné roku 1870, a na gymnáziu, otevřeném v roce 1877, na němž tvořili židovští studenti v některých ročnících až třetinu všech žáků.²⁰ Se svou ženou Pesl měl Salomon Klein osm dětí, dva syny a šest dcer, z nichž tři se staly manželkami rabínů. Syn Josef (zemř. 1925) se stal rabínem v Gödöllő.

Závěrem zbývá uvést několik údajů o Kleinově literární tvorbě. K jeho prvním publikačním počínům patří příspěvky v hebrejském literárním časopise Kochvej Jicchak, vycházejícím ve Vídni, a to ve 22. čísle²¹ pojednání o proměně významu hebrejského termínu „am ha-arec“ a v 23. čísle nekrolog k úmrtí mladého přítele Chajima Tschiasného z Přerova.²² Dále je známo, že přispíval do nábožensko-konzervativního hebrejského týdeníku Hajehudi, vycházejícího v letech 1875–1880 v Prešpurku,²³ a v roce 1898 se pokusil o vydávání měsíčníku Meged jerachim, zaměřeného na kazatelskou praxi.²⁴ K jeho samostatně vydaným dílům patří již zmíněný spis Likutej Šlomo, obsahující výklady k pasážím z pentateuchu, talmudu, Maimonidova kodexu Mišne tora a Šulchan aruchu, a dále v roce 1898 vydaná brožura Et sefod (Čas pláče), sbírka citátů a výroků pro skladbu smutečních a vzpomínkových projevů.²⁵

Salomon Klein zemřel 17. března 1900 ve věku 67 let na srdeční selhání a je pohřben v kohanitském oddělení židovského hřbitova v Sentě, kde má doposud velmi dobře zachovalý náhrobek, jehož text svědčí o úctě, které se jako rabín ve svém působišti těšil.

18 PEJIN, A.: cit. dílo, s. 45, 65.

19 PEJIN, A.: cit. dílo, s. 46.

20 PEJIN, A.: cit. dílo, s. 87, 98, 140.

21 *Am ha-arec*. In: Kochvej Jicchak. Heft 22. Wien 1856, s. 80–81.

22 *Misped mar*. In: Kochvej Jicchak. Heft 23. Wien 1857, s. 23–24. (Rodina Tschiasných žila ve stejném domě jako Kleinovi, Chajimův starší bratr Levi přispěl v r. 1847 do Kochvej Jicchak dvěma epigramy.)

23 TOURY, J.: *Die Jüdische Presse im Österreichischen Kaiserreich*. Tübingen, J. C. B. Mohr 1983, s. 25.

24 BROCKE, M. – CARLBACH, J.: cit. dílo, s. 528.

25 KLEIN, Š.: *Et sefod*. Paks, M. Rosenbaum 1898.

Věra Fišmistrová

Dělnický vzdělávací a podpůrný spolek Svornost v Přerově 1882–1952

*„Jedině svorností, bez předsudků a obětavostí a příčinlivostí
dosáhneme kýženého cíle...“*

V roce 1866 skončila prusko-rakouská válka, v bitvě u Sadové poblíž Hradce Králové bylo Rakousko poraženo. Po rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 byla přijata tzv. prosincová ústava, která zaručovala občanská práva, byl zrušen církevní dohled nad školami a zavedena osmiletá povinná školní docházka i volební právo pro bohatší vrstvy. Její součástí byl i spolkový zákon č. 134 ř. z., o právu spolčovací z 15. listopadu 1867, schválený 8. ledna 1868 (zároveň pozbyl platnosti zákon o spolcích č. 253 ř. z. z 26. listopadu 1852). Právě tyto ústavní změny a politické uvolňování ve 2. polovině 19. století umožňovaly jak vznik nových politických stran (česká strana sociálně demokratická, křesťansko-sociální, strana národně sociální, agrární, realistická), tak i řady spolků kulturních, sociálních, tělovýchovných, hospodářských. Právě spolky měly značný vliv na rozvoj společenského života. Po krátkém období politického uvolnění v letech 1848–1849 teprve 60. léta 19. století umožnila jejich masovější rozvoj.

V Přerově již v roce 1862 vznikl čtenářský spolek a pěvecko-hudební spolek Přerub, který patří mezi nejstarší pěvecká tělesa na Moravě, v roce 1863 zahájil svou činnost divadelní ochotnický spolek (pozdější Tyl), dále vznikla tělocvičná jednota Sokol (1871), hasičský spolek (1875), okrašlovací spolek (1879), první a nejstarší přerovský ženský dobročinný spolek Vlasta (1883) a mnohé další.¹ S rozvojem dělnického hnutí v 60. a 70. letech 19. století byly založeny první odborové organizace i řada spolků podpůrných a vzdělávacích, k nimž v Přerově patří Dělnický vzdělávací spolek Svornost. V době vzniku spolku byl v letech 1874–1883 starostou města Jindřich Matzenauer. Za jeho starostování byla realizována stavba budovy gymnázia na Komenského třídě, podařilo se otevřít pokračovací průmyslovou (učňovskou) školu, zřízena byla střední hospodářská (zemědělská) škola, provedena byla městská kanalizace, postavena hřbitovní budova, byl zakoupen hostinec se zahradou v Michalově.²

Dělnický vzdělávací spolek Svornost

Spolek byl založen v roce 1882 v domě čp. 8 na Horním náměstí. Tehdy zde býval hostinec „U kapličky“ (poblíž kaple sv. Jiří), později Ševčíkova

1 FIŠMISTROVÁ, V.: *Spolky*. In: LAPÁČEK, J., a kol: Přerov. Povídání o městě. Přerov 2000, s. 185–193.

CHUMCHAL, M.: *Tělocvičná jednota Sokol v Přerově*. Tamtéž, s. 194–195.

2 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Přerov, fond Okresní úřad (dále jen OkÚ) Přerov, Spolkový katastr, inv. č. 73, 1868–1937, město Přerov, poř. č. 11. Výraz „svornost“ znamená jednomyslnost, jednotu, solidarititu, soudržnost, vzájemnou podporu. LAPÁČEK, J.: *Starostové města Přerova 1850–1939*. In: LAPÁČEK, J., a kol: Přerov. Povídání o městě. Přerov 2000, s. 34–35.

MÍSTNÍ ZPRÁVY.

Po neděle v Přerově.

Prši — ošklivě prši,
co byste, probůh, chtěli mít,
podniky přece — leckde se vrší,
prosím to jenom hopen vzít!

Státní — výstava řepy
v Tržnici poutá rolníky,
pane, to nejsou klepy! —
Přerov je střed republiky.

V derby — De Es Ka erby
dal zase v šanc Viktorii,
Es Ka — Hanákům v derby
remisy zahrál arii.

Weintritt — byl branek bonec,
trojici gólů dorazil,

Silný — strýc i synovec —
jak by je k zemi přimrazil.

Hody — sokolské hody —
v plný sál dorost rozkvetl,
radost — mládí a mody —
v tance vír nohy zapletl.

Sláva — v Dělnickém kruhu —
Svornost má velké výročí,
Čapkův — jde dobře k duhu —
Loupežník, jenž všim „zatočí“.

Kino — parádní kusy
převážně české promítá,
Širlej — rozdává pusy,
sterně jak Ondra Anita.

Smošik — v Batalionu —
v Oranii jde k raportu,
Růž — z kláštera onu —
uvádějí zas ve Sportu.

Prši — finále v dešti —
párky přec kráčeť do parku,
Sucho — pondělí věští,
však je jej třeba — k jarmarku.

-lský.

Báseň při příležitosti 55. výročí Svornosti.

Obzor 9. 11. 1937

kavárna a kino Orania. Dům býval kulturním a divadelním střediskem.³ Zakládajícími členy spolku byli Adolf Mišurec, Ignác Vavrouš, Hynek Werner, Antonín Chytil, Josef Kotzek a Alois Srovnalík. Žádost o schválení spolkových stanov byla odeslána 12. září 1882, moravské místodržitelství v Brně je schválilo svým výměrem č. 20 991 z 21. září 1882. Účelem spolku se sídlem v Přerově byl rozvoj duševního vzdělání členů vědeckými, technickými, živnostenskými přednáškami a volnými rozhovory, založením knihovny a půjčováním knih, pěstováním zpěvu, hudby, pořádáním společenských zábav, veřejných divadelních představení a výletů, vyučováním čtení, psaní, počtů, účetnictví, kupeckému dopisování, řeči německé, kreslení, těsnopisu, přírodopisu, zeměvědy a národovědy, zprostředkováním práce pro své údy a ve zvláštních případech podporování svých údů. Spolek byl nepolitický, členové byli „skuteční, podporující a čestní“, členem se mohl stát každý dělník bez rozdílu řemesla, který zaplatil zápisné ve výši 30 kr. a měsíční příspěvek ve výši, kterou stanovila valná hromada (15 kr.). Členství končilo buď vystoupením ze spolku, nebo vyloučením. Hlavním zdrojem příjmů spolku byly vedle pravidelných členských příspěvků dobrovolné dary podpůrců a výnosy z kulturních akcí. Při veřejném vystoupení mohl spolek užívat spolkový prapor v zemských barvách s heslem „Svornost“. Odznakem byly dvě ruce na straně jedné, na druhé straně praporu obraz velkomoravského knížete Svatopluka, který povzbuzuje své syny ke svornosti.

Tyč zlatočerveně hadovitě otočená, zakončená nahoře v podobě píky. Činnost spolku řídil správní výbor o 14 členech, který se volil na valné hromadě na dobu jednoho roku. V čele stál předseda, který zastupoval spolu

s náměstkem spolek na veřejnosti, dále to byl místopředseda, jednatel (zapisovatel) a pokladník. Jednací řeč byla československá. Součástí stanov byl i „Knihovní řád“.⁴ Ve stanovách došlo v průběhu let (1892, 1904, 1927, 1932) k různým úpravám a změnám. Prvním spolkovým předsedou byl Ignác Vavrouš, místopředsedou Adolf Mišurec, jednatelem Alois Srovnalík, náměstkem jednatele Alois Vebr, pokladníkem Karel Chválek, náměstkem pokladníka Josef Kotcek a dalších osm členů výboru. Celkem čtrnáctičlenný výbor tvořilo osm strojníků, pět stolařů a jeden kovář. V průběhu roku se ve funkci předsedy vystřídal Josef Brandstätter a Alois Srovnalík (místopředsedou byl Ignác Vavrouš, pokladníkem Adolf Polidor, jednatelem Josef Rulc). Dne 30. dubna 1892 podepsal změněné stanovy předseda Karel Černo-horský, kterého téhož roku 1892 vystřídal Hynek Vavrouš, činný do roku 1894, od roku 1897 v této funkci působil Ignác Šolc, 1901 Josef Lukáš, 1922 Oskar Šverdík, v roce 1927 byl předsedou zvolen ing. Josef Vdolek, 1932 František Lančík, 1937 Karel Smělík, 1945 Josef Smolka, 1949 František Gybas.⁵

Činnost spolkových odborů

Krátce po vzniku se konstituovaly odbory zábavní a dramatický, pod-půrný, vzdělávací a pěvecký. Snad nejvýznamnější byl odbor zábavní (a dra-matický) v čele s předsedou Karlem Černo-horským. Spolu se zapisovatelem a jednatelem Josefem Ungermanem se řadili k významným osobnos-tem přerovského kulturního života. Oba patřili k nejznámějším ochotní-kům, oba pojilo vedle lásky k divadlu též velké přátelství. Asi v roce 1886 spolu založili v prvním přerovském dělnickém spolku Svornost drama-tický odbor, aby „*údajně bylo ve městě více zábavy*“. V Přerově se tehdy o spo-lečenské využití staraly společně Čtenářský spolek spolu s Řemeslnickou besedou, což bylo prý nedostačující. Oba ochotníci střídavě vystupovali v ochotnickém divadelním spolku (později Tyl) i v dramatickém odboru Svornosti. Josef Ungerman, známý a aktivní přerovský ochotník, který se věnoval amatérskému divadlu téměř padesát let, často a rád vzpomínal nejen na spolkové dění, ale především na některé své divadelní role. K jeho oblíbeným a „parádním“ patřila role mlynáře v Raupachově hře „Mlynář a jeho dítě“, v níž vystoupil celkem dvačtyřicetkrát. Mlynáře hrál tak dob-ře, že cizí divadelní společnosti (Choděrova, Pokorného, Trnkova i Svobo-dova), hostující v Přerově, vždy obsazovaly Ungermana do této hlavní role.⁶

Počátek každé nové činnosti je těžký. Práce odboru zábavního, dra-matického a pěveckého se prolínala a nebyla vždy jednoduchá, o čemž svědčí zápisy v dochovaných záznamech z jednání.⁷ Převážně spočívala v pořá-

3 DOSTÁLEK, F.: *Přerov, Horní náměstí, historické jádro města*. Přerov 1984, s. 14. Viz dále LANČÍK, F.: *Vzpomínka – 90 let od založení Svornosti*. Kultura Přerova, říjen 1972, s. 154. FIŠMISTROVÁ, V.: *Přerovská kina*. In: Sborník SOKA Přerov 2000, s. 44–78.

4 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor (dále jen ONV) Přerov, inv. č. 690, kart. č. 379 (příložen návrh spolkového praporu včetně originálních stanov z roku 1882 ručně psaných i v tištěné formě, obsahovaly 21 §).

5 Viz pozn. č. 4. Viz SOKA Přerov, fond Dělnický vzdělávací spolek Svornost v Přerově, inv. č. 3, kart. č. 1 (tištěné stanovy z roku 1901 s legitimací).

6 FIŠMISTROVÁ, V.: *Počátky činnosti přerovských ochotníků od 1863*. In: Sborník SOKA Přerov 2003, s. 51–88. Karel Černo-horský (* 2. 11. 1860 Roštín u Kroměříže, † 1934), skladník. Josef Ungerman (* 21. 3. 1865 Strašice u Rokycan, † 18. 3. 1948 Přerov, školník). Viz SOKA Přerov, fond Policejní přihlášky (rodinný list).

7 SOKA Přerov, fond Dělnický vzdělávací spolek Svornost v Přerově, inv. č. 1, kart. č. 1 (protokoly ze schůzí zábavního odboru z let 1894–1900).

dání divadelních představení, večírků, plesů, výletů. Členové se zabývali výběrem vhodného „kusu“ – v počátcích se jednalo převážně o jednoaktovky, jejich nastudování a následné předvedení veřejnosti na malém spolkovém jevišti v hostinci u Ježků, u Konstantina Klosa v Palackého ulici či na ochotnickém jevišti v akciovém pivovare. Pořádaly se výlety na Krivou, Žernavu, do vinarských lesů a blízkého okolí. Zdařilý byl výlet do Kojetína v červenci 1894, kterého se zúčastnilo okolo 150 osob, stejný počet tvořilo obecní zastavení. Bylo konstatováno, že *„výlet tento dopadl, co se manifestace dělnické týká, nad očekávání dobře, takže ani deficit nevykazuje sumu, jak se myslelo, že vykazovati bude...“* Na výletním místě na Hrázi předvedl pěvecký odbor za řízení Bedřicha Kozánka řadu sborů (Na Moravu, Jarní náлады, Vzhůru bratři dělníci, Moderní zastaveníčko, Proč bychom se netěšili).⁸

Starosti a nejrůznějšího zařizování s programem bylo vždy mnoho. Ochotníci řešili problémy se spolkovým jevištěm, které zcela zničila dřevokazná houba. Pro vystoupení se musela *„... zakoupiti jedna černá vlásenka salonní a dáti zhotoviti obruč na prsa pro divadlo, aby se herci nemuseli vycpávat...“* (v počátcích divadelnictví hráli ženské role muži, ženy vystupovat nesměly). Časté byly potíže s hostinskými, v jejichž hostincích ochotníci vystupovali. Před „Přátelským večerem“ v listopadu 1894 byl hostinský Filip vyzván, aby záměrně nezdražoval nápoje a jídlo, jak se stalo při ostatkové merendě. Filip plánovanou akci podcenil a *„... nezaopatřil ani stoly ani sesle, ač o tom věděl a byl k tomu vyzván, aby se obecní zastavení, které se ve velkém počtu dostavilo, nevrátilo domů, byl nucen K. Černohorský na své výlohy najmout sluhu, který z akciového pivovaru sesle obstaral...“*

Odboru se vždy nedařilo dle záměrů a plánů. Na schůzi 6. ledna 1895 se Karel Černohorský vzdal předsednictví zábavního odboru z důvodu útoku na odbor od některých členů správního výboru Svornosti. Funkci jednatele složil i Josef Ungerman. Pro nekonání kulturních akcí se tak nedostávalo finančních prostředků do spolkové pokladny, což omezovalo další aktivity spolku Svornost. Vedle členských příspěvků byl totiž výtěžek z kulturních podniků jediným zdrojem příjmu pro spolkovou činnost. Ze strany vedení Svornosti proto existovala snaha o oživení práce odboru. Vedení poděkovalo stávajícím členům za jejich dosavadní činnost a odsoudilo útoky na ně činěné. Po volbách byl staronovým předsedou opětovně zvolen Karel Černohorský a zapisovatelem Josef Ungerman. Jediným přáním předsedy byla plná podpora jeho práce.

Již v lednu 1896 pořádal odbor v sále pivovaru „zábavní večer“ s veselohrou „Z české domácnosti“, sólový výstup předvedl Karel Černohorský ve frašce „Obecní dráb“. Část dekorací pro představení, které vyneslo čistý výnos 17 zl. 88 kr., byla zapůjčena od sokolů. Pro lednový ples byla zajištěna čtrnáctičlenná hudba kapelníka Novotného, obrovská návštěvnost byla zaznamenána na únorové masopustní merendě, mnozí zájemci neměli místo a museli odejít. V březnu na „zábavním večeru“ v akciovém pivovaru vystoupili ochotníci s fraškou „Kmotr“, ženský sbor se představil se „Skřivánčí písní“, dramatický sólový výstup přednesl ve „Stávce kovářů“ Josef Ungerman. Veškeré pěvecké sbory vždy řídil Bedřich Kozánek.

Spolek Svornost neměl solidaritu, soudržnost, podporu či sociální citění jen ve svém názvu, dle možnosti část zisku poskytoval potřebným. Výtěžek z představení Vamberkovy frašky „Divadelní vlak“ byl věnován ve pro-

Členky pěveckého sdružení Přerubu při pohybu

spěch rodin stávkujících horníků v Karviné a Moravské Ostravě. Rodiny stávkujících tkalců v Prostějově obdržely výnos z výletu na Švédské šance v červenci 1896. Pro představení z vesnického života „Starší blázni“ zhotovili nové spolkové jeviště Karel Černohorský spolu s Františkem Písaříkem, dekorace umně vymaloval malíř Franta Sklenář, který se často podílel na zhotovení kulis.⁹ V září 1896 vystoupili členové odboru s představením „Ženichové“ na jevišti v akciovém pivovaru. Pořadatelé se striktně drželi nařízení a usnesení výboru a nepouštěli do sálu preclíkáře a nedorostlé děti. V listopadu 1896 opětovně svorně složili své funkce jak Černohorský, tak i Ungerman. Po volbách byl do čela odboru zvolen novým předsedou Jakob Patlejš (jedenatěl Stanislav Pospíšil), který po třech měsících, v únoru 1897, z funkce odstoupil. Odbor nadále pořádá plesy, přátelské a humoristické večírky.

V březnu se stal opět předsedou Karel Černohorský. Konstatoval, že funkci bude vykonávat za určitých podmínek: *„Pominou-li u nás zbytečné spoluškodné, osobám jednotlivým nemilé ba urážlivé utrhačné řeči, a nastane-li pořádek jaký v každém řádném spolku býti má a musí. Projeví-li spolek, že to pravdou není, jak nás v poslední době měli za beznárodní (že jsme nechťeli tančit, jak nám páni hráli a chtěli hrát nadále). My jsme v požadavcích existenčních mezinárodní, ale v otázkách národohospodářských, v požadavcích jejich jsme národní, jinak to ani nejde, uvědomělého dělníka, dále co se stalo, již je pryč. Že jsme byli uražení na nejvyšší, to je pravda, ale kvůli celku chceme svorně pracovat se zdarem dále...“* Na jednání Josef Ungerman navrhoval, aby ochotníci vystupovali též s dramatickými

8 Bedřich Kozánek (* 17. 7. 1864 Přerov, † 12. 2. 1913 Olomouc, pohřben v Přerově), hudební skladatel, pedagog, autor učebnic hry na housle, zakladatel Hudební školy v Přerově, od roku 1995 nese jeho jméno ZUŠ Přerov.

9 Franta Sklenář (* 12. 10. 1873 Přerov, † 6. 12. 1924 Přerov), malíř, majitel uměleckého malířského závodu v Havlíčkově ulici pro zřizování jevišť a divadelních dekorací.

Ing. Josef Vdolek, starosta města a předseda Svornosti

František Lančík, starosta města a předseda Svornosti

hrami, nejen s fraškami. Odbor též zaslal přípis velitelství posádky s oznámením, že při příštím představení bude mít vojsko zdejší posádky zakázán přístup nejen do sálu, ale též na zábavy Svornosti.¹⁰

Na jednání schůze zábavního odboru v červnu 1897 předseda Černohorský poukázal na slabou činnost spolku, pasivitu a netečnost členů a znovu uvažoval o složení funkce. Vyslovil se k návštěvnosti zábavního odboru a též jednateři vyslovil dík za jeho namáhavou práci. Zmínil, že nebylo uposlechnuto usnesení ohledně výletního průvodu, a uvedl, že to „bylo uděláno naschvál, a proto se též vzdal aranžmá“. Dále podotkl: „Někteří členové nebyli příznivci zábavního odboru a dramatického umění, místo spolkového výletu do háje Žernavá zašli si do hostince na vesnici. Výlet pořádal zábavní odbor, jehož chybou bylo, že byl snad trochu národní program... zpěváci se též nezúčastnili všichni, přesto byl výlet impozantní, krásný, průvod nepřehlédnutelný... Sluší čest Josefu Čapku Drahlouckému, že za tak krátkou dobu nacvičil po dlouhé pauze Kozánkovy sbory...“¹¹ V srpnu předseda Černohorský poukazoval: „... jak se strana nám nepřející vůči nám zachovává, rozebíraje to se všemi důkladně, že jsme si to nikdy nezasloužili to potupné na nás vypadávání, které též v „Hlasu lidu“ na nás veřejně vrhají. My, že jsa ve věci této rozumnější a nemajíce ty povahy jako oni, ustavičně se hádat, že lépe bude, když jim našim vystoupením sjednáme tu českou Svornost, jak jsme ji hleděli vždy pěstovat, až dokud nezačal té Svornosti mól sežítat...“ Následně se členové zabývali

otázkou, zda budou nadále aktivně pracovat v odboru, či ukončí členství. Každý si přečetl prohlášení sepsané pro správní odbor Svornosti a podpisem potvrdil případný výstup z odboru („... bez rozmýšlení následovalo podpisování, jelikož každý již těch urážek měl dost...“). Přítomný člen občan Tomášek vznesl dotaz, „jak se zachovat, budou-li se na nás mstít, což zajisté udělají snad jen na jednotlivci, usnešeno vystoupit všichni...“ Nato se předseda vyjádřil, že „... místo nějakého chvalného uznání, které nám všem právem patřilo, jsme dostali vždy jen rádnou důtku a neuznání... Po 15 let se dřel a jeho ochotné síly s ním, že 15tý rok by se letos měl slavit trvání spolku, lidé, kteří jsou zde jen chvíli, se svou neláskou ku spolku vzdělávácímu chtějí spolek rozptýlit a též již na cestě k tomu jsou...“ Součástí protokolu je dopis adresovaný slavnému výboru Dělnického vzdělávacího spolku Svornost v Přerově z 23. srpna 1897: „My dole podepsaní členové zábavního odboru jsouce hluboce dojata a uražení prohlášením, jaké jménem přerovské organizace v „Hlasu lidu“ ze dne 8. 7. učinili zábavnímu odboru také členové Svornosti, tj. Sekera a Dubanský, byvše k tomu vedeni: oznamujeme sl. výboru, že projektovaný výborem výlet do lesa Vinařského vyřizovati nechceme a nebudeme a žádáme sl. výbor, aby ku vědomí vzal naše vystou-

pení, jakož i ukončení činnosti v odboru zábavním. Poměry, jaké zavládly v nynější správě výboru, my nesouhlasíme, poněvadž jsme sobě vědomi toho, že dosud spolek Svornost jest pouze spolkem vzdělávacím.“¹²

Problémy ve spolku způsobily neshody, rozdílné politické názory a rozkol mezi zastánci a podporovateli mladočechů (liberálové) a staročechy (konzervativci), o čemž svědčí článek ve výše zmiňovaném Hlasu lidu, z něhož citujeme: „... Tito po více roků hráli prim jako národní předáci a jsouce v zábavním odboru jako přední činitelé, přivlastňovali si právo rozhodovat nad naší organizací, když tato nějakou reformu provést chtěla. Že tomu tak jest, znamená při takých případech b o y k o t, který vždy prováděli. Nemohouce již déle takové jednání snést, postavili jsme se na odpor. Že viděli zlomenou svoji panovačnost, když viděli mezi našimi soudruhy ten vzrůstající se ruch po reformách a když konečně viděli, že není naděje nás dostat pro Mladočechy za lokaje, chytli se prostředku, kterého v době této jen reakcionáři toho nejhrubšího zrna jsou schopni. Avšak svobodný duch, který se stále více a více mezi našimi soudruhy rozmáhá, nepůjde tak lehkou odstranění a okupace, kterou chcete na dělnickém spolku vzdělávacím provést, se vám nepovede, kdyby jste i to měšťanstvo, které si vás všímat počíná, na pomoc volali...“¹³

Ustavující schůze nového zábavního odboru 15. listopadu 1897 se zúčastnili někteří členové bývalého odboru spolu s nováčky. Jednání zahájil nově zvolený předseda Josef Lukáš, jednatelem se stal Bohumil Pěcha. V krátké době se ochotníci představili v hostinci Mořice Haase na Ferdinandově ulici (dům obchodníka Netopila, Wilsonova ul.) v divadelním představení „Nepokradeš“ a „Damoklův meč“. V červnu 1898 se konal výlet na Švédské šance a na Křivou, následovala další divadelní představení a taneční věneček. Předseda se vzdal své funkce z rodinných důvodů, po volbách stál v čele Ludvík Novák. Jednatele Pěchu vystřídal Alois Rozsypálek, který ve výroční zprávě podal zprávu o působení zábavního odboru: „... za uplynulý velice bouřlivý rok – byla to doba, která se podobala řesetu, přes které propadlo vše, co bylo malé, neúplné, propadlo v tomto roce takřka celý odbor...“ Zvolení funkcionáři se ihned chopili práce. Bylo zjištěno, že šatna, rekvizity a knihy jsou ve velkém nepořádku. Místo 96 her s 218 exempláři bylo nalezeno pouze 70 her se 192 exempláři, jednalo se údajně o „otřepané kusy“, které se na jeviště již nehodily. Po zakoupení nových 21 her o 57 exemplářích čítala knihovna 91 her s 275 exempláři. Odbor předvedl devět představení, uspořádal po dvou spolkových večírcích, výletech a vycházkách. Akce vynesly čistý zisk pouze ve výši 182 zl. 64 kr., což bylo způsobeno dle zapisovatele „touto rozháranou dobou a podíl na nezdaru měli i členové... Mám však naději, že svorná práce překoná veškeré obtíže, které se nám v cestu kladou, a že budeme moci svým členům a příznivcům nadále lepším úspěchem ušlechtilé zábavy podávat...“ Ochotníci v dalším období nastavova-

10 Viz pozn. č. 7.

11 Josef Čapka Drahlovský (* 13. 12. 1847 Drahlov u Olomouce, † 11. 6. 1926 Přerov), hudební skladatel, dirigent, více než 50 let varhaník a ředitel kůru přerovského farního chrámu sv. Vavřince, sborníkem Přerubu, 21 let učil zpěvu na gymnáziu, autor více než 200 hudebních děl. Viz pozn. č. 8.

12 SOKA Přerov, fond Dělnický vzdělávací spolek Svornost v Přerově, inv. č. 1, kart. č. 1 (protokol ze schůze zábavního odboru z 23. 8. 1897).

13 Hlas lidu, časopis hájící zájmy čtvrtého stavu, ročník XII, č. 259, 8. 7. 1897, s. 1033. Pod článkem sepsaným v Přerově 30. 6. 1897 podepsán Václav Sekera a Josef Dubanský.

li divadelní představení „Slavnostní schůze“, „Otrhánek před soudem“, činohru „Polský žid“, uspořádali taneční věneček, Kateřinskou zábavu za spoluúčinkování zpěváků, v prosinci Mikulášskou zábavu, o vánočních svátcích se představili v činohře „Směry života“. V únoru 1899 byl uspořádán ve spolkové místnosti čajový večírek. Slečny vařily čaj, zajistily koblihy, kuchyňské nádobí, sklenice, cukr i nezbytný rum. Zatímco divadelní představení „Manžel ze šetrnosti“, konané v březnu 1899 v sále akciového pivovaru, vykazovalo čistý zisk jen 43 kr., další kus „Podskalák“ od známého autora Šamberka měl již deficit 9 zl. 79 kr., podobně jako dubnový přátelský večírek. Večer 30. dubna 1899 vystoupili ochotníci v divadelním představení „Peníze“, 1. května se konal všedelnický výlet na Křivou, sváteční den byl ukončen tanečním věnečkem v pivovarském sálu, kterému předcházel živý obraz „Hold práci“. V červnu byla zorganizovaná vycházka do Vinar, v srpnu v Běhalově hostinci v Kozlovicích byly předvedeny velmi zdařilé sólové výstupy. Na rozloučenou s rekruty v září sehráli ochotníci veselohru „Kapitola I, II, III“. Zapisovatel Rozsypal kritizoval zábavu uspořádanou na rozloučenou rekrutům a poukázal na nešvary, které se děly. Při příští zábavě nutno dbát pravidel slušnosti a veškeré nepříjemnosti všemi prostředky potlačit! Velký divácký úspěch, obrovskou návštěvnost i značný zisk zaznamenalo v listopadu 1899 divadelní představení „Kříž u potoka“ dle románu Karoliny Světlé.

„Jedině svorností, bez předsudků a obětavostí a příčinnivostí bude dosaženo kýženého cíle...“

Za uplynulý rok 1899 se konalo jedenáct divadelních představení, tři spolkové večírky, dva výlety a dvě vycházky, příjem činil 835 zl. 12 kr., výdání 588 zl. 77 kr., čistý výnos dělal 246 zl. 35 kr. Zakoupeno bylo 12 nových her o 40 exemplářích (knihovna tak čítala 103 her s 315 exempláři), pořízeno takřka nové jeviště, poskytnuta byla pomoc a rada soudruhům v Lipníku při utvoření tamního zábavního odboru. Na jednání 31. prosince 1899 poděkoval předseda Ludvík Novák jménem správního výboru všem členům zábavního odboru za práci a konstatoval: *„Jedině svorností, bez předsudků a obětavostí a příčinnivostí bude dosaženo kýženého cíle...“* Jednatel Rozsypálek kritizoval ty členy, kteří na poslední chvíli vraceli úlohy. Poukazoval i na zvýšený počet členek, které vstoupily do odboru. Navrhoval, aby si tyto zřídily vlastní odbor. Každá členka by musela odebírat *„ženský list, čímž by mezi nimi zavanul také jednou duch pokroku...“* Ve funkci jednatele a zapisovatele vystřídal Aloise Rozsypálka František Bubeník.

Od ledna 1900 užíval odbor spolkovou místnost v akciovém pivovaru. Při té příležitosti byl uspořádán zábavný večírek, následoval únorový ples, Husův večírek s přednáškou, živým obrazem a zpěvem, v srpnu se uskutečnil spolkový výlet do Müllerovy zahrady, zřízena byla zábavní pošta a šatlava s vystoupením a dvojzpěvem. Na jednání v dubnu 1900 žádal občan Skácel zapisovatele, aby členy oslovoval v zápisech z jednání titulem soudruh a ne občan, jelikož to považuje za upřímnější. V červenci 1900 se stal jednatelem opětovně Alois Rozsypálek. Předseda často poukazoval na pasivitu a netečnost členů, kritizoval především jejich špatnou docházku k divadelním zkouškám. Na jednání 6. října 1900 jednatel a současně

POZVÁNÍ

V sobotu 15. října 1932 dovrší
Dělnický vzdělávací spolek „Svornost“ v Přerově
50 let svého trvání.

Toto jubileum oslaveno bude na

SLAVNOSTNÍ VALNÉ HROMADĚ

spolku, která je svolána na sobotu 15. října t.r.
o 8. hodině večer do velkého sálu Dělnického
domu v Přerově a slavnostním divadelním před-
stavením v neděli 16. října o 8. hodině večer

MARYŠA.

Výbor „Svornosti“ pokládá si za čest pozvat
Vás k této významné slavnosti a očekává, že
jako účinkující člen pěveckého odboru
se určitě dostavíte a vzpomenete s mladšími
členy krásných chvil svého působení ve Svor-
nosti za kulturní povznesení dělnictva.

S dělnickým pozdravem za:

Dělnický vzdělávací spolek „Svornost“ v Přerově

BEDŘICH VALENTÍK,
t. č. jednatele

FRANTIŠEK LANČÍK,
t. č. předseda.

Křesťanská K. Chvalík, Přerov

Program slavnostní valné hromady

Dělnického vzdělávacího spolku „Svornost“ v Přerově
v sobotu 15. října o 8. hodině večer.

1. Píseň Práce / Přednese pěvecký odbor Svornosti.
2. Zahájení.
3. Proslov předsedy.
4. Věno / Přednese pěvecký odbor Svornosti.
5. Slavnostní proslov člena Svornosti odb. učitele O. Šverdika.
6. Zpěvní sola člena Svornosti oper. pěvce F. Ludvy.
7. Hudební vložky kvarteta.

Vstup volný.

Na počest 50letého trvání

Dělnického vzdělávacího spolku „Svornost“ sehraje
dramatický odbor spolku divadelní hru

MARYŠA.

Drama o 5 jednáních. Napsali A. a V. Mrštíkové.

Režie F. Krpec. Kroje z půjčovny M. Štenclové, Přerov.

Vstupné 6, 5, 4, 3 Kč. / Předprodej lístků v prodejnách Budoucnosti a u holiče p. Blatáka, Jiráskova ul.

režisér divadelních představení Rozsypálek řešil, že „není možné vésti za nynějších poměrů nadále režii, neboť jest málo členů zábavního odboru, kteří by se věnovali z lásky a z přesvědčení umění dramatickému, ale jest mnoho členů a členek, kteří chtějí v zábavním odboru jen své choutky ukájet...“.

K 20. září 1900 čítal odbor 31 členů, pořádal dvanáct schůzí, konalo se dvaapadesát zkoušek k divadelním představením, sedm spolkových večírků, tři výlety, dvě vycházky a jeden ples. Příjem ze všech akcí činil 1 781 korun 8 haléřů, vydání 1 370 korun 44 haléřů, uhrazení deficitu ze šesti zábav stálo 123 korun 66 haléřů, stávajícími horníkům zasláno 27 korun 86 haléřů, spolkové pokladně odvedeno 382 korun 76 haléřů. Zakoupeno bylo 12 divadelních her s 41 exempláři, divadelní knihovna čítala 115 divadel s 356 exempláři.¹⁴

Dělnický vzdělávací a podpůrný spolek Svornost a jeho výročí

Při příležitosti oslav 40. výročí trvání Svornosti v roce 1922 sehráli ochotníci drama Romaina Rollanda z doby Velké francouzské revoluce „Vlci“. V období 1. republiky se spolek klonil ke straně sociálně demokratické (ustavena 7. dubna 1878 v Praze-Břevnově), čímž byla do jisté míry vymezena jeho vzdělávací působnost, nelze mu upřít význam pro lidové vzdělání v nejširším slova smyslu. Zcela jistě to bylo v prvé řadě divadlo, kterým Svornost působila a získala nesporné úspěchy a zásluhy. Vznikla v roce 1882 jako vzdělávací spolek, sdružovala občany bez ohledu na přesvědčení či stav. Postupem doby ale vynikal více její dělnický charakter, a když v roce 1898 vznikli národní socialisté, vyhranil se spolek jako útvar sociálně demokratické strany. V roce 1922 byl režisérem spolku Karel Kovařík, známý téměř na všech scénách svými hereckými výkony, které mu získaly značnou oblibu. Úlohu dramaturga zastával předseda spolku, odborný učitel Oskar Šverdík. Svornost dříve hrávala v akciovém pivovaru, v Městském domě, od roku 1910 hrála ve vlastním stánku v Dělnickém domě na Šířavě, kde bylo dříve provizorní jeviště na dřevěné verandě. Následně byl postaven velký a útulný sál, kde bylo provedeno mnoho dobřích divadelních představení.¹⁵

Na valné hromadě (dále VH) 5. ledna 1927 byl novým předsedou Svornosti zvolen ing. Josef Vdolek, starosta města, místopředsedou Karel Kovařík, jednatelem Oldřich Zimmer, pokladníkem Jaroslav Pecha. V roce 1931 vykonával funkci předsedy Antonín Hájek, od roku 1932 František Lančík (v letech 1938–1939 starosta města Přerova), od roku 1937 Karel Smělík, místopředsedkyní byla Žofie Skopalová, jednatelem Jan Foret, pokladníkem Bedřich Binder.¹⁶

Od roku 1932 nesl spolek název Dělnický vzdělávací a podpůrný spolek Svornost. Stanovy z roku 1932 obsahovaly nově pasáž týkající se rozšíření činnosti spolku, který byl též oprávněn „zařizovati a udržovati hudební

14 Viz pozn. č. 12 – protokoly z jednání.

15 Čtyřicetiletí Dělnického vzdělávacího spolku Svornost. Obzor, č. 274, 2. 12. 1922, s. 1–3.

16 SOKA Přerov, fond ONV Přerov, inv. č. 690, kart. č. 379. Ing. Josef Vdolek (* 30. 6. 1880 Praha, † 9. 2. 1931 Přerov), starosta města Přerova v letech 1919–1923, 1927–1931, aktivní pracovník instituce České srdce. František Lančík (* 5. 12. 1886 Hulín, † 15. 1. 1976 Přerov), starosta města Přerova v letech 1938–1939. LAPÁČEK, J.: *Starostové města Přerova 1850–1939*. In: LAPÁČEK, J., a kol: Přerov. Povídaní o městě. Přerov 2000, s. 31–50.

Prapor Svornosti (líc)

školu, zaříditi si vlastní hudbu a pečovati o své chudé členy“. Zemský úřad v Brně výměrem z 16. června 1932 vzal na vědomí nejen změnu stanov, ale i název spolku, o němž bylo rozhodnuto na VH ze 17. března 1932.¹⁷

V sobotu 15. října 1932 si spolek Svornost připomněl na slavnostní valné hromadě 50 let svého trvání. V neděli se pak konalo ve velkém sále Dělnického domu slavnostní představení hry bratří Mrštíků „Maryša“ pod režijním vedením F. Krpce. Kroje byly zapůjčeny z přerovské půjčovny M. Štenclové, předprodej lístků v ceně 6, 5, 4 a 3 korun byl zajištěn v prodejních Budoucnosti a u holiče Bláčka v Jiráskově ulici.¹⁸

V listopadu 1937 oslavil spolek 55. výročí svého založení. V Dělnickém domě se konala slavnostní akademie. S proslovem, v němž připomněl založení spolku, jeho vývoj i zakladatele Karla Černohorského, Josefa Ungermana i další členy, vystoupil předseda Svornosti Karel Smělík. O významu osvětové a podpůrné práce promluvil tajemník odboru František Lančík, pozdravné zdravice přednesli zástupcové jednotlivých složek politické organizace. Pod taktovkou dirigenta Čeňka Ježka zazpíval pěvecký odbor Svor-

Prapor Svornosti (rub)

nosti několik slavnostních sborů. Závěrem zahrál dramatický odbor vtipnou Averčenkovu aktovku „Ptačí mozečky“. Další den byla v naplněném sále Dělnického domu sehraána s velkým úspěchem Čapkova komedie „Loupežník“.¹⁹

Okupace

Mnichovské události v září 1938 a následná okupace republiky 15. března 1939, spojená s vytvořením protektorátu Čechy a Morava, negativně ovlivnila i činnost všech spolků. Následující rok 1940 byl ve znamení ztížených hospodářských poměrů na území celého protektorátu. Přípisem

17 SOKA Přešov, fond ONV Přešov, inv. č. 690, kart. č. 379 (valná hromada z 17. 3. 1932, přiloženy nové stanovy). Viz též Moravský zemský archiv Brno, fond Zemský úřad pro zemi Moravskoslezskou, spolkový spis B 40, 2. manipulace, sign. 7-2, č. j. 24 080.

18 SOKA Přešov, fond Dělnický vzdělávací spolek Svornost v Přešově, inv. č. 6, kart. č. 1 (pozvánka na slavnostní valnou hromadu k 50. výročí spolku).

19 *Jubilejní oslavy přešovské „Svornosti“*. Obzor, č. 255, 9. 11. 1937, s. 2. Uveřejněna i báseň „Po neděle v Přešově“, autor -lský – patrně Ladislav Suchdolský, redaktor Obzoru. Čeněk Ježek (* 6. 6. 1898 Přešov, † 7. 7. 1978 Sternberk), redaktor, básník, od roku 1928 sborníř dětského souboru DTJ, od roku 1934 sborníř smíšeného sboru Svornosti, odbojový pracovník.

Svépomocná akce dělnická.

Dělnický spolek „Svornost“ v Přerově, rozšířil svoji působnost také na podporu svých členů. Výbor spolku vycházel ze stanoviska, že každému člověku přihodí se v jeho životě nenadále případ nemoci nebo smrti v rodině, který vyžádá si většího finančního nákladu. V chudých rodinách, mnohdy četné dětmi obdařených, nebývá po ruce „železná záloha“ v bance uložených peněz, z nichž by zvýšené výdaje mohly být uhrazeny a takováto chudá rodina, dostává se do velmi trapné situace a na konec je nucená nastoupiti nemilou cestu k vyprošení si výpůjčky a nebo poskytnutí záruky na směnečnou zápůjčku. Aby se zabránilo takovému, pro chudé lidi trapným případům, bylo na valné schůzi Svornosti usneseno vybudovati podpůrný fond, jehož účelem bylo chrániti členy v nejtěžších chvílích. V tomto smyslu vypracovány byly stanovy, které byly zemským úřadem schváleny. Podpůrný fond při Svornosti existuje již 3 léta a za tuto dobu vypravil 6 členům pohřby, při nichž bezplatně účinkoval pěvecký odbor Svornosti a podle finančních prostředků byly poskytnuty též výpomoci v nouzi. Z malých příspěvků ušetřen byl fond. Doporučujeme proto i Vám, aby přistoupením za člena podpůrného fondu Svornosti chránil jste rodinu před možnými těžkostmi a doporučil tuto svépomocnou akci Svornosti svým známým. Rozhodnete-li se pro přistoupení, vyplňte níže uvedenou přihlášku a odevzdejte ji se zápisným pokladníkovi.

Za: Podpůrný fond Dělnického vzdělávacího a podpůrného spolku „Svornost“ v Přerově

Fr. Lančík, jednatel. Jos. Lošek, pokladník. K. Smělík, předseda.

Upozornění: Podle org. řádu pohřebního a podpůrného fondu Svornosti, členem fondu může se stát každá svéprávná osoba do 60 let věku. Každý člen obdrží legitimaci, v níž mu při spěvkách budou poskytnuty. Zápisné činí 5 Kč, jež tvoří základní peníz pro charitativní činnost spolku. Měsíční příspěvek činí 1 Kč. Karenční lhůta k uplatnění nároku na pohřebné nových členů činí 6 měsíců. Zemřelý člen v odhradné lhůtě, stává se zápisným. Základ zvyšuje se podle počtu členů. Příspěvek při úmrtí člena pro rok 1936 obnáší 3 Kč a vyběte se od členů. Podpory v nouzi určí výbor fondu dle stávajících finančních hotovostí.

PŘIHLÁŠKA

do pohřebního a podpůrného fondu Svornosti v Přerově.

Jméno bydliště

narozen den přistoupu 193

Současné platí zápisné 5 Kč a jeden měsíční příspěvek 1 Kč. Podepsaný prohlašuje, že je úplně zdrav a údaje shora uvedené jsou správné.

V Přerově dne podpis

Chrásták, Přerov

z 2. května 1939 oznámil spolek přerovskému Okresnímu úřadu (OkÚ), že nadále bude na základě vl. nařízení z 31. března 1939, č. 97 Sb. z. a n. vyvíjet svou činnost dle stanov (předseda Karel Smělík, jednatel Oldřich Valentík). Stanovy byly vydány ve dvojjazyčném, českém a německém znění (Statuten Der Arbeiter-Bildungs- und Unterstützungsvereines „Eintracht“ in Prerau), vedení spolku muselo OkÚ Přerov vždy žádat o povolení konat valné hromady. Program jednání byl omezen pouze na činnost spolkovou, bez jakýchkoliv politických tendencí. Odpovědní funkcionáři osobně zodpovídali za dodržení naprostého klidu a pořádku i za to, že schůze nebude zneužito k projevům politického rázu nebo činnosti. Valná hromada 12. dubna 1940 se konala v Dělnickém domě na Šířavě, 31. května 1942 v hostinci u Šponů na Horním náměstí čp. 35.²⁰

Karel Smělík,
předseda Svornosti

Během okupace byla činnost spolku omezena pouze na ženský pěvecký kroužek, který obětavě cvičil odborný učitel Vratislav Peutelschmied (* 22. 11. 1907 Přerov), po jeho odchodu paní Hájková. V roce 1942 byla činnost spolku dočasně zastavena. Po obsazení Dělnického domu nacisty cvičil kroužek po celou dobu války v soukromých bytech. Spolek utrpěl značné ztráty, Němci rozkradli divadelní rekvizity, zničili knihovnu a další inventář. Archiv pěveckého odboru zachránila paní Baránková, starý spolkový prapor v červenožlutých barvách Moravy zachránil pan Jalůvka.²¹

Léta 1945–1951

Po skončení 2. světové války se ve středu 15. srpna 1945 sešel výbor Svornosti, aby opětovně zahájil činnost všech odborů – vzdělávacího, dramatického a pěveckého. Jednání zahájila Žofie Skopalová vzpomínkou na předsedu spolku Karla Smělíka, který zahynul v Mauthausenu, a ostatní členy, popravené a zemřelé za okupace. Výbor se zabýval rozvojem činnosti jednotlivých odborů. Svou práci pod vedením B. Talentíka a Augustina Rašfáka zahájil dramatický odbor. Pěvecký odbor prováděl nábor členstva. Termín zkoušek zpěvu byl veřejnosti oznámen prostřednictvím tisku a plakátů.

Na první VH v mírové době konané 11. listopadu 1945 v Dělnickém domě na Šířavě byl předsedou zvolen Josef Smolka, funkci jednatele vykonával Jan Foret a pokladníkem byl Bedřich Binder. Valné hromady Svornosti 29. ledna 1947 i 19. února 1948 potvrdily ve funkci předsedy Josefa Smolku, dílenského ČSD, místopředsdkyní byla zvolena Žofie Skopalová, v domácnosti, jednatel Jan Foret, úředník, pokladníkem Richard Buček, zaměstnanec Optikotechny. Ke změně předsedy došlo na VH 22. února 1949 a výborové schůzi 9. března, která vybrala ze svého středu za předsedu Františka Gybase, který funkci vykonával do roku 1951, kdy se spolek rozešel. Místopředsdkyní byla Lída Drábková, jednatel Jan Foret, pokladníkem Alois Formánek, revizory se stali Marie Dreisseitlová a Augustin Rašfák.

²⁰ Viz pozn. č. 17.

²¹ Nejstarší Dělnický vzdělávací spolek Svornost v Přerově. Naše Haná, roč. I, č. 83, 22. 8. 1945, s. 2.

Další VH se konaly 7. srpna 1950 a 9. února 1951. Ve svém působení pokračoval spolek do 1. března 1951, kdy došlo k jeho dobrovolnému rozchodu. Jednotlivé odbory se zapojily do masových organizací dle z. č. 86/1951 Sb. Dramatický (divadelní) a taneční odbor přešel do závodního klubu ROH ČSD v Přerově, podpůrný a pohřební fond, založený v roce 1933, byl předán městskému výboru KSČ v Přerově. Majetek divadelního odboru sestával z movitých věcí – úplná výbava jeviště v Dělnickém domě (látkové horizonty, 2 opony a asi 60 kusů kulis, 12 reflektorů, 3 skříně, 1 pianino, 1 harmonium). Všechny byly pořízeny z výtěžku činnosti divadelního odboru. Peněžní hotovost obnášela 4 300 Kčs. Lidový taneční soubor neměl při zapojení do spolku Svornost v roce 1948 žádný majetek, při likvidaci též nevykazoval žádného jmění. ONV Přerov vzal na vědomí oznámení z 18. března 1952 o včlenění Dělnického vzdělávacího spolku Svornost a jeho odborů do ZK ROH při ČSD v Přerově. Dále vzal na vědomí, že odbor Podpůrný a pohřební fond se dle usnesení z prosince 1951 rozhodl věnovat svůj majetek, tj. 27 612,40 Kčs vázaného vkladu a v nové měně 36 923,40 Kč, městskému výboru KSČ v Přerově.²²

Podpůrný fond Svornosti

Podpůrný a pohřební fond byl samostatným odborem Svornosti. Lze říci, že zřízení fondu bylo důsledkem hospodářské krize a nezaměstnanosti, vznikl na svépomocném základě, byl ustaven na podkladě a v rámci stanov Svornosti. Měl vlastní organizační řád, každoročně schvalovaný valnou hromadou. Nemovitý majetek fond neměl. Po likvidaci Svornosti byl fond v prosinci 1951 zapojen do MěV KSČ v Přerově. Likvidační VH fondu se konala 29. června 1952.

Ustavující schůze Podpůrného fondu Svornosti se konala 31. října 1933 v Dělnickém domě za řízení předsedy Svornosti Františka Lančíka. Předsedou odboru byl zvolen Karel Smělík, místopředsedou Richard Kleiber, jednatelem František Lančík, pokladníkem Josef Lošek, revizory Ludmila Lisá a Josef Dreiseitl. Členové se řídili spolkovými stanovami Svornosti.²³

Na VH 16. února 1936 byl přijat Organizační řád podpůrného a pohřebního fondu dělnického vzdělávacího a podpůrného spolku Svornost v Přerově. Z prostředků poskytoval výbor fondu na základě usnesení valných hromad svým členům příspěvek na pohřebné a podpory v nezaviněné tísní. Členem se mohla stát každá svéprávná osoba do 60 let věku. Osoby starší, nejvýše do 65 let, mohly být výborem přijaty tehdy, pokud se prokázaly dobrým zdravotním stavem. Člen obdržel legitimaci. Zápisné činilo 5 Kčs, měsíční příspěvek 1 Kčs (z toho se odvedlo 50 hal. spolkové pokladně, 50 hal. pokladně pohřebního a podpůrného fondu). Dvanáctičlenný výbor ze svého středu volil předsedu, místopředsedu, jednatele, zapisovatele, pokladníka a revizory účtů. V následujícím roce bylo rozhodnuto o změně organizačního řádu a snížení věkové hranice na 55 let pro přijetí za člena. Příspěvky na pohřebné při úmrtí člena fondu či jeho rodinného příslušníka byly rozdělovány dle délky členství. Pěvecký odbor Svornosti dle možnosti doprovázel zemřelé členy na poslední cestě. Pokud se pohřeb konal mimo Přerov, byl zpěvákům, kteří byli zaměstnáni, nahrazen ušlý výdělek, případně cestovné. Na VH 31. ledna 1937 vystoupil ředitel přerovské

Smíšený pěvecký sbor Svornosti (uprostřed první řady Karel Smělík a Čeněk Ježek). 1938

městské knihovny dr. Eduard Kvasnička s přednáškou o pohřbívání žehem. Dle zápisu z jednání „*poutavým způsobem nastínil, jak se pohřbívalo v dávno-ověku a postupně až do dnešního dne, zejména příkladně vyzvedl přednosti pohřbívání nyníjší kremací a upozornil na spolek Krematorium a výhody plynoucí z členství v něm...*“. K 1. lednu 1936 čítal fond 228 členů, k 1. lednu 1937 již 352 členů (věk 20–30 let 21 členů, 31–50 let 188 členů, 51–60 let 96 členů, 61–70 let 47 členů), z toho bylo 149 železničních zřízenců, 110 žen, 90 zaměstnanců v průmyslu a 3 různé. Celkový příjem činil 11 761,20 Kčs, vydání 5 398,22 Kčs, jmění fondu k 1. lednu 1937 činilo 5 732 Kčs vklad v Dělnické záložně, cenné papíry ve výši 1 000 Kčs, pokladní hotovost 231,48 Kčs, celkem 6 963,48 Kčs.²⁴

Ve zprávě jednatele na výroční schůzi 30. ledna 1938 bylo konstatováno, že fond se během čtyř let existence osvědčil. Přesto valná část dělnictva nevěděla o existenci takového svépomocného zařízení, i když výbor vydal několik letáků, které poukazovaly na výhody fondu (při šesti úmrtech za minulé období byl pozůstalým vyplacen značný obnos, tito tak mohli vypravit slušný pohřeb, aniž by se zadlužili). Členové měli tedy za úkol upozorňovat na výhody fondu, který byl vybudován ku prospěchu dělníků. Též zřízením úsporného kroužku při Svornosti vykonal podpůrný fond kus poctivé práce v dělnických řadách – za necelý rok dosáhly vklady asi 13 000 Kčs. Úsporný kroužek učil šetrnosti i děti dělníků a zaměstnanců. Přijímány byly úspory již od 20 haléřů. Pokud dělnické rodiny ušetřily,

22 Viz pozn. č. 17, 21. Přiložen zápis o likvidační valné hromadě podpůrného fondu Svornost z 29. 6. 1952 v Dělnickém domě. Alois Formánek (* 23. 4. 1903 Kojetín, † 8. 8. 1982 Písek), úředník, ve 20. letech 20. stol. přední československý atlet, držitel československého rekordu na 100 m. V letech 1972–1978 působil jako administrativní pracovník na pracovišti tehdejšího Okresního archivu Písek v Lipníku nad Bečvou.

23 SOKA Písek, fond Dělnický vzdělávací spolek Svornost v Písku, inv. č. 2, kart. č. 1 (zápis schůzí podpůrného fondu), inv. č. 3, kart. č. 1 (stanovy Svornosti), inv. č. 6, kart. č. 1 (propagační leták s přihláškou ke vstupu do pohřebního a podpůrného fondu).

24 Viz pozn. č. 23. SOKA Písek, fond Dělnický vzdělávací spolek Svornost v Písku, inv. č. 4, kart. č. 1 (organizační řady fondu).

Výbor Svornosti. 1882–1892

mohly ukládat částku již od výše 5 Kčs, což bylo výhodné, jelikož tak malou sumu záložny nepřijímaly. Fond též vyzval členy strádat si peníze na zájezd a slavnost do Prahy při příležitosti 60. výročí trvání sociálně demokratické strany. Na tuto akci poskytlo ministerstvo železnic šedesátiprocentní slevu při jízdě zvláštním vlakem. „*Je v našich řadách starých soudruhů a soudružek, kterým poměry nedovolily podívat se na českou metropoli nad Vltavou...*“

Na VH 26. února 1939 poukázal předseda Smělík na tragédii, kterou národ prožíval od září 1938. Neblahé poměry měly vliv i na činnost fondu, přesto hospodaření skončilo aktivně. Jednatel František Lančík poukázal, že dělnictvo ve svízelných dobách vždy „*sahalo ku svépomoci obdobně jako podpůrný fond, jehož hlavním úkolem byla vzájemná pomoc členů*“. Stručně ve svém projevu nastínil národní situaci a důsledky z toho plynoucí pro zaměstnanecké vrstvy. Konstatoval, že pro dělníky měl fond mimořádný význam. Příspěvek na vypravení pohřbu byl poskytován ve výši 800 Kčs, členům bylo doporučeno, aby si nadále ukládali drobné částky. Během roku bylo u kroužku strádalů (strádatelů) uspořeno 12 734,85 Kčs. Počet členů odboru byl 439 (věkové složení 20–31 let 24 členů, 31–50 let 184 členů, 51–60 let 172 členů, 60–70 let 59 členů), z toho 114 dělníků, 140 železničních zaměstnanců, 182 žen, k 30. 6. 1939 to bylo 424 členů, kroužek strádalů měl 26 členů. Koncem roku 1939 čítal fond 412 členů, kteří si své úspory vzhledem k nastalé politické situaci většinou vyzvedli. Na výborové schůzi v Dělnickém domě v dubnu 1940 bylo rozhodnuto zvýšit kvótu při úmrtí na 850 korun, o rok později byl příspěvek ve výši 900 korun. Poslední doložený zápis z jednání výboru u Tšponů na Horním náměstí je

Výbor Svornosti (uprostřed první řady sedí František Lančík). 1932

z 16. dubna 1942, jelikož Dělnický dům zabrali Němci. Konání plánované VH 31. května 1942 nebylo v důsledku válečných událostí povoleno.²⁵

Činnost fondu v poválečné době

Po skončení války se první výborová schůze fondu uskutečnila 13. února 1946 v Dělnickém domě na Šířavě. I když se od roku 1942 nemohly konat výborové schůze, po celou dobu okupace se v případě potřeby scházeli a radili někteří členové výboru (pokladník Antonín Hájek, Žofie Skopalová, Jan Foret) a vyřizovali s úřady nejnutnější záležitosti. Na podporách bylo v roce 1942 vyplaceno 1 100 korun, v roce 1943 750 korun, v roce 1944 celkem 300 korun, v roce 1945 bylo na pohřebném vyplaceno v osmi případech 7 200 korun. K 31. prosinci 1945 čítal fond 371 členů, hotovost činila 1 039,40 korun, na vkladní knížce (vázaný vklad) se nacházelo 49 820,40 korun. V roce 1946 byl vyplácen příspěvek na pohřebné ve výši 900 korun.

První VH se konala v neděli 17. února 1946 v hudebním sále Dělnického domu. Místopředsedkyně Žofie Skopalová zahájila schůzi a vzpomněla umučené a popravené členy (předseda Karel Smělík, Hermína Lančíková, Jaroslav Dokládál). Bylo konstatováno, že poslední VH se uskutečnila v roce 1939, jelikož další schůze se během války konat nemohly. Jednání pozdravil jménem čs. strany sociálně demokratické okresní důvěrník Jindřich Dreiseitl, který zdůraznil, že *„podpůrný fond byl jedním ze svépomocných zařízení, kterých strana sociálně demokratická byla vždy budovatel-*

25 Viz pozn. č. 17, 23. SOKA Přerov, fond Dělnický vzdělávací spolek Svornost v Přerově, inv. č. 2, kart. č. 1, inv. č. 5, kart. č. 1 (též směrnice pro činnost podpůrného a pohřebního fondu při MěV KSČ).

Výbor Svornosti. 1937

*kou za účelem hospodářského povznesení a sociálního zajištění sociálně nej-
slabších“. Zhodnotil činnost fondu přes svízelnou dobu německé okupace.*

Na jednání mimořádné VH 19. května 1946 byl přijat nový organizační řád (kroužek střadatelů zřízený při fondu v roce 1937 a likvidovaný během okupace nebyl zatím obnoven) a upravena výše příspěvků (měsíční příspěvek ve výši 1 Kčs zůstal nezměněn, při úmrtí člena stanoven úmrtní příspěvek 5 Kčs, při úmrtí člena pak obdrželi pozůstalí na pohřeb částku 1 500 Kčs). Další organizační řád byl schválen 27. června 1948, 12. června 1949 a 12. března 1950. V roce 1948 byl předsedou zvolen Josef Smolka, jednatelem Jan Foret, pokladníkem Antonín Hájek, místopředsedkyní Žofie Skopalová, dále devítičlenný výbor a dva revizoři.²⁶

Únor 1948–1952

Po únorových událostech 1948 a celospolečenských změnách se ustavující schůze podpůrného fondu uskutečnila 8. října 1948 v Dělnickém domě na Šířavě. V tomtéž roce proběhla výměna členských legitimací. Obdobně jako v minulých letech obdrželi před vánočními svátky staří a sociálně slabí členové fondu finanční podporu ve výši 300–500 Kčs. K 31. prosinci 1948 čítal fond 367 členů. Na vázaném vkladě bylo uloženo 37 884,40 Kčs. V roce 1949 byl zvýšen příspěvek při úmrtí na 2 500 Kčs. Na VH 12. června 1949 byl novým předsedou zvolen František Kovařík, ostatní členové výboru (místopředsedkyně Žofie Skopalová, zapisovatel Jan Foret, pokladník Antonín Hájek) byli potvrzeni ve svých funkcích. Jednomyslně bylo schváleno sloučení podpůrného fondu Svornosti a podpůrného spolku při KSČ. Původní fond čítal 364 členy, sloučením získáno 242 členů, vystoupilo 16 a zemřelo 10 členů, k 1. lednu 1950 čítal fond 583 členů (do 30 let 18 členů,

do 40 – 55 členů, do 50 let – 141 členů, do 60 – 146 členů, do 70 – 167 členů, nad 70 let – 56 členů), hospodaření vykazalo přebytek 4 869 Kčs.

Za kalendářní rok 1951 činil příjem 119 400,30 Kčs, vydání 110 249,80 Kčs, hotovost 9 150,50 Kčs, stav členů ke konci roku byl 549 (11 zemřelo, 7 vystoupilo, 3 přistoupili). Za 18 let činnosti zemřelo celkem 135 členů fondu. Na výborové schůzi 2. listopadu 1951 v Dělnickém domě na Šíravě byl projednán z. č. 68/1951 Sb. a vyhl. č. 320/1951, uveřejněná v Úředním listu o dobrovolných shromážděních a organizacích. Jejich ustanovení se dotýkalo též podpůrného fondu a umožňovalo stávajícím organizacím vplynutí do některých masových organizací. Bylo jednáno o možnosti připojení fondu k Městskému výboru (MěV) KSČ v Přerově, jelikož se jednalo o svépomocnou organizaci sloužící především pracujícím rodinám. V dubnu 1952 vzal MěV KSČ zpět své usnesení o přiřazení podpůrného fondu. Na likvidační VH 29. června 1952 bylo přítomno 87 členů. Bylo zde konstatováno, že podpůrný fond byl jen odborem Dělnického vzdělávacího a podpůrného spolku Svornost, který již prakticky likvidoval. Charakter činnosti fondu byl svépomocný, jeho činnost se vztahovala jen na oblast okresu Přerov, též ve směru sociální činnosti ztratil původní význam. V době nezaměstnanosti a kapitalistického vykořisťování plnil fond svůj úkol dobře – v mírové době ale bylo již vybudováno národní pojištění a příspěvek pozůstalým z tohoto pojištění představoval na každého pojištěnce částku ve výši 5 000 Kčs. Svépomocný charakter fondu znemožnil jeho začlenění k některé masové organizaci (viz č. 86/1951 Sb.). ONV Přerov proto doporučil fond likvidovat. Členy likvidační komise byli zvoleni Ladislav Šenk, Antonín Hájek a František Kovařík. Finanční jmění ve volné měně činilo 53 800 Kčs, likvidační výdaje 2 800 Kčs. Mezi členy bylo následně rozděleno 51 000 Kčs (na člena a rok členství připadlo dle připravených propočtů 9 Kčs, výplata byla prováděna v Dělnickém domě na Šíravě od 8. července 1952 po dobu jednoho týdne).²⁷

Závěr

Fond Dělnického vzdělávacího spolku Svornost Přerov se dochoval v nepatrném množství. Doklady byly uloženy mezi osobní pozůstalostí starosty Františka Lančíka a spolu s ní byly převzaty k uložení ve Státním okresním archivu Přerov v roce 1976. Po následném roztřídění byl vytvořen samostatný fond spolku. Knihu protokolů zábavního odboru z let 1894–1900 předal archivu v roce 1966 profesor Josef Přidal.²⁸

Po dobu své dlouhodobé, 70 let trvající aktivní činnosti spolek Svornost pracoval na kulturním povznesení dělnictva. V letošním roce si připomínáme 130. výročí jeho založení. Málokdo si dnes uvědomuje, že zašlou slávu prvního dělnického vzdělávacího spolku nám připomíná pouze jedna z ulic Přerova na Kopaninách, která nese jeho jméno.

26 Viz pozn. č. 25. Karel Smělík (* 18. 3. 1891, † 7. 5. 1942 Mauthausen). Viz SOKa Přerov, fond Policejní přihlášky (rodinný list). Tamtéž, fond OV ČSPB Přerov, sign. 1/3750. Hermína Lančíková (* 16. 2. 1893, † 3. 6. 1942 Brno). Viz SOKa Přerov, fond OV ČSPB Přerov, sign. 1/4024, 1/4365, 1/5480. Jaroslav Dokládál (* 30. 6. 1897, † 2. 5. 1945 Olomouc-Lazce). Viz SOKa Přerov, fond OV ČSPB Přerov, sign. 1/3622.

27 Viz pozn. č. 25.

28 SOKa Přerov, fond František Lančík. Viz též pozn. č. 16, 23. SOKa Přerov, fond Dělnický vzdělávací spolek Svornost v Přerově, inv. č. 7, kart. č. 1 (Vzpomínka Františka Lančíka na činnost Svornosti k 90. výročí založení). Josef Přidal (* 22. 9. 1894 Přerov, † 7. 5. 1982 Přerov), profesor hospodářské školy, historik, atlet, mezinárodní rozhodčí.

Petr Kadlec

Ke vzniku a vývoji druhého gymnázia v Hranicích v letech 1912–1922

Leitmotivem předkládaného příspěvku je přiblížit okolnosti vzniku a první léta existence v pořadí druhého gymnázia, které bylo v Hranicích založeno. Sledované období je možné považovat z více důvodů za stěžejní pro další zdárný vývoj této vzdělávací instituce, jež plní v hranickém regionu již sto let roli primárního poskytovatele všeobecného středoškolského vzdělání. Po překlenutí nesnadného počátečního období, ztíženého výrazně v letech 1914–1918 podmínkami první světové války, byly právě ve sledovaném časovém úseku vyřešeny dvě pro budoucnost ústavu nezbytné a vzájemně související otázky: převod školy do státní správy a její definitivní umístění v budově, kde sídlí doposud. Jestliže se nad hranickým státním gymnáziem s německým vyučovacím jazykem (založeným jako české obecní v roce 1871) stahovala od počátku 20. století mračna a jeho někdejší sláva postupně upadala, mladší český gymnaziální ústav nabýval stále více na významu, přestože se mohl plně rozvinout až v meziválečném období.¹ Příspěvek koncentruje svou pozornost záměrně pouze na zásadní, přesto málo známé, okolnosti vzniku a rozvoje školy do roku 1918 a na představení obtížné cesty k postátnění i zisku vlastní budovy, završené na počátku dvacátých let 20. století.

Zřízení gymnázia a první školní léta

Město Hranice v závěru 19. a na počátku 20. století, tak jak se nám alespoň jeví na základě dat o profesní struktuře jeho obyvatel, populačním vývoji, počtu a velikosti průmyslových podniků, je možné jen stěží přiřadit do skupiny sídel hodných označení průmyslová centra. Očividně nenáleželo ani mezi města, která by výrazněji participovala na rozmachu těchto center. Mnohem snáze lze Hranice označit za město neprůmyslové, jehož vývoj sice nemusel vykazovat přímo regres nebo stagnaci, avšak dynamikou svého růstu se nemohl rovnat prudce rozvíjejícím průmyslovým střediskům, jakými byli např. Moravská Ostrava nebo Vítkovice.² Přestože si zachovávaly Hranice řadu důležitých funkcí (vzdělávací, správní, kulturní, obchodní ad.), nabývaly stále více charakteru střediska pouze regionálního významu, byť některé vzdělávací instituce hranice nevelkého regionu výrazně překračovaly (vojenské vzdělávací ústavy, Vyšší lesnická škola).

Podobně jako jiná národnostně heterogenní města zažily rovněž Hranice na konci 19. a počátkem 20. století boj o pozice ve vedení města mezi místními česko-německými elitami. Na jedné straně stáli zástupci emancipujícího se a početně dominujícího českého obyvatelstva – představitelé české strany v čele s JUDr. Františkem Šromotou (starosta v letech

1903–1912), na straně druhé tradiční německo-židovské elity vedené JUDr. Friedrichem Plachkym (starosta v letech 1890–1903), jež reprezentovaly místní německou menšinu. K vítězství v obecních volbách v letech 1885–1898 napomáhal druhé skupině významně platný volební mechanismus, založený na kuriovém systému. Zohledňovala se v něm výše odváděných daní, popř. dosažené vzdělání. Přestože se rozdíly v sociální struktuře a rozvoji obou národních societ směřem ke konci 19. století postupně vyrovnávaly, nahrával i na přelomu 19. a 20. století volební mechanismus sice méně početné, avšak z hlediska disponování vzdělanostním a ekonomickým kapitálem vyspělejší populaci hlásící se k německému jazyku a kultuře.³ Bez významu však nebylo ani v porovnání se srovnatelně velkými obcemi nebývale časté udělování čestných občanství, jichž bylo do konce roku 1900 uděleno na šedesát. Spor obou mocenských uskupení gradoval v letech 1901–1903 v neustálých námitkách, proklamacích a oddalování obecních voleb. Poté, co se v červenci 1903 volby konečně uskutečnily, zvítězili v nich představitelé české strany. Interpretace přelomového volebního výsledku byla pochopitelně v obou táborech různá. Zatímco český regionální tisk *Hlasý z Pobečví* oslavoval volební vítězství a vyzdvihoval zásluhy Františka Šromoty, v německém *Deutsche Rundschau* bylo naopak možné dočíst se o „reinen Gemeindewahlen“ nebo přímo o „Schwindelwahlen in Mähr. Weißkirchen“. Vzhledem k vyhrocené atmosféře není asi příliš překvapivé, že proti výsledku voleb byly podány z německé strany námitky, které však byly záhy moravským místodržitelstvím zamítnuty.⁴ Ani po prvním zasedání nově zvoleného obecního výboru 10. září 1903, na němž byla zvolena nová rada města a starostou se stal František Šromota, nebyly zjištěné emoce zcela uklidněny. Protesty vůči volbě do první kurie totiž nalezly odezvu u správního soudu, který ji svým rozhodnutím ze 17. září 1904 pro neúplnost volební komise dokonce zrušil.⁵ Následovalo převzetí správy města vládním komisařem na konci téhož roku a vypsání nových voleb do první kurie. Provedené volby potvrdily předchozí výsledek a v lednu 1905 bylo ukončeno přechodné období zvolením nové městské rady i starosty v personálním složení, které odpovídalo stavu ze září 1903.⁶ Tím došlo k definitivní stabilizaci nejvyšších postů v hranické obecní samosprávě. Nezmysly však všechny rozpory a také některá rozhodnutí nového obecního výboru nepřispívala k uklidnění napjaté situace. Ze všech lze uvést alespoň jmenování rady nových českých čestných občanů, snahy o změnu německých náhrobních nápisů na české nebo úsilí o redukci německého školství v Hranicích.

1 K dějinám staršího hranického gymnázia nejnověji KADLEC, P.: *Počátky gymnaziálního školství v Hranicích* (Vznik a vývoj prvního hranického gymnázia do roku 1882). In: Sborník SOKA Píerov 2010, s. 5–27. Týž: *Německé gymnázium v „českém“ městě aneb závěrečné období existence prvního gymnázia v Hranicích (1903–1922)*. In: Sborník SOKA Píerov 2011, s. 52–68.

2 Podrobněji k naznačené typologii měst MYŠKA, M.: *Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci*. Příbor 2001, s. 183–193.

3 K obecnímu volebnímu řádu na Moravě ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století KLADIWA, P.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. I. díl. Vývoj legislativy. Ostrava 2007, s. 25–50.

4 Srov. BARTOVSKEÝ, V.: *Hranice – statisticko-topografický a kulturně-historický obraz spolu s úplným adresářem*. Hranice 1906, s. 147–150.

5 Tamtéž, s. 152. Správní soudní dvůr byl zřízen ve Vídni v roce 1875 a umožňoval odvolání proti opatřením nebo nezákonným rozhodnutím správních, příp. samosprávních úřadů. Blíže o správním soudnictví JANÁK, J. – HLEDIKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha 2005, s. 266–267.

6 SOKA Píerov, fond Archiv města Hranice (dále jen AM Hranice), inv. č. 144 (protokolní kniha o schůzích obecního výboru za období 1893–1911).

Jednou z klíčových priorit nového vedení města, v němž byly síly soupeřících táborů rozloženy již ve prospěch dosavadní české opozice, se nyní stalo vytvoření možnosti nabídnout mládeži z Hranic a okolí českou středoškolskou alternativu. Není divu, neboť ve středních školách spatřovaly jednotlivé národní společnosti oprávněně záruku svého budoucího rozvoje. Jak ukázal Miroslav Hroch, byla to právě inteligence, jejíž jádro tvořili absolventi středoškolských ústavů, která sehrála rozhodující úlohu ve všech evropských národních hnutích. Nutno dodat, že podle stejného autora o osudu jednotlivých národních hnutí nerozhodoval vyučovací jazyk škol, ale spíše to, že „*příslušníci nevládnoucí etnické skupiny mohli od jisté doby pravidelně absolvovat střední vzdělání, aniž by se jazykově asimilovali a aniž by přijali identitu státního národa*“.⁷ Toto tvrzení však mohlo jen stěží obstát v nacionálních rozepřích, jež gradovaly na Moravě právě na počátku 20. století. Snaha podpořit i za cenu značných obětí rozvoj příslušného národního společenství zřízením a provozováním středních škol byla v případě obecních zastupitelů řady moravských měst enormní. Přestože existence středoškolských ústavů znamenala pro města relativně značnou finanční zátěž, myšlenka pomoci tímto způsobem „svému“ národu sehrávala při rozhodování o založení zvlášť v českém prostředí často zásadní roli. České vedení hranické obce uvažovalo již v září 1903 o dvou variantách, jak docílit, aby zdejší česká mládež mohla získat středoškolské vzdělání v mateřském jazyce. Jednou bylo vytvoření českých tříd na místním německém státním gymnáziu (české třídy zde existovaly jen do roku 1875/1876), druhou založení zcela nového ústavu s českým vyučovacím jazykem.⁸ Poté, co byl 18. září 1903 odsouhlasen tento záměr obecním výborem a o necelý měsíc později (13. října) potvrzena jeho důležitost při instalaci starosty Františka Šromoty, podala městská rada žádost ministerstvu kultu a vyučování o povolení „*zřízení českých paralelek při c. k. gymnasiu v Hranicích*“, popř. „*otevření samostatného českého gymnasia*“.⁹ Požadavek na vytvoření českých tříd při stávajícím státním ústavu lze vysvětlit tím, že si městská rada byla jasně vědoma problému s umístěním nově založené školy. Určitou roli mohla ale sehrát i víra v uzavření německých tříd v budoucnu pro nedostatek studentů a přenechání budovy pro účely českého ústavu, na který by se poté gymnázium případně přeměnilo. V úvodní části zmiňované žádosti byla zejména rekapitulována přeměna obecního reálného gymnázia v prvních letech jeho existence (do 1876) z českého na německý, pochopitelně s patřičným důrazem na násilný charakter procesu s vyzdvihnutím nátlaku, odepření státních podpor apod. Druhá část obsahovala nástin praktického provedení požadavku. Již ve školním roce 1904/1905 se měly otevřít v prvním a druhém ročníku české pobočky (po jedné v každém ročníku). V dalších letech se potom počítalo s každoročním otevřením jedné české třídy v prvním ročníku. Hranické gymnázium by se tak postupně proměnilo z německého na česko-německý ústav, kde by v průběhu několika školních let byly rovnoměrně zastoupeny české a německé třídy. Pokud by však město získalo povolení založit samostatné české gymnázium, zavázalo se jeho vedení poskytnout pro školní rok 1904/1905 prostory i věcné potřeby. Příznivé odezvy ze strany státu se ale nakonec Hranice nedočkaly. I pro neurovnanou situaci v místní komunální politické scéně proto následoval další pokus o přehodnocení celé věci až v průběhu roku 1905.

V dubnu 1905 byla ministerstvu kultu a vyučování adresována nová žádost, která se oproti předcházející výrazně odlišovala tím, že spojovala otázku vzniku českých tříd (popř. gymnázia) v Hranicích se soudobými požadavky Nového Jičína. Ani v tomto případě nebyly ale výzvy hranických zastupitelů vyslyšeny.¹⁰

Až do roku 1908 byla problematika zřízení gymnázia s českým vyučovacím jazykem zatlačena do pozadí a neprojednávala se ani městskou radou, ani obecním výborem. Přednost dostalo řešení akutnějších, zároveň i velmi nákladných záležitostí, zejména vybudování mostu přes řeku Bečvu, plynárny a financování hranického nižšího školství.¹¹ Teprve po obecních volbách konaných na přelomu ledna a února 1908 se mezi body projednávanými městskou radou na jejím zasedání 10. dubna znovu objevila otázka vytvoření gymnázia, konkrétně podání petice o zřízení školy. Členové obecního výboru ale debatovali o této záležitosti až na konci roku (12. listopadu). Výsledek jednání byl velmi konkrétní a jednoznačný: „*Obecní výbor se jednohlasně vyslovuje pro zřízení českého gymnasia v Hranicích na místě dosavadního německého, nebo vedle něho v době nejbližší, a sice buď moderního reformního (správně: reálného, pozn. aut.), nebo reformního reálného gymnasia. Městské radě se ukládá, aby u vlády v tomto směru energicky zakročila a po případě věcné potřeby k tomuto účelu nabídla.*“¹² Stejně jako v předchozím období, ani v letech 1908–1910 se nepodařilo „přetavit“ otázku založení druhého gymnázia v Hranicích z roviny proklamací o jeho nezbytnosti v rámci petiční činnosti, projevů při různých příležitostech, případně stížností v „Hlasech z Pobečví“ do praktických kroků.

Změna v dosavadním bezvýsledném jednání nastala až po dalších obecních volbách, uskutečněných v roce 1911. Do funkce starosty byl opět zvolen František Šromota a zřízení střední školy s českým vyučovacím jazykem ve městě uvedl jako jeden z cílů, jichž se má dosáhnout v průběhu nového tříletého funkčního období. Na své schůzi v říjnu 1911 se městská rada usnesla na otevření první třídy reálného gymnázia v roce 1912. Rozhodující však bylo schválení záležitosti obecním výborem na jeho zasedání v březnu 1912. Poté dostávala snaha vytvořit ve městě středoškolskou instituci s českým vyučovacím jazykem, nyní již přesně definovanou jako městské reálné gymnázium, velmi rychle jasné obrysy. V poměrně krátkém časovém úseku do května 1912 byly vyřešeny základní podmínky nut-

7 HROCH, M.: *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha 2011, s. 119.

8 Tento požadavek se objevil mezi projednávanými a jednomyslně schválenými návrhy městské rady na čtvrté povolební schůzi obecního výboru dne 18. 9. 1903. Viz SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 144 (protokolní kniha o schůzích obecního výboru za období 1893–1911).

9 Žádost městské rady ze dne 29. 11. 1905. Text nejpřístupnější CIGÁNEK, E.: *Založení českého městského reálného gymnasia v Hranicích roku 1912*. In: 25 let českého státního reálného gymnasia v Hranicích 1912–1937. 51 let prvního gymnasia v Hranicích 1871–1922. Hranice 1937, s. 4–5. Cigánkův článek představuje zároveň nejpodrobnější zpracování sledované problematiky.

10 Žádost městské rady ze dne 15. 4. 1905. Zastupitelé Nového Jičína, kde existovala vyšší zemská reálka s německým vyučovacím jazykem, se obrátili pro povolení zřízení gymnázia na ministerstvo kultu a vyučování. Vyhovění oběma požadavkům se mělo odehrát tím způsobem, že „by se otevřela německá prima v Novém Jičíně a zde (v Hranicích, pozn. aut.) první česká“.

11 Srov. SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 154 (protokolní kniha obecní (městské) rady za období 1904–1908), SOKA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 144 (protokolní kniha o schůzích obecního výboru za období 1893–1911).

12 Zasedání obecního výboru ze dne 12. 11. 1908. Požadavek o zřízení jiného než klasického typu gymnázia lze vysvětlit snahou o vylepšení pozice při vyjednávání, neboť tzv. klasických gymnázií byl v blízkém regionu dostatek (Hranice, Přerov, Valašské Meziříčí). Výraz reformního, jenž se vyskytl v zápise, zaměnil autor zápisu evidentně za termín reálného. Po roce 1908 totiž existovaly pouze tři základní typy gymnázií: tzv. klasická, reálná a reformní reálná (viz pozn. č. 14).

Budova na Motošíně – sídlo gymnázia v letech 1912–1920. SOKa Přerov

né pro otevření nového gymnázia v nadcházejícím školním roce: umístění ústavu, obsazení ředitelského postu, podání žádosti u ministerstva kultu a vyučování. Následovalo čekání na kladné vyřízení tohoto již téměř devět let starého záměru vedení města ze strany státu. Dobrozdání udělilo ministerstvo až výnosem z 20. srpna 1912. Mezitím byly zamítnuty stížnosti proti usnesení obecního výboru z 23. března 1912 zasílané zástupci hranic-
kých Němců (Franz Kalmann a spol.) moravskému místodržitelství a zemskému výboru. Proměny doznala i otázka gymnaziální budovy. Po jednání s německou místní školní radou (dále jen MŠR) bylo jednomyslně odsouhlaseno, že se gymnázium nastěhuje do školní budovy na Motošíně, kde doposud sídlila německá chlapecká obecná škola. Nový ústav, jehož vznik nebyl v té době stále ještě potvrzen, tím získal kvalitnější a jeho potřebám více odpovídající zázemí. Během červencového předzápisu se na něj přihlásilo sedmačtyřicet zájemců o studium. Výsledek zářijového zápisu a následných přijímacích zkoušek výše uvedený počet ještě nepatrně převýšil, neboť do lavic prvního ročníku městského reálného gymnázia s českým vyučovacím jazykem, na němž bylo pravidelně vyučování zahájeno 21. září 1912, usedlo osmačtyřicet studentů.

Vlastnímu zahájení vyučování předcházelo slavnostní otevření gymnázia (19. září) za účasti vedoucích představitelů města, zástupců místních úřadů, rodičů nastupujících studentů a široké veřejnosti. Ve stejný den, kdy začala ve škole výuka, byli v zasedání obecního výboru ustanoveni zbý-
vající členové učitelského sboru. Ředitele Emila Cigánka, jenž byl hranic-
kými zastupiteli zvolen již v květnu 1912, doplnili suplující učitel

Albert Hrab (dosud suplentem na gymnáziu ve Valašském Meziříčí), výpomocní učitelé P. Theodor Zamykal (katecheta německé dívčí měšťanské školy v Hranicích) a Josef Bláha (odborný učitel při české dívčí škole měšťanské).¹³ Posledním ustanoveným se stal vedlejší učitel Richard Hapala (učitel v české chlapecké obecné škole).

Vyučování v nové škole bylo organizováno podle učebních osnov platných pro osmiletá reálná gymnázia typu A.¹⁴ Probíhalo pod vedením pedagogického sboru, jenž se pro školní rok 1913/1914 rozšířil ještě o jednoho člena, přestože odešel Josef Bláha. Nově byli na gymnázium ustanoveni suplující učitelé Karel Koupil a Jan Kudrna. Jediným profesorem ve škole zůstal v prvních letech ředitel Cigánek. Příčinou nutného navýšení stavu členů učitelského sboru bylo otevření nového prvního ročníku ve školním roce 1913/1914 a tím i nárůst počtu vyučovacích hodin. Do dvou ročníků roku 1913/1914 se včetně privatistek zapsalo celkem 89 studentů. Nutno dodat, že příslušnému ročníku odpovídala až do roku 1918 vždy pouze jedna třída, což vyplývalo především z kapacitních možností.

Díky dochovaným zápisům prováděným zemskými školními inspektory po dokončení pravidelných každoročních inspekcí školy si lze udělat velmi dobrou představu o prostorovém uspořádání a vnitřním vybavení gymnaziální budovy v počátcích existence školy. V dubnu 1913 podal při inspekci humanitních předmětů a „vnější stránky“ zemský školní inspektor Alois Vlk následující charakteristiku: „*Ústav jest umístěn v pěkné jednopatrové budově, ve které byla dříve obecná škola chlapecká. Vyhovuje i polohou i rozsahem pro nižší třídy gymnasia (bez poboček) měrou uspokojivou. Má 4 prostranné učebny, místnost pro sbírky přírodopisné, zeměpisné a kreslířské, ředitelnu, ve které jsou knihovny, dále sborovnu a byt školníkův o dvou světnicích. Až na sborovnu jsou všechny místnosti opatřeny nábytkem novým, účelu plně vyhovujícím, také učebna I. tř. jest jednoduše, ale vkusně a účelně vypravena. Při budově je dvůr na nynější poměry dosti prostraný, na němž žáci za pohody tráví respiria.*“¹⁵ Při inspekci realistických předmětů zase poznamenal mimo jiné zemský školní inspektor Dr. Jan Mayer: „*Jest žádoucí, aby pořizena byla také zvláštní kreslárna.*“ O rok později mohl ale tuto výtku odvolat a ocenit, že se gymnáziu podařilo získat sice skromně, ale účelně zařízenou místnost pro kreslení.¹⁶ Na základě protokolů o inspekcích Aloise Vlka a Jana Mayera v roce 1913 lze konstatovat, že hodnotili umístění gymnázia a výuku na něm kladně. Mírné nedostatky v metodice vyučování přisuzovali oba především menší zkušenosti zdejších pedagogů, kteří je však nesmírnou snahou a zaujetím vkládaným do výkladu elimi-

13 O osobnosti Emila Cigánka KADLEC, P.: *Život a dílo Emila Cigánka (s přihlédnutím k jeho pobytu a působení v Hranicích)*. In: Sborník SOKA Přerov 2009, s. 61–76.

14 Reforma středního školství z roku 1908 rozlišovala osmitřídní reálná gymnázia typu A a B. Typ A měl i přes zejména rozšíření vyučování přírodovědných předmětů blíže ke klasickému gymnáziu (shodné předměty s odlišnou dotací hodin, latina od prvního ročníku, stejné učební osnovy v řadě předmětů). U typu B (reformní reálné gymnázium) odpovídal nižší stupeň 1. až 4. ročníku reálce, na vyšším stupni nebyla samostatná chemie a deskriptiva, naopak se zde vyučovalo alespoň omezeně kreslení (u typu A jen v 1. až 4. ročníku) a latina byla vyučována až od pátého ročníku. Podrobněji o předmětech vyučovaných na obou typech reálných gymnázií KLÍMOVÁ, J.: *Reforma středního školství v roce 1908*. In: Minulost, současnost a budoucnost gymnazijního vzdělávání. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Supplementum 5. Semily 2000, s. 72–79.

15 SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, inv. č. 90 (protokol sepsaný při inspekční poradě dne 24. 4. 1913, inspekce konána ve dnech 23. a 24. 4. 1913, inspekční protokoly ze školních let 1912/1913–1919/1920).

16 Protokoly sepsané při inspekční poradě dne 22. 4. 1913, resp. 30. 4. 1914 (inspekce konány ve dnech 21. a 22. 4. 1913, resp. 29. a 30. 4. 1914).

novali. O rok později byl zemskými školními inspektory oceňován pokrok, jehož v této oblasti vyučující dosáhli. Výrazně pozitivně byl po stránce odborné i organizační hodnocen ředitel školy Emil Cigánek.

Jeden z nutných předpokladů pro zdárný rozvoj školy představoval vznik a postupné rozšiřování a zkvalitňování obou školních knihoven (učitelské, žákovské) a sbírek učebních pomůcek. Principy uplatňované při získávání nových předmětů byly v případě obou hranických gymnázií shodné. Oproti státnímu ústavu ale narůstal obsah a hodnota sbírek městského gymnázia mnohem rychleji. Na konci druhého roku své existence dosáhla úctyhodné výše 10 618 K 10 hal. Enormní nárůst byl způsoben především značným podílem darovaných knih, předmětů apod., ale i množstvím financí vynakládaných každoročně na nákup nových pomůcek.¹⁷

Od počátku existence gymnázia se rozvíjel systém podpory studentů. Kromě stipendií určených pouze pro vybrané jednotlivce se uplatňoval především Podpůrný fond gymnasijní, jenž byl přiřčen k již existujícímu Školskému spolků Galaš, který doposud podporoval hranické české nižší školství (obecné a měšťanské školy). Prostřednictvím fondu byly strádajícím studentům nakupovány zejména učebnice nebo potřeby na psaní a kreslení. Značné části studentů, v letech 1912/1913 až 1917/1918 mezi 58 a 73 % všech gymnazistů, bylo každoročně půjčováno individuálně různé velké množství knih potřebných ke studiu. Jinou formu pomoci méně majetným studentům představoval nákup oděvů a obuvi, jež jim byly poskytovány při tzv. zimní nadílce, konané zpravidla 2. prosince z obnosu získaného při různých sbírkách v Hranicích, popř. darem od vedení města. Podobně jako u státního ústavu se i na městském gymnáziu konaly akademie hudebně-deklamačního charakteru, jejichž výtěžek byl po odečtení nákladů věnován Podpůrnému fondu gymnasijnímu.

Za světové války

Za zcela specifických podmínek probíhal na gymnáziu život během první světové války. Před gymnáziem, které bylo založeno krátce před jejím vypuknutím, stála obtížná zkouška překonat nesnadné období. Po vyhlášení částečné mobilizace (26. července 1914) a zřízení odvodních středisek ve všech hranických školách (od 2. srpna) byli v budově gymnázia na Motošíně ubytováni zeměbranci. Poté co odešli, byly místnosti gymnázia upraveny pro potřeby do Hranic umístěné rezervní vojenské nemocnice. Tělocvična se proměnila nejprve na sanitní oddělení a do učeben bylo nastěhováno šedesát postelí pro raněné. Školním účelům zůstala vyhrazena pouze místnost pro sbírky učebních pomůcek a ředitelna.¹⁸ Pro gymnázium bylo proto nutné nalézt přechodný azyl, který by umožnil již ve školním roce 1914/1915 realizovat vyučování ve třech třídách. Při nedostatku vhodných prostor v Hranicích vyšel škole vstříc jeho zřizovatel, jenž nabídl k dispozici dvě místnosti ve zdejší radnici. Jednalo se o zasedací síň v přízemí a jednu menší místnost v prvním patře budovy. V uvedených prostorách se vyučovalo v průběhu celého školního roku 1914/1915. Vyučování v improvizovaných podmínkách probíhalo pro nedostatečné kapacitní možnosti střídavě pro jednotlivé ročníky v dopoledním a odpoledním termínu.¹⁹ Výstižný popis nově vytvořených učeben, resp. vyučovacího prostředí vůbec,

podal zemský školní inspektor Alois Vlk při své návštěvě gymnázia v dubnu 1915: „*Místnosti tyto účelům školským vyhovují, neboť jsou vkusně zařízeníy, jsou prostorné a vzdušné. Osvětlení jest poněkud méně příznivé, avšak ani to není vážnou překážkou ve vyučování. Plynové zařízení v obou místnostech umožňuje, že i v prvních hodinách ranních, i v posledních hodinách odpoledních, kdy bývá zvláště v zimě temněji, může se vyučovati nerušeně. Na závadu jest také, že místnosti jsou v nejrušnější části města (náměstí a ulice Radniční) a že ruchem na ulici bývá občas vyučování rušeno. Obě třídy jsou opatřeny vším potřebným nábytkem, v místnosti dolní postaveny jsou místo lavic kreslicí stoly, aby se jich dalo použití při vyučování kreslení. Přístup k oběma místnostem jest pohodlný, přímo z chodby, takže žáci málo přijdou do styku s lidmi jinými, přicházejícími do radnice.*“²⁰ Do vlastní budovy na Motošíně se mohlo gymnázium vrátit až na podzim 1915 po přemístění lůžek rezervní vojenské nemocnice na jiné místo a řádném dezinfikování celé školy, jež se však pro nedostatek pracovních sil nečekané protáhla. Poslední ranění opustili budovu 19. září 1915, sanitní oddělení opustilo tělocvičnu gymnázia až o týden později. Následné čištění a dezinfekce budovy trvaly až do konce října 1915. Teprve po schválení nezávadnosti prostor úřední komisí (30. října) se mohlo gymnázium nastěhovat zpět.²¹ Výuka v původních učebnách začala 3. listopadu 1915, přičemž do té doby se stále učilo v uvolněných místnostech na radnici.

Problémem, s nímž se muselo gymnázium během války vyrovnat, bylo několikeré omezení nebo úplné přerušení vyučování určitých předmětů na různě dlouhou dobu, především pro soudobý nedostatek příslušných vyučujících. Týkalo se to zejména tělesné výchovy, latiny, němčiny, francouzštiny a kreslení. Vedle dlouhodobé absence vyučujících z důvodu jejich nasazení ve válce se výuka často nekonala i pro účast učitelů při aprovizčních a rekvizičních pracích. Z původního šestičlenného učitelského sboru byli hned v prvních dnech mobilizace povoláni do armády skutečný učitel Albert Hrab a suplující učitel Karel Koupil. Během srpna 1914 je následoval i vyučující zpěvu Richard Hapala.²² Žádný z výše uvedených se až do konce války na školu již nevrátil. Obtížnou otázku personálního zabezpečení výuky na gymnáziu, jež se i během války každoročně rozšiřovalo o vyšší ročníky, řešilo úspěšně ředitelství školy ve spolupráci s vedením města obvykle ustanovováním, popř. každoročním potvrzováním výpomocných nebo suplujících učitelů.²³

Novinkou ve vyučování se během války stalo zavedení německého jazyka, v prvních dvou letech existence školy pouze relativně povinného, jako povinného předmětu pro nižší ročníky.²⁴ Oproti státnímu gymnáziu bylo

17 Druhá výroční zpráva Městského reálného gymnasia v Hranicích za školní rok 1913/1914. Hranice 1914, s. 29.

18 Třetí výroční zpráva Městského reálného gymnasia v Hranicích za školní rok 1914–5 a 1915–6. Hranice 1916, s. 3.

19 Ve školním roce 1914/1915 mělo gymnázium tři ročníky, přičemž každý zahrnoval pouze jednu třídu. O rok později čtyři ročníky/třídy. Radniční prostory přitom umožňovaly paralelní konání výuky jen pro dvě třídy. Až do 10. října 1915 se v prvním a třetím ročníku vyučovalo dopoledne, ve druhém ročníku odpoledne. Po zbytek roku se během týdne učilo v každém ročníku dvakrát dopoledne a čtyřikrát odpoledne. V následujícím školním roce 1915/1916 (jen do listopadu) se dopoledne vyučovalo v první a druhé třídě, odpoledne ve třetí a čtvrté. Dopolední výuka se konala od 8–13 hodin, odpolední od 13–18 hodin.

20 Protokol sepsaný při inspekční poradě dne 24. 4. 1915 (inspekce konána ve dnech 21. a 24. 4. 1915).

21 Třetí výroční zpráva ..., s. 3.

22 Třetí výroční zpráva ..., s. 9. Pro absenci Richarda Hapaly se ve školním roce 1914/1915 nevyučovalo zpěvu, jenž byl ve škole nepovinným předmětem. Od následujícího roku se výuka zpěvu konala díky příchodu Františka Béma, resp. Vladimíra Hapaly. Výjimku představoval pouze školní rok 1916/1917.

na městském méně studentů, nad nimiž se vznášela hrozba povolání do armády. Při vypuknutí války se totiž otevíral třetí ročník školy a na počátku školního roku 1918/1919 teprve sedmý. Prvními odvedenými byli tři studenti páté třídy, kteří nastoupili do vojenské služby až v průběhu školního roku 1916/1917.²⁵ V následujícím školním roce odešlo již dalších deset a celkový počet studujících, kteří se místo pravidelné výuky zúčastnili bojů první světové války, dosáhl čísla třináct.

Od počátku školního roku 1914/1915 byli studenti nabádáni, aby se připojili k poskytování pomoci strádajícím. Při nejrůznějších příležitostech se na gymnáziu konaly peněžní sbírky, jejichž výtěžek byl přerozdělován mezi Červený kříž, válečné fondy (sirotčí a vdovský), moravský komitét pro opatrování protéz, zemskou komisi pro sirotky po vojínech, profesorech aj. Studenti společně s profesory věnovali rovněž nemalé finanční částky na vypisované válečné půjčky.²⁶ Nevybíraly se však pouze peníze. Podle návodu příslušných sběracích komisí byly pod vedením učitelů odevzdávány různé předměty (kovy, látky), nebo sbírány plody a listí. Studenti gymnázia se aktivně zapojovali i do veřejných sbírek žádaných komodit. Typický příklad zapojení gymnazistů do sbírkové činnosti představovaly tzv. Obětní dny konané 14.–16. října 1917. Studenti dostali od ředitelství školy jeden den volno, během něhož po dvojicích obcházeli přesně stanovenou část města a vybírali po hranických rodinách prádlo a látky pro vojsko, které byly následně zaslány na další úpravu do Vídně. Tzv. obětní dny se konaly i v jiných letech. Lišily se samozřejmě náplní svých aktivit, které reagovaly vždy na momentální potřeby.

Základ koloritu školních let na gymnáziu, jenž se jasně profiloval již od vzniku školy, tvořily mimo vyučování i za války pravidelné bohoslužby 4. října a 19. listopadu., tzv. dětské dny spojené se zimní nadílkou (2. prosince) a studentské hry (obdoba Jugendspiele na státním gymnáziu) konané každoročně v jarním období na cvičišti místní Jízdní kadetní školy. Nově je doplňovaly mimořádné události – školní slavnosti pořádané při příležitosti připomenutí některého z úspěchů vojsk Ústředních mocností. Kromě průlomu u Gorlice (2. května 1915), oslavovaného širokou hranickou veřejností, se na gymnáziu slavila v průběhu války i dílčí vítězství (osvobození Lvova, kapitulace Černé Hory, obsazení Bukurešti aj.). Každá tato radostná chvíle byla na škole doprovázena odborným výkladem, díky němuž ji mohli studenti snáze začlenit do širších souvislostí. Samozřejmě součástí podobných příležitostí byl zpěv rakouské hymny.

Na prahu nové éry – gymnázium v letech 1918–1922

Převedení reálného gymnázia, jehož zřizovatelem bylo město, do státní správy se stalo jedním z nejaktuálnějších problémů řešených vrcholnými politickými představiteli Hranic po vzniku Československé republiky. Snaha o postátnění gymnázia vyvěrala z neschopnosti města podílet se v nesnadném poválečném období nadále na financování tak nákladné instituce, jakou tato škola představovala. Úsilí dosáhnout převodu do státní správy vzešlo patrně od členů Národní výboru (dále jen NV) konstituovaného v Hranicích již 29. října 1918, na jehož zasedáních se až do konce listopadu 1918 fakticky rozhodovalo o soudobých zásadních otázkách spojených

se správou obce a životem v Hranicích.²⁷ Při NV byly zřízeny různé odbory, mimo jiné i školský (17. listopadu 1918). Právě zde zřejmě poprvé zazněla ve druhé polovině listopadu oficiální výzva k uskutečnění převedení městského českého gymnázia do správy státu. Není divu, vždyť členem příslušného odboru byl vedle odborného učitele Josefa Šindela i ředitel gymnázia Emil Cigánek, jenž zastupoval hranické středoškolské instituce. V referátu školského odboru předneseného 1. prosince 1918 na desáté schůzi hranického NV se mezi osmi požadavky, o kterých měl jednat člen NV Antonín Boček v Praze, objevilo i zestátnění městského gymnázia. Tento návrh byl projednán na konci listopadu 1918 rovněž na zasedání městské rady (26. listopadu) a obecního výboru (28. listopadu). Oba orgány městské samosprávy odsouhlasily podání žádosti o převedení gymnázia do správy státu. Chronologicky sice jejich usnesení předcházelo záměru vyjádřenému na zmiňované schůzi NV, ale původcem tohoto požadavku byl školský odbor. Dřívějšímu projednání záležitosti NV zabránil pravděpodobně pouze fakt, že se mezi 24. listopadem až 1. prosincem 1918 nekonalo žádné jeho zasedání.

Podání žádosti města Hranic na ministerstvo školství a národní osvěty v následujících měsících nepřineslo žádný konkrétní výsledek. V této fázi nepomohla ani argumentace hranických zastupitelů, vyjádřená v proklamaci na zasedání obecního výboru z 28. ledna 1919, která vyzývala k uzavření zdejšího německého ústavu a využití uvolněných finančních prostředků na postátnění českého městského gymnázia.²⁸ Úsilí o uzavření německého gymnázia bylo vedeno v zájmu vylepšit pozici při vyjednávání o převodu do státní správy. Jen stěží mohla být státní administrativa nakloněna v nepříznivé době překonávání následků světové války tomu, aby investovala do vydržování dalšího gymnázia v nevelkém moravském městě, kde již navíc jeden státní ústav existoval. Likvidace německé školy měla pomoci i jiným způsobem. Německý ústav disponoval vlastní budovou, která byla uzpůsobena pro potřeby úplného gymnázia, zatímco objekt českého gymnázia vyhovoval plně pouze požadavkům kladeným na nižší gymnaziální stupeň (viz zpráva Aloise Vlka z dubna 1913). Uzavření německé školy by otevřelo možnost pro přestěhování českého gymnázia do jeho prostor, což znamenalo z pohledu státu výraznou úsporu i perspektivu podstatně nižších investičních nákladů v dalších letech.²⁹ Nový impuls pro

23 Specifickým způsobem se řešil problém s povoláním suplujících učitelů Jana Kudrny a Miroslava Kotta do armády na konci školního roku 1914/1915. V případě obou intervenovalo ředitelství gymnázia za podpory moravského místodržitelství u armády o jejich zproštění z vojenské služby. Žádost byla vyřízena kladně a oba učitelé se zapojili v prvních týdnech školního roku 1915/1916 opět do vyučovacího procesu – Kudrna 27. září a Kott 5. října 1915. Viz *Třetí výroční zpráva* ..., s. 4. Navštívil dostatečně početní stav učitelského sboru gymnázia se během války s ohledem na narůstající počet jeho ročníků příliš nedařilo. Na počátku školního roku 1918/1919 měl ředitel k dispozici pouze sedm dalších vyučujících (z toho pět profesorů) na sedm otevřených ročníků (vždy po jedné třídě).

24 Výnos ministerstva kultury a vyučování z 22. 8. 1914 čís. 29034. Povinná výuka němčiny se nevztahovala na všechny ročníky. Ve školním roce 1916/1917 se jí povinně učili studenti první až třetí třídy a ve čtvrté a páté zůstala pouze relativně povinným předmětem. Během školních let 1917/1918 a 1918/1919 byla výuka němčiny povinná v první až čtvrté (páté), relativně povinná v páté a šesté, resp. šesté a sedmé třídě.

25 *Čtvrtá výroční zpráva Městského reálného gymnasia v Hranicích za školní rok 1916–17*. Hranice 1917, s. 21.

26 Na všech osm vypsaných válečných půjček odvedli studenti gymnázia společně se svými profesory celkem 35 400 K. *Pátá výroční zpráva Městského reálného gymnasia v Hranicích za školní rok 1917–18*. Hranice 1918, s. 15.

27 Činnost hranického NV zachytil ve svých rukopisných poznámkách Emil Cigánek. SOKA Píseň, fond Cigánek Emil, inv. č. 7, kart. č. 1.

28 SOKA Píseň, fond AM Hranice, inv. č. 145 (protokolní kniha o schůzích obecního výboru za období 1912–1933).

29 Srov. KADLEC, P.: *Německé gymnázium*..., s. 62–65. Týž: *Život a dílo*..., s. 68–70.

Budova u fary. Zde se gymnázium nacházelo v letech 1920–1921. SOKA Přerov

naději již pozbývajících hranické zastupitele představovala nepochybně návštěva tajemníka ministerstva školství a národní osvěty dr. Miloslava Valoucha z 1. května 1919. Předmětem jeho krátkého pobytu v Hranicích bylo projednání otázky umístění a postátnění zdejšího českého gymnázia. Ani návštěva vrcholného představitele státní správy však neznamenala definitivní vyřešení žádného z uvedených problémů.³⁰

Není asi příliš divu, že dlouhodobé marné úsilí o zestátnění školy společně s obtížnou finanční situací vedlo k aktivnímu zapojení profesorského sboru gymnázia. Předmětem žádosti z 31. května 1919, podepsané devíti ze třinácti pedagogů školy a adresované na ministerstvo školství a národní osvěty, nebylo pouze samotné gymnázium, nýbrž obecný popis a návrhy řešení situace v hranickém nižším a středním školství vůbec.³¹ Zcela jasně v ní vyučující formulovali nesnáze, s nimiž se gymnázium potýkalo. V první řadě byly zdůrazněny zvyšující se finanční požadavky gymnázia na vedení města způsobené postupným rozšiřováním ústavu a praktická nemožnost hranické obce rostoucí náklady hradit. V této souvislosti byly rovněž naznačeny potíže, které pro učitelský sbor vyplývaly z výše uvedeného konstatování: „... *poněvadž v rozpočtu gymnasia největší položku zabírají platy učitelské a, jak bývá v malých poměrech, obrací se nespokojenost ze stále vznikajícího nákladu proti učitelům, zvláště za dnešních poměrů, kdy opětně jedná se o zvýšení platu nebo o poskytování drahotných přídavků, opakují se takové projevy, které, třeba vycházejí jen od jednotlivců, vidoucích v tom hájení poplatnictva, přece jen strpčují postavení sboru ve městě. Jest se také obávati, že hrozící nedostatek učitelů za těchto okolností bude nepříznivě působiti na zdárný vývoj našeho ústavu.*“³² Chybět v dopise nemohla ani zmínka o nedostatečné kapacitě školní budovy a potřebě vhodněji umístit gymnázium. Právě v tom, stejně jako v rostoucích provozních nákladech, viděli členové profesorského sboru zdroj úsilí vedení města o převedení gymnázia do státní správy. Dalším požadavkem na ministerstvo bylo vyjádření jeho podpory u ministerstva národní obra-

ny ve věci povolení převodu sbírek z hranické Jízdní kadetní školy, jejíž činnost nebyla po vzniku Československa obnovena. Výrazem touhy po co nejrychlejším vyřešení otázky převodu do správy státu i dokladem umožňujícím polemizovat, zda sledovali učitelé gymnázia odeslanou žádostí hlavně zájmy této vzdělávací instituce, nebo spíše vlastní prospěch, je následující pasáž: „*Podepsaný sbor vznáší tudíž na ministerstvo odůvodněnou prosbu, aby co nejdřívejším zestátněním ústavu, nebo aspoň převzetím sboru učitelského do státních služeb zajištěna byla existence a klidný další rozvoj zdejšího reálného gymnasia.*“ Ať již byl ústřední motiv učitelů jakýkoliv, představuje její velmi sugestivně koncipovaný text nejvýraznější kolektivní projev učitelského sboru při snaze o převod školy do správy státu. Koncipování uvedené žádosti se podle všeho nezúčastnil ředitel gymnázia Cigánek. To však vůbec neznamená, že by byl pasivní. Naopak! Z titulu své funkce se snažil vedle akutního nedostatku vyučovacích místností pomoci i k vyřešení otázky zestátní školy. Dokladem Cigánkovy aktivity jsou například jeho dotazy a žádosti adresované Ústřednímu spolku českých profesorů v Praze.³³ Vytouženého svolení s převodem doposud městského gymnázia do státní správy se sice vedení města, ředitel školy i její pedagogové dočkali až na základě výnosu Ministerstva školství a národní osvěty ze dne 8. ledna 1920, avšak smlouva o postátnění školy s hranickou obcí byla potvrzena až v červenci 1921.³⁴ Platnost postátnění byla podle dohody od 1. ledna 1920, což znamenalo, že vyúčtování s hranickou obcí se zpětnou platností mělo být provedeno až na konci roku 1921.

Co způsobilo poměrně velké časové rozpětí mezi rozhodnutím o převodu gymnázia do správy státu a potvrzením smlouvy mezi státem a městem? Zásadní úlohu sehrálo patrně vyřešení otázky umístění školy a s ní úzce související pokrok v procesu likvidace německého státního gymnázia. Nejprve bylo 14. června 1920 výnosem Ministerstva školství a národní osvěty rozhodnuto o postupném zrušení německého gymnázia a o několik dní později (18. června) byly po dohodě hranických zastupitelů s německou MŠR zajištěny pro městské gymnázium vhodnější prostory podporující jeho další rozvoj. Přemístit se mělo do budovy německých škol u fary. Zejména výnos ze 14. června 1920 vytvořil reálný předpoklad pro konečné umístění českého gymnázia. Rychlost likvidace německého gymnázia a rapidní snižování počtu jeho studentů a tříd přibližovaly možnost nastěhování českého gymnaziálního ústavu do jeho budovy, která vyhovovala všem potřebám osmiletého gymnázia.

30 CIGÁNEK, E.: *1918–1928. Deset let našeho ústavu za republiky*. In: Osmá (od založení ústavu patnáctá) výroční zpráva Státního reálného gymnasia v Hranicích za školní rok 1927–1928. Hranice 1928, s. 6.

31 SOKA Přerov, fond Gymnázium Hranice, inv. č. 115, kart. č. 6.

32 Citovaná část dopisu je zajímavým dokladem soudobého vnímání členů učitelského sboru městského gymnázia jakožto městem placených pracovníků očima hranických občanů – daňových poplatníků. Tito museli platit 183 % obecní přírážky, na jejíž výši se mj. podílelo i gymnázium zvýšenými finančními požadavky na vedení města způsobenými nárůstem provozních nákladů.

33 Viz text dopisu ze dne 5. 9. 1919 adresovaného Emilu Cigánkovi Ústředním spolkem českých profesorů v Praze. SOKA Přerov, fond Cigánek Emil, inv. č. 7, kart. č. 1. V tomto dopise je poprvé zmíněn i dosažený posun v celé záležitosti. Podle něj již byla polozka na postátnění gymnázia zařazena do rozpočtu na rok 1920. Nevyřešeným zůstávalo pouze datum převzetí gymnázia do státní správy, vedle zpětného převodu od 1. 9. 1919 existovala i varianta počítající s termínem 1. 1. 1920. K druhé variantě se ministerstvo přiklonilo výnosem z 28. 10. 1918, čís. 46389.

34 Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 8. 1. 1920, čís. 59505. Do rozpočtu ministerstva na rok 1920 byl zároveň pojat obnos na jeho vydržování ve výši 165 000 Kč. Výnos Zemské školní rady ze dne 26. 7. 1921, čís. 26331. Členové hranického obecního výboru vyslovili souhlas se zněním smlouvy se státem na svém zasedání 21. 7. 1921.

Od počátku existence gymnázia bylo jasné, že jeho umístění v budově na Motošíně, kde až do roku 1912 sídlila německá chlapecká obecná škola, nebude vzhledem k očekávanému rozšiřování ústavu brzy postačovat jeho rostoucím potřebám. Od založení školy byl postupně v každém školním roce úředně povolen a otevírán vždy jeden vyšší ročník. Až do školního roku 1917/1918 nastupovali studenti do jedné třídy prvního ročníku, čímž se navýšil počet tříd školy na počátku téhož roku na šest (každý ročník zahrnoval vždy jednu třídu). Pro umístění páté třídy byla pro školní rok 1917/1918 upravena původní učebna kreslírny. Podobně posloužila i místnost, v níž se dříve vyučovalo pouze fyzice a chemii. V příštím roce byla situace již opravdu kritická, neboť se poprvé v historii školy otevřely dvě třídy prvního ročníku. Počet tříd gymnázia se tak zvýšil na osm (celkem 235 studentů). Navíc se dalo očekávat, že ve školním roce 1919/1920 se situace ještě zhorší, protože se měl otevřít i osmý ročník. Pro nedostatek vhodných prostor ve městě proto byly v budově gymnázia upraveny pro potřeby vyučování tělocvična a fyzikální kabinet, jenž doposud sloužil k umístění učebních pomůcek pro hodiny fyziky.³⁵ Výuka tělesné výchovy a kreslení, pro něž již nezbývaly volné místnosti, probíhala ve školním roce 1918/1919 v české měšťanské škole.

Pro umožnění dalšího rozvoje gymnázia bylo nezbytné vyřešit urychleně problém s umístěním jeho tříd. Jak již bylo výše zmíněno, představovala vlastní budova s dostatečnými kapacitními možnostmi rovněž důležitý argument při vyjednávání se státem. Při finanční neschopnosti města vystavět gymnáziu novou budovu se z počátku jako velmi vhodný jevil částečně uvolněný areál bývalé Vyšší vojenské reálné školy, jež spravovalo zatím hranické vojenské velitelství. S komplexem staveb se hned po vzniku Československé republiky počítalo pro umístění nižších českých hranických škol, příp. pro situování městského gymnázia. Hlavním propagátorem této myšlenky byl ředitel Cigánek, jenž vyličil průběh úsilí o situování gymnázia do zdejších prostor ve svých rukopisných zápiscích.³⁶ Nejprve (28. února 1919) sice bylo nařízením ministra národní obrany Václava Klofáče povoleno převedení všech místností reálky, vedle čtyř určených pro případné potřeby vojenského velitelství, i s jejich úplným zařízením do správy městského gymnázia. Záhy však ministr své rozhodnutí přehodnotil a gymnáziu byly ponechány pouze tělocvična se sbírkami a místnosti pro výuku fyziky a chemie, kde pak skutečně až do konce školního roku 1918/1919 probíhalo vyučování obou předmětů. Z Cigánkových zápisků vyplývá, že přehodnocení muselo nastat zřejmě ještě před 3. březnem 1919, kdy mu bylo doručeno rozhodnutí z 28. února, s nímž se následně vydal na vojenské velitelství. Nemilým překvapením pro něj po příchodu na velitelství jistě bylo zjištění o ministrově zrušení platnosti původního rozhodnutí. Definitivně vyhasly naděje na umístění gymnázia (resp. jakýchkoliv hranických škol) do areálu bývalých rakousko-uherských vojenských ústavů v srpnu 1919. Na srpnové schůzi obecního výboru byli totiž členové hranického obecního výboru informováni, že zde bude od 1. ledna 1920 zřízena dvouletá vojenská akademie, čímž skončily veškeré teoretické úvahy o jiném využití. Přesto mohlo gymnázium na základě výnosu z 30. srpna 1919 i ve školním roce 1919/1920 využívat veškeré místnosti a sbírky, které mělo v prostoru někdejší Vyšší vojenské reálky doposud k dispozici. Ve

Stav knihoven a sbírek

dne 1. ledna 1914

		Nov. vstoupila + 1914/5		Přibyla v r. 1914/5		Stav dne 1. I. 1915		Výdaje		Zůsta	
		Příst. číslo	knih	Příst. číslo	knih	Příst. číslo	knih	K	h	K	h
I.	Knihovna učitelů	300	540	125	338	431	878	1420	30	4350	06
	1. Sbírky a časopisy										
	2. Sbírka učebnic	18	96	4	4	02	100	-	-	222	50
	3. Programy	633	633	191	191	831	831	-	-	-	-
II.	Knihovna žákovská	154	160	96	98	250	262	436	02	521	08
III.	Knihovna paměťová	12	181	9	175	21	303	535	23	939	-
IV.	Sbírky dopisů a paměťové	47	92	53	93	102	185	1002	70	1071	-
V.	Sbírky per mailů a výtisků	15	16	-	-	15	16	31	85	44	40
VI.	Sbírky přirodopisné	235	197	65	111	300	455	924	11	1426	11
VII.	Sbírky per kreslení	55	60	12	271	67	340	120	16	122	16
VIII.	Sbírky per zpěv	3	7	3	3	6	10	50	02	50	70
IX.	Knihy národní	11	53	-	-	11	53	48	-	48	-
X.	Výzdoba chodeb	24	30	5	51	29	70	28	50	87	-
		1541	2250	572	1422	2155	3568	5050	25	8941	05

V Hranicích dne 8. ledna 1914.

Emil Cigánek,
ředitel.

Stav knihoven a sbírek gymnázia na začátku roku 1914. SOKA Přerov

35 Šestá výroční zpráva Městského reálného gymnasia v Hranicích za školní rok 1918-19. Hranice 1919, s. 15.

36 SOKA Přerov, fond Cigánek Emil, inv. č. 7, kart. č. 1.

školním roce 1919/1920, kdy gymnázium mělo všech osm ročníků a celkem deset tříd (první dva ročníky zahrnovaly dvě třídy, zbylé ročníky vždy jen jednu), probíhalo vyučování současně na čtyřech místech najednou. Náзорný obraz organizace a složitosti prostorového uspořádání reálného gymnázia v tomto roce si lze vytvořit na základě zápisu z inspekční návštěvy školy provedené v dubnu 1920 zemským školním inspektorem Františkem Koubou: „*Ústav jest umístěn jednak ve vlastní budově, v níž jsou třídy II a, II b, III, IV, V, VI (zároveň kreslárna), VIII, ředitelna, sborovna, kabinety, jednak v budově německých škol, u fary, vzdálené od vlastní budovy asi 200 kroků, kde se používá pravého křídla v I. poschodí pro třídu I a, I b, VII. Fysice a chemii vyučuje se v místnostech vojenské akademie pro tento účel úplně zařízených, tělocviku v tělocvičně české školy měšťanské, která jest opatřena potřebným náradím.*“³⁷ Na jiném místě zprávy upozornil inspektor Kouba zároveň na praktické problémy ve vyučování způsobené neustálým přecházením studentů z jedné budovy do druhé.

Během letních prázdnin před zahájením školního roku 1920/1921 se městské gymnázium přestěhovalo jako celek do uvolněného objektu německých škol u fary. Toho bylo docíleno „dohodou“ hranických zastupitelů s německou MŠR z 18. června 1920. Na jejím základě byly německé MŠR jako náhrada poskytnuty prostory bývalé budovy gymnázia na Motošíně.³⁸ Ani v tomto případě se však nejednalo o dlouhodobé řešení. Gymnázium sice strávilo ve školním areálu u fary školní rok 1920/1921, ale v následujícím probíhala výuka opět v nových místnostech, a sice v nevyužitých učebnách německého gymnázia, o jehož osudu bylo rozhodnuto již od června 1920. Přestěhování českého gymnaziálního ústavu do objektu gymnázia s německým vyučovacím jazykem bylo povoleno, resp. nařízeno výnosem ministerstva školství a národní osvěty z 20. srpna 1921.³⁹ Vzhledem k nedokončenému stěhování školního zařízení proběhl zápis nově přijímaných studentů ve dnech 1. až 3. září 1921 ještě v budově u fary. Pro studenty českého gymnázia, kteří postupovali do vyšších ročníků téhož ústavu, se zápis konal 5. září 1921 již v nové budově, kdy začala rovněž pravidelná výuka.⁴⁰ Od školního roku 1921/1922 tak gymnázium získalo konečně definitivní a hlavně kapacitně vyhovující budovu, v níž sídlí dodnes. Nutno dodat, že v uvedeném školním roce koexistovala ve stejné budově hned dvě gymnázia: vedle českého i jeho německý protějšek, jehož osud byl ale již dávno zpečetěn a se závěrem školního roku 1921/1922 zaniklo. Od 1. září 1922 se pak jediným uživatelem gymnaziální budovy stalo pouze státní české gymnázium. I přes určité nedostatky a námitky vznášené k novému umístění školy, které podle nich nevyhovovalo zcela soudobým požadavkům na středoškolský ústav, přiznal sám ředitel Cigánek na konci 20. let: „... *přeje jen budova něm. gymnasia přes mnohé nedostatky lépe vyhovovala potřebě školy než budova u fary, která byla zařízena jen pro obecné a měšťanské školy.*“⁴¹ Po letech existence ve více méně improvizovaných podmínkách nalezlo gymnázium v roce 1921 definitivně zázemí, v němž po určitých stavebních úpravách zůstalo až do dnešních dnů.

Převedením do státní správy a konečným vyřešením problému svého definitivního umístění získalo gymnázium pevné základy pro další rozvoj. Období Československé republiky představovalo ve vývoji školy poměrně klidnou a hlavně úspěšnou etapu. Pod vedením schopného Emila Cigán-

ka, ředitele školy až do roku 1933, se konsolidoval a dále rozšiřoval učitelský sbor, zkvalitňovalo materiální vybavení školy, jejich učeben, sbírek a knihoven, rozvíjela podpora méně majetných studentů, kulturní a sportovní činnost studentů. Postupně rostla prestiž školy, kterou od roku 1920 opouštěli první absolventi, jichž bylo do konce školního roku 1937/1938 celkem 469. V harmonogramu školních let byly z pochopitelných důvodů nahrazeny dříve obvyklé každoroční bohoslužby a oslavy konané na počest členů císařské rodiny nově pořádanými slavnostmi připomínajícími několik hlavních událostí. Vyzdvihnout je nutné výročí založení československého státu, narozeniny prezidenta republiky Tomáše Garrigua Masaryka a úmrtí Jana Amose Komenského. Nepravidelně a jen při významnějších jubileích bylo během vyučování připomínáno úmrtí nebo narození osobností českého i evropského politického, kulturního a vědeckého života. Studentům gymnázia tak byly přiblíženy životní osudy a význam Aloise Rašína, Františka Palackého, Jana Blahoslava, Viktora Dyka, Leoše Janáčka, Alexandra Puškina, Thomase Edisona ad. Podrobnější zpracování výše zmínovaných témat, stejně jako osudy gymnázia v meziválečných letech, přesahuje ambice tohoto příspěvku. Na závěr proto zbývá jen vyslovit přání, aby předkládaná drobná studie nezůstala jediným připomenutím sta let od založení této, pro Hranice v minulosti i dnes tolik důležité vzdělávací instituce.

37 Protokol sepsaný při inspekční poradě dne 23. 4. 1920 (inspekce konána ve dnech 19., 20. a 23. 4. 1920). V budově u fary byly umístěny tři učebny gymnázia ve školním roce 1919/1920 na základě stejného ujednání mezi vedením města a německou MŠR, jakým zde byly situovány také tři třídy české dívčí obecné školy. Srov. Zasedání obecního výboru ze dne 19. 9. 1919.

38 První „dohoda“ mezi obcí, hranickými zastupiteli a německou MŠR byla podepsána 10. 5. 1920. Mírně pozměněna byla na zasedání obecního výboru ze dne 18. 6. 1920. Spíše než o dohodu v pravém slova smyslu se ale jednalo o nátlakem vynucený akt na německou menšinu ze strany českého vedení hranické obce, které mělo rozhodující zastoupení ve vrcholných orgánech městské samosprávy, do jejíž kompetence spadala mj. i oblast nižšího školství. České vedení města potřebovalo urychleně vyřešit umístění „svého“ českého gymnázia. Pro nemožnost využít některý z objektů bývalých vojenských útavů, kvůli neustálé se protahující likvidaci státního gymnázia s německou vyučovací řečí (byť zde bylo dosaženo 14. 6. 1920 značného pokroku) a pro finanční neschopnost vystavět novou budovu, představoval objekt německých škol – obou obecných a dívčí měšťanské – u fary vlastně jedinou možnou variantu. Ve smlouvě z 10. 5. 1920 se členové obecního výboru zavázali, že od vedení města nebude učiněn žádný návrh na redukci německého (myšleno nižšího, pozn. aut.) školství, k čemuž docházelo kontinuálně od vzniku Československé republiky. Německá MŠR se přijetím „návrhu na výměnu školních objektů“ pokusila zabránit pokračujícímu snižování početního stavu tříd německých škol. Vstřícným krokem se pokusila alespoň částečně zmírnit sílící tlak na jejich zavržení, jenž se od roku 1918 neustále stupňoval. Na zasedání obecního výboru ze dne 18. 6. 1920 byl k „dohodě“ připojen dodatek: „*Obec nezakročí za redukcí škol německých potud, pokud pro redukcí nebude zákonných předpokladů*“. Požadavek redukce německých škol se ale přesto objevil mezi návrhy městské rady schválenými na zasedání obecního výboru ze dne 10. 12. 1920 a fakticky byla redukce prováděna až do roku 1923.

39 Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 20. 8. 1921, čís. 76477.

40 *Druhá výroční zpráva Státního reálného gymnázia v Hranicích za školní rok 1921–1922*. Hranice 1922, s. 5.

41 CIGÁNEK, E.: *1918–1928. Deset let...*, s. 8.

Jan Jirka

Atletika a sport mezi legionáři na Sibiři

Kdysi jsem listoval v Univerzitní knihovně v Praze v Československém denníku (byl to orgán odbočky Čs. národní rady na Rusi) a tehdy mě upoutala zpráva v Čs. denníku ze dne 30. července 1918, která říkala: „*Simbirsk byl vzat čs. a bělogvardějskými bandami útokem. Ruská socialistická revoluce je v nebezpečí. Ze strany Němců nám nehrozí žádného nebezpečí! Proto všechna vojska a zálohy organizovat a poslat proti Čechoslovákům a bělogvardějcům sděloval vrchní velitel Jureněv z Moskvy do Taškentu, Chabarovska a Omska všem vojenským sovětům.*“ Jako Přerovana mě ještě zaujala zpráva ze dne 7. června 1919 o Janu Gayerovi z Přerova. Obě zprávy naznačovaly, že čs. legionáři si v boji s ruskými bolševiky vedli dobře. Já jsem však hledal informace o atletické činnosti mezi legionáři.

Tehdy ani v mírovém období nebyly sportovní rubriky součástí běžných novin. Zjistil jsem, že první tělovýchovnou rubriku přinesl orgán odbočky Čs. národní rady na Rusi v Čs. denníku v Irkutsku dne 12. června 1919. Byla to výzva: „*Jelikož bude se v Irkutsku přes léto, měl by se ustavit fotbalový svaz, kde by se pěstovaly všechny druhy sportů počínaje fotbalem a lehkou atletikou. Václav Smělý vyzývá sportovce na schůzku 13. 6. 1919.*“ A hned 20. července toho roku časopis kritizoval netečnost ke sportu mezi legionáři v Irkutsku. Tu prolomil až 13. července mjr. Kroutil s tím, že se zúčastní závodů s Angličany, Američany a Rusy a pěstovat se bude i atletika (oštěp, disk a koule) a zájemci se mají hlásit u Karla Kizlinka v Irkutsku na nádraží. Koncem července 1919 se už sportování pomalu rozjíždělo.

Hned v následujícím červencovém týdnu uspořádal na cyklostromu v Irkutsku omský klub závody. Legionářští atleti bez tréninku dobře obstáli, první skončil Hejtmánek v hodu diskem výkonem 29,44 m, skok o tyči vyhrál Jirsák, když skočil rovné 3 metry, ve vrhu koulí skončil Kajzler výkonem 10,67 m jen 3 cm za vítězem. Už ve čtvrtek 31. července 1919 skončily závody na cyklostromu za účasti 27. amerického pluku. Po baseballu, kterému nikdo nerozuměl, byla na řadě atletika, kde se těšil v pěti startech pozornosti Hejtmánek a Jirsák. Diskem hodil Hejtmánek 31,41 m, oštěpem 49,11 m, koulí Břicháček 10,38 m, do dálky skočil Jirsák 537 cm a o tyči 310 cm. Přítomno bylo 2 500 diváků.

Dne 5. srpna 1919 znovu volali vojáky, aby nelenošili. Atleti měli výborné výkony, ale bylo jich málo, vždyť Jirsákovi už táhlo na 40 let. Dne 13. srpna 1919 pořádalo Sportovní sdružení irkutské posádky v Glazkově u Irkutsku vylučovací závody, jichž se zúčastnilo 50 atletů a shlédlo je přes 5000 diváků. Běh na 100 m vyhrál Smrčka za 12,2 vt, vrh koulí Hejzlar, který hodil 11,14 m, do výšky skočil nejvýše Čermák, a to 150 cm, 200 m zaběhl vítězně Čermák za 27,4 s. Hod diskem vyhrál Steiner výkonem 28,22 m, skok do dálky Smrčka výkonem 560 m a 1000 m zaběhl vítěz-

ně Karel Tocl za 3:26,6 min. V civilu byl mílařem Sparty, po návratu z legii se věnoval cyklistice a v padesátých letech byl jedním z hlavních organizátorů etapového závodu Praha–Berlín–Varšava. Vynikající oštěpař Hejtmánek zvítězil zase hodem 42,25 m.

Podle Čs. denníku z 23. srpna 1919 byly 15. srpna zajímavé závody ve Verchněudinsku, kde běh na 80 yardů překážek vyhrál Hyman z USA za 11,2 s před Čermákem, 100 yardů vyhrál Smrčka za 10,6 s před Schnelllem z USA, půl anglické míle vyhrál Tocl z 8. střeleckého pluku za 2:08 min., o půl kola před Pottsem, skok do dálky vyhrál Smrčka výkonem 5,64 m před Hejtmánkem a Mc. Kinsley z USA. Dalšího dne nestartovali výborní tyčkaři z USA a skok o tyči vyhrál Jirsák výkonem 3,05 m, hod diskem vyhrál leutenant Finney (29,965 m) před Hejtmánkem (19,355 m), hod oštěpem vyhrál zase Hejtmánek jako obvykle výkonem 44,73 m, když mimo konkurenci hodil 51 metrů.

V neděli 14. září 1919 se konaly divizní atletické závody v Irkutsku, kde však nebyla podle novinových zpráv stanovena doba začátku, kdy se měli závodníci dostavit, a proto se někdy zbytečně čekalo. V běhu na 100 yardů bylo devět startujících a tři rozběhy, závod vyhrál Smrčka za 11,2 s, v hodu diskem bylo devět závodníků a vyhrál Hejtmánek hodem 29,10 m, ve skoku vysokém nastoupilo sedm závodníků a vyhrál Čermák z Centroskladu výkonem 150 cm, ve vrhu koulí při osmi účastnících zvítězil Bloudek z 2. pluku výkonem 11,40 m. Ve skoku dalekém nastoupilo deset startujících a vyhrál Hejtmánek výkonem 5,58 m, na 80 yardů překážek z osmi startujících byl první Hejtmánek výkonem 12,4 s. V hodu oštěpem se háze-lo už novým (švédským) stylem, kterým se háže dosud, a oštěp se drží uprostřed. Ze šesti startujících vyhrál jako vždy Hejtmánek výkonem 44,83 m, ve skoku o tyči ze šesti startujících vyhrál Steiner výkonem 285 cm před Jirsákem. Závěrečnou štafetu 4 × 100 m vyhrála Innokentěvská posádka (Smrčka, Kejklíček Fr., Kejklíček Vojt. a Čermák) za 52,4 s.

Šestý hanácký pluk si v té době zřídil sokolský odbor, který uspořádal atletické závody 17. srpna 1919 se šesti disciplinami na pořadu. Běh na 100 vyhrál Čech Kunc za 12,4 s před Rusem Urbanovem 13,4 s. Dne 24. srpna byly uspořádány závody s osmi disciplinami, na nichž Virt vyhrál skok daleký výkonem 5,41 cm. Na konci sezóny uspořádali v Irkutsku ve dnech 29.–30. září 1919 velké atletické závody, kde Jirsák překonal svůj rekord na ruských závodištích výkonem 320 cm ve skoku o tyči. Další pozoruhodné výkony předvedli Hejtmánek, Smrčka, Čermák, Hejzlar a další.

Osobností v atletice mezi českými legionáři na Sibiri zůstal František Hejtmánek, narozený 14. listopadu 1891 v Heršpicích u Slavkova, který zemřel 22. října 1947 v Brně. Byl průkopníkem atletiky v Brně a čs. rekordmanem v hodu oštěpem v sezóně 1921–1922. Měl mezi kamarády pseudonym Hejnek, vynikl v hodu oštěpem jak starým způsobem před první světovou válkou, tak i novým (švédským) stylem. Studoval na obchodní akademii v Brně, zasloužil se o vítězství obchodní akademie ve II. ročníku středoškolského pětiboj, když zvítězil ve čtyřech disciplínách. Jako všestranný atlet vynikl zejména před válkou, kdy byl držitelem českého rekordu hodem 56,14 m (2. července 1911 v Praze), tak i po deseti letech, kdy novým stylem hodil v Praze dne 3. července 1921 rekord 50,11 m. O rok později, 7. května 1922 v Praze, hodil 53,09 m. Byl také v roce 1920 mist-

rem republiky v hodu kladivem výkonem 28,66 m a trojnásobným mistrem v hodu oštěpem (v letech 1920 výkonem 42,62 m, 1921 výkonem 50,11 m, 1922 výkonem 50,78 m). Reprezentoval nás ve dvou utkáních, a sice v roce 1922 v utkání s Jugoslávií a Polskem v Praze ve dnech 5.–6. srpna, kde skončil třetí výkonem 49,53 m, a v Praze proti Rakousku 13. září, kde vyhrál hod oštěpem výkonem 52,28 m. Byl také prvním oštěpařem, který překonal hranici 50 metrů výkonem 50,11 m. Byl členem SK Achilles Brno, pak Moravská Slavia Brno a svou závodnickou činnost zakončil v roce 1924. Pracoval jako ředitel Moragro Brno.

Hejtmánek ještě jako ruský zajatec startoval na jaře 1918 na závodech sportovního klubu v jednom ruském městě a vyhrál bez tréninku několik závodů. Diplomy si však už nemohl vyzvednout, neboť mezitím vstoupil do legií, které odjížděly na východ. V létě 1919 proběhlo mnoho podobných závodů na Sibiři, kde naši legionáři dosáhli zajímavých výsledků. Při těchto závodech získávali vítězové praktické ceny, často pro vojáky velmi zajímavé, jako např. bedna se zavařeninami, malá plechovka tabáku, břitva se zrcadlem, mýdlem a řemenem. Někteří legionáři se cestou lodí domů zastavili v roce 1920 v Colombu na Ceyloně (Srí Lanka), kde YMCA uspořádala na travnatém dvoře kasáren sportovní den za účasti všech mužů lodní posádky. Hejtmánek vyhrál hod oštěpem výkonem 50 m. Blížil se už cíl zpáteční cesty, a to Praha, kam dojel právě tak včas, aby ve dnech 24.–25. července 1920 mohl na sletišti v dresu Moravské Slavie Brno startovat na mistrovství na dráze, kde vyhrál hod oštěpem výkonem 42,62 m v novém čs. rekordu, před slávistickým oštěpařem Ottou Vydrou s výkonem 41,48 m.

Zajímavě také popisuje pobyt sportovců Sparty na Sibiři František Voříšek, spartánský atlet, který patřil mezi legionáře 8. pluku a byl mistrem Čech 1913 v běhu na 100 m a 200 m. V dopise z června 1919 napsal: *„Z Ukrajiny jsme jeli do Vladivostoku, pak zpět na Ural a v zimě na samarskou frontu. Jsou mezi námi m. j. běžec Hušek, skokan Vlasák, atlet Váňa, cyklista a mílař ze Sparty Karel Tocl, u těžkého dělostřelectva je rekordman v tyči Jindřich Jirsák ze Sparty, mistr Čech 1912 a 1913 a držitel rekordu ve skoku o tyči výkonem 374,5 cm z června 1914, a Zdik Prágr z Kolína, mistr 1913 na 110 m přek. a ve skoku do dálky. Ve Vladivostoku byl sportovní mítink, kde startovali m. j. Tocl na 1 míli, kterého porazil výborný Američan, Voříšek nestartoval, Prágr (Slávie) dobyl na těchto závodech četné úspěchy a přítomna byla spousta Čechů jako při utkání Sparta proti Slavii.“* Dále píše František Voříšek z 10. štábu střeleckého pluku Jana Sladkého Koziny v tomto dopise: *„Chráníme sibiřskou dráhu před bolševiky a čekáme na dopravu domů.“* (Poznámka: podle textu, který byl otištěn v 28. čísle časopisu Sportsman, ročník 1919.)

Jana Spálenková

Vojenská akademie v Hranicích na Moravě „na vlastní kůži“

Následující příspěvek přináší nový pohled na počátky fungování Vojenské akademie v Hranicích na Moravě. Pohled jednoho z akademiků, Ivana Herbena. Příspěvek vznikl na základě dosud nepublikovaných archivních dokumentů uložených ve Vojenském historickém archivu v Praze a z dopisů Ivana Herbena matce Bronislavě, uložených v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. Díky dopisům, které Ivan Herben adresoval matce Bronislavě Herbenové do Prahy nebo na letní byt do Hostišova, se nám dochovalo poměrně obsáhlé svědectví o poměrech panujících na akademii. Ivan Herben byl synem politika, novináře a spisovatele Jana Herbena. Absolvoval vojenskou akademii a po krátké službě důstojníka z povolání jej jeho zájmy o veřejné dění přivedly k novinářině. Od počátku dvacátých let až do zániku Československa byl redaktorem listů Tribuna (1922–1928), České slovo (1928–1938) a nakonec šéfredaktorem brněnské redakce Lidových novin. V duchu rodinné tradice se přiřadil k prohradní skupině českých politiků a novinářů. Po okupaci se Ivan Herben účastnil odbojové činnosti, koncem roku 1939 byl zatčen a v letech 1940–1945 vězněn v koncentračním táboře. Hned po druhé světové válce vstoupil do politického života jako významný představitel Československé strany národně-socialistické. Stal se členem jejího předsednictva a šéfredaktorem Svobodného slova, a tím i jednou z vůdčích osobností odporu proti totalitárním snahám KSČ. Po únoru 1948 odešel do exilu v USA, kde s Ferdinandem Peroutkou, Pavlem Tigridem a dalšími stál u zrodu rozhlasové stanice Svobodná Evropa, v níž jako kulturně politický redaktor působil v letech 1950–1965. Ivan Herben zemřel v Pacific Grove v roce 1968.

„Vojna může být přísná, i trochu krutá a nespravedlivá je při své kázni, ale nemusí být blbá, omezená, jako nám ji dělají zde.“¹

Dne 1. října 1921 nastoupil do prvního ročníku vojenské akademie v Hranicích na Moravě jedenadvacetiletý Ivan Herben, syn novináře, spisovatele a politika Jana Herbena.² Prostřednictvím mladého Ivana Herbena máme možnost nahlédnout za oponu slavného „hranického divadla“, jakéhosi státu ve státě,³ jehož představitelé se snažili na veřejnost vystu-

1 Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (dále jen LA PNP Praha), fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbena matce Bronislavě Herbenové z 25. 4. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

2 Jan Herben (1857–1936), český novinář, spisovatel a politik. Za války byl členem Maffie. V roce 1918 působil v Národním výboru, pak v Revolučním národním shromáždění. V letech 1920–1925 byl senátorem za národní demokracii. Od roku 1925 byl člen Národní strany práce (hradní strana, která měla konkurovat národní demokracii), za kterou byl v roce 1927 zvolen do pražského ústředního zastupitelstva a v roce 1928 byl zvolen do českého zemského zastupitelstva. Od roku 1930 byl národním socialistou.

3 Hranická akademie měla ve svém areálu nejen veškeré učebny, ale i ložnice, byty důstojníků, kuchyni, jídelnu, hřiště, taneční sál, jízdárnu, ale i zahradnictví, kinosál nebo kostel se hřbitovem.

povat jako představitel elitního československého vojenského ústavu. Na vlastní žádost byl Ivan Herben přiřazen k dělostřelectvu. Dělostřelectvo bylo za první světové války pokládáno za jednu z nejdůležitějších složek armády. Výuka pro dělostřelce probíhala na akademii počátkem dvacátých let 20. století s děly, které byly zavedené do výzbroje c. k. rakousko-uherské armády koncem devatenáctého a začátkem dvacátého století. Podle Společnosti národů disponovala v roce 1920 Československá republika tisíci pěti sty kusy děl, jejichž kvalita byla až na výjimky relativně dobrá. Děla, která do ČSR přivezli na začátku dvacátých let 20. století Francouzi, potom postupně nahradila děla vyráběná v plzeňských Škodových závodech.⁴ O prvních dojmech, které na něho udělala hranická akademie, psal Ivan Herben matce v dopisu ze 4. října 1921: „*Tak už jsem v tom! Ale nemohu si naříkat, krom pravidelných vojenských nepořádků. Jedině mám vztek, že jsem se musel dát dohola ostříhat. To je nápad – v zimě!*“⁵ Jak Ivan popisuje, byl přijat vřele a s vědomím nadřízených, že je „*tátův syn*“.⁶ Co se stravy týče, popisuje ji Ivan takto: „*Ráno bílá špína, pardon, káva a chléb. V poledne dobrá (kupodivu) polévka, maso s něčím a moučnik. Všechno zcela chutné. Odpoledne čaj nebo bílá káva. Večer maso se zeleninou, guláš a tak dále. Všechna čest, je to dobré a dost!*“⁷ Co se „vyfasovaného“ šatstva týče, byl Ivan kritičtější: „*Šaty: hrozný! Pracovní jsou rakouské rozbité kopřivové hadry a vycházkové jsou kopřivové zelené. Skandál. Podešvat si nedám zatím nic, škoda peněz. Prý časem dostaneme lepší. Prádla jsem dostal čtyři páry. Nosím dlouhé erární podvlékačky, protože šaty hrozně štípou.*“⁸ Co se denního zaměstnání týče, zajímalo Ivana Herbena (stejně jako ostatní akademiky) asi nejvíce osobní volno a vycházky. V dopise ze 4. října 1921 sděluje matce: „*Ven do města ještě nesmíme, asi až za deset dní. Pak máme volno pravidelně ve středu od šesti do osmi (hodin večer), v sobotu od jedné do deseti (hodin večer) a v neděli celý den.*“⁹ Rozpačitě hodnotí Ivan Herben také učební systém vojenské akademie: „*Myslím, že z mého francouzského čtení nebude do Vánoc zhola nic. Teorii se totiž začneme učit až po Novém roce. Teď nás honí na place od rána do večera... až se začne vyučovat, budu mít mnohem víc času a nebudu také tolik unaven.*“¹⁰ Své kolegy hodnotil Ivan Herben s odstupem: „*Je nás zde přes tři sta letos, úplný zvěřinec. Ale už chlapečkové utíkají odtud, je jim to moc krušné, ačkoliv jsme celkem nic nedělali... Mimochodem: mají mě ve vážnosti jako svobodníka a starého vojáka. Ještě si na mě nikdo ani huby neotevřel.*“¹¹ V dopise odeslaném o týden později seznamuje Ivan matku s rozvrhem na akademii: „*Budíček v šest hodin, snídaně v půl sedmé a rovnou do přednášek. Od devíti do tři čtvrtě na deset pauza, při níž se stelou postele, mete a dokončuje toaleta. Ranní přednášky jsou zvláštní pro nás dělostřelce (deskriptiva, technologie chemická), kdežto od desíti do dvanácti jsou společné pro všechny zbraně. Dosud jsme měli zdravotvědu (kapitán doktor Šmelcer), hipologii (jakýsi major zvěrolékař), češtinu-rétoriku a stavovskou výchovu. Krom toho jsme měli na matematiku kapitána Gebauera, je to prý synovec profesora Gebauera, a na chemickou technologii nadporučíka Svobodu, který byl prý docentem na technice... Od dvanácti do třinácti třiceti volno, pak tělocvik a cvik tělesný do šestnácti hodin. Pak svačina a odpočinek do šestnácti čtyřiceti pěti. Od šestnácti čtyřiceti pěti studium v učebně vedle ložnice, v devatenáct hodin večere a do dvaceti hodin volno. Od dvaceti do dva-*

*ceti jedna hodin nepovinné studium a o půl desáté jde se spát.*¹² Rozvrh, který popisuje, zároveň Ivan kritizuje: „*Udělal z nás naprosté mašiny. Na povel se jí, vstává, spí, cvičí, studuje. To je celá naše práce. Den jak den... Že bychom byli zcela spokojeni s vedením akademie, to se nedá říci, ale k naší chvále, reputa se velice málo.*“¹³ Jak Ivan poznamenal v dopisu ze 17. října 1921, nemají akademici žádných knih a vše musí studovat z přednášek, které do češtiny překládají tlumočníci francouzských profesorů.¹⁴ Zajímavý je poznatek o vyučovací praxi v hranických učebnách: „*Nemocnice je tichá a čistá, u každé roty stůně alespoň deset mužů, zakázali jim nosit vesty (aby se otužovali) v učebním sále, kde bývá po ránu mráz.*“¹⁵ V říjnu roku 1920 ovlivnila smýšlení široké veřejnosti a tedy i akademiků myšlenka mobilizace v důsledku konfliktu s Maďarskem. V úterý 25. října 1921 přilétla najednou jako blesk do hranické akademie zpráva o mobilizaci. Do Maďarska se totiž vrátil bývalý císař Karel a chtěl se znovu ujmout vlády. Proti tomu se republika postavila a nařídila částečnou mobilizaci ročníku 1895 a ročníků mladších. V dopise z 25. října 1921 ubezpečuje Ivan Herben matku, že hranická akademie stojí mimo mobilizaci. Přesto sděluje, že v okamžiku, kdy dorazila zpráva o mobilizaci na hranickou akademii, „*provolovala se úplně spontánně, Sláva!*“ panu prez-

Před letní redakcí Času v Hostišově – s matkou Bronislavou Herbenovou a se starším bratrem Prokopem. Ivan Herben jako chlapec – vlevo. 1899. Foto: Rodinný archiv Anny Herbenové

4 Více FIDLER, J. – SLUKA, V.: *Encyklopedie branné moci republiky československé 1920–1938*. Praha 2006.

5 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbeny matce Bronislavě Herbenové ze 4. 10. 1921, z Hranic na Moravě do Prahy.

6 O tom, že byl Ivanův otec postavou v mladém Československé republice známou, svědčí i Ivanova poznámka: „*Velice mě dojímal a byl jsem hrdý, když se mě každý akademik, jak slyšel ‚Herben‘, ptal, jsem-li synem autora Hostišova nebo Pokolení. Ani jsem nevěděl, že tatka je tolik čten právě u mých současníků.*“

7 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbeny matce Bronislavě Herbenové ze 4. 10. 1921, z Hranic na Moravě do Prahy.

8 Tamtéž.

9 Tamtéž.

10 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č.

II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbeny matce Bronislavě Herbenové ze 4. 10. 1921, z Hranic na Moravě do Prahy.

11 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbeny matce Bronislavě Herbenové z 6. 10. 1921, z Hranic na Moravě do Prahy.

12 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbeny matce Bronislavě Herbenové z 11. 10. 1921, z Hranic na Moravě do Prahy. Šmelcer (?), Gebaurer (?), Svoboda (?) – vyučující na Československé vojenské akademii.

13 Tamtéž.

14 Podle dopisu Ivana Herbeny začala akademie tisknout knihy až v prosinci 1921, zdarma měly být pouze pro nemajetné. Viz LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbeny matce Bronislavě Herbenové z 6. 12. 1921, z Hranic na Moravě do Prahy.

15 Tamtéž.

Vojenská akademie v Hranicích na pohlednici. SOKA Přerov

dentovi a ministru Benešovi. A večer někdo zaranžoval velký orchestr (troje housle, flétna, klarinet, křídlovka, buben, to jest plenta od kamen, basa, tj. smeták, jímž se vrže o podlahu, triangle, tj. příbor a skleničky a několik virtuózů na hřeben) a v naší ložnici se hrály naše hymny i spojenecké a pak všechny bojové vojenské písničky. Jinak se mnoho debatuje a obdivuje se moc a díla naší republiky.“¹⁶ V dopisu z 29. října si Ivan Herben stěžuje na zimu. Nejen že akademici nesmějí nosit vesty, zakázané jsou vedením akademie podle slov Ivana Herbena také svetry. „Naše nálada je den ode dne horší. Každý den přijde nějaký vtipný rozkaz (a lá svetry), každý den je větší zima a méně uhlí.“¹⁷ V důsledku velkých mrazů dokonce zamrzl v polovině ledna roku 1922 vodovod v hlavní budově.¹⁸ Na kruté mrazy a nezámjem vedení akademie situaci řešit si Ivan Herben stěžuje na korespondenčním lístku z 11. února 1922: „Jsem tak znechucen, že nemohu psát, byl by to samý nářek a lamentace. Mrzneme strašně. Když dostaneme jednou za tři dny trochu uhlí a topíme do deseti hodin večer, jsme (jako celá naše baterie) zítra zavřeni. Nespím pořádně už několik nocí zimou a bolestí. Mám totiž omrzlé uši, které náramně bolí v noci. Proklínám na světě všechno a hlavně zimu. Na nás zde se asi už úplně zapomnělo. Už nám tři dny netopí ani v přednáškovém sále... Tři neděle se nemůžeme mýt a nikdo se o to nestará, že jsme špinaví jako zvířata, ale když najdou někomu prášek pod postelí, vyhrožuje se zavřením.“¹⁹ S příchodem letního semestru se situace na vojenské akademii v Hranicích podle Ivana Herbena nezlepšila. „Rozvrh je ještě hloupější, než byl dřív. V šest hodin je snídane – trochu bryndy a kousek chleba a oběd až ve dvanáct hodin. Svačina v půl páté a v půl osmé večere.“²⁰

Od svého nástupu do Hranic očekávali akademici příjezd ministra národní obrany nebo generálního inspektora. Vzhledem k podmínkám, které na akademii panovaly na začátku roku 1922, připadala akademikům inspekce vlivných politiků jako vítané řešení všech problémů. O očekávání vyšších politických činitelů Ivan píše s neskrývanou ironií matce: „Někdo se

postará o nás, když né ministr a generální inspektor, tož pán Bůh. Ať se ti páni jednou rozhoupají a v červenci přijedou vyšetřovat, máme-li zamrzlé umývárny a topí-li se nám v učebnách, budou mít jistě radost, jak budeme veseli a jak se při defilé budeme potit! Můj názor je, kdyby poblíž Hranic vynalezl někdo nové umělé hnojivo, že bychom sem snad pana ministra dostali – ale jedná-li se jen o život, o existenci a zdraví čtyř set akademiků, kteří mají být obrodou celé armády – to je vedlejší... Já se jen divím, že to nikdo nechápe, co my budeme znamenat. Stačí, aby ještě jedni akademici studovali po nás v takových poměrech, a pak se může celá armáda pohrbit na dobu našeho života. Z nás k plukům na místo důstojníků, kteří přinesou nového ducha, nové vzněty, přijdou hlupáci a tupci. Každý bude tak otupen za ty dva roky, že ho ani nenapadne začínat s něčím novým, něco zušlechťovat, když jeho nadšení a ušlechtilé snahy byly zašlapány při samém začátku od idiotských Francouzů a indolentních československých úřadů. Každý z nás si ponese do života dojem, že jsme ubohý národ...! Machara jsem miloval a vážil si ho, ale věřím dnes, že by se na jeho místě dalo udělat víc... Modlím se, aby konečně se stala zde nějaká náprava – nedá se to opravdu už snést, myslí-li člověk.“²¹ Ivan Herben nekritizoval pouze generálního inspektora a ministra obrany, ale apeloval také na otce, který měl senátorům objasnit situaci na vojenské akademii: „Náš tatka věří každým slibům. Kdyby užil svého práva a udělal interpelaci v senátě, kdyby pánům pořádně zatopil a udělal trochu ostudy a skandálu, měli by z něho respekt. Ale takhle mu naslibují: „Ano, ano pane senátore, příští týden tam zajedu, kručihiml, já s nima zatočím!“ A Machar je patrně rád, když ho táta nezdržuje u taroků.“²² Ivanovo rozhořčení se s následujícími měsíci stupňovalo, vedení akademie se dozvědělo, že Ivan o dění na akademii pravidelně informuje otce: „Ostatně ti páni už se stejně asi domakali, že informuji tatku... Čekali na stráž, a jak mohli, tož mě skřípli... Celou věc mi nadrobil pan kapitán Valenta²³ (ze Sibíře), otcův citel a nadšený obdivovatel – jak už to bývá. Jeho hodiny nejsou vlastně vůbec vyučováním, každý řve, mluví, píská, huláká, ovšem jen tehdy, když pan kapitán řekne nějakou duchaplnost. Asi před týdnem řekl jednomu akademikovi: „Já Vás dofackuju na místo!“

16 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herben matce Bronislavě Herbenové z 25. 10. 1921, z Hranic na Moravě do Prahy.

17 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herben matce Bronislavě Herbenové z 29. 10. 1921, z Hranic na Moravě do Prahy.

18 „Týden jsem se nemyl! V celé budově zamrzl vodovod.“ píše Ivan Herben matce v dopisu z 27. ledna roku 1922. Více: LA PNP, Praha, fond: Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herben matce Bronislavě Herbenové z 27. 1. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

19 LA PNP, Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Korespondenční lístek určený matce Bronislavě Herbenové z 11. 2. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

20 Záznam Ivana Herben můžeme porovnávat podle letního Všeobecného rozvrhu v sále přednáškovém pro jedenáctý týden od 19. do 26. června 1920: 5:00 budíček, káva, lůžka odkrytá, okna otevřená, 5:30 nástup, studie, 6:45 odpočinek, nástup, vojenská přednáška, 8:00 nástup, vojenský výcvik (podle podrobného programu), 10:45 úprava ložnic, čištění a mytí, 11:30 oběd v jídelně, odpočinek, 13:00 nástup služby, 13:30 nástup – přednášky z geografie, topografie, praktické topografie), 15:00 přednášky z taktiky, dělostřelectví, o jízdě, 16:10 odpočinek, 17:00 nástup, studium francouzského jazyka, 17:30 studium, 19:00 večere v jídelně, odpočinek, prověrka, 21:00–21:30 zhasnutí světel. Podle: Vojenský historický archiv Praha (dále jen VHA Praha), fond Vojenská akademie Hranice, inv. č. 135 (Všeobecný rozvrh hodin přednášek a zaměstnání v sále přednáškovém pro 11. týden od 19. do 26. června 1920).

21 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herben matce Bronislavě Herbenové z 6. 3. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

22 Tamtéž.

23 Tamtéž.

Následoval dupot, řev a hulákání, za něhož já jsem svému sousedovi řekl: „Fackovat se hned snad nemusí.“ A pan kapitán mě naneštěstí slyšel... V pátek měla celá věc dohru. Nikdo nebyl volán ke školnímu hlášení, jen já... Forlot²⁴ se na mě pustil náramně zhurta... že jsem syn senátora a že mám být všem příkladem a že kdybych se nepolepšil, že by to dopsal panu otci (načež jsem řekl, že mu to napíšu sám, protože si nejsem vědom viny, a i kdybych byl, napsal bych to také) a že doufá, že se polepším a proto mě trestá čtyřmi dny domácího vězení.“²⁵ O pedagogických zkušenostech na akademii vyučujících důstojníků můžeme pochybovat. Většinou šlo o důstojníky se zkušenostmi z bojiště, nikoli se zkušenostmi s výukou v přednáškových sálech. Není se čemu divit, že právě v přednáškových sálech tito odborníci (a nejen kvůli již zmíněné jazykové bariéře) neobstáli. Jak píše Ivan v dopisu z 11. března 1922: „Čtete [v novinách], že Francie k nám poslala své nejlepší odborníky. Ale já bych ty odborníky chtěl vidět! My například máme podplukovníka Flescherouvera,²⁶ jemuž je svěřen dělostřelecký výcvik. To je pán, který do dalekohledu u zaměřovače na děle se díval obráceně. Do objektivu místo do okuláru. To mi napadlo jen jako malá ilustrace.“²⁷ Dále Ivan popisuje nezáměr důstojníků o dění na akademii: „Na akademii je čtyřicet sedm nebo čtyřicet devět důstojníků, kteří nemají co dělat. Přespočetní rotmistři... například v nemocnici hned jeden. Má svůj pokoj a stará se jen o inventář dvou ložnic pro nemocné, vydává ložní prádlo, pláště a bačkory. Jinak chlastá a dohlíží na ordonance.“²⁸ Dalším problémem byly podle Ivana Herbena samotné učební osnovy, které nezohledňovaly národnostní příslušnost akademiků: „Maturanti a absolventi středních škol mají dvakrát týdně český jazyk a na vojenské předměty tak nezbyvá dostatek času. Němci se češtině zde nenaučí, protože nám přednáší ruskou literaturu. Nebo ze zeměpisu se maturantům vykládá terciánská látka i všeobecný zeměpis. Vývoj zeměkoule a takové hlouposti. A přitom speciálně vojenský zeměpis a studium přilehlých zemí k našim hranicím byly věnovány tři nebo čtyři hodiny. Nebo zdravotověda – vykládá se miň než v sextě na gymnáziu.“²⁹ Koncem dubna 1922 zpravoval Ivan Herben matku o tom, že ministr národní obrany už potřetí odmítl navštívit akademii: „Já tomu prostě nevěřím, že někdo to myslí vážně s inspekcí zde, že sem vůbec chce jet. Odřekne-li třikrát za sebou, to už je moc... Na nás záleží dvacet, třicet let vývoje armády – a to je přec jen snad důležitější. Ovšem chtějí-li z nás mít hlupáky, pak mají dobrou vychovávací metodu... My budeme hloupější než c. k. důstojníci – ti snad znali alespoň svůj obor – ale my nebudeme znáti ani to.“³⁰

Ministr národní obrany navštívil hranickou akademii začátkem května 1922. V dopisu z 9. května 1922 přiznává Ivan matce, že si akademici od návštěvy ministra slibovali mnohem více: „Návštěva pana ministra měla mnohem jiný výsledek, než jsme očekávali. Ubrali nám totiž zas na studiu, takže máme u baterie tři hodiny studia týdně! A z toho ještě jednu hodinu nám vezmou na vojenské předpisy!“³¹ O ministrově inspekci na akademii píše Ivan: „Ministr se zde choval podivně, divil se například čím to, že v zimě bylo třikrát tolik nemocných než teď – a nemile se ho dotklo, když mu doktor řekl, že v zimě služebně hlásil, jaké jsou toho příčiny, a vyjmenoval všechny nepořádky.“³² V první polovině června 1922 skládal Ivan Herben písemky. Dne 14. června 1922 píše Ivan matce: „Dnes je poslední den písemek,

S rodinou v roce 1919. Ivan Herben uprostřed. Foto: Rodinný archiv Anny Herbenové

*napsal jsem jich v osmi dnech sedmnáct, dnes odpoledne píši osmnáctou.*³³

Po praktickém výcviku dělostřelecké baterie v Hustopečích nad Bečvou (17.–26. 6. 1922) začali akademici prvního ročníku skládat začátkem července zkoušky nutné pro postup do druhého ročníku. Ivan je hodnotil na vyšší úrovni, než zkoušky pololetní: „Zkoušky mi jdou hladce. Ke cti vojenské akademie se musí říci, že jsou to první zkoušky, při nichž se nedá švindlovat a při nichž se zkouší velmi přísně... Nejprísněji se zkouší praktický výcvik. U pěchoty jich dvaadvacet prasklo, u nás jen čtyři. Z toho se nedá dělat ani reparát, chudáci kluci. Je to špatná politika, brát sem blbce, celý rok je žít a pak je nechat prasknout. Jsou to většinou lidi se špatným předvzděláním.“³⁴ K tomuto dopisu přikládá Ivan Herben lístek z výpisem zná-

24 Pierre Maria Forlot (1869–1928), v letech 1921–1923) velitel Československé akademie v Hranicích na Moravě.

25 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbena matce Bronislavě Herbenové z 6. 3. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

26 Nepodařilo se dohledat konkrétní osobu.

27 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbena matce Bronislavě Herbenové z 11. 3. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

28 Tamtéž.

29 Tamtéž.

30 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart.

č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbena matce Bronislavě Herbenové z 26. 4. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

31 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbena matce Bronislavě Herbenové z 9. 5. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

32 Tamtéž.

33 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbena matce Bronislavě Herbenové z 14. 6. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

34 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbena matce Bronislavě Herbenové z 29. 7. 1922, z Hranic na Moravě do Prahy.

Vojenská akademie v Hranicích – detailní záběr. SOKA Přerov

mek, který pořídil ze školního katalogu. Podle tohoto výpisu máme představu, jaké předměty se na akademii vyučovaly pro baterii dělostřelectva: praxe u děla (dobře), chování (dostatečně), schopnost veleti (dobře), střelba puškou (dobře), jízda koňmo (dostatečně), šerm (dobře), teorie výcviku (dobře), pěší výcvik praxe (dobře), tělocvik (dobře), organizace (dostatečně), taktika (velmi dobře), dějepis (velmi dobře), zeměpis (velmi dobře), nauka o zbraních (velmi dobře), nauka o právu (velmi dobře), nauka o plynech (dobře), administrativa (výborně), topografie (dostatečně), zákopnictví (velmi dobře), zdravotěda (výborně), hipologie (velmi dobře), stavovaná výchova (velmi dobře), čeština (dobře), němčina (dostatečně), francouzština (výborně), matematika (dobře), deskriptiva (dobře), technologie (výborně). Podle hlavního katalogu prvního ročníku kurzu dělostřelectva, do něhož bylo zapsáno sto dvacet jedna posluchačů, byl Ivan, co se týče prospěchu, čtyřicátý devátý. Září strávil Ivan Herben v rodičovském bytě v Praze. Rok pobytu na hranické akademii se podepsal na jeho zdraví. Lékař mu naordinoval arsenový preparát na vředy, denně se musel Ivan koupat v roztoku hypermanganu.³⁵ Poslední dochovaný dopis Ivana Bronislavě Herbenové nese datum 1. října 1923 a začíná slovy: „*Tak už jsem v tom!*“³⁶

Dopisy, které psal Ivan matce ve druhém ročníku Československé vojenské akademie, se nám bohužel nedochovaly. O dalším pobytu Ivana Herbeny na Československé vojenské akademii tak víme pouze z oficiálních záznamů. V druhém ročníku tedy Herbenovi přibýly k přednáškám, které pokračovaly z prvního ročníku, ještě přednášky a praktická cvičení z kosmografie (dobrý), nauky o terénu, jeho znázorňování a vyměřování (dobrý), vojenské administrace (velmi dobrý), balistiky (dostatečný), fyziky (dobrý), státovědy, národního hospodářství a nauky o právu (dobrý). V předmětech pokračovacích, tedy těch, z nichž Herben dělal zkoušky na konci prvního ročníku, nedošlo během druhého ročníku, co se týče prospěchu, k výrazné-

Důstojnická budova při vojenských ústavech v Hranicích. SOKA Přerov

mu zhoršení ani k zlepšení. Ze záznamů vojenské akademie víme, že Ivan Herben akademii dokončil, byl slavnostně vyřazen 10. srpna 1923. Vyřazení akademiků bylo okázalou slavností nejen pro hranickou akademii, ale pro celé město. Dochovaný máme popis slavnostního vyřazení akademiků 15. srpna 1925. Můžeme usuzovat, že podobně probíhalo také slavnostní vyřazení akademiků předchozích ročníků, tedy i ročníku Ivana Herbena. Od 10:00 začalo slavnostní vyřazení přehlídkou nově jmenovaných poručíků s praporem a hudbou na hřišti akademie. Po přečtení věstníku Ministerstva národní obrany o jmenování poručíků následoval proslov velitele akademie. Po přísaze poručíků byly hrány hymny. Následoval proslov nejstaršího vyřazeného akademika a zástupce ministerstva národní obrany. Po proměnném koncertu v parku akademie byl na programu společný oběd. K vyřazení byly tisknuty velké plakáty a od roku 1925 také pozvánky na ples akademiků.³⁷ V posudku Ivana Herbena pak čteme: „*Dosud neustálená povaha, velmi nadaný, k instrukci způsobilý, dobrý vliv na podřízené, společenské chování velmi dobré, dosti pilný, méně ctižádostivý, ve službě potřebuje dohledu.*“³⁸ Akademii dokončilo v Herbenově ročníku sto devatenáct akademiků – dělostřelců.³⁹

Závěrem

Některé z dopisů Ivana Herbena matce by s tématem neseznámenému čtenáři mohly připadat jako citové výlevy dospívajícího muže, který byl poprvé na dlouhou dobu odloučen od rodiny – starostlivé matky a na vysoce postaveného, ve společnosti se pohybujícího otce. Zdání klame. I z oficiálních záznamů, tisku a historických prací víme, že Československá vojen-

35 LA PNP Praha, fond Herbenová Bronislava, 224/50, kart. č. II., (I/S/230) – Dopis Ivana Herbena matce Bronislavě Herbenové z 1. 10. 1923, z Hranic na Moravě do Prahy.

36 Tamtéž.

37 Více MAJER, P.: *Vojenská akademie Hranice – Vzpomínkový almanach*. Hranice 1996.

38 LA PNP Praha, fond Herben Ivan, 223/4, kart. č. I.

39 Více MAJER, P.: *Vojenská akademie Hranice – Vzpomínkový almanach*. Hranice 1996.

T. G. Masaryk v Hostišově na návštěvě u Jana Herbena (asi rok 1930). Zleva Bronislava Herbenová, Milan Herben, Milena Herbenová, Alena Herbenová, Tomáš Herben, Eliška Herbenová, Masaryk, Jiří Herben a Ivan Herben. Foto. Archiv Anny Herbenové

ská akademie měla problémy organizačního, disciplinárního i materiálního charakteru v podstatě už při svém založení. A nešlo pouze o neustálé odkládání zahájení, snižování přijímacích požadavků či chátrající mobiliář. Herben už byl ve druhém ročníku, když veřejností otrásla smrt jednoho z akademiků a rotmistra. Při stěhování zbrojního skladiště 4. října 1922 explodoval v parku poblíž nemocnice ruční granát, který na místě zabil akademika Josefa Pokorného a těžce zranil rotmistra Ervína Tellschera (ten po neúspěšné amputaci levé dolní končetiny svým zraněním podlehl). Krize na hranické akademii se vystupňovala na jaře 1923. Během dubna 1923 sáhli po revolveru tři akademikové. Na základě zpráv vyšetřovací komise zasedli 17. května 1923 ke společné schůzi branné výbory Poslanecké sněmovny a Senátu. Mezi členy byl také Jan Herben. Po přednesení zprávy vyšetřovací komise se podle dobových záznamů rozpoutala bouřlivá diskuse. Slovo si vzal Herben, který podotkl, že: *„Kázeň musí býti. To rozumí se samo sebou. V daném případě nejedná se však o udržení kázně, nýbrž o týrání a šikanování... V akademii je dnes naprostý rozvrat... Celý vyučovací systém akademie je naprosto pochybený.“*⁴⁰ Jako viníka situace na hranické akademii označil Herben Homolu, proto navrhl jeho suspendování, které bylo nakonec oběma brannými výbory schváleno. Zároveň bylo jasné, že přítomnost Francouzů ve vysokých funkcích hranické akademie neprospívá, ale spíše ubližuje. Dne 1. června 1923 předal francouzský plukovník Forlot velení československému důstojníkovi, plukovníku

(od 10. ledna 1925 generálem) Vratislavu Pechovi.⁴¹ Vojenská akademie si pomalu, ale jistě začala získávat prestiž u široké veřejnosti.

Československá vojenská akademie v Hranicích na Moravě byla v době svého vzniku představována československé veřejnosti jako speciální elitní ústav zřízený za účelem dosažení vyššího vzdělání budoucích vysoce postavených příslušníků Československé armády. Jelikož si představitelé vznikajícího československého státu plně uvědomovali slabiny bývalé rakousko-uherské armády, založené na drilu a na rodových předpokladech, chtěli se tohoto systému, který se v letech 1914–1918 neosvědčil, vyvarovat. Na základě dohodových smluv měla vybudování nové československé armády pomoci francouzská mise. Veřejnost si cenila zvláště jejího nasazení v době „války o Slovensko“. Jednalo se francouzsky mluvící důstojníky s velkými zkušenostmi z válečného pole a odbornými znalostmi z vojensko-vědních oborů. Bohužel neměli vůbec žádné zkušenosti s výukou. Jako další nepřekonatelná překážka se ukázal jazyk – žádný z francouzských důstojníků, pasovaných do role pedagogů, neuměl česky. Málokterý z akademiků rozuměl francouzštině. Tato bariéra měla být překonána pomocí tlumočnicků – ti uměli oba jazyky, bohužel však nerozuměli odborné vojenské terminologii. Nepřekonatelným problémem se ukázal také odlišný – francouzský systém výuky. Podle rozvrhu, který je k dispozici v archivu Vojenského historického archivu, víme, že vyučování nemělo pevný řád, poměr přednášek a hodin určených k výcviku se měnily ne semestr od semestru, ale takřka z měsíce na měsíc. Špatná koordinace mezi představiteli československé politiky a členy francouzské mise zapříčinila poněkud hektický proces samotného vzniku akademie. Na akademii už probíhaly přípravné kurzy, zatímco škola nebyla oficiálně otevřená. Tato hektičnost se projevila v nedůsledném a nepřehledném vydávání nařízení a rozkazů, týkajících se samotného provozu akademie. Interiéry ani exteriéry nebyly v roce 1920 připraveny pro zřízení elitní vojenské školy.

Mým cílem nebylo ukázat stíny vojenské akademie v počátcích jejího fungování, ale spíše doplnit informace, které o hranické akademii víme díky svědectví jednoho z akademiků, mladého muže, který zažil „hranicovou vojnu na vlastní kůži“.

40 VHA Praha, fond Generální inspektorát, 17. 5. 1923, č. j. 120/26.

41 Vratislav Pech (1874–1964), brigádní generál, od roku 1923 do roku 1926 velitel Československé akademie v Hranicích na Moravě.

Petr Hlavačka

Zánik Kněžské nemocenské pokladny v Československu roku 1948

Perzekuce vrcholných představitelů KNP, s přihlédnutím k úloze
P. Aloise Čápa (Příspěvek k útlaku duchovních v 50. letech 20. století)

V roce 2008 byl na stránkách tohoto sborníku autorem příspěvku publikován článek s názvem Sociální podnik kněžské svépomoci, Příčiny vzniku a zániku Kněžské nemocenské pokladny v Československu. V článku byl hlavní důraz kladen na vznik a průběh tohoto významného podniku se sídlem v Přerově, jehož zakladatelem byl P. Ferdinand Chýlek. Méně pozornosti bylo věnováno závěrečné fázi KNP, jednotlivým krokům a příčinám, které vedly k zániku, obžalobě a odsouzení jejích protagonistů, členů správního sboru nemocenské pokladny. To bude hlavní úkol na následujících řádcích.

P. Alois Čáp stál u zrodu tohoto kněžského sociálního díla a v závěru existence nemocenské pokladny sehrál z pozice zmocněnce správního sboru KNP velmi důležitou a nezastupitelnou roli s dalekosáhlými důsledky. Ty vyústily na začátku 50. let v rozsáhlý soudní proces s církevními hodnostáři, členy správního sboru KNP.

Břemeno procesu s nemocenskou pokladnou nesl hlavně P. Alois Čáp. Za to mu byl vyměřen nejdelsí trest. Dobu strávenou ve vyšetřovací vazbě popisuje jako snahu vyšetřovatelů StB připravit velký proces s vysokými církevními hodnostáři. Snažil se věcně a racionálně argumentovat při nekořených výsledcích, kdy byl zcela psychicky i fyzicky vyčerpan.

Osobnost kněze P. Aloise Čápa a členů správního sboru KNP z pohledu perzekuovaných duchovních nebyla doposud předmětem hlubšího zájmu odborné veřejnosti. Přitom P. Alois Čáp a celý správní sbor jsou neoddelitelnou součástí obětí politických procesů s představiteli církve v 50. letech.

Jako zmocněnec správního sboru KNP po roce 1946 byl „nejvyšší hlavou“ tohoto církevního pojišťovacího ústavu a měl velmi těžký úkol, dovést Kněžskou nemocenskou pokladnu, zřízenou v roce 1924, k jejímu zániku, tak, jak mu to nová legislativa nařizovala.

V této práci si připomeneme závěrečnou existenci KNP, kroky jejího vedení, včetně činnosti zmocněnce správního sboru P. Aloise Čápa, v kontextu politických souvislostí spojených s existencí KNP. Nezbytné pro dokreslení následujících událostí jsou příčiny zániku nemocenské pokladny, změna politického režimu a ideologického kurzu, namířeného protidemokraticky a proti církvi se snahou o její diskreditaci.

Vlně politických procesů se nemohli vyhnout vrcholní církevní představitelé, včetně těch v KNP. Tento proces zatím ležel jakoby stranou zájmu badatelů a přitom se jedná o velmi závažnou kauzu, úzce související s procesem proti vysokým církevním hodnostářům – biskup Zela a spol. Soud-

ní proces byl vydán i knižně s názvem „Proces proti vatikánským agentům, biskup Zela a společníci“.

Těžištěm příspěvku je popis kroků P. Aloise Čápa v KNP před zatčením, které jsou chápány jako hlavní příčiny následujících událostí. Dále je to zatčení a pobyt ve vyšetřovacích vazbách, manipulace vyšetřovaných duchovních, obžaloba a rozsudky státního soudu. Snahou je poodhalit příčinu zatčení a žalob na církevní hodnostáře v KNP, včetně P. Aloise Čápa, oprostít se od nánosu dobové ideologie a věcně analyzovat události předcházející zatčení. Dále bude badatelské úsilí směřovat k částečnému odкрыtí praktik politické moci reprezentované vyšetřovateli Státní bezpečnosti (Stb), státní prokuraturou a soudem začátkem 50. let.

Výše uvedené se odráží v monstrprocesech té doby, a to i v méně známé a ještě nepopsané kauze procesu proti představitelům Kněžské nemocenské pokladny, „Čáp Alois a spol.“, jak zněl operativní podsvazek vyšetřovacích spisů.

Politické souvislosti po roce 1945

Území, kde před okupací vykonávala svou působnost Kněžská nemocenská pokladna, se z části vrátila zpět Československu. Podkarpatskou Ukrajinu si ponechal Sovětský svaz. Politická, ekonomická a sociální situace po osvobození v květnu 1945 byla nepřehledná, probíhala značná migrace obyvatelstva, pohybovaly se zde nejrůznější skupiny lidí.¹

Bylo to období plné emocí, euforie, bolesti a radosti ve všech oblastech společenského života. Situace ve společnosti byla napjatá, zvláště v souvislosti s odsunem či vysídlením německého obyvatelstva z území Sudet. Nejen církev, ale i celá společnost tím byla citelně zasažena. Ordináři v Pastýřském listě ze 14. listopadu 1945 a v memorandu čs. vládě o dva dny později odmítli bezpráví, ukrutnosti, násilí a krivdy, jež se páchaly na německém obyvatelstvu při vysídlování.²

Z téměř tří miliónů odsunutých obyvatel bylo 90 % katolíků. Důsledky pro duchovní správu a náboženský život v pohraničí byly katastrofální, nemluvě o značných problémech ekonomických, sociálních a kulturních. Oblasti byly sice postupně osídlovány, ovšem nikdy nové obyvatelstvo nenahradilo ztráty ekonomické a kulturní.

Nastal nejen úbytek obyvatelstva, odešla i řada německých kněží. Někteří duchovní hlásící se k německé národnosti zůstali na našem území, jelikož se na ně nevztahoval odsun, pozbyli československé státní občanství a nárok na nejnižší platový výměr garantovaný státem. Tito duchovní živořili a strádali, pomocnou ruku jim podávaly diecéze a také Kněžská

1 Probíhaly přesuny jak českých, tak německých skupin obyvatelstva, pohyb vojenských dezertérů různých jazykových skupin, či přesuny vojenských oddílů do zajetí spojenců nebyly výjimkou atd.

2 Vlna divokých odsunů Němců pokračovala až do srpna 1945. Postupimská konference konaná na přelomu července a srpna 1945 schválila organizovaný odsun německého obyvatelstva z našeho území. Vysídlení probíhalo v několika vlnách od ledna do října 1946. Součástí úsilí většiny reprezentace států včetně prezidenta Beneše bylo zbavit se na území Československa menšinového obyvatelstva, což byli Němci, ale i Maďaři.

Podrobněji například:

Kol. autorů: *Putování církve českými dějinami*. Práce sněmovní komise č. 1 mezi 1. a 2. zasedáním Plenárního sněmu Katolické církve v ČR. Text odsouhlasený na jednání 1. komise 20. 6. 2005.

ČAPKA, F.: *Dějiny země Koruny české v datech*. Třetí, opravené a doplněné vydání. Praha 1999.

STANĚK, T.: *Odsun Němců z Československa, 1945–1947*. Praha 1991.

nemocenská pokladna v Přerově. V zemi vládla vzrušená atmosféra a značné emoce. Na základě Benešových dekretů se znárodněovalo, měnila se sociální struktura obyvatelstva, vyřizovaly se mnohé osobní účty nejen se zrádci a kolaboranty. Levicově orientované politické strany značně posilovaly, tak jako jinde v Evropě, což se projevilo při volbách v roce 1946.³

Výsledky voleb ukázaly, kam se bude ubírat nemocenská politika. U vnímavějších toto období a orientace politické scény vzbuzovalo neklid a značné obavy z budoucího vývoje. V následujících dvou letech si KSČ upevňovala své pozice na klíčových místech, například vzrůstající vliv na chod ministerstva vnitra, bezpečnostní aparát atd. Nejednotnost vlády Národní fronty, vládní krize a hospodářský vývoj předurčovaly cestu k uchopení moci KSČ, která vyvrcholila v únoru 1948.

Církevní život do roku 1948

Po osvobození se znovu oživil utlumený náboženský život. Došlo k obnovení církevního školství, spolkové činnosti a katolického tisku. Akademická sdružení významně formovala své členy. Obnovena byla i katolická tělovýchovná organizace Orel a skautské oddíly. Rozkvět netrval dlouho. Všechny tyto aktivity byly zanedlouho po únoru 1948 zakazovány, rušeny nebo sjednocovány pod ústřední vedení.⁴

A. Kněžská nemocenská pokladna po roce 1945

1. Pojištěnci

Kněžská nemocenská pokladna v této nejisté době vykonávala, jako jedna z ústředních nositelek zákonného pojištění, svou činnost nadále, ovšem s obavami z blízké budoucnosti. I přes úbytek pojištěnců z oblasti Sudet pokračovala KNP v sociální podpoře svých členů v nemoci i ve stáří.

Územní ztráty a vysídlení znamenaly sice úbytek pojištěnců, ale zůstávalo stále velké množství pojištěných duchovních, o které se KNP starala.

Pojištěnci z řad římskokatolické a řeckokatolické církve nadále měsíčně odváděli členské příspěvky KNP. Ta jim poskytovala nemocenské dávky formou léčení u praktického a odborného lékaře, nemocniční léčení, lázeňské léčení ve všech zařízeních v republice, léčení u lázeňského lékaře, sanatorní léčení, zubní léčení atd. Hradila léky a injekční látky, terapeutické pomůcky atd. U Řeckokatolického duchovenstva přispívala na porodné. Zajišťovala tedy kompletní léčebnou a rehabilitační péči o duchovenstvo, kterých, jak ukazuje následující tabulka, i po územních ztrátách a začlenění slovenských pojištěnců do vlastního pojišťovacího ústavu nebylo málo.⁵

Počty pojištěných duchovních KNP v Přerově

Pojištěnci k 31. 12. 1937	6 813 osob
Pojištěnci k 31. 12. 1940	3 090 osob (z toho 42 Němců)
Pojištěnci k 31. 12. 1945	2 939 osob (z toho 29 Němců)
Pojištěnci k 31. 12. 1947	3 582 osob (z toho 17 Němců)
Pojištěnci k 30. 6. 1948 do likvidace KNP	3 505 osob

Vrchol v početním zastoupení pojištěnců zaznamenala KNP v roce 1937. Pojištěnci pocházeli z území, která náležela Československé republice

(Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko, Podkarpatská Rus), byl to poslední rok územní suverenity Československa. V následujících měsících politická rozhodnutí států rozhodla nejen o územní změně, ale i o svrchovanosti naší státosti. V roce 1940 stále vykonávala KNP svou působnost, ale na okleštěném území v protektorátu Čechy a Morava (bez území Sudet, Slovenska, Podkarpatské Rusi).⁶

Největší počet protektorátních pojištěnců zaznamenali zaměstnanci KNP v roce 1940. Koncem roku 1945 vykonávala pojišťovna svou působnost na osvobozeném území Čech, Moravy a Slezska včetně Sudet s patrným úbytkem pojištěnců i přes to, že oblast Sudet opět patřila do působnosti KNP. Odsun německého obyvatelstva, včetně duchovních, nemohla ale ovlivnit.

Slovensko do počtu pojištěnců nebylo již zahrnuto, vedlo si svou agendu pojištěnců nezávisle na KNP. Rok 1947 byl posledním rokem, kdy byl vyhotoven výkaz pojištěnců za celý kalendářní rok. V tomto roce byl zaznamenán značný nárůst pojištěnců. Následující rok byla KNP likvidována k 30. červnu 1948 a pojištěnci převedeni do okresních národních pojišťoven, pod jednotným vedením Ústřední národní pojišťovny (dále jen ÚNP).⁷

2. Vedení KNP v Přerově

Kněžskou nemocenskou pokladnu v Přerově, s působností v celém prvo-republikovém Československu a posléze v protektorátu Čechy a Morava, vedl ředitelstvem zvolený ředitel P. Ferdinand Chýlek až do svého zatčení 1. září 1939. Zatčen byl i jmenovaný správce pokladny P. Alois Čáp (ředitelství vzešlo z řádných voleb delegátů každé diecéze). Pro jejich vlastenecké citění a pro výstrahu ostatním byli preventivně zatčeni v předvečer okupace Polska (P. Ferdinand Chýlek zemřel v roce 1941 v koncentračním táboře Buchenwald).⁸

3 Parlamentní volby jasně ukázaly rozložení politické moci, komunisté získali v českých zemích 40,17 %, národní socialisté 23,66 %, lidová strana 20,23 % a sociální demokracie 15,59 %. Lidovci v českém politickém spektru byli jedinou nesocialistickou stranou, reprezentující pravici, ochraňující soukromé vlastnictví.

ČAPKA, F.: *Dějiny země Koruny české v datech*. Třetí, opravené a doplněné vydání. Praha 1999.

4 Podrobněji například:

BALÍK, S. – HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2007.

KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno 1993.

5 Všichni ústřední nositelé pojištění, včetně KNP, vycházeli ze zákonných norem prvo-republikového období. KNP byla jedna z 16 ústředních nositelek pojištění.

ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Dr. Bohumil Zlámal, inv. č. 1240, kart. č. 81.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, karton č. 3, nepracované přírůstky fondu.

6 Přesné počty pojištěnců z oblasti Sudet za okupace, kdy Sudety patřily do Německé říše, zatím nebyly zjištěny. Známe jen počty pojištěnců z oblasti protektorátu a celkové počty před okupací. Po osvobození v květnu 1945 by KNP měla zaznamenat nárůst pojištěnců z oblasti Sudet, to se nestalo, nastal opačný jev v důsledku odsunu německého obyvatelstva.

Podrobněji:

HLAVAČKA, P.: *Sociální podnik kněžské svěpomoci v Přerově. Příčiny vzniku a zániku Kněžské nemocenské pokladny v Československu, 1924–1948*. In: Sborník SOKA Přerov 2008, s. 166–195.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, karton č. 3, nepracované přírůstky fondu.

ZA Opava, pobočka Olomouc, dodatky k fondu KNP, kart. č. 6 (Revizní zprávy).

7 SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nepracované přírůstky fondu.

ZA Opava, pobočka Olomouc, dodatky k fondu KNP, kart. č. 6 (Revizní zprávy).

8 V době zatčení Čáp vykonával i funkci místostarosty Přerova. P. A. Čáp strávil část svého věznění v Buchenwaldě (do 22. 5. 1942) a do května 1945 v Dachau. Jeho pobyt měl charakter čestné vazby, jelikož se ničím neprovinil a nebyl vyšetřován.

Podrobněji:

HLAVAČKA, P.: *Sociální podnik kněžské svěpomoci v Přerově. Příčiny vzniku a zániku Kněžské nemocenské pokladny v Československu, 1924–1948*. In: Sborník SOKA Přerov 2008, s. 166–195.

HLAVAČKA, P.: *Zakladatelské dílo a pozůstalost P. F. Chýlka ve světle nových archivních dokumentů*. In: Sborník SOKA Přerov 2010, s. 153–181.

Vedení KNP se krátce ujal přerovský děkan Mons. František Přídálek a potom až do konce okupace a příchodu P. Aloise Čápa vedl správu pokladny P. Jan Drexler. Místoředitelem, zastupujícím P. Ferdinanda Chýlka byl Mons. Josef Palouš. Ti byli zároveň členy ředitelstva spolu s kanovníkem a arciknězem z Vyškova, P. Bohumírem Bunžou. Z ostatních členů to byli například Mons. Jaroslav Hlobil, P. František Kulháněk, P. Jindřich Strnad atd. Někteří z nich se stali po reorganizaci nařízené státem členy správní rady KNP. Podle schválených stanov z roku 1926 měla KNP zřízenou i dozorčí radu, dohlížející na činnost ředitelství. Do roku 1946 řídilo KNP ředitelství, jehož členové (10) byli voleni kněží, kteří zastupovali jednotlivé diecéze.⁹

V roce 1946 byla valná hromada (60 delegátů) a ředitelství nahrazeno správním sborem, ten jmenoval ministr práce a sociální péče, ve smyslu dekretu prezidenta republiky ze dne 29. září 1945 č. 93/45 Sb. Správní sbor tvořili opět zástupci diecézí, nikoliv volení, ale jmenovaní ministrem. Zmocněncem správního sboru KNP se stal P. Alois Čáp. Toto opatření místo voleb bylo provedeno ve všech pojišťovnách.¹⁰

3. Nemovitý majetek

Dobré ekonomické výsledky a dary duchovních umožnily ve druhém a hlavně ve třetím desetiletí 20. století růst pojišťovny. Postupně zakupovala lázeňské domy pro léčebný pobyt kněží s levným ubytováním a komplexními lázeňskými a léčebnými službami.

Kněžská nemocenská pokladna takto zakoupila Lázeňský dům Leopoldum v Karlových Varech, který za okupace náležel územně k Říši, kdy ho od KNP převzal Verband der Krankenkassen (Svaz nemocničních pokladen). Po válce byl pronajat a do likvidace KNP odprodán Charitě.

Vilu Věru v Luhačovicích měly za okupace pronajaty německé děti a potom úředníci Hauptzollamt (Hlavní celní úřad). Po osvobození byl lázeňský dům pronajat Charitě a po likvidaci KNP připadl Ústřední národní pojišťovně.

Penzion Vlasta v lázních Teplice nad Bečvou, s pozemky ve Zbrašově, využíval za okupace spolek Kinderlager Verschickung jako nájemník. V roce 1947 byl odprodán Jednotě katolického duchovenstva Arcidiecéze olomoucké.

Obytný dům ve Vyškově byl od roku 1938 pronajat kanovníku Josefu Spáčilovi, jenž na jaře 1944 zemřel. Člen ředitelství, kanovník Bunža, pronajal tento dům emeritnímu místoděkanovi Josefu Palkovskému. Po 30. červnu 1948 připadl Ústřední národní pojišťovně.

Dům ve Špičklíce pod Králickým Sněžníkem byl před okupací neobyvatelný a po ní rovněž. Po likvidaci pokladny (1948) připadl ÚNP.

Lázeňský dům Ivánka v Piešťanech na Slovensku převzal Slovenský léčebný fond a do vlastnictví KNP se již nevrátil. Léčebná vilka v Korytnici na Slovensku měla stejný osud.¹¹

4. Správa KNP pod vedením P. Aloise Čápa

Správce KNP P. Alois Čáp se 23. května 1945 vrátil z koncentračního tábora Dachau, který byl 29. dubna 1945 osvobozen americkou armádou.

Ujal se své funkce správce KNP, kterou vykonával do roku 1946 (do roku 1948 jako zmocněnec).¹²

Zaměřil se podle pokynů ministerstva práce a sociální péče na opravy a údržbu lázeňských domů, které za okupace byly zanedbány. Dále po prozkoumání ekonomické situace P. Čáp uvedl, že kněží z Čech a Moravy byli za okupace poškozeni nespravedlivým vyrovnáním s Německem, Slovenskem a Maďarskem. Okupační vyrovnání z roku 1940 pokládal Čáp za nespravedlivé a vypracoval pro ministerstva ochrany práce a sociální péče

Výřez ze společné fotografie římskokatolických kněží Arcidiecéze olomoucké. P. Alois Čáp (č. 1), P. J. Drexler (č. 2), pravděpodobně rok 1945. Archiv autora

obsáhlou zprávu, ve které vypočítal, o co byli čeští a moravští pojištěnci zkráceni. Jak se k tomuto postavilo ministerstvo, nebylo zjištěno.¹³

Po revizi nemocenských příspěvků za okupace zjistil, že byly pojištěncům vypláceny nízké dávky. Podle mínění Čápa stála ve vedení v době okupace méně zkušená správa. Čápoři se nelíbilo, že výplata nemocenských dávek klesala na minimum a rezervní fond i po nespravedlivém vyrovnání rostl. Tuto újmu způsobenou pojištěncům se snažil napravit. Mimo jiné v následujících měsících a letech postupně kompenzoval nízké dávky v souladu s léčebným řádem zvýšenou nemocenskou péčí. Tato běžná nemocenská péče v následujících letech ale nenahrazovala všechny škody způsobené za okupace.

Správní sbor uznal za nutné napravit některé krivdy spáchané na kněžích v jednotlivých diecézích, jednalo se o vyrovnání starých závazků vůči

- 9 Do roku 1932 byla KNP spravována desetičlenným konsorciem, jeho působnost a odpovědnost byla převedena na začátku roku 1933 na delegáty a jimi zvolené ředitelství a dozorčí radu. V době okupace dozorčí radu tvořili předseda ThDr. František Kolář, místopředseda P. František Houdek a členové P. František Drábek, P. Ignác Milčínský, Mons. Jan Mottl, PhMr. Eduard Oliva, P. Antonín Vysloulžil, P. Bohumil Burian, Mons. Karel Malena, P. Josef Šložil a Mons. Adolf Šelbický. Na schůzích býval vždy přítomen zástupce biskupského sboru, většinou P. Theodor Funk, dómský vikář v Olomouci. Stanovy Kněžské nemocenské pokladny zapsané pokladny pomocné v Přerově 1926. Valašské Meziříčí 1926. (Stanovy schválilo Ministerstvo sociální péče v Praze 29. 7. 1926 a ordinariát v Olomouci 25. 7. 1926.)
ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Dr. Bohumil Zlámal, inv. č. 1240, kart. č. 81.
ZA Opava, pobočka Olomouc, dodatky k fondu KNP, kart. č. 5 (zápisy o společných schůzích ředitelstva a dozorčí rady KNP). SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2., nezpracované přírůstky fondu.
- 10 Podle jednacího řádu Ústředních nositelů pojištění (KNP byla ústředním nositelem), schváleného ministerstvem sociální péče 8. 7. 1946, §4 odst. 1, písm. c, může správní sbor do výše 5 mil. kupní ceny volně nabývat i zcizovat nemovitosti. SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 3, nezpracované přírůstky fondu.
- 11 ZA Opava, pobočka Olomouc, dodatky k fondu KNP, kart. č. 5 (zápis o 19. společné schůzi ředitelstva a dozorčí rady KNP, konané dne 14. 6. 1944 v Brně).
SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nezpracované přírůstky fondu (účtní závěrka KNP k 30. 6. 1948).
- 12 Čápoři byla za způsobenou újmu vězněním vyplacena KNP příslušná finanční kompenzace, cca 170 tis. Kčs s tím, až bude vydán příslušný prezidentský dekret, přihlásí se pokladna o náhradu vydané částky. Čápoři po dobu věznění byli vypláceni jen polovina platu a nebyli mu přiznány postupy podle pracovní smlouvy. Vyšetřovatelé ŠIB se snažili několikrát vložit do výpovědi P. Čápa konstrukt ve smyslu osobního obohacení a tím doložit důkazy k příslušnému paragrafu zákonné úpravy a rozšířit tak obvinění.
SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nezpracované přírůstky fondu (výňatek ze zápisu prezidia KNP ze dne 27. 6. 1945 a výňatek ze zápisu o 20. společné schůzi ředitelstva a dozorčí rady KNP ze dne 31. 7. 1945).
- 13 Tehdy veškerý majetek KNP na Slovensku a Podkarpatské Rusi připadl Slovenskému štátu a Maďarsku a pojištěnci na tomto území byli převedeni do jiných pojišťovacích ústavů. Po okupaci spravovala KNP jen území Čech, Moravy a Slezska.

kněžím v souladu se zákonnou platformou a se souhlasem ministerstva ochrany práce a sociální péče.

5. Snahy o zachování KNP, zřízení Mimořádného podpůrného fondu KNP, podpůrné akce, východiska¹⁴

a) *Snahy o zachování KNP*

Již v závěrečné fázi roku 1945 se objevily první signály o ústředním vedení nemocenského pojištění. Vedení KNP na toto reagovalo mnoha vysvětlujícími příписy ministerstvu ochrany práce a sociální péče s argumentací, pokud ústřední vedení nemocenského pojištění, tak se zachovanými specifiky v KNP atd.

Aktivní snahu o zachování kněžského pojišťovnictví jako celku i v rámci ústředního vedení dokladují dopisy správce P. Aloise Čápa, např. Jeho Exelenci Mons. ThDr. Stanislavu Zelovi, olomouckému světícímu biskupovi. Zde Čáp popisuje důležitost a osobitost kněžského pojišťovnictví, z dopisu vyplývá i jeho účast na biskupských konferencích, kde o zachování KNP hovořil. Dokonce připravil memorandum, které zaslal biskupu Zelovi (svému spolužákovi) s prosbou o zaslání prostřednictvím biskupské konference československé vlády, ministru P. Františku Hálovi (byli dobří přátelé), ministerstvu ochrany práce a sociální péče a Dr. J. Formánkovi, tajemníkovi klubu lidových poslanců v Praze.

V memorandu vysvětlil odlišnosti kněžského pojišťovnictví od standardních pojišťovacích ústavů, zvláště v darech a dobrovolných příspěvcích atd. Otevřel i slovenskou otázku, ve snaze získat zpět slovenské pojištěnce, někteří údajně volají po sjednocení s KNP. Otázka náhrad za nespravedlivé vyrovnání v roce 1940 byla také zmíněna.

Snaha o uchování KNP jako instituce s víc jak dvacetiletou zkušeností v kněžském pojišťovnictví neskončila tímto memorandumem. V následujících měsících a letech byla napsána konkrétním institucím řada dopisů. Vedení KNP absolvovalo množství jednání s úředníky i s ministry a poslanci.

Politická situace této snaze nenahrávala a vše směřovalo k ústřednímu vedení pojišťovnictví. Snad by bylo možné zachovat specifika KNP, pokud by nedošlo k únorovým událostem roku 1948. Ovšem po nich otázka ústředního pojištění vyvrcholila zákonem o národním pojištění č. 99/48 Sb., ze dne 15. dubna 1948, kde v § 247 je výčet pojišťovacích ústavů, včetně KNP, které se k určitému datu ruší (Dnem 1. července 1948 se zrušují: 15. Kněžská nemocenská pokladna v Přerově).¹⁵

b) *Zřízení Mimořádného podpůrného fondu KNP v Přerově*

Snahou vedení KNP i s přihlédnutím k politickému a hospodářskému vývoji, bylo zabezpečit v diecézích jednorázové a trvalé podpory kněžím, kteří utrpěli ztrátu v minulých letech. Dalším problémem byl značný počet strádajících kněží v pohraničí a finanční pomoc potřebovali také němečtí kněží z duchovní správy, bývalí pojištěnci KNP (po ztrátě občanství, neměli nárok na pojistné dávky). Řešila se také otázka seniorů a přestárklých členů domácnosti kněží, kteří měli nárok na podporu. Obecně snahou bylo přispět všem kněžím, jejichž hmotné poměry byly natolik tíživé, že bylo potřeba zvláštní pomoci KNP.¹⁶

Všechny tyto důvody vedly správní sbor pod vedením P. Čápa k vypracování stanov Mimořádného podpůrného fondu KNP (dále jen MPF), které schválilo ministerstvo ochrany práce a sociální péče a k založení Mimořádného podpůrného fondu podle § 20 stanov KNP. Čáp uvádí, že částečným vzorem pro zřízení tohoto fondu byl Léčebný fond veřejných zaměstnanců. Tento dokonce na svou podpůrnou činnost (podpůrný fond ministra Nejedlého) dostal od státu dotaci 10 miliónů Kčs. Poprvé se o zřízení fondu mluvilo na schůzi správního sboru 22. října 1946.¹⁷

Hlavní úkoly MPF měly spočívat v podpoře pojištěnců, v rozšíření fakultativních dávek, předběžných odborných vyšetřeních, rekonvalescenci atd., v ulehčení sociálně slabým a přestárým a v poskytování příspěvků na kněžská zařízení sloužící zdravotním účelům.

Správní sbor tvořený zástupci jednotlivých diecézí v českých zemích vypracoval po své čtvrté schůzi v březnu 1947 postup, jakým způsobem použít finanční dávky z MPF KNP zřízenému k tomuto účelu, v souladu se stanovami KNP a se souhlasem ministerstva. Ještě začátkem ledna 1947 probíhala korespondence mezi KNP a Ústřední nositelkou pojištění v Praze, jelikož tato instituce doporučovala ministerstvu sociální péče žádost ke schválení vzniku a činnosti MPF KNP.

Ke schválení stanov a základních směrnic došlo 21. února 1947 ministerstvem ochrany práce a sociální péče. Přidělená částka do MPF KNP z rezervního fondu KNP činila k 1. lednu 1947 celkem 3 902 121 Kčs. Hod-

-
- 14 Významným archivním pramenem jsou zápisy a opisy listin P. A. Čápa, vysvětlující mnohé kroky a aktivity uskutečněné v závěrečné fázi KNP. Srovnáním těchto dokumentů s vyšetřovacími spisy lze poměrně věcně analyzovat krok za krokem činnost správního sboru KNP v její závěrečné fázi. Dnes jsou uloženy ve Státním okresním archivu Píseň. Oficiální účetní záznamy KNP, zápisy správního sboru, zápisy ze zasedání MPF KNP nebo korespondence s ministerstvem a diecézemi, dokumentující léta 1945–1948 v KNP, se pravděpodobně nedochovaly, nezižněno jejich uložení. Tyto dokumenty sloužily pro účely StB a Čáp se několikrát v zápisech zmiňoval o jejich odvozu StB ze sídla KNP v Píseň. Proto jsou opisy spisů cenným přínosem k celé kauze.
- 15 Dne 24. 11. 1947 bylo například zasláno memorandum JUDr. Janu Galasovi, předsedovi komise zástupců politických stran NF pro sociální pojištění, opět vysvětlující specifika KNP.
SOKA Píseň, fond Čáp Alois, kart. č. 2–3, nezpracované přírůstky fondu.
Sbírka zákonů. Zákon o národním pojištění č. 99/48 Sb.
- 16 Čáp konzultoval všechny kroky nejen s členy správní rady KNP, právníky, politiky, ale i s ordinariáty, včetně olomouckého. Například s biskupem Zelou byli přátelé a spolupráci. Ve věci mimořádného podpůrného fondu KNP ho Čáp navštívil v roce 1947, to byl i kapitulní vikář. Čáp mu vysvětlil smysl trvalých podpor pro nemocné kněze a sociálně slabé. Zela po obšírném Čáповě vykladu se slovy, „... *pokud je vše podle zákona*,“ nic proti nenamítal.
SOKA Píseň, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nezpracované přírůstky fondu (zřízení Mimořádného podpůrného fondu).
Archiv bezpečnostních složek ČR Praha (dále jen ABS Praha), fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, operativní podsvazek Čáp Alois a spol.
HLAVAČKA, P.: *Sociální podnik kněžské svépomoci v Píseň. Příčiny vzniku a zániku Kněžské nemocenské pokladny v Československu, 1924–1948*. In: Sborník SOKA Píseň 2008, s. 166–195.
- 17 Zřízení Podpůrného fondu nebyla nová věc, bylo na něj pamatováno ve stanovách už při zřízení KNP v roce 1924 a poté ve stanovách přizpůsobených vládnímu nařízení v roce 1926. Tyto stanovы schválené výnosem ministerstva sociální péče a ordinariátem olomouckým v roce 1926 platily s implementací nových zákonných změn až do zániku KNP 30. 6. 1948. Právo usnášet se o zřízení MPF a o tom jak užívat jeho prostředky bylo stanovami vyhrazeno valné hromadě 60 delegátů. Od roku 1946 toto právo a všechna ostatní práva přešla po volbách v roce 1946 na správní sbor, ten jmenoval ministr ochrany práce a sociální péče. Toto opatření bylo provedeno ve všech pojišťovnách. MPF KNP vznikl podle §1, odst. 2a a §35, odst. 1 a 3 zákona o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců ze dne 25. 10. 1925, čís. 221 Sb. zákonů a nařízení. Dále vznikl podle § 19, 20, 28, odst. 7, stanov KNP z roku 1926. Po jednohlasném usnesení Správního sboru KNP v Píseň (2. schůze 22. 10. 1946) byl Ministerstvem soc. péče schválen 21. 2. 1947 pod čís. IX – 4353 21/2 – 1947.
Již poúnorovým zákonem o národním pojištění ze dne 14. 4. 1948, číslo 99 Sb, § 247, odst. 1 a 3 byla připuštěna činnost fondu v celém rozsahu i po 25. 2. 1948, a to až do 30. 6. 1948. K tomuto datu byla likvidována KNP, včetně tohoto fondu, a KNP splýnula s UNP v Praze. I přesto obviňovala obžaloba vedení KNP z nezákonného zřízení MPF KNP.
SOKA Píseň, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nezpracované přírůstky fondu (zřízení Podpůrného fondu KNP).
Stanovy Kněžské nemocenské pokladny zapsané pokladny pomocné v Píseň 1926. Valašské Meziříčí 1926.

notu převedené částky z rezervního fondu do MPF KNP tvořily hlavně dary a odkazy kněží. Dále se měl fond doplňovat z dotací každoročních přebytků běžného hospodaření KNP. Přebytky měly být schvalovány ministerstvem ochrany práce a sociální péče.¹⁸

Do zákonné působnosti MPF KNP patřily činnosti řídicí se schválenými stanovami a spočívaly v podpoře bývalých pojištěnců čekajících na občanství, v rozšířených fakultativních dávkách nemocenské, v předběžné ochranné péči, v rekonvalescenci a rekreaci, v peněžní podpoře kněží v nouzi, v pomoci sociálně slabým a přestárým. Činnost spočívala také v příspěvcích na zařízení sloužící zdravotním a sociálním účelům. MPF byl součástí KNP a doplňoval její sociální činnost.

MPF KNP spravoval Správní sbor KNP. V letech 1947 a 1948 byly z tohoto fondu rozhodnutím správního sboru KNP v Přerově, se souhlasem ministerstva ochrany práce a sociální péče, vyplaceny mimořádné nemocenské dávky a tři větší podpůrné činnosti.

Mimořádné nemocenské dávky kněžím byly vyplaceny z Mimořádného podpůrného fondu KNP ve dvou fázích, první v roce 1947 v hodnotě 105 481,50 Kčs, ve druhé fázi v roce 1948 bylo vyplaceno 46 329 Kčs.¹⁹

c) První a druhá podpůrná činnost MPF KNP

Další dvě aktivity spočívaly v přímé podpůrné činnosti kněžím. První a druhá podpůrná fáze spočívaly ve finanční podpoře staropenzistům z duchovní správy, strádajícím při nízké penzi a některým aktivním kněžím německé národnosti, kteří pozbyli občanství, ale nečekali na odsun a byli čekateli občanství. Dále to byli podpory aktivním kněžím, sociálně slabým z duchovní správy v nouzi, kteří byli členy KNP a strádali.²⁰

Sociální podpory dostali hlavně přestárli kněží, pojištěnci KNP a to jako mimořádné dávky na konci roku 1947 a v dubnu 1948.²¹

Seznamy těchto osob zajistili jednotliví členové správního sboru jako zástupci diecézy v součinnosti s biskupskými konsistořemi a byly sestavovány velice pečlivě. Koncem roku 1947 bylo k mimořádné podpoře navrženo 182 pojištěnců, jímž výplata byla přiznána rozhodnutím správní rady v prosinci 1947. Celkem na mimořádné podpory bylo vyplaceno z podpůr-

18 Zvláštní kapitulu příjmů tvořily příjmy KNP z odkazů a darů v hodnotě 1.189.019,- Kčs (například arcibiskup Leopold Prečan přispěl na koupi lázeňského domu v Karlových Varech částkou 200.000,- Kčs). KNP významně obdaroval papež Pius XI., o čemž se psalo i ve Vatikánských novinách atd. Od roku 1926 existoval rezervní fond kněží dobrovolně pojištěných ve výši 1.094.900,- Kčs. Jednalo se o pojistné kněží, kteří se dobrovolně zřekli nemocenské péče. Dále existovalo dobrovolné zápisné, jež činilo k 31. 12. 1945 1.054.983,- Kčs. Mimo uvedené se zřikaly stovky pojištěnců všech národností dávek za účelem podpory svých spolubratrů, kteří dávky více potřebovali. O těch byla vedena zvláštní evidence.

ZA Opava, pobočka Olomouc, dodatky k fondu KNP, kart. č. 3 (složka Počátky KNP).

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 3, nepracované přírůstky fondu (zřízení MPF KNP).

L'OSSERVATORE R. *Giornale Quotidiano politico religioso*. Numero 190. Agosto 17–18, citella del Vaticano 1931, s. 1.

HLAŤAČKA, P.: *Sociální podnik kněžské svépomoci v Přerově. Příčiny vzniku a zániku Kněžské nemocenské pokladny v Československu, 1924–1948*. In: Sborník SOKA Přerov 2008, s. 166–195.

19 SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nepracované přírůstky fondu (stanovy MPF, zprávy zmocněnce KNP, stanovy KNP).

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 3, nepracované přírůstky fondu (stanovy MPF, zřízení MPF KNP).

20 Stávající zaopatřovací potřeby v těchto letech byly zcela nedostačující, jak bylo několikrát řečeno na schůzích Správní rady KNP. Tyto podpory přicházely v době, kdy československá ekonomika se nacházela v hlubokém úpadku. Ceny potravin v době hospodářské krize ve státě prudce rostly a příjem kněží neodpovídal této realitě. Proto i z tohoto důvodu byly mimořádné příspěvky vypláceny.

21 Vyplácené podpory měly být i z MPF Společenských podniků, jenž P. F. Chýlěk odkázal KNP ve své závěti, ale to se již neuskutečnilo, jelikož pro nadpočet zaměstnanců byla na Společenské podniky uvržena národní správa. SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nepracované přírůstky fondu (podpůrné akce MPF KNP).

ného fondu ke konci roku 1947 546 000 Kčs, z toho 45 000 Kčs aktivním kněžím, zbytek penzistům. V druhé podpůrné akci v dubnu 1948 to bylo již 494 osob, kterým bylo vyplaceno 1 197 500 Kčs. Z toho penzionovaným kněžím 774 500 Kčs. Bylo pamatováno nejen na české penzionované kněze, ale i na německé kněze. Přehledněji v následující tabulce.

Diecéze	navrženo		vyřazeno		udělená podpora penzionovaným		podpora aktivních kněží v duch. správě		Celková částka Kčs	
	1947	1948	1947	1948	1947	1948	1947	1948	1947	1948
Olomouc	53 Če	48 51	6	0	47	48		51	141.000,-	218.000,-
Hradec Králové	34 Če	28 35 Če	4	1	30	28		34		
		11			1		10	11	123.000,-	151.500,-
Praha	30 Če	27 28 Če			28	27	2		90.000,-	
		6 Ně		4				2		126.000,-
Brno	15 Če	49 37 Če			15	49		37	45.000,-	
		12 Ně		7				5		319.500,-
České Budějovice	40 Če	40 60 Če	3	1	37	39				
	4 Ně	11 Ně		9	1		3	52	123.000,-	
				7				4		198.000,-
Litoměřice	9 Če	21 41 Če	1		8	21		40	24.000,-	
		27 Ně		8				19		184.500,-
Celkem Češi	181 Če		14	12 Če	165		2			
Celkem Němci	15 Ně		–	26 Ně	2		13			
					212		283			
Celkem	196 osob	532 osob	14	38	<u>167</u> osob		<u>15</u> osob	<u>495</u> (212+283)	546.000,-	1.197.500,-
Celkem 1. a 2. podpora v letech 1947, 1948									1.743.500,-	

Tabulka výplat podpor kněžím v sociální nouzi z MPF KNP v prosinci 1947 a dubnu 1948²²

Podpory kněžím zasílala KNP z MPF na jednotlivé konsistoře (biskupské kanceláře) do všech diecézí a teprve tyto zasílaly dohodnuté finanční výpomoci jednotlivým kněžím. Celkem v první i druhé podpůrné snaze, sociální výpomoci kněžím, bylo vyplaceno 1 743 500 Kčs. Z toho penzistům v roce 1947 bylo vyplaceno 501 000 Kčs, v roce 1948 774 500 Kčs. Kněžím v duchovní správě v roce 1947 vyplatil MPF 45 000 Kčs, v roce 1948 již 423 000 Kčs.

Přímé podpory kněžím splnily jistě svůj účel. Byla to významná pomoc kněžím v nouzi. Například nebyť diecézí a KNP v Přerově zůstalo by mnoho kněží bez finanční podpory, stát se o ně nebyl schopen dostatečně postarat a o ty, co pozbyli občanství, se nestaral vůbec.

²² SOkA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 3, nezpracované přírůstky fondu (podpůrné akce MPF KNP).

Sociální podpory aspoň načas stabilizovaly ekonomické poměry kněží v době, kdy nejen hospodářství a ekonomika, ale i politika Národní fronty se nacházela v hluboké krizi.

U poměrně složitě, časově a technicky náročné třetí podpůrné akce je v následujících kapitolách nutný podrobnější rozbor, jelikož tato akce hrála klíčovou roli v budoucím procesu s vysokými církevními představiteli KNP.

d) Třetí podpůrná akce MPF KNP

S udělováním přímé sociální výpomoci probíhala třetí podpůrná akce, jež nespočívala v přímé podpoře, ale měla zabezpečit kněžím trvalé podpory z výnosů, formou doplněné a rozšířené lázeňské péče.

Správní rada KNP vycházejíc z účelu fondu vyplatila z MPF KNP pojištěncům ve všech šesti diecézích, podle § 2 stanov MPF KNP tzv. trvalé podpory, kdy až z výnosů budou mít pojištění kněží požitky. Celková částka procentuálně rozdělená na diecéze, podle počtu pojištěnců, měla hodnotu 1 312 885,- Kčs. Diecéze olomoucká získala pro své duchovní – pojištěnce z této částky 31 %, brněnská 21 %, pražská 17 %, královohradecká 14 %, českobudějovická 12 % a litoměřická 5 %.

Východiska KNP, důvody prodeje vily Vlasty v Teplicích nad Bečvou

Současně byly zmocněncem správní rady KNP, P. A. Čápem iniciovány jednání s Jednotou katolického duchovenstva Arcidiecéze olomoucké, jakožto vlastníkem lázeňského domu vily Vlasta v Teplicích nad Bečvou a ordinariáty (biskupskými úřady). Jednání spočívala ve výše uvedeném, a to v naplnění myšlenky trvalé podpory pojištěnců nad rámec stanovené péče, kterou poskytovala KNP.

Výsledkem jednání bylo vyslovení souhlasu Jednoty katolického duchovenstva Arcidiecéze olomoucké (dále jen JKD AO), jakožto vlastníka, s upsáním podílů všech diecézí na lázeňském domě vila Vlasta v Teplicích nad Bečvou a takto se podílet na výnosech tohoto léčebného zařízení.²³

JKD AO nebyla vlastníkem vily Vlasty v Teplicích nad Bečvou dlouho, tuto odkoupila od KNP v roce 1947 za účelem dobudování kněžského rekreačního střediska, jak ve 30. letech plánoval P. Ferdinand Chýlek.

Ve třicátých letech zakoupil předseda ředitelstva KNP a jednatel Jednoty P. Ferdinand Chýlek v Teplicích nad Bečvou řadu pozemků a vilu Vlastu. Vila sloužila k lázeňským účelům KNP a na pozemcích se měl vybudovat lázeňský a rekreační areál, sloužící k předběžné péči o zdraví kněží. Po roce 1945 bylo jasné, že původní Chýlkův plán nemůže být realizován, jelikož přesahuje povinnou péči nemocenských pojištěnců.

Toto byl jeden z důvodů, proč prodala KNP nemovitosti v Teplicích JKD AO. Dalším důvodem byla nepříznivá politická situace, kdy vše nasvědčovalo sloučení všech pojišťoven v jedinou ÚNP. Nebylo zcela jasné, zda bude KNP nadále existovat, jelikož se dlouhodobě a stále zřetelněji mluvilo o sjednoceném národním pojištění.

Téma sloučení všech pojišťovacích ústavů v jedinou ústřední národní pojišťovnu vyvolávalo ve správním sboru KNP časté diskuze a vývoj politické situace související s existencí KNP byl nejen P. Aloisem Čápem, ale celým vedením KNP, včetně ordinářů v diecézích, sledován. Šlo o kvalitní

a nadstandardní pojištění duchovních, které poskytovala KNP od roku 1924, a teď vše směřovalo k jejímu konci. Je pochopitelné, že tento stav neodpovídal představám vedení KNP, ani ostatních církevních představitelů.

Ovšem vydobýt nějaké pozice pro KNP na politické scéně i v rámci ÚNP bylo čím dále tím více nereálné.²³

Pokud by došlo ke sloučení pojišťoven, národní pojištění by nemohlo jít nad rámec povinných dávek a starat se o pojištěnce ještě zdravé (prevence) nebo uzdravené (rekonvalescence).

Bylo zřejmé, že pokud dojde ke sloučení všech pojišťovacích ústavů v jeden ústřední celek, nebude možné poskytovat kněžím dosavadní služby, jež nabízela tato nemocenská pojišťovna. KNP by v národním pojištění zanikla a o službách nad rámec pojištění by nebylo ani řeči.²⁵

Správní sbor KNP se proto zabýval myšlenkou, kdo bude provozovat zdravotní a sociální péči nad rámec chystaného národního pojištění, kdo bude zřizovatel a provozovatel rekonvalescenčního a rekreačního střediska, pokud splyne KNP v ÚNP. Péči o rekonvalescenty a rekreanty podle stanov MPF KNP by příští společná pojišťovna nepřevzala, šlo o služby mimo rámec působnosti KNP. Nakonec se správní sbor KNP rozhodl o odprodaní lázeňského domu (vily Vlasta) Jednotě katolického duchovenstva arcidiecéze olomoucké.

Tato instituce se zdála správnímu sboru nejvhodnější, jelikož se jednalo o prestižní katolickou organizaci kněží v ČSR, která se zabývala nejen církevně náboženskými záležitostmi, ale i podporou kněžského sociálního zabezpečení.

Jednota zastupovala jen duchovní v olomoucké diecézi, snahou ordinářů při jednáních mezi KNP a JKD AO bylo získat podíly pro všech šest diecézí. JKD AO se nakonec rozhodla úředně zaknihovat podíly na vile Vlastě všem diecízím, jakožto zástupcům kněží, aby trvalé požitky mohli využívat všichni duchovní. To znamenalo uhrazení výše uvedených podílů všech diecézí JKD AO. Podíly vycházely z počtu pojištěnců KNP v jednotlivých diecízích. Cena všech podílů diecézí byla splacena diecézemi JKD AO do konce roku 1947. Podíl na vile Vlasta takto získaly diecéze olomoucká, brněnská, pražská, královehradecká, českobudějovická a litoměřická.

23 Podpory byly konsistořemi upsány jako podíl jednotlivých diecézí na lázeňském domě a výnosy tak dostaly trvalý charakter, z nichž měly být podporováni nemocní a sociálně slabí. Po zákonném ukončení činnosti KNP měl být zvolen výbor s poměrným zastoupením diecézí a spravovat vilu Vlastu.

24 Zmocněnec KNP P. A. Čáp byl dokonce pověřen správním sborem KNP, aby ve shodě s Ministerstvem ochrany práce a sociální péče a s Ústředím nositelů pojištění dojednal, pokud nebude moci KNP zůstat samostatná, včlenění KNP do sjednoceného národního pojištění, tak aby úroveň léčebné péče zůstala uchována a aby správní sbor zůstal zachován včetně MPF s doplňovanými dotacemi národního pojištění. Takto by byly zabezpečeny dosavadní podpory kněžím nemocným, starým a sociálně slabým. Podpora Čápa správním sborem a ostatními duchovními s sebou nesla značné pracovní nasazení a vysokou míru zodpovědnosti. Tento mandát jistě obhájil, protože učinil vše, co mohl, aby zachránil nejen tento sociální podnik, ale i jeho specifika. Sám se i na toto téma v tomto smyslu vyjádřil při likvidaci KNP.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nezpracované přírůstky fondu (zápis o 7. schůzi správního sboru, která se konala v Praze dne 29. 12. 1947).

25 Vývoj politické situace tomuto všemu nahrával a snahy P. Čápa a celé řady příznivců se ukázaly bezvýsledné. Snahu zvrátit aspoň částečně myšlenku sjednoceného pojištění a tím udržet stávající služby KNP i přes veškerou snahu (nejrůznější intervence do parlamentu a vlády) se mu nepodařilo. Orientace politické scény, vládní a hospodářská krize a snahy komunistů o budování svých mocenských pozic i mimo vládu nenahrávaly snahám představitelů KNP, kteří svým vlivem prostřednictvím osobností nejen v lidové straně nebyli schopni ovlivnit běh událostí.

Společným postupem šesti diecézí, JKD AO a KNP byly takto zajištěny trvalé podpory kněžím z výnosů lázeňského domu vily Vlasta v Teplicích nad Bečvou.²⁶

*Rozbor prodeje lázeňského domu Vila Vlasta v Teplicích nad Bečvou
Jednotě katolického duchovenstva arcidiecéze olomoucké*

Správní sbor KNP odsouhlasil prodej nemovitostí v Teplicích na základě písemného návrhu (9. října 1946) kanovníka Bunži, předsedy Jednoty katolického duchovenstva arcidiecéze olomoucké.²⁷

KNP odprodala teplické nemovitosti včetně vily Vlasty JKD AO tržní smlouvou ze dne 3. dubna 1947. Smlouvu vypracoval právní zástupce KNP – pražský advokát Dr. Sklenář. Za KNP smlouvu podepsal zmocněnec P. Alois Čáp a papežský prelát a metropolitní kanovník Mons. Dr. Otakar Švec, člen správního sboru. Za JKD AO smlouvu podepsal její předseda (vyškovský kanovník P. Bohumír Bunža), jednatel jednoty (profesor arcibiskupského gymnázia v Kroměříži P. Josef Vrana) a pokladník jednoty (přerovský děkan P. Josef Složil).²⁸

Část tržní smlouvy ale nebyla zaknihována, ta, která se týkala pozemků, jelikož do jednání vstoupila třetí strana, a to Ústřední sociální pojišťovna s žádostí odkupu některých sousedních pozemků. KNP a JKD AO s tímto požadavkem po vzájemné korespondenci a jednáních souhlasili (na vědomí ÚSP 3. listopadu 1947) a část tržní smlouvy týkající se předmětných pozemků nechali svým pražským právním zástupcem Dr. Sklenářem stornovat.²⁹

Dodatečný smluvní vztah KNP s JKD AO byl uzavřen 11. března 1948. Pozemky žádané ÚSP byly z této smlouvy vyjmuty a tržní cena jednotě snížena z 1 184 508 Kčs na 974 439 Kčs. Z ÚSP byla tržní smlouva na pozemky (lesy, pastviny, louky, starý lom a polnosti o výměře 5,8286 ha za cenu 246 122 Kčs) uzavřena 8. května 1948.³⁰

26 SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2-3, nezpracované přírůstky fondu (podpůrné akce).

Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Státní soud Praha. NA Praha, oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Krajská prokuratura Praha.

NA Praha, oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Nejvyšší soud Praha.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, podsvazek V, Čáp Alois a spol. Svazek 1.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, operativní podsvazek, Čáp Alois a spol. Svazek 2.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, kopie vyšetřovacího spisu Státního soudu Praha, Čáp Alois a spol. Svazek 3.

27 Ze zprávy zmocněnce KNP za I. čtvrtletí 1947 ze dne 8. 4. 1947, určené Ministerstvu sociální péče v Praze vyplývá, že na schůzi Správního sboru došlo k zásadním rozhodnutím a to k odsouhlasení pronájmů lázeňských domů vily Věry v Luhačovicích a Leopolda v Karlových Varech. Jelikož se ekonomicky jevil pronájem nejvýhodnější. Dále došlo k prodeji lázeňského domu vily Vlasty se sadem, lesem a strání v Teplicích nad Bečvou, Jednotě katolického duchovenstva Arcidiecéze olomoucké s odůvodněním, že žadatel o odprodej se zavázal k doplnění a rozšíření péče o duchovní. A to mimo rámec zákonné úpravy, jenž mohla poskytovat KNP.

28 Nemovitosti v Teplicích u Hranic a Zbrašově se skládaly z orné půdy, lesů, lomu, luk a pastvin o celkové výměře 7,4145 ha a vila Vlasta s velkým ovocným sadem. V bilanci za rok 1945 byly pozemky vedeny v hodnotě 212.191,- Kčs, v roce 1946 k 31. 12. v hodnotě 210.069,- Kčs a v roce 1945 vila Vlasta se zahradou v hodnotě 1.031.716,- Kčs. Původně uvažoval P. A. Čáp odprodat nemovitosti včetně vily Vlasty v Teplicích nad Bečvou Nadaci P. Ferdinanda Chýlků, kterou by zřídily Společenské podniky. Dobré výsledky hospodaření ve Společenských podnicích, jenž odkázal P. F. Chýlek KNP v Přerově, tomu nahrávaly. Nadaci se zřídit nepodařilo, jelikož na Společenské podniky byla uvalena národní správa.

29 Probíhalo jednání s ÚSP o odkupu pozemků přímo od JKD, ale vzhledem k vysokým poplatkům za převod bylo od tohoto upuštěno. Převod proběhl mezi pojišťovnami ÚSP a KNP bez poplatků, jak to umožňoval zákon. KNP a JKD AO to zdůvodňovali snahou vyjit vstíc sousednímu vlastníku ÚSP a hlavně veřejným zájmem. Ministerstvo sociální péče v Praze potvrdilo jako dozorcí úřad, že KNP v Přerově patří mezi ústřední nositele pojištění a řídí se závazně jednacím řádem těchto nositelů. Pokud se správní sbor KNP rozhodl o prodeji nemovitostí v Teplicích nad Bečvou, je proto rozhodnutí převáratelné. Ke kupní ceně se vyjadřoval i ONV a MNV v Hranicích a neměli námitky (prodej neodporuje veřejným zájmům).

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nezpracované přírůstky fondu (oprávněnost podpisů za KNP).

Vila Vlasta v Teplicích byla prodána JKD AO podle tržní smlouvy 3. dubna 1947. Od této doby vedla samostatné účetnictví a z tvrzení P. Čápa vyplývá, že neměla nic společného s KNP, jak se to snažila prokázat obžaloba. Zákonnou platnost prodeje potvrdil právní zástupce KNP a autor tržní smlouvy JUDr. Sklenář a ministerstvo ochrany práce a sociální péče. Okresní národní výbor v Hranicích schválil smlouvu 13. června 1947, pod č. j. II 4182. Všechny ordinariáty před koncem roku 1947 převedly JKD AO své poměrné finanční částky a tím získaly podíly na vile Vlastě.³¹

Práva byla JKD AO zaknihována jako zástavní právo, ve prospěch pohledávek šesti ordinariátů. Ordinariáty na sebe převzaly práva a povinnosti, jež na sebe dříve vzala JKD AO. Okresní soud v Hranicích 31. prosince 1948 zápisy pod č. d. 1904/1948 povolil. Návrh na zápis za JKD AO podepsal její předseda (P. Bohumír Bunža) a její jednatel (P. Josef Vrana). Za ordinariáty všichni biskupové.³²

Takto čisté výnosy připadly na podporu chudých, starých a nemocných kněží poměrně ve všech šesti diecích. Pro představu v roce 1947 činily výnosy z lázeňského zařízení vily Vlasty v Teplicích nad Bečvou 52 620,90 Kčs.³³

6. Likvidace KNP a vyúčtování MPF KNP P. Aloisem Čápem

KNP zanikla likvidací podle § 247 ve smyslu zákona č. 99/48Sb. ze dne 15. dubna 1948 (o národních pojišťovnách). Svou činnost ukončila k 30. červnu 1948. Likvidace proběhla na základě výměru ministerstva ochrany práce a sociální péče z 29. května 1948, č. B-I-1004-17/6-48. Zmocněnec správního sboru KNP P. Alois Čáp předal Ústřední národní pojišťovně účetní agendu KNP s rezervním fondem v hodnotě 5 037 955,80 Kčs a zbytkem MPF v hodnotě 98 928,50 Kčs.

Pojištěných kněží předala KNP pro Čechy 1565, pro Moravu 1612, bohoslovců 328, celkem 3 505 osob a tím se uzavřela závěrečná etapa činnosti a existence KNP. Čáp se stal od 1. července 1948 do 30. září 1948 likvidujícím úředníkem ÚNP. Po tomto datu mu bylo nabídnuto místo v Ústřední národní pojišťovně, ale jak je zřejmé z korespondence s biskupem krá-

30 Po řádném zaknihování se v pozemkové knize nacházel zápis, ve vložce č. 1793, 1099, 505 pozemkové knihy k. ú. Hranice (s uvedením soupisu parcelních čísel): „Podle tržní smlouvy ze dne 3., 18., a 22. dubna 1947, schválené ONV v Hranicích dne 13. června 1947 (č. j. II-4128, podle smlouvy ze dne 11. března 1948 a potvrzení ministerstva sociální péče ze dne 5. května 1947 vkládá se vlastnické právo pro JKD AO v Olomouci. Cena tržní 974.439,- Kčs. Smlouva tržní ze dne 3., 18. a 22. dubna 1947 byla přihlášena k vyměření poplatků u berního úřadu v Hranicích dne 24. června 1947 (P.p.r. 1073) a smlouva ze dne 11. a 17. března 1948 byla přihlášena k vyměření poplatků u téhož berního úřadu dne 26. března 1948 pod P.p.r. 939. Podpis Okresní soud v Hranicích, odd. I. dne 1. června 1948. Za správnost vyhotovení řídicí kancel. oddělení Dr. František Vaněk.) Podobný zápis se týkal i ÚSP na pozemky. Do konce roku 1948 JKD AO navrhla zástavní právo na pohledávky šesti ordinariátů v celkové výši 974.439,- Kčs (opis vyhotovil P. Alois Čáp).

31 Finanční účast, od které se odvíjelo zástavní právo pro pohledávky, činila pro Arcibiskupský ordinariát v Olomouci 302.076,30 Kč, pro biskupský ordinariát v Brně 204.632,20 Kčs, pro arcibiskupský ordinariát v Praze 165.654,50 Kčs, pro biskupský ordinariát v Hradci Králové 136.421,50 Kčs, pro biskupský ordinariát v Českých Budějovicích 116.932,50 Kčs, pro biskupský ordinariát v Litoměřicích 47.722,- Kčs.

SOKA Píseň, fond Čap Alois, kart. č. 2-3, nezpracované přírůstky fondu (smlouva tržní a další).

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, podsvazek V, Čap Alois a spol. Svazek 1.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, operativní podsvazek, Čap Alois a spol. Svazek 2.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, kopie vyšetřovacího spisu Státního soudu Praha, Čap Alois a spol. Svazek 3.

32 Tamtéž.

33 Poslední podpora diecím z MPF KNP v hodnotě 595.000,- Kčs (odsouhlasená na 9. schůzi správního sboru KNP) souvisela s demolicí budovy stojící před vilou Vlastou v Teplicích a dobudováním inženýrských sítí k vile Vlastě. Pokud by nebyla naděje na včasnou realizaci, měla být podpora rozdělena potřebným v diecích a investice měly být v budoucnu hrazeny z výnosů.

lovéhradeckým Dr. Mořicem Píchou, ze zdravotních důvodů tuto nabídku nevyužil a chystal se na zasloužený odpočinek.

Vyúčtování MPF KNP, ke dni ukončení činnosti KNP k 30. červnu 1948

MPF KNP	dotace do MPF z rezervního fondu KNP k 1. 1. 1947	rok	vyúčtování MPF jednotlivě	úhrnem Kčs
Mimořádné nemocenské dávky		1947	105.481,50	
		1948	46.329,-	151.810,50
Přímé sociální podpory		1947	546.000,-	
		1948	1.197.500,-	1.743.500,50
Trvalé sociální podpory (soc, zařízení)		1947	1.312.885,-	
		1948	595.000,-	1.907.885,00
Celkem výdaje z MPF KNP				3.803.195,50
Zůstatek v MPF KNP				98.925,50
převeden 30. 6. 1948 do ÚNP				
			3.902.121,-	3.902.121,-

P. Alois Čáp ve vzpomínkách vyjadřuje přesvědčení, že KNP uzavřela svou činnost spravedlivě a čestně. Stohy děkovných dopisů, které přišly od významných církevních funkcionářů i kněží z farností, tento dojem jen prohlubovaly. Odcházel s pocitem, že poctivě udělal víc, než bylo v jeho lidských silách: *„Nedostatky a nedopatření okupační, za něž jsem nemohl, odčinil jsem Podpůrným fondem téměř úplně a to nejen podle platných zákonů, ale i v duchu nového poúnorového zákonodárství.“*³⁴

7. Hodnocení závěrečné fáze KNP

Téměř po pětadvaceti letech úspěšné činnosti ukončil svou existenci jediný sociální podnik tohoto druhu, jenž svým posláním neměl ve světě obdoby.

Prvotní myšlenka vzešla od P. Ferdinanda Chýlka, který s nemalým úsilím tento podnik zakládal a jenž svým přesvědčením, zápalem a erudiicí strhl pro tuto věc řadu pracovitých a zapálených lidí. Jedním z nich byl P. Alois Čáp, který od založení tohoto podniku vedl jeho správu a to až do jejího zániku. Byl to P. Čáp, jenž v závěrečné fázi nesl značnou zodpovědnost za kroky uskutečněné před její likvidací. Po celých 24 let se pojišťovací ústav staral víc než dobře o své pojištěnce, budil respekt a uznání. Zanikl jen díky politické vůli a nové nedemokratické ideologii, jež dokázala zmanipulovat masy lidí.

Dokonce při první výpovědi ministerského rady a odborového přednosty ministerstva práce a sociální péče v Praze – Dr. Josefa Schrutze (jako svědek, později obžalovaný) – zaznamenané do vyšetřovacího spisu, vyslýchaný uvádí, že P. Čáp po únoru 1948 věděl o likvidaci KNP a rád by zachoval peníze, pocházející z Mimořádného podpůrného fondu, jenž vznikl výlučně z darů, dobrovolných příspěvků apod. Chtěl peníze kněží zachovat pro kněze, kterým byly určeny, a neměl zájem na tom, aby se dostaly k jiným pojištěncům sloučeným v ÚNP, kteří s KNP neměli nic společného. Ústřední národní pojišťovna, jak ukázala budoucnost, nebyla schopna ze zákona garantovat tuto nadstandardní péči, kterou by využívali kněží. P. Alois Čáp se souhlasem správního sboru učinil to, co jim umožňovala zákonná platforma a jejich svědomí, jak zaznamenal ve svých strojopisných poznám-

kách. Vzhledem k politické situaci nebylo se čemu divit, že představitelé KNP vyvíjeli maximální úsilí k zachování KNP či jejího poslání.³⁵

Čáp mohl klidně rezignovat na stávající politický vývoj ve prospěch narůstajícího vlivu komunistů nejen ve vládě. To ale neudělal a do poslední chvíle se snažil nezištně svým způsobem prosazovat zájmy kněží a aktivně působit na komunální a vrcholné politické scéně. Snažil se udržet samostatné kněžské nemocenské pojištění, ale zákonná poučovací platforma mu to neumožnila. Příslušné formy přímých a trvalých podpor kněžím v nouzi, jak sám tyto fáze nazval, byly poslední tohoto druhu před nástupem lidově demokratické vlády. Čáp i jeho okolí věděli, že již nebude možné takto podpořit duchovní – pojištění KNP.

Několikrát zdůrazňoval, že všechny kroky konzultoval s právními zástupci, a zvláště s Dr. Sklenářem, pražským advokátem zastupující KNP, správní radou KNP a hlavně s ministerstvem ochrany práce a sociální péče. To mu nebylo v následujících měsících a letech moc platné, protože nová totalitní moc měla svůj vlastní pohled na tvorbu a vymahatelnost zákonů. Vyhodnotila poslední kroky v KNP jako nepřátelské vůči lidově demokratickému zřízení a využila možnost poškodit a pošpinit vysoké církevní hodnostáře a církev samotnou, byť retroaktivně, jak uvidíme dále. Nakonec ho tyto snahy stály roky utrpení a strádání včetně podlomeného zdraví.

Po likvidaci KNP P. Čáp ještě netušil, že začíná jeho poslední a nejtěžší životní zkouška, kdy bude v rámci svých možností vzdorovat zmanipulované moci zákonodárné, výkonné a soudní v éře nové komunistické ideologie v lidově demokratickém státě. Tuto zkoušku nepodstoupil sám, ale spolu s celým správním sborem KNP a s představiteli Jednoty katolického duchovenstva arcidiecéze olomoucké.

Politická situace po únoru 1948 s přihlédnutím k církevní otázce

Vládní krize vyvrcholila v únoru 1948 demisí dvanácti nekomunistických a demokraticky smýšlejících ministrů, z toho čtyř lidoveckých. Demisi podali na protest proti mimoparlamentním praktikám komunistické strany. KSČ posilovala svůj vliv ve všech sférách společnosti. Očekávaly se předčasné volby, nebo odstoupení KSČ z vlády. Ovšem prezident Edvard Beneš pod tlakem demisi ministrů přijal a ministerský předseda Klement Gottwald dosadil do vlády ministry zcela závislé na komunistech. Komunisté získali monopol moci zcela v rozporu s demokratickými principy a ústavou. V dosud demokratickém státě byla moc uchopena komunistickou stranou a za podpory většiny obyvatel, kteří důvěřovali slibům a programovým prohlášením komunistů, byl nastolen totalitní režim bez demo-

34 SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nezpracované přírůstky fondu (zřízení podpůrného fondu KNP).

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, podsvazek V, Čáp Alois a spol. Svazek 1.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, operativní podsvazek, Čáp Alois a spol. Svazek 2.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, kopie vyšetřovacího spisu Státního soudu Praha, Čáp Alois a spol. Svazek 3.

ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Dr. Bohumil Zlámal, inv. č. 1240, kart. č. 81.

HLAVAČKA, P.: *Sociální podnik kněžské svépomoci v Přerově. Příčiny vzniku a zániku Kněžské nemocenské pokladny v Československu, 1924–1948*. In: *Sborník SOKA Přerov 2008*, s. 166–195.

35 Tamtéž.

kratických a ústavních principů. Země se stala sovětskou zájmovou zónou. Nastaly personální čistky a represe.

Sled poúnorových událostí omezoval společnost na ideologické představy vládnoucí strany. Společnost se od základu proměňovala, hlavně pomocí nátlaku a teroru. Nová legislativa tomu jen napomáhala. Například zákon č. 231/48 Sb. ze dne 6. října 1948 (na ochranu lidově demokratické republiky) nahradil do té doby platný zákon na ochranu republiky z roku 1923. Tento zákon byl zneužit ve prospěch nové ideologie pomocí Státní bezpečnosti (dále jen StB), prokuratury a soudů. Byly zatčeny a odsouzeny statisíce lidí, v naprosté většině nevinných.³⁶

Další nástroj represí ve formě zákona, schváleného Národním shromážděním, byl zákon č. 247/48, o táborech nucených prací. Podle tohoto zákona byly dodány do těchto táborů bez soudu další tisíce lidí, mnohdy jen na základě domněnky nesouhlasu s lidově demokratickým zřízením atd.³⁷

Vlna represí se týkala všech společenských tříd, těch, co nesouhlasily s novou ideologií. Jednalo se o církev, příslušníky bývalých nekomunistických stran, funkcionáře – tzv. „škůdce republiky“ atd. Nejen na komunální úrovni se vyřizovaly osobní účty, ale celá společenská struktura byla infikovaná zneužitelnou ideologií.

Ideologickým nepřítelem číslo jedna byly církve. Proto jim komunističtí vládci v čele s Klementem Gotwaldem vyhlásili boj. Taktické kroky jak ovládnout církev vypracovalo církevní oddělení Ústředního akčního výboru Národní fronty, dokument byl schválen 30. srpna 1948. Církve byly (zvláště katolická) silným protivníkem výrazně ideově ovlivňující celou společnost. Takového protivníka bylo nutné odstranit, nebo podrobit.³⁸

Politická scéna se po roce 1945 začala orientovat nejen v Československu doleva. V tomto duchu dopadaly i na církev před rokem 1948 některé politické kroky. Zákonem č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, měla být církví zestátněna zemědělská a lesní půda nad 50 hektarů. Reforma nebyla uskutečněna, únorové události byly rychlejší a po nich byl vydán zákon č. 46/1948 Sb. o nové pozemkové reformě z března 1948. Podle obou zákonných norem byla církví odňata lesní a zemědělská půda a tím církev ztratila hospodářskou základnu, což byl jeden z nejvýznamnějších zdrojů zabezpečení církve tak, aby mohla plnit plnohodnotné své poslání.³⁹

Postupně se naplňovaly taktické kroky směřující k úplnému zmanipulování a podrobení církví pod totalitní struktury.

Jednání státu s představiteli církví byla neúspěšná. Československá biskupská konference odmítla ve svém Pastýřském listě ze 4. března 1948 uznat legalitu režimu, vzniklém po únoru 1948 i po červnových volbách do Národního shromáždění, odmítla zrušit suspenzace kněží veřejně sympatizujících s režimem. Církev žádala, aby bylo respektováno její vnitřní uspořádání a samostatnost, aby se nerušilo církevní školství atd.⁴⁰

Jednání státu s katolickou církví probíhala až do března 1949, kdy při jednání biskupů bylo objeveno odposlouchávací zařízení. Po protestech biskupů a lživém vysvětlení ministra vnitra Václava Noska byla jednání přerušena.

Stát se programově snažil oslabit pozice Katolické církve, zvláště jejich představitelů. Jedním z nástrojů jak rozštěpit církev byla státem zřízená tzv. „Katolická akce“. Byla to organizace založená z popudu představitelů

KSČ za pomoci tzv. vlasteneckých kněží (kolaborujících plojharovských kněží).⁴¹

Vzápětí se do záležitosti s tzv. „Katolickou akcí“ zapojil i Svatý stolec, když výnosem z 20. června mj. exkomunikoval dekretem všechny, kteří dobrovolně tuto akci podporovali nebo byli jejími členy, pokud svůj souhlas s touto státní organizací neodvolají (naprostá většina kněží svůj souhlas odvolala). Postupně vycházelo najevo, že spousty podpisů na podporu akce byly vymámeny různými triky a podvody, nátlakem a výhrůzkami. Pro naprostý nezdar byla tzv. „Katolická akce“ v roce 1951 rozpuštěna.⁴²

Vztah státu k církvím nabral v polovině roku 1949 rychlý spád. Po neúspěšných jednáních s biskupy se stát snažil církev zcela zlikvidovat. V průběhu roku 1949 vláda připravila řadu zákonů namířených proti církvi, které definitivně zakotvily podřízenost církve vůči státu. Tímto bylo legalizováno vše, čeho se stát na církvi doposud dopouštěl.

Biskupy a vysokou církevní hierarchii zdiskreditoval a vyřadil fyzicky ze svých pozic ve vykonstruovaných monstrprocesech.

Stát v boji proti katolické církvi, ve snaze zlomit její vliv, slavil vítězství v řadě politických procesů s kněžími. Vykonstruovaná obvinění měla za následek tvrdé výsledky, soudy a věznění kněží, vyššího kléru a biskupů. Padaly mnohaleté rozsudky. Církev se stala nástrojem a loutkou státu.⁴³

36 Zvlášť podle § 37 mohli odsoudit kohokoliv. Cit.: „Kdo neplní nebo poruší povinnost vyplývající z jeho veřejné funkce, úřadu, služby, povolání nebo zaměstnání v úmyslu ohrožit tím důležitý zájem republiky, bude potrestán, nejde-li o čin přísněji trestaný, pro zločin těžkým žalářem od pěti do deseti let.“

Sbírka zákonů. Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidovědemokratické republiky, ze dne 6. října 1948.

37 Sbírka zákonů. Zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce, ze dne 25. října 1948.

38 Přerušení kontaktů s Vatikánem, vnést rozkol mezi nižší a vyšší klérus, odstranit hierarchii a nahradit loutkovou, odseknot příjmy církve od její hospodářské základny, učinit ji závislou na státě a mnohé další se v následujících měsících a letech aplikovalo s větším či menším úspěchem. Podrobněji například: *Církevní procesy padesátých let*. Kostelní Vydří 2002.

KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno 1993.

BALÍK, S. – HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2007, s. 16–39.

39 Stát postupně do roku 1949 eliminoval diplomatické zastoupení Vatikánu v Praze a styky s Vatikánem přerušil. Zároveň bylo likvidováno vyslanectví u Svatého stolce. 25. 4. 1949 byla jmenována již druhá šestičlenná církevní komise ÚV KSČ působící až do konce roku 1951, pravomoci přebíral státní úřad pro věci církevní.

BALÍK, S. – HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2007, s. 16–39.

40 Nic z toho se nepodařilo, církev byla vytlačena z veřejného života, byl téměř zrušen náboženský tisk a nahrazen Věstníkem katolického duchovenstva, který vydávalo Ministerstvo školství věd a umění se zcela jinými východy. Všechny katolické knihy byly podrobovány cenzuře. Téměř všechny církevní školy byly zrušeny, od začátku roku 1950 nebyla otevřena ani jedna škola. Zákaz shromažďování katolíků a ostatních věřících mimo kostelní zdi byl zakázán. Podrobněji například:

BALÍK, S. – HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2007, s. 16–39.

ČAPKA, F.: *Dějiny země Koruny české v datech*. Třetí, opravené a doplněné vydání. Praha 1999, s. 734–743.

HLAVAČKA, P.: *Sociální podnik kněžské svépomoci v Přerově. Příčiny vzniku a zániku Kněžské nemocenské pokladny v Československu, 1924–1948*. In Sborník SOKA Přerov 2008, s. 166–195.

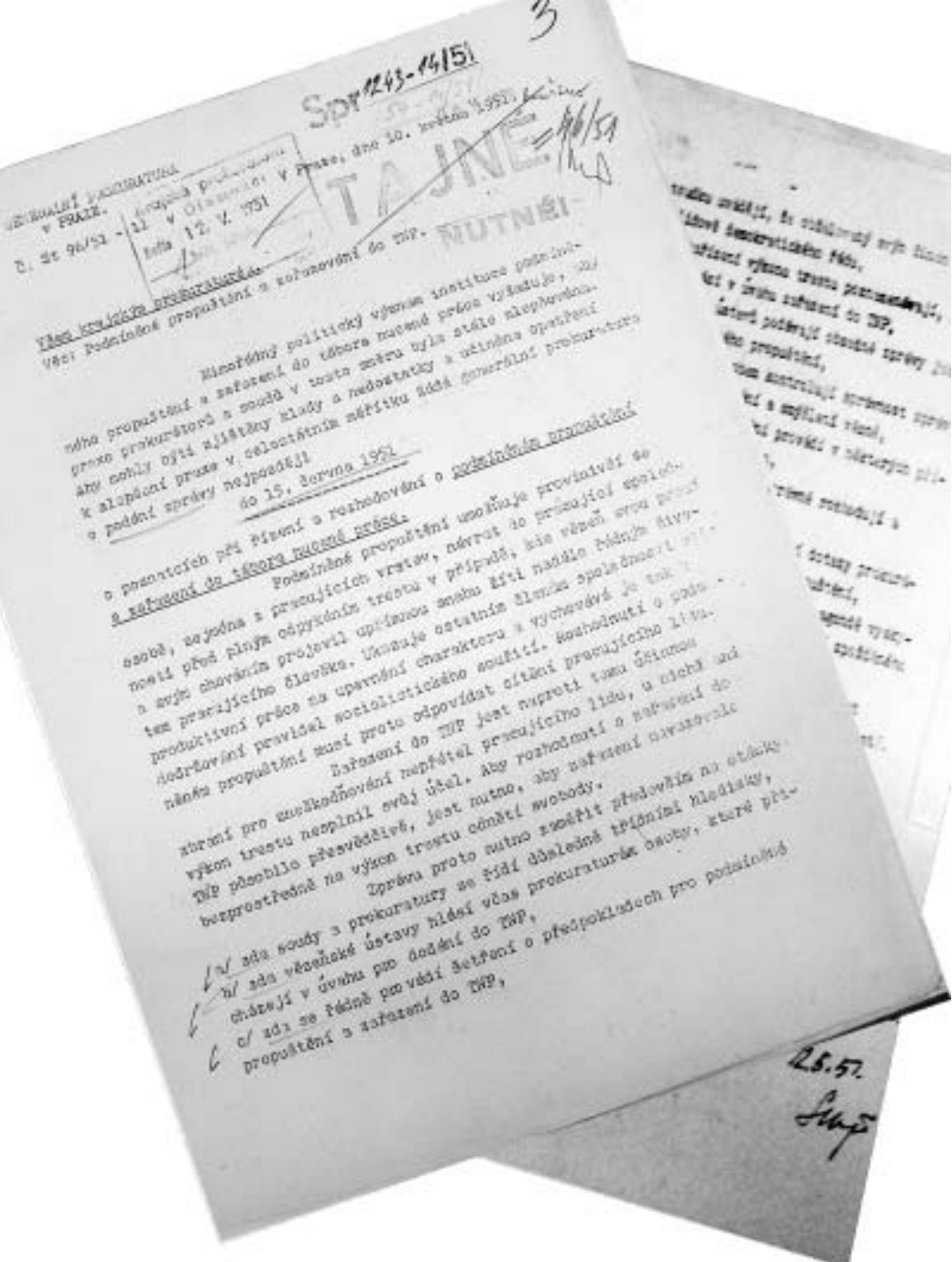
41 Organizace měla za úkol získat podporu mezi státem a katolickou církvi ve smyslu odklonu od Vatikánu a závislosti na státě. Akce skončila fiaskem a biskupové v čele s arcibiskupem Beranem tvrdě odmítli tyto snahy státu v Pastýřském listě z 15. června 1949, v textu pod názvem „Hlas biskupů a ordinářů v hodině velké zkoušky“, kde vylicíli skutečný stav a situaci církve, jak stát se chová cíleně likvidačně k církvi.

42 Druhým exkomunikačním dekretem z 1. července 1949 odsoudilo Svaté Oficium všechny věřící, kteří hájí nebo propagují materialistické a protikřesťanské učení komunistů, stavají se odpadlíky od křesťanské víry. Nevztahovalo se to na ty, kteří byli donuceni pod psychickým a fyzickým násilím. Vysvětlující komentář k tomuto dekretu podal olomoucký arcibiskup J. K. Matocha. Vláda reagovala také tvrdě, exkomunikace prohlásila za nezákonné a ti kněží, kteří četli zakázané pastýřské listy a exkomunikační dekrety veřejně v kostelech, nebo například nechtěli udělit svátosti věřícím komunistům, byli vystavováni tvrdým postihům. Neminulo je zatčení, tvrdé výsledky, soudy, a mnohdy i několikaleté vězení. Pouhé veřejné přečtení bylo chápáno jako negativní postoj k lidově demokratickému zřízení. Podrobněji například:

ČAPKA, F.: *Dějiny země Koruny české v datech*. Třetí, opravené a doplněné vydání. Praha 1999, s. 734–743.

BALÍK, S. – HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2007, s. 16–39.

KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno 1993.

Instrukce z Generální prokuratury v Praze určená krajským prokuraturám ve věci podmíněného propuštění a zařazování do táborů nucených prací. Socialistická morálka versus nepřítel pracujícího lidu. ZA Opava, pobočka Olomouc

Církevní procesy

Monstrprocesy organizované státní komunistickou mocí byly zcela ideologicky zabarvené, s jasně danou terminologií a východisky. Byly součástí širě pojatých témat namířených proti například kulakům, nekomunistickým odbojářům, proti církvi atd.

Jedny z prvních monstrprocesů namířených proti církvi, když přeskočíme „proces s představiteli řádů“, byly procesy „s vysokou církevní hierarchií“.⁴⁴

Podle státní moci představovali biskupové a jejich pomocníci velké nebezpečí a potíže. Byli to v katolickém světě nezpochybnitelné autority a pro politické představitele znamenali společenskou hrozbu namířenou proti komunistické ideologii. Nutnost jejich diskreditace v očích veřejnosti byla nevyhnutelná. Proto padlo politické rozhodnutí o vykonstruování monstrprocesů s „vysokou církevní hierarchií“. V Čechách se jednalo o tzv. „Proces s pomocníky biskupů“ a na Slovensku proces nesl název „Vojtaššák a spol.“⁴⁵

S tímto příspěvkem souvisí „Proces s pomocníky biskupů“, který byl zahájen před Státním soudem v Praze 27. listopadu 1950 a trval do 2. prosince 1950. Po procesu byla vydána i propagační publikace pod názvem „Proces proti vatikánským agentům, biskup Zela a společníci“ (vydalo ministerstvo spravedlnosti v roce 1950).

Součástí tohoto procesu měl být i proces s vysokými církevními představiteli Kněžské nemocenské pokladny, v čele s jejich zmocněncem P. Aloisem Čápem. Obvinění si mělo navíc vyslechnout 14 významných představitelů církevního života a týkalo se podezřelých finančních machinací v Kněžské nemocenské pokladně. Ovšem Státní bezpečnosti se nepodařilo přes maximální snahu připravit dostatečně usvědčující materiál, který by

43 Všechny nově vzniklé církevní zákony a nařízení podřizovaly a omezovaly církev. Například vznikl Státní úřad pro věci církevní, byl definován vztah podřízenosti církve vůči státu, duchovní mohli zastávat svůj úřad, pokud měl k tomu státní souhlas (omezen na obec či okres). Na stát přešel soukromý a veřejný patronát nad kostely, benefity, církevními ústavami atd.

Uvnitř církve katolické byla hojně diskutovaná otázka platů kněží (těch co získali státní souhlas). Plat měl nahradit veškeré příjmy ze zestrátněného církevního majetku. Přijetím platů by kněží de facto souhlasili s opatřeními doposud uplatňovanými proti církvi. Biskupové po zvážení situace se rozhodli plat nepřijmout, kněží ale k podobným krokům nebyli nabádáni, zavdávalo by to příčinu k vnitřnímu rozkolu. Řada farností byla chudá a existence duchovních byla velmi skromná.

Duchovní se stali existenčně a sociálně závislími na státu, místo na církvi. Stát rozhodoval o všech církevních záležitostech. Rok 1950 byl rokem triumfu státu nad církvemi.

Podrobněji například:

ČAPKA, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Třetí, opravené a doplněné vydání. Praha 1999, s. 734–743.

BALÍK, S. – HANUŠ, J.: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno 2007, s. 16–39.

KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno 1993.

Putování církve českými dějinami. Práce sněmovní komise č. 1 mezi 1. a 2. zasedáním Plenárního sněmu Katolické církve v ČR. Text odsouhlasený na jednání 1. komise 20. 6. 2005.

44 Procesy s řeholníky a řeholnicemi se konaly jak před, tak i po tomto procesu, po celá 50. léta a i v polovině 60. let. Následně po procesu s představiteli řádů, byla zahájena v dubnu 1950 tzv. akce K, šlo o policejní přepad všech mužských klášterů v republice a k odvláčení víc jak dvou tisíc řeholníků do soustředovacích klášterů, 8 000 řeholnic následoval stejný osud o šest měsíců později. Podrobněji například:

Církevní procesy padesátých let. Kostelní Vydří 2002.

HUŇKA, J.: *Prsten věrnosti. Život a utrpení Stanislava Zely, světitel biskupa olomouckého*. Olomouc 2003.

KAPLAN, K. – PALEČEK, P.: *Komunistický režim a politické procesy v Československu. Dějiny komunistického mocenského monopolu v Československu*. Brno 2001.

KAPLAN, K.: *K politickým procesům v Československu 1948–1954*. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968. Praha 1994.

45 Dopředu připravený proces se konal před Státním soudem v Bratislavě 10.–15. ledna 1951. Za zločiny velezrady, vojenské zrahy a vyzvědačství byli souzeni spišský biskup Ján Vojtaššák, trnavský světitel biskup Michal Buzalka a prešovský řeckokatolický biskup Pavel Gojdič.

Církevní procesy padesátých let. Kostelní Vydří 2002.

Ministerstvo spravodlivosti žiadá, aby řízení bylo sice vedeno na svolení, avšak s největším možným urychlením a aby o sančním postupu byla vždy bezodkladně podána zpráva, ve význačných případech prostřednictvím telefonicky. Očekává se, že díky veřejné obžalobě občanův žalován jak s provoláním Katolické církve, tak s prohlášením vlády ze dne 21. června 1949, přerážením dohraniní tohoto výnosu přispějí k provedení vládního prohlášení.

Ref.: De. Alm. tab. 34525.

5182

~~POUVĚŘENÉ~~
~~TAJNÉ~~

En minuta :
Dr. Aleó y c.

21 dne 25. června 1949.

T a j n é .
Důvěrné .

Vláda Československé republiky pojednala o těchto otázkách ve své práci dne 11. března 1949 a v prohlášení toho dne vyjádřila stanovisko, že tak, jako vešše v ochranu každého, kdo stojí na straně naší lidové demokracie, zakročí podle zákona a práva proti

Přípis ministerstva spravedlnosti krajským prokuraturám, reagující na čtení Pastýřského listu biskupů v čele s arcibiskupem Beranem z 15. 6. 1949 (Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky). Vyplyvá z něho tvrdý postih všech římskokatolických kněží, kteří ho budou předčítat věřícím v kostelích a na různých shromážděních. Podle dobového právního výkladu obsahuje prý skutkové podstaty trestných činů podle zákona č. 231/1948 Sb. Za čtení Pastýřských listů byly pozatýkány a vyslýchány stovky kněží. ZA Opava, pobočka Olomouc

byl reprezentativní a usvědčoval by před veřejností představitele církve z podezřelých transakcí. Nebylo vhodné je soudit společně, jelikož to nebyla kauza dostatečně exemplární a reprezentativní. Soudní proces se konal samostatně. Zásahu na tom může mít i zatčený a vyšetřovaný P. Alois Čáp, jehož dochovaná obhajoba a argumentace to nevylučuje. Dokonce i on sám vyslovil tuto domněnku.⁴⁶

Nakonec byli v soudním procesu s biskupem Zelou a spol. souzeni olomoucký světicí biskup Stanislav Zela, břevnovský benediktinský opat Anastáz Opasek, strahovský premonstrátský opat Bohuslav Stanislav Jarolímek, který byl nemocný, tři svatovítské kanovníci Josef Čihák, Otakar Švec a Jaroslav Kulač. Dále to byl ředitel pražského Arcidiecézního pastoračního ústředí P. Antonín Mandl, sekretář arcibiskupa Josefa Berana P. Jan Boukal a český pracovník internunciatury, salesián P. Václav Mrtvý.⁴⁷

Po těchto, pro veřejnost ukázkových soudních líčeních, následovala celá řada procesů, snad víc jak desítky s kněžími, jednotlivci nebo skupinami kněží a laiků. Ve vykonstruovaných procesech byli odsuzováni k vysokým trestům vězení a mnoho let strávili v ponižujících vězeňských podmínkách.

B. Perzekuce církevních představitelů KNP a spol., proces s vedením KNP, Alois Čáp a spol.

1. Vazba a výslechy

Dochovaly se i strojopisné dokumenty P. Aloise Čápa, skrývající svůj obsah po mnohá desetiletí a neoddělitelně doplňují listiny, popisující některé závěrečné kroky v KNP, jak jsem uvedl výše. Cenné jsou jeho záznamy z vazebních výsledků a soudního líčení, zvláště při srovnání vynucených výpovědí ve vyšetřovacích spisech s vrcholnými představiteli KNP.

Dokumenty jsou natolik závažné, že jsem u některých zvolil jejich přepis s komentářem. Vydávají velmi důležité svědectví o utrpení vyslychaných a také o metodách a praktikách mocenských struktur začátkem padesátých let 20. století.

V roce 1949 Státní bezpečnost zatkla celý správní sbor bývalé Kněžské nemocenské pokladny včetně předsedy P. Aloise Čápa. Ten byl zatčen StB 1. října 1949, zrovna v den, kdy uplynulo deset let a jeden měsíc od jeho „preventivního“ zatčení gestapem.

46 O tomto procesu s biskupem Zelou a spol., se zmiňuje samotný Čáp, kdy v jeho strojopisných záznamech najdeme i rozbor „Procesu proti vatikánským agentům, biskup Zela a společníci“ ve vztahu ke KNP, s jasným konstatováním, že jde o zmanipulované a naučené výpovědi.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 3, nezpracované přírůstky fondu (proces s KNP).

Kol. autorů: *Církevní procesy padesátých let*. Kostelní Vydří 2002.

HUŇKA, J.: *Prsten věrnosti. Život a utrpení Stanislava Zely, světicího biskupa olomouckého*. Olomouc 2003.

47 Z popudu vyšších míst (pravděpodobně Gottwalda a Čepičky, který byl v té době předsedou církevní komise ÚV KSČ), dostaly StB, prokuratura a soud příkaz prokázat zločinnou činnost vysokého kléru, řízenou z Vatikánu. Mělo jít o spiknutí anglo-amerických imperialistů. Cílem spiknutí je prý třetí sv. válka proti silám míru, pokroku, proti SSSR a lidové demokracii. Snahou bylo odhalit též spojení Vatikánu s gestapem a nacismem. Jejich výpovědi jsou vyfakulované, z vyšetřovacích spisů či z publikované brožury nelze vytvořit skutečný obraz procesu. Výpovědi jsou zmanipulované, do záznamu bylo napsáno buď to, co se museli naučit z pozice výhrůžek a násilí, nebo písemný záznam byl pořízen bez jejich vědomí s vynuceným podpisem ve vyšetřovacím spisu. O těchto praktikách se rozepisuje podrobněji i P. A. Čáp, jak uvedu dále.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 3, nezpracované přírůstky fondu (proces s KNP).

Církevní procesy padesátých let. Kostelní Vydří 2002.

HUŇKA, J.: *Prsten věrnosti. Život a utrpení Stanislava Zely, světicího biskupa olomouckého*. Olomouc 2003.

KAPLAN, K.: *K politickým procesům v Československu 1948–1954*. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968. Praha 1994.

P. Alois Čáp v roce 1946, výřez fotografie.
Archiv autora

Podle Čákových slov byli všichni zpočátku svezeni z celé republiky do Olomouce, kde probíhala první fáze výslechů. Proč došlo k zatčení celého správního sboru? Proč byli vyslýcháni a vězněni ve vazebních věznicích? Na to se z počátku ptali jistě všichni. Záhy se dozvěděli, že jsou obviněni z tzv. finančních machinací v KNP před jejím zrušením. Čáp i z protistátní činnosti.⁴⁸

Čáp ve svých zápiscích uvádí, že si brzy udělal obraz o tom, co vyšetřovatelé po něm a celém správním sboru chtějí, že se jedná o údajné finanční machinace v KNP a o něco většího, v Praze se prý na vše pečlivě připravili. Hned u prvních výsledků konstatuje, že vyšetřující orgány jejich výsledky zkreslují a nutí, aby byly podpisovány zápis v odlišném znění. Od vyšetřovatelů vytušil náznaky chystaného hromadného procesu, prvního tohoto druhu od února 1948, jehož součástí měli být všichni katoličtí biskupové z Čech a Moravy.⁴⁹

Dále Čáp uvádí, že byl několikrát ztloučen „montérem“, který se při výsleších potloukal po místnostech a předstíral, že něco opravuje na elektrickém vedení. Vyšetřovatel Čápmu nepomohl. Přišel, až ho Čáp volal o pomoc a krev si stíral ze rtů do kapesníku. Vyšetřovatel násilný zákrok odůvodnil tak, že zaměstnaný dělník nemohl už poslouchat Čápmu lži a že ho potrestal za lid.

Byli obviněni z údajného zpronevěření a pokusu o zavlečení mimořádného podpůrného fondu Kněžské nemocenské pokladny. Správní sbor se provinil proti lidově demokratickému zřízení již založením MPF KNP, za účelem zpronevěření jeho finančních prostředků, které měly připadnout Ústřední národní pojišťovně a nikoliv církevní hierarchii, ze čtení Pastýřských listů, z účasti na tzv. Katolické akci atd.

Vyslýchaný Čáp celou dobu vyšetřovatelům tvrdil, že jde o nepolitickou kauzu a že při rozhodování postupoval celý správní sbor správně a zákonně, podle stanov KNP, stanov MPF KNP a ministerských nařízení. JKD AO nabyla vilu Vlastu zcela legálně a zákonně. Zmiňuje se, jak do kraj-

nosti bránil nevinu ministerských úředníků Dr. Schrutze a Dr. Šmída. K zapsaným zněním výpovědí se docházelo velmi těžce, jelikož vyšetřovatel nechtěl Čápy výpovědi zapisovat kvůli jeho údajným lžím.

Se zápisy vyhotovenými v Olomouci Čáp nebyl spokojen, jelikož byly místy zkromoleny, ale výpovědi nebyly narušeny tak, aby podávaly nepravdu. Při dalších výsledcích, ve Valdicích a Praze-Ruzyni, vycházel prý vždy ze zápisů vyhotovených v Olomouci. Do profilu hodnocení osoby Čápa si vyšetřovatelé poznačili: „Čáp je *vychytralý, fanatický nepřítel lid. dem. zřízení, své doznání učinil teprve pod tíhou důkazů.*“

Obvinili ho také z protistátní činnosti. Při prohlídce u něho našli seznam důležitých zaměstnanců ministerstev a jiných úřadů, se kterými Čáp jednal z pozice náměstka a člena městské rady v Přerově a zmocněnce KNP. Vysvětlit vyšetřovatelům, že se jedná o obyčejný seznam, podle kterého město Přerov a KNP zasílá blahopřání k Vánocům, nebylo možné.

Zápisy podrobně líčí osudy Čápa po zatčení. Z Olomouce převezli správní sbor v noci z 15. na 16. listopadu 1949 autobusem na Pankrác do Prahy. Výsledky v Olomouci měly prokázat, ale neprokázaly, že podpůrné dávky se nesrovnávaly se stanovami ministerstvem schváleného MPF KNP.⁵⁰

V polovině února ho začali vyslýchat noví vyšetřovatelé v Kartouzích. K prvnímu výsledku přivedli Čápa v noci a odpovídal na dotazy čelem ke zdi. Zde se dozvěděl o obvinění z velezrady, tvořil prý spojkou mezi nunciaturou a ministerstvem sociální péče, mezi biskupským sborem a JKD, pracoval prý ilegálně. Z nenávisti k lidovému zřízení sabotoval národní pojištění atd. a ke všemu se prý musí přiznat do 24 hodin: „... *nebo shnije pod zemí, zešílí nebo se pověsí.*“ Další výpověď se konala asi za týden, ta byla stejně ponižující. Předmětem výsledku byla opět velezrada. Vypovídal za neustálých dřepů, vyšetřovatelé neprovedli žádný zápis, jelikož neustále tvrdil, že je nevinen. Do tří dnů se musel přiznat.

Koncem února 1950 dostal P. Alois Čáp dotazník, který vyplnil podle pravdy, že se neúčastnil protistátních jednání, četl veřejně jen jeden Pastýřský list, druhý pro nemoc nečetl. Za to, že četl Pastýřský list biskupů, byl potrestán okresním národním výborem jen důtkou, jelikož před veřejným čtením nebyl úředně varován. O žádných podzemních hnutích v Přerově nebo jinde nevěděl. Takto vyplněný dotazník vyšetřovatel roztrhal a nutil Čápa, aby ho vyplnil znovu. To ovšem Čáp neudělal. Jaké důsledky z toho vplynuly, Čáp neuvádí.

Začátkem března ho začali vyslýchat jiní vyšetřovatelé. Již poněkolkáté líčil sled událostí v KNP. Výsledků bylo mnoho, ale ne vždy byly prove-

48 P. Aloise Čápa zatkl dva příslušníci StB v Přerově na cestě z kaple sv. Jíří, kde v 7.00 hod. ráno celebroidl mši svatou. Odvedli ho do jeho bytu a potom nenápadně na místní policii na Komenského ulici. Tam zůstal celé dopoledne a potom byl odvezen na policejní ředitelství v Olomouci. Teprve až v průběhu vyšetřování zjistil, proč vlastně byl zatčen.
SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nezpracované přírůstky fondu.

49 Celé akce se prý nepřímou podle Čápa účastnil náměstek II. oddělení ÚNP Tesař, který znal protokoly z revize a údajně si vyřizoval účty s ředitelem oddělení Dr. Šmídem a s Dr. Schrutzem. Podrobnosti k tomuto tvrzení nebyly zjištěny.
SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 3, nezpracované přírůstky fondu (proces s KNP).

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, podsvazek V, Čáp Alois a spol. Svazek 1

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, operativní podsvazek, Čáp Alois a spol. Svazek 2.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, kopie vyšetřovacího spisu Státního soudu Praha, Čáp Alois a spol. Svazek 3.

50 Po zahájení procesu se k udání a celému trestnímu řízení dodatečně a pravděpodobně pod nátlakem připojilo i ministerstvo sociální péče.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2-3, nezpracované přírůstky fondu (proces s KNP).

deny zápisy. Čáp ze zdravotních důvodů seděl na židli, ale zády k vyšetřovateli a ti prováděli výslech a zápis výpovědí. Vyšetřovatelé během výpovědi někam odcházeli a Čáp získal podezření, že jejich zápisy dávají někomu kontrolovat. Bojoval prý o každé své slovo, aby zůstalo v zápise. To ale moc nepomohlo, protože některé texty byly znovu přepisovány a Čápa nutili k podpisu.

P. Alois Čáp se hájil i tím, že informoval kněze na valných hromadách o krocích v KNP, v Olomouci, Brně, v Hradci Králové, v Čáslavi atd. Všude kněží postup schvalovali.

Vyšetřovatelé si to vyložili jako pokus zatáhnout kněžské kolektivy do větší závislosti na církevní hierarchii. Podle nich jako exponent biskupů zachraňoval na těchto schůzích jejich moc a hmotný prospěch, a to i u vily Vlasty. Výnosy by prý sloužily k vyplácení podpor jen poslušným kněžím. Další vyšetřovatel tyto formulace ihned pozměnil, že biskupové se od samého počátku postavili proti lidovému zřízení a Čáp se na jejich pokyn velezrádně exponoval v úseku národního pojištění.⁵¹

Noc netrývil v cele, ale v kobce pod zemí, kde mrzlo a ze stěn tekla voda. Dřevěná pryčna a studená rezavá kamna byly jediným inventářem. Každou půlhodinu se musel hlásit dozorcí. Tu noc nespal a chodil po kobce, bál se, že zmrzne. Později se dozvěděl, že se jedná o kobku v Kartouzích.

Tady došel ve svých úvahách k závěru, že jistě odsoudí správní sbor KNP i předsednictvo JKD AO, protože je vše dohodnuto na ministerstvu spravedlnosti nebo na StB. Žádné dokumenty je nezachrání, zápisy vyšetřovatelé padělají. Budou všichni tak dlouho drženi ve vazbě, dokud podstrčené zápisy nepodepíší. Je v jejich zájmu, aby co nejdříve došlo k soudu, ať dopadne, jak chce, bude vysvobozením. Vzpomněl si na Dr. Škeříka, se kterým se potkal na Pankráci, a ten mu sdělil, že olomoucké výsledky ukončil tím, že řekl, ať si do zápisů napíší, co chtějí, a že je podepíše.⁵²

Ráno byl rozhodnut, že bude vypovídat stejně pravdu, ale pokud změní zápis, tak ho podepíše. Byl natolik vyčerpán, že nemohl ani chodit. Po předvedení k výslechu podepsal, co mu bylo předloženo. Dále se přel o každé diktované slovo při výpovědích, ale nic to nebylo platné: „... *do zápisů byly nyní psány přímo nestvůrnosti.*“

Z věcných kroků vyšetřovatelé napadli, tak jak to vnímal Čáp, přímo stanovy fondu a Dr. Schrutze, přednostu ministerské sekce ministerstva ochrany práce a sociální péče. Byl stíhán, protože v únoru 1947 stanovy MPF KNP vůbec schválil. Po Čápovi chtěli, aby obvinil Schrutze jako původce myšlenky, a že Čápa soustavně naváděl, jak postupovat, aby co nejcitelněji poškodil chystanou ÚNP. Čáp podle jeho zápisů prý hájil Schrutze, jak nejlépe dovedl, ale do spisu bylo pojato, jako kdyby ho nařkl z velezrádné součinnosti. Čápa také obvinili v duchu jednotné osy výsledků ze zneužívání zpovědnice k hrozbám věčným zatracením, nevystoupili kajícími z komunistické strany. Toto bylo diktováno před Čápem do zápisu. Nemohl jim vysvětlit, že nebyl v duchovní správě a že nezpovídal. Vyšetřovatel na to reagoval: „*Zpovídal, nepovídal, mají to tam všichni.*“

Z Kartouz byl Čáp 4. srpna 1950 převezen do pankrácké nemocnice s podlomeným zdravím, jak vyplývá z jeho zápisů: „*5. září 1950 přišli za mnou do pankrácké nemocnice prokurátor Dr. Čížek a dva členové STB s pohružkou, že budu znovu vyslýchán v kartouzském tajném oddělení,*

v němž jsem před tím div nezahynul, donutili mně, abych písemně prohlásil, že jsem nenáviděl naše lidově demokratické zřízení a z této nenávisti se dopouštěl podvodů v KNP a četl štvavé protistátní velezradné letáky z kazatelny. Zároveň jsem měl odvolati své výpovědi z olomouckých výsledků a z prvního zápisu kartouzského. Když jsem z těžké nemoci a z hrůzy před novými výsledky v Kartouzích žádané prohlásil a odvolal, opřela se o tyto vynucené výpovědi žaloba, která až do této chvíle neměla žádného podkladu pro souvislost dat z 30. 6. 1948 (ukončení činnosti v KNP) a 6. 10. 1948 (zákon na ochranu lidově demokratické republiky), tedy pro spojitost mezi činností v KNP, jejím podpůrným fondem, provozem ve Vlastě a Pastýřskými listy.“⁵³

Čápovi pohrozili, že bude znovu odveden do těžkého vězení. Pod touto hrozbou si uvědomil svůj konec a sám si položil otázku, zda má obětovat i život pro KNP, pro kterou už tolik obětoval. Pod tímto tlakem nakonec podepsal to, co chtěl prokurátor Čížek. Dokonce si všiml, že dokument vkládal k listinám stejného vzhledu. To podle Čápa znamenalo, že podobné listiny již podepsali ostatní vyšetřovaní, nebo teprve podepíší.

P. Aloise Čápa převezli 20. září 1950 se zavázanýma očima do nového vězení, kde byl devět dní podroben novým křížovým výsledkům. Vycházelely z posledního zápisu, o kterém Čáp tvrdil, že je padělek. Nutili ho, aby nařčení odvolal, to ale neudělal. Zápisy uvádějí, že musel chodit jako těžce nemocný člověk denně 16 hodin, od 6.00 do 22.00 hod. po cele a v noci byl každou půlhodinu buzen a musel se hlásit u okénka ve dveřích cely. Pokud něco spletl, dostal studenou sprchu. Došlo to tak daleko, že výsledky začal mít rád, protože u nich mohl celé hodiny sedět na židli.

Opět se opakovaly stejné postupy vyšetřujících. Po výsledku na druhý den přinesli vyšetřovatelé zápis, který se naprosto odlišoval od skutečné výpovědi, např. měl podepsat, že „*nenáviděl lidové zřízení, z nenávisti sabotoval a podváděl v KNP, v této záškodnické činnosti pokračoval čtením štvavých letáků z kazatelny... nenávidí komunistickou stranu*“. Nakonec byl opět zastrašován natolik, že zápis podepsal.⁵⁴

Od tohoto podpisu se musel učit zápis nazpaměť, nesměla chybět ani čárka. Vyšetřovatel předříkával některé věty několikrát po sobě. Sám uvádí, že se těžko učil cizí obsah i cizí sloh. Větná skladba i dikce byly zcela

51 Čáp tuto formulaci nepodepsal, protože, jak se zmiňuje v zápiscích, věděl o směřování této výpovědi k § 1 zákona na ochranu republiky, tedy k velezradě. Prý odmítá marxisticko-leninovsko-stalinské vyšetřování, do zápisu bylo uvedeno, že odmítá vypovídat.

52 Po prostudování vyšetřovacích spisů a zápisů z výpovědí obžalované správní rady KNP a předsednictva JKD AO a dalších zúčastněných v procesu Čáp a spol. zjistíme, že všechny výpovědi jsou zmanipulované, tak jak popisuje výsledky P. A. Čáp. Drží se hlavní osy výpovědi proti biskupům, Vatikánu, machinacím v KNP atd. Zaznívá zde dobová demagogická ideologická terminologie, kterou bychom těžko očekávali u kněží s teologickým vzděláním.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2-3, nepracované přírůstky fondu (proces s KNP).

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, podsvazek V, Čáp Alois a spol. Svazek 1.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, operativní podsvazek, Čáp Alois a spol. Svazek 2.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, kopie vyšetřovacího spisu Státního soudu Praha, Čáp Alois a spol. Svazek 3.

53 Jinak jejich činnost nemohla být žalována podle zákona na ochranu republiky z roku 1948, zákon vyšel až v říjnu 1948, pokladna ukončila svou činnost 30. 6. 1948. Obžaloba musela získat přiznání, že na sabotážní činnost v KNP navázala jiná sabotáž a že obojí podratná činnost vyrůstala organicky z nenávisti k lidovému zřízení. Sabotáží byl vznik MPF před vyjitím zákona a člení Pastýřských listů bylo pokračování sabotáže po vyjití zákona na ochranu lidově demokratické republiky.

54 Učinil ovšem prohlášení, „... že zápis obsahuje věci, které nikdy nevypovídal, pod pohrůzkami byl donucen, aby podepsal, o nezákonném postupu uvědomí soud“. Byl překvapen, že mu tento zápis byl umožněn, ale nebyl mu vůbec nic platný. SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2-3, nepracované přírůstky fondu (proces s KNP).

odlišné. V této fázi výsledků dospěl na základě různých indicií (nahlédnutí do zápisů, náznaky vyšetřujícího), že se nejedná zatím o proces s Čápem a spol., ale o nějaký monstrproces, kde KNP a její protagonisté vystupují jen okrajově a převážně jako svědkové.⁵⁵

Podobné praktiky uplatňovali vyšetřovatelé i na ostatní vyslýchané, jak se domníval Čáp a dokládal to zejména dotazováním na biskupa Zelu. Čáp četl výpověď Dr. Zely v souvislosti s KNP ve smyslu, že Zela byl Čápem nabádán k podvodu v KNP, což Čáp popřel.

Nakonec vyšetřovatelé připravili tzv. konfrontační výpovědi konzistorního rady Dr. Theodora Funka, biskupského revizora v KNP, a P. Aloise Čápa. Před konfrontací se musel učit odpovědi nazpaměť. Funk se zachoval velmi statečně a vypovídal v Čápův prospěch. Ovšem oba dva museli podepsat úplně jiné znění konfrontačních odpovědí – v jejich neprospěch, tzv. konfrontační padělek, jak dokument nazval Čáp.

Potom ho už ani nepřekvapilo, že v písemných svědectvích o věcech, které se vůbec neudály, nebo se staly úplně jinak, je u různých svědků naprostá shoda nejen po obsahové stránce, ale i slohové.

Chození a noční buzení každou půlhodinu s hlášením trvalo tři týdny. Osobní prohlídky se prováděly každý den. Byl natolik vyčerpán, že už nemohl, a byl se svými silami u konce. Před monstrprocesem s biskupem Zelou a spol., kde měl svědčit, dokonce za ním přijel lékař a ošetřovatelka, měřili mu tlak, píchali inzulin. Nikdy se nedozvěděl, proč nebyl přizván jako svědek, když tomuto procesu předcházely takové přípravy.

Pankrácká nemocnice se stala jeho útočištěm mimo celu, a to od 7. prosince 1950. P. Čáp si poznamenal do svých záznamů, že vazební věznění trvalo 15,5 měsíců a za tuto dobu absolvoval 64 výsledků, pohovorů a náboženských školení, než začal proces s KNP: Čáp a spol.

Konstatoval, že se po těžkých výsledcích bránil velmi těžce a v slzách, měl téměř nepochopitelnou touhu po svobodě a práci i přes neutuchající duševní bolest: *„Zájmy kněží stály za to, aby se za ně bojovalo a trpělo, ale nikdy nemohly znamenat tolik, aby se za ně vědomě a dobrovolně umíralo.“*

Nevýhodu proti ostatním vyslýchaným měl Čáp v tom, že jako zmocněnec KNP se hlavní výsledky a nápor v procesu Čáp a spol. soustředily kolem něho. Ostatní byli jen donucováni vypovídat proti němu. Celou zodpovědnost vzal na sebe a hájil sebe a své kolegy platnými zákony. Výhoda spočívala v tom, že měl právní povědomí o všem, co dělal v KNP, že rozuměl své práci a dělal ji s nejvyšším nasazením a při výsledcích mohl tušit, kam vyšetřovatel směřuje a při procesu mohl odhalit záměry žaloby, ale nebylo to moc platné.

2. Soudní proces

Vlastní proces s představiteli Kněžské nemocenské pokladny a ostatních, v operativních podsvazcích s názvem Čáp a spol., se konal 16. ledna 1951 u Státního soudu v Praze.

Všichni prožili ve vazbě na několika místech mnoho měsíců tvrdého zacházení a výsledků.⁵⁶ Po prostudování vyšetřovacích spisů a konstruktů obvinění je zřejmé, že obvinění členů správního sboru KNP a spol. bylo pečlivě připraveno a promyšleno do nejmenších detailů. Konstrukci obžaloby v průběhu vyšetřování, podle dokumentů z vyšetřování, podpořili všichni

obvinění, výpovědi jednotlivců zapadly do plánu monstrprocesu s vysokými církevními představiteli KNP. Jenže podle svědectví P. Aloise Čápa na následujících řádcích bylo vše jinak.

Při procesu pronesl obžalobu nechvalně známý prokurátor Dr. Čížek (neomalený, zapsal Čáp), senátu předsedal Dr. Kaláb (jizlivý a úskočný, postřeh od stejné osoby). Oba se účastnili předchozího procesu s biskupem Zelou a spol.

Čáp ve strojopisných záznamech líčí i osobní dojmy a pocity z procesu. Přicházel prý s pocitem, že bude hájit pravdu a nevinu správního sboru do krajnosti. Odpovídal na otázky podle svého přesvědčení. Výslech jeho osoby u soudu se týkal výlučně Dr. Schrutzze, na ostatní se ho moc neptali, jelikož měli již vynucené písemné výpovědi. Čáp podle svých slov uvedl na pravou míru vše, z čeho byl Dr. Schrutz obviněn, hájil ho, jak mohl, učinil i prohlášení, že je nevinen.

Zde došlo k narušení strategie žalobců, jelikož vynucené výpovědi Dr. Schrutzze a P. Čápa byly totožné a odpovědi u soudu zcela odlišné od zápisu. Prokurátor se ptal, jak je možné, že Čáp vypovídá před soudem zcela něco jiného. Odpověděl, že mluvil celkem čtyřiašedesátkrát a vždy to samé, co před tímto soudem. Prokurátor se ho zeptal, zda podepsal protokoly u výslechů. Čáp odpověděl, že je podepsal (nebylo již řečeno za jakých donucovacích okolností, nejen on, ale i celý správní sbor podepsal výpovědi z výslechů). Dál se na podrobnosti nikdo neptal, jak se Čáp domnívá, aby „nebylo odhaleno celé nečestné zákulisí“.

Čáp podrobně proces nepopisuje, zaznamenává jen to, co podstatného mu ulpělo ve vzpomínkách.⁵⁷ Zmiňuje se i o tom, že procesu bylo přítomno několik osob z Přerova, ale nikoliv jmenovitě. Obvinili ho z okrádání pracujícího lidu založením MPF KNP, dále žaloba útočila na biskupy. Tu prý Čáp zastavil konstatováním, že biskupové dávali, nikoliv brali, např. arcibiskup Prečan věnoval KNP do začátku 200 000 korun atd.

„Cílem bylo potupit a zostudit činnost KNP a upevnit tak předpoklad, že v roce 1947 a 1948 se postupovalo nezákonně.“ Většina dokumentů z vyšetřování se vůbec neřešila. To snad proto, jak zapsal Čáp, že „mohla pano- vat obava z vyvrácení zápisů, nebo zápisy stačily jako důkaz viny“.

Po neustálém přerušování Čákových odpovědí na otázky kladené prokurátorem a předsedou senátu se snažili rozbít jeho soustavný a věcný přístup. Zaznamenává si, že předseda senátu to trpěl a do zápisu pojímal, co chtěl.

Po Čáповě výslechu odpovídali členové správního sboru a ostatní. Čáp si poznamenal: „První Josef Vrana se přiznal k podvodu a velezradě a to byl zlatý hřeb procesu.“ Předseda jej neustále předhazoval jako vzor pravdomluvného člověka podle evangelia.⁵⁸

55 Jednalo se o zmíněný monstrproces s vysokou církevní hierarchií, zveřejněný knižně s názvem „Proces proti vatikánským agentům, biskup Zela a společníci“.

56 Vyšetřovatelé si také vyžádali informace o všech trestních řízeních, jež byla součástí 28 spisů týkajících se duchovních, proti kterým bylo vedeno, zastaveno nebo přerušeno trestní řízení v letech od 1. 1. 1937 do 9. 3. 1950. Soudní spisy si vyžádala Krajská prokuratura v rámci příprav na zinscenovaná obvinění proti duchovním.

57 S největší pravděpodobností všichni souzení museli nazpaměť odříkávat naučené výpovědi ve vyšetřovacích vazbách, tak jak byl nucen P. Čáp, a to před vyšetřujícím příslušníkem StB, který kontroloval správnost výpovědi. Ovšem u soudního líčení to bylo jiné. Naprostá většina prokázala vysokou morální úroveň a osobní statečnost. Ze všech souzených jen dva vypovídali podle naučených odpovědí. Ze zápisů Čápa vyplývá, že by mu svědomí nedovolilo mluvit podle naučeného a vnuceného scénáře odpovědi. Ostatní až na dva na tom byli stejně.

Dále se zmiňuje o jedné osobě, kterou nejmenuje, prý skvělý člověk, nebyl členem správního sboru (snad Dr. Kolář), mluvil v neprospěch Čápa: „*Oba tito páni... z nevysvětlitelných důvodů podlehl.*“ Všichni ostatní vypovídali pravdu a ve prospěch P. Aloise Čápa, i když byla odlišná od jejich vynucených výpovědí.

Čáp podal velmi důležité svědectví o postojích některých členů správního sboru, předsednictva JKD AO a ostatních, kdy svým konstatováním odkrýval pozadí celého monstrprocesu.

Při soudním výslechu dokonce došlo ze strany kanovníka P. Strnada k odvážné situaci: „*Hned po mém předvedení šeptem upozornil předsedu senátu, že se musel učit výpovědím zpaměti. Předseda mu pohrozil, že může být na něho rozšířena žaloba o křivé svědectví proti StB.*“

Několikrát chtěl Čáp hájit sebe a správní sbor, byl přerušován a napomínán, že již mluvil dost. Zmiňuje se i o přelíčení s vysokým ministerským úředníkem Dr. Schrutzem, který původně jako svědek, potom jako obžalovaný nebyl žalován podle poúnorového zákona na ochranu republiky, ale podle rakousko-uherských paragrafů pro zneužití úřední moci. Dr. Schrutz při soudním výslechu argumentoval: „... *nepovolil vznik jen MPF KNP, což mu dávali za vinu, ale ještě dřív Léčebnému fondu veřejných zaměstnanců povolil vznik Podpůrného fondu ministra Nejedlého, na který bylo poskytnuto 10 miliónů státní podpory. Je-li jako nezákonné stíháno jedno povolení, mělo by být stíháno i druhé.*“ Když tuto odvážnou a neohroženou argumentaci slyšel prokurátor, tak ho natolik popudila, že žádal senát o rozšíření žaloby podle zákona na ochranu republiky. Senát prokurátorovi vyhověl. Schrutz byl souzen zpětně podle poúnorového komunistického zákona za to, že v roce 1947 povolil zřízení MPF KNP.

Závěrečnou řeč, plnou komunistické ideologie a dobové terminologie, pronesl za žalobce prokurátor Čížek. Útočil i na Svatého otce, což není divu v době, kdy měla být církev zdiskreditována v očích veřejnosti.

Závěrečnou řeč proti vůli obhájce ex offio Dr. Bureše pronesl P. Alois Čáp, který znovu vysvětlil postup správního sboru i svůj. Dokládal, že se nedopustil podvodu ani sabotáže. Věděl o možnosti zmírnění trestu, kdyby prohlásil, že je vinen. To ale neudělal, bral všechnu odpovědnost na sebe a znovu mluvil o zákonném postupu a nejlepším svědomí. Předseda senátu mu chtěl několikrát odebrat slovo, přesto Čáp domluvil a byl prý dojat až k slzám.⁵⁹

3. Obecná východiska

Pro všechny duchovní vyslýchané ve vazbách to musela být nezapomenutelná zkušenost. Nebyli zvyklí na tolik násilí a zloby, pro mnohé to muselo být velmi traumatizující. Jejich práce se skládala většinou z pastorační činnosti, kdy je kladen hlavní důraz na lásku a porozumění mezi bližními. Od laiků vedli odlišný způsob života, který se skládal z života víry, pravidelné liturgie, oběti a ze služby svátostmi. Nebyli na toto zákeřné, lstivé a násilné jednání zvyklí a nikdo je na tuto životní zkušenost nepřipravil. Nikdy nic podobného nezažili, někteří ani v lágru za 2. světové války. Musel to být šok z nátlaku a zastrašování StB i z nové politické ideologie. Praktiky vyšetřovatelů ničily tyto osoby psychicky i fyzicky. Představa úlevy od tlaku, výhrůžek a násilí vyšetřovatelů hrála významnou roli.

Vyšetřovatelé běžně na závěr výsledků přidávali formuli, že může odpřisáhnout před Bohem, že vypovídal pravdu atd. U většiny zápisů z výpovědí kněží se tato formulace nachází. Tato formulace měla dát výpovědím zdání pravdivosti.

Měla by to být i otázka morální, když vyslýchání podepisovali pod tlakem své výpovědi? *„Do protokolu uveďte údajně vše, co je mu známo a dle pravdy a toto může kdykoliv před Bohem i soudem odpřisáhnouti.“* V těchto případech jde morální otázka stranou, protože ve chvíli, kdy je při výsleších, pod pohrůžkou násilí a skutečného násilí zneužíváno postavení vyšetřujícího a obětí je vyšetřovaný, nelze si tuto otázku vůbec pokládat.

Ve sledované kauze takto podepsala vyšetřovací protokoly celá správní rada KNP i předsednictvo JKD AO. P. Alois Čáp podal svědectví, za jakých okolností se tak stalo.

Chování jednotlivců pod obrovským duševním a fyzickým tlakem je odlišné a posouzení individuální. U každého jednotlivce je míra snášení psychického a fyzického nátlaku, útrap a ponižování různá. Proto je velmi těžké hodnotit přístup některých jednotlivců na straně vyšetřovaných v této kauze.⁶⁰

Většina se chovala velmi statečně a vypovídali pravdu, nikoliv vykonstruované výpovědi, které se museli učit nazpaměť (podle zápisů až na dvě osoby). P. Alois Čáp napsal: *„Ostatní si počínali statečně, někteří zvláště statečně.“* Jména ostatních známe, ale nevíme, jak se kdo konkrétně u soudu choval.

Toto prohlášení vrhá zcela nové světlo na vlastní proces, který by měl bez autentických zápisů P. Alois Čápa zcela jinou vypovídací hodnotu. Zvláště po prostudování vynucených výpovědí vyslýchanych. Je to důkaz toho, že skutečné výpovědi obžalovaných u soudu nebyly protokolovány, do zápisů se dostalo jen to, co bylo „vhodné“. Obžalovaní byli odsouzeni na základě vynucených zápisů z vyšetřovacích spisů a předem připravených výpovědí k mnoha letům utrpení ve vězení.

Cenné svědectví napovídá mnohé o obecných praktikách státní moci, naznačuje zákulisí ostatních monstrprocesů, praktiky při výsleších ve vazebních věznicích s vyslýchanými. Naznačuje, jakým způsobem mohly být vymáhány podpisy zápisů předem či potom připravených výpovědí atd. Z vyšetřovacích spisů uvedené praktiky nelze zjistit.

Bez podobných svědectví perzekuovaných se můžeme jen domnívat, jaké praktiky mohly být zneužity ve prospěch vládnoucí ideologie začátkem padesátých let 20. století.

58 Z rozsudku Státního soudu v Praze, Ts I/VII 153 50/25 ze dne 18. 1. 1951 cit.: „... tento obviněný (Josef Vrana), je jediný ze všech obviněných této skupiny (KNP a spol.), který učinil nejrozsáhlejší, úplné a kající doznání, kterým usvědčil ostatní a zejména i účel všech trestných činů vyjevil takovým způsobem, že ve spojení s velmi dobrým dojmem, jakým na soud zapůsobil a nepředstíraným projevem lítosti nad činností, kterou vyvinul v pocitu úplné závislosti a podřízenosti své církevní vrchnosti...“, mu byl vyměřen trest s nejnižší zákonnou sazbou.

NA Praha, Oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Státní soud Praha (rozsudek Státního soudu v Praze Ts I/VII 153 50/25).

59 SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2-3, nezpracované přírůstky fondu (proces s KNP).

NA Praha, Oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Státní soud Praha (rozsudek Státního soudu v Praze Ts I/VII 153 50/25).

60 ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, podsvazek V, Čáp Alois a spol. Svazek 1.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, operativní podsvazek, Čáp Alois a spol. Svazek 2.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, kopie vyšetřovacího spisu Státního soudu Praha, Čáp Alois a spol. Svazek 3.

Předem připravené odpovědi souzených, které při procesu odříkávali, byly typické pro všechny procesy této doby. Zvláště je to patrné u známého procesu Zela a spol., díky jeho knižnímu vydání. Už tehdy se mnozí pozastavovali nad terminologií souzených, u církevních hodnostářů zcela nepřírozenou.

Nabízí se otázka, zda skutečně při soudním líčení vypovídali to, co bylo předem připraveno a zaznamenáno. Někteří badatelé se zmiňují o tom, že se není čemu divit, vždyť byli zmučeni, týráni, a že se takto přiznali ke všemu. To je samozřejmě pravda, což dokazují podpisy na jejich vynucených zaznamenaných výpovědích, které podepisovali ve vyšetřovacích vazbách.

Jiná věc je to, co někteří vypovídali u soudu. V procesu s KNP Čáp a spol., podle svědectví P. Aloise Čápa, vypovídali podle naučených výpovědí jen dva z deseti obžalovaných a souzených. Pokud by autor toto svědectví nezaznamenal, nikdo by se to nedozvěděl.

U souzených kněží to bylo vzepětí obrovské síly a odvahy, postavit se proti politické moci. Prokázali nesmírnou statečnost a morální úroveň, zvláště když si uvědomíme, kolik museli prodělat výsledků a kolik měsíců strávili ve vyšetřovacích vazbách, kdy nesmírně strádali psychicky a fyzicky. Jaké formy nátlaku a násilí na nich byly uplatňovány, naznačuje Čáp ve vzpomínkách výše. I přes vynucené výpovědi hovořili při soudním líčení podle svého svědomí to, co si mysleli a ne to, co jim nařídili vypovídat.

Všechny církevní procesy měly jedno společné, cílem bylo zdiskreditovat církev před veřejností, podlomit její autoritu, vliv atd. Proto byly podobné i postupy u jednotlivých procesů.

Nabízí se zde úvaha vycházející z předchozího, že ne všichni vypovídali u soudních přelíčení to, co se museli učit nazpaměť před vyšetřovatelem StB a opakovat do nekonečna, až výpověď byla bezchybná. Prokázali velkou statečnost. Ovšem do protokolů nebyly zapisovány jejich skutečné výpovědi, ale jen to, co se vyšetřovatelům hodilo.

4. Rozsudek Státního soudu v Praze

Proces byl ukončen rozsudkem Státního soudu, kdy byli shledáni všichni vinni: „... *lstivým předstíráním a jednáním* (mimo Dr. Schrutze) *vedli orgány ÚNP v omyl, a tím ÚNP utrpěla finanční škodu ...*, přičemž *páchali tento čin se zvláštní lstí... Obvinění Alois Čáp a Dr. Josef Schrutz porušili povinnosti vyplývající z jejich veřejné funkce... v úmyslu ohroziti tím důležitý zájem republiky.*“ Čáp byl odsouzen za podvod podle § 197, 198, 200 a 203 tr. z. z roku 1852 (do platnosti zákona 231/48 Sb.) a podle § 37 zákona 231/48 se dopustil sabotáže (i když činnost KNP byla dávno ukončena).

„*Josef Vrana a Josef Složil spolčili se s jinými k rozvracení lidově demokratického zřízení a společenské a hospodářské soustavy republiky, zaručené ústavou. Josef Strída, Jindřich Strnad, František Houdek, Jan Dobrodinský, Fr. Škeřík a Dr. Kolář zúčastnili se činnosti organizace založené v úmyslu podvracet lidově demokratické zřízení a společenskou a hosp. soustavu republiky zaručené ústavou... Všichni spáchali zločin podvodu...* (až na Dr. Schrutze). *Obviněný A. Čáp a Dr. Schrutz spáchali zločin sabotáže podle § 37 zák. č. 231/48 Sb. Obvinění Josef Vrana a Josef Složil zločin velezrady podle § 1 odst. 1. lit. c), odst. 2 zák. č. 231/48 Sb. Obvinění Josef Strída, Josef Strnad, František Houdek, Jan Dobrodinský, František Ške-*

řík a Dr. Fr. Kolář zločin sdružování proti státu podle § 2 odst. 3, zákona č. 231/48 Sb..." U všech odsouzených byla vyslovena ztráta občanských práv a majetku.

Byli to představitelé nebo zástupci vyššího kléru, který „... je poslušným nástrojem vysoké církevní hierarchie a tudíž, jak bylo prokázáno nedávným procesem s biskupem Zelou a společníky i procesem bratislavským, nástrojem, vykonávajícím na našem území rozvratné akce nařízené Vatikánem. Bylo proto nutné zabývat se poměrem vysoké církevní hierarchie a Vatikánu k našemu lidově demokratickému zřízení a k nižšímu duchovenstvu, jakož i k našemu lidu vůbec.“

Dále následují osvědčené demagogické fráze ve vztahu k Vatikánu a jeho hromadění majetku, podpoře kapitalistických státních systémů, reakčních sil atd. Vatikán je tu prezentován jako nepřítel lidu číslo jedna. V rozsudku zaznívá celý politický plán, kdy je církev, a zejména její hierarchie napadána, očerňována a zostuzována, kdy političtí demagogové deformují historické události a přetváří je pro svůj ideový záměr.

Pokračuje konstrukt činnosti KNP od roku 1945 až do roku 1948, v čele s Čápem a spol. Tito jsou zataveni do struktury polopравd a ideového plánu zaměřeného proti církevním představitelům a správnímu sboru KNP. Potom je věnována pozornost individuálním konstruktům, tzv. vývoji činnosti jednotlivých obviněných, kdy je rozebírána jejich činnost v KNP i v souvislosti s Pastýrskými listy a tzv. „Katolickou akcí“, včetně dílčích odlišností. Obvinění jsou dobře propracovaná, pokrývající skutečnosti a zneužívající je ve prospěch předem připraveného záměru.⁶¹

O Čápmu se např. dozvíme: „... Jednání obviněného před soudem i jeho obhajoba jest dokladem toho, že jde o zavlitého nepřítele socialismu, majícího na zřeteli jen prospěch úzce sobecký, stavovský a hlavně prospěch svých církevních pánů...“

Bez písemného svědectví P. Aloise Čápa jsou obvinění s vynucenými výpověďmi velmi složitě a těžko analyzovatelná. U každého je míra zodpovědnosti individuální, proto i výše trestů tomu odpovídá. Rozsudek má celkem 30 stran. Čáp v odvolání uvedl: „Státní soud se při hlavním přelíčení opřel téměř výhradně jen o předběžné výsledky policejní, takže na mnoho věcí se vůbec už ani netázal.“ Jaké praktiky byly používány při výsledcích za účelem získání písemné výpovědi, viz výše líčení P. Aloise Čápa.

Účelový rozsudek si museli vyslechnout následující představitelé správního sboru KNP v Přerově a další zúčastněné osoby. Uvádím je jmenovitě i s jejich tituly a pracovním zařazením do doby zatčení. P. Alois Čáp, zatčen 1. 10. 1949, skutečný arcibiskupský konzistorní rada, biskupský notář, bývalý zmocněnec správního sboru KNP, za sabotáž a podvod – 10 let. P. Josef Vrana, zatčen 11. 10. 1949, profesor arcibiskupského gymnázia v Kroměříži a jednatel JKD AO – 3 roky. P. Josef Složil, zatčen 30. 9. 1949, přerovský děkan a konsistorní rada – 6 roků. P. Josef Strída, zatčen 25. 10. 1949, administrátor, Měrotín – 5 roků. P. Jindřich Strnad, zatčen 13. 10. 1949, arcibiskupský vikář a kanovník, Praha – 3 roky. P. František Houdek, zatčen 15. 10. 1949, děkan, vikář a konzistorní rada, Ronov nad Dou-

61 Tamtéž.

NA Praha, Oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Státní soud Praha (rozsudek Státního soudu v Praze Ts I/VII 153 50/25).

ravkou – 3 roky. P. Jan Dobrodinský, zatčen 16. 10. 1949, děkan, vikář a konzistorní rada, České Budějovice – 3 roky. P. František Škeřík, zatčen 15. 10. 1949, děkan a sídelní kanovník, Hradec Králové – 4 roky. P. ThDr. František Kolář, zatčen 15. 10. 1949, farář, Staré Město – Velehrad – 2 roky. Dr. Josef Schrutz, zatčen 7. 11. 1949, odborový přednosta ministerstva práce a sociální péče, Praha – 6 roků. P. Bohumír Bunža, zatčen 11. 10. 1949, děkan ve Vyškově, kanovník, dómský vikář v Olomouci, arcikněz, předseda Jednoty katolického duchovenstva arcidiecéze olomoucké. Rozsudku Státního soudu v Praze se nedomáhal. Po tvrdých výsleších byl raněn mrtvicí, zemřel ve vězeňské nemocnici na Pankráci v roce 1950. Dr. Švec a Dr. Sklenář byli zařazeni do procesu s biskupem Zelou a spol.

Odsouzený P. Alois Čáp byl vězněn i s ostatními duchovními na Mírově, v Mladé Boleslavi, na Pankráci a ve Valdicích – Kartouzách u Jíčína.⁶²

5. Odvolání proti rozsudku Státního soudu v Praze, důvody pro přehodnocení procesu

K nejvyššímu soudu v roce 1951 se odvolali Čáp, Střída a Schrutz. Ostatním právním zástupci odvolání nedoporučili, jelikož si mohli zažádat o podmíněčné propuštění za několik měsíců (měli odsezenou téměř polovinu trestu).

Čáp shledal naprosto závažná pochybení v procesu Čáp a spol., nesmířil se s rozsudkem Státního soudu a sepsal důvody pro přehodnocení, či obnovu procesu s bývalým správním sborem KNP. Připravil detailní rozbor hospodaření v KNP i v MPF KNP. V písemné formě zaznívá věcná obhajoba s uceleným právním názorem. Argumentaci založil na dobové zákonné platformě.⁶³

Pro dokreslení jeho argumentace uvádím např.: „*Činnost správního sboru KNP nemohla být v letech 1945–1948 stíhána podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky, jelikož KNP a její Podpůrný fond skončily (podle § 247, odst. 1 a 3 zákona o národním pojištění ze dne 15. 4. 1948, č. 99Sb.), dne 30. 6. 1948. Zákon na ochranu lidově demokratické republiky, podle jehož § 37 (úmyslné ohrožení důležitého zájmu republiky) byla činnost KNP a jejího fondu souzena, vyšel teprve 6. 10. 1948 (zákon č. 231 / 1948 Sb.).*

Datum 30. 6. 1948, kdy pokladna s fondem likvidovaly, nelze posunout za 6. 10. 1948. Nezákonným odůvodněním je, že lázeňský provoz ve vile Vlastě po 30. 6. 1948 lze pokládat za nepřerušovaný a tedy pokračující činnost KNP nebo jejího Podpůrného fondu. Provoz ve Vlastě neměl od počátku roku 1947 až do 30. 9. 1949 s KNP a Podpůrným fondem nic společného.“ Takto ve své obhajobě pokračuje dále a používá i odvážné formulace a pokládá závažné požadavky.

Excerpce: Za čtení Pastýřských listů byl již jednou trestán on i někteří členové správního sboru, a to důtkou, jelikož nebyli úředně varováni, trest by byl jinak vyšší. Proto nemohli být znovu trestáni, ale u soudu to bylo bráno jako nepotrestané zločiny... Všechna konstrukce byla založena na domnělé, ničím neprokázané zločinné nenávisti k lidově demokratickému zřízení atd. Čáp uvedl: „*Je to prostě právnické monstrum a rozsudek z tohoto stanoviska je justiční vražda.*“ „*Postup vyšetřujících orgánů byl nezákonný, protože při něm bylo použito nezákonných metod, aniž existoval sku-*

tečný průkazný materiál... Prokurátor Dr. Čížek se přitom dopustil zločinu proti § 220 trestního zákona č. 87 / 1950 Sb., což samo o sobě stačí pro obnovu procesu...“

Navrhuje, aby u všech spoluobžalovaných v procesu s biskupem Zelou a spol., pokud se výslechy týkaly KNP, bylo přešetřeno, zda nebylo na ně za asistence prokurátora působeno stejně jako na osobu Čápa, dne 5. září 1950 (viz nátlak prokurátora Dr. Čížka v nemocnici).

Čáp poukazuje na písemné výpovědi ostatních spoluobžalovaných a převkazuje ho, že ve věcech, které se vůbec nestaly, panuje ve svědectvích naprostá shoda nejen obsahová, ale i slohová. Navrhuje, aby u všech obžalovaných „... a u biskupa Zely a Dr. Švece bylo zjištěno, za jakých okolností a pod jakým nátlakem vypovídali jak u policie, tak při hlavním přelíčení“.

Otevřeně se na dalších řádcích snaží vykreslit postoje vedení KNP v letech 1945–1948 k myšlence znárodnění nemocenského a důchodového pojištění vzešlé z Košického vládního programu. Byli rozhodně pro zachování samostatnosti pojišťovny s tím, že udělají maximum v mezích zákona, aby zůstali mimo toto ústřední pojištění.⁶⁴

Čápoři byl trest snížen na sedm let rozsudkem Nejvyššího soud ze dne 25. dubna 1951, čj. To x 57/51/, ostatním zůstaly tresty ve stejné výši. Čáp podával prostřednictvím právního zástupce Dr. Škrabala v témže roce žádost o milost, v případě zamítnutí žádost o přerušení trestu. Státní soud usnesením žádost zamítl. (Usnesení Státního soudu ze dne 13. 12. 1951, oddíl 4A, čj. 4Ant I 16/51).

Tresty byly všem sníženy 17. listopadu 1953, Čápoři díky prezidentské amnestii ze dne 3. května 1953 na pět let. Podmínečně byl propuštěn usnesením komise při Krajském soudu v Praze ze dne 19. listopadu 1953 (čj. Pnt 495/53 – P.p. 46/53 – t). Do Přerova se vrátil 28. listopadu 1953 s podlomným zdravím.⁶⁵

Odsouzení ztratili svobodu, čest, zdraví, veškerý majetek i svá občanská práva. Jeden obžalovaný (P. B. Bunža) zemřel při vyšetřování, dva bývalé

62 NA Praha, Oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Státní soud Praha (rozsudek Státního soudu v Praze Ts I/VII 153 50/25).

ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Krajská prokuratura Olomouc, nezpracovaný fond.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, podsvazek V, Čáp Alois a spol. Svazek 1.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V- 6438/MV, operativní podsvazek, Čáp Alois a spol. Svazek 2.

ABS Praha, fond Vyšetřovací spisy, sign. V-6438/MV, kopie vyšetřovacího spisu Státního soudu Praha, Čáp Alois a spol. Svazek 3.

HLAVAČKA, P.: *Sociální podnik kněžské svépomoci v Přerově. Příčiny vzniku a zániku Kněžské nemocenské pokladny v Československu, 1924–1948*. In: Sborník SOKA Přerov 2008, s. 166–195.

63 Tento hlavní protagonista procesu s KNP, P. A. Čáp, sepsal po vynesení rozsudku důležité argumenty související s odvoláním. Všechny podklady sepsal pravděpodobně hned po procesu v roce 1951 a v následujících letech.

Důležité jsou zápisy určené k obhajobě jeho osoby, s právními důkazy a opisy platných zákonů, úředních listin, korespondence s úřady, diecézími atd. Dokumenty byly určené jak k odvolání, tak ÚV KSČ, za účelem přezkoumání nespravedlivého procesu. Není sice jisté, zda objemný spis byl doručen ÚV KSČ, ale obsah má velkou vypovídací hodnotu.

64 Vycházeli ze specifik kněžského pojišťovníctví, které nemělo srovnání s ostatními pojišťovnami (16), např. mimořádné zdroje příjmů atd. (Vzdávání se nemocenských dávek ve prospěch potřebnějších, přijímání velkých darů ve prospěch pojištěnců, v posledních vůlich odkazování dědičtí, byly jen částí příjmů.) Dary církevních hodnostářů nebyly výjimkou. Několikrát P. Čáp u soudu zdůrazňoval, že to byly dary kněží pro kněze, které musely být vyrovnány ještě před realizací národního pojištění.

Po uvedení zákona v platnost se Čáp nevzdal a snažil se, aby specifika pojištění byla respektována v prováděcím nařízení zákona. Snažil se z pozice zmocněnce hájit práva kněží, jak to jen bylo možné.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2-3, nezpracované přírůstky fondu (proces s KNP, důvody pro prošetření procesu).

65 NA Praha, oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Státní soud Praha.

NA Praha, oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Krajská prokuratura Praha.

NA Praha, oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Nejvyšší soud Praha.

Buď vůle Tvá, ó Pane

Pánem života a smrti byl povolán do života
nadpřirozeného věrný služebník

P. ALOIS ČÁP

*bývalý ředitel kněžské nemocenské pokladny,
arcibiskupský a konsistořní rada pražský, biskupský notář
královéhradecký, t. č. na odpočinku v Přerově.*

Zemřel tiše po krátké nemoci dne 9. června 1957
v 10 hodin večer, zaopatřen svatými svátostmi,
ve věku 65 let.

Narodil se 8. května 1892 ve Zdounkách.

Na kněze vysvěcen 5. května 1917.

Pohřeb zesnulého se koná

ve středu 12. června 1957 z farního kostela v Přerově.

O 9. hodině hodinky, výkrop a zádušní mše svatá.

Pak tělesné pozůstatky budou uloženy na místním hřbi-
tově v kněžské hrobce k dočasnému odpočinku.
Duše drahého zesnulého se doporučuje zhozným
modlitbám duchovenstva a věřících.

V Přerově dne 9. června 1957.

Za veškeré přibuzenstvo:

Rimskokatolický farní a děkanský úřad v Přerově.

SMT 65 - B 29435

členy správního sboru po propuštění z vězení ranila mozková mrtvice, jeden zešlél a tři těžce onemocněli.

Evžen Černý, vedoucí odboru pro církevní věci při KNV v Olomouci, udělil 18. října 1955 souhlas ke konání tichých mší svatých u bočního oltáře farního kostela v Přerově. Dlouhé roky P. Alois Čáp trpěl diabetem. Po návratu z vězení se mu zdraví stále zhoršovalo. V červnu 1957 byl převezen do přerovské nemocnice, kde 9. června 1957 zemřel na trombotickou embolii. Přerov si velmi oblíbil a podle přání byl pochován kapitulním vikářem Mons. Josefem Glogarem na přerovském hřbitově do kněžské hrobky.⁶⁶

C. Hodnocení na závěr

P. Alois Čáp projevil osobní odvahu a statečnost, vysokou morální úroveň s touhou po pravdě a pravdivém vyličení událostí. Vynaložil maximální úsilí ve snaze očistit sebe i celý správní sbor od vykonstruovaných obvinění. Nebýt jeho osobního svědectví bylo by poměrně složité analyzovat běh událostí i s vědomím, že téměř shodné výpovědi u většiny vyslýchaných jsou nepravděpodobné a podezřelé.

P. Alois Čáp i téměř celý správní sbor čelil velmi statečně praktikám totalitní moci, zvláště při nekonečných ponižujících výsledcích. Svoji odhodlanost, nezlomnou vůli a touhu po spravedlnosti, balancující na hranici života a smrti, prokázal několikrát, zvláště při své duchaplné, věcné obhajobě, vycházející z právního základu. To prokazují jeho záznamy z výsledků, postřehy a argumentace ze soudního líčení a odvolání.

Jak bylo v této době běžné, výklad reprezentovaný právní vědou musel ustoupit radikálnímu právně politickému řešení při obžalobách a rozsudcích Státního soudu. P. Alois Čáp se k tomuto vyjádřil: „*Tragika Správního sboru KNP spočívala v tom, že platné zákony pokládala za skutečně platné a byla přesvědčena, že vše v čem i po únoru zákonně pokračuje, koná nejen dle litery zákona, ale i v duchu nového, lidově demokratického zřízení.*“

Pocit křivdy za nespravedlivé odsouzení si nesli všichni po celý život. Na utrpení prožité ve vazebních věznicích nemohli nikdy zapomenout. Důkazem jsou pokusy o zahlazení trestu formou rehabilitačního řízení. Dokládá to snahu obětí politických procesů a jejich příbuzných po nápravě způsobených křivd. Nová vlna rehabilitací koncem 60. let (první pokusy již na začátku 60. let) a zároveň poslední fáze, ke které dalo impuls tzv. Pražské jaro, byla korunována přijetím zákona č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci. Toto úsilí bylo zmařeno okupací Československa v roce 1968 a nastupujícím normalizačním režimem.

I přes to někteří rodinní příslušníci podali návrh na přezkoumání procesu. Snažili se očistit své příbuzné duchovní, i když tito již většinou nežili. V návrzích na přezkoumání procesu se dovídáme skutečnou roli, postoje a kroky, které učinili v závěru existence KNP. Zvláště zdůrazňují, že všech-

66 SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 1, inv. č. 1–10.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 3, nezpracované přírůstky fondu.

NA Praha, Oddělení fondů státní správy z let 1945–1992. 4. oddělení, fond Státní soud Praha (rozsudek Státního soudu v Praze Ts I/VII 153 50/25).

PEHR, M. a kol.: *Cestami křesťanské politiky. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*. Praha 2007, s. 53–54.

ny kroky byly učiněny dle zákona, a nechápou, jak je možné, že byli odsouzeni k tolika létům vězení.

Vynucené výpovědi se nedají srovnat s výpověďmi odsouzených či jejich příbuzných v 60. letech 20. století. U těchto podání zaznívá věcná a jasná argumentace za účelem očištění jejich jmen a objevuje se částečné odkrytí praktik vyšetřovatelů.

I přesto byly hlavním důkazním materiálem vyšetřovací spisy odsouzených, s jejich vynucenými výpověďmi, předcházející procesu z ledna 1951, ke kterým soudní senát přihlížel a nezbavil je obvinění. Některé jednotlivé případy se táhly až do poloviny 70. let 20. století, kdy byl výsledek víceméně jasný.

Pokusil jsem se vystihnout podstatu kauzy KNP v Přerově, zvláště s přihlédnutím k činnosti a závěrečným krokům P. Aloise Čápa, s vědomím, že nebyla věnována pozornost celé řadě otázek souvisejících s činností KNP po roce 1945. Vzhledem k rozsahu látky nebylo možné více zde publikovat.

Zůstala nezodpovězena otázka zaměstnanců a vlastního působení a hospodaření KNP, jež skončila při likvidaci v účetním zůstatku 5 miliónů Kčs atd. Větší pozornost nebyla například věnována jednotlivým členům správního sboru, jejich individuálním přístupům k celé kauze, rozšiřující se o další obvinění (například čtení Pastýřských listů, tzv. Katolickou akci atd.). Zůstal otevřený rozbor jejich výpovědí z vyšetřovacích spisů, jež dosti podrobně pojednávají o krocích v KNP a souvisejících událostech v jednotlivých diecézích. Týká se to hlavně ordinářů, se snahou na základě konstruktu státní moci připravit společný monstrproces s biskupem Zelou a spol. Nebyl prostor pro podrobnější popsání forem nátlaku, kterými museli projít vyslyšení obecně, ani na podrobnější rozbor jejich téměř shodných výpovědí, zkreslujících celkový obraz a kroky v KNP. Zajímavý je úhel pohledu vyšetřovatelů StB na vyšetřované nebo pohled na jednání a postoje zástupců StB, prokuratury a soudu atd. Důležitá a jen nastíněna zůstala záležitost vlastního věznění a rehabilitací, kdy mnohdy již jen rodiny zemřelých kněží se snažily očistit jejich jména atd.

Takto by se dalo pokračovat v mnohém dál, proto bude nezodpovězeným otázkám (důležitým k posouzení významu KNP a jejich protagonistů) věnován samostatný prostor.

Celé téma kněžské sociální pomoci neslo v sobě řadu inspirujících momentů a podle dobových ohlasů sklízelo řadu let obdiv a respekt, a to až do jejího zániku. Vzhledem k závažnosti látky bude věnována Kněžské nemocenské pokladně v Československu, nejen její závěrečné fázi a perzekuci správního sboru, samostatná publikace.

D. Osobnost P. Aloise Čápa

P. Alois Čáp nebyl jen knězem, který se snažil zachovat stávající výhody kněží plynoucí z kněžského nemocenského pojišťovnictví. Stál sice u zrodu KNP v roce 1924 a po celou dobu, mimo doby okupace, byl jejím správcem, ale to málo vypovídá o komplexním pohledu na tuto osobnost. Pro získání ucelenějšího obrazu je vhodné informovat čtenáře alespoň rámcově o jeho životní cestě. Byl člověkem velmi činorodým, mnoha zájmů a nej-různějších aktivit.

Pocházel ze Zdounek, kde se narodil 5. července 1892. V tomto roce jsme si připomněli jeho 120. výročí narození. Po vysvěcení na kněze kardinálem Lvem Skrbenským z Hříště (ordinován 5. července 1917 v Olomouci) byl ustanoven kooperátorem na Potštátě. Na žádost P. Ferdinanda Chýlka přišel 1. ledna 1920 z Potštátu do Přerova a stal se nejen blízkým spolupracovníkem P. Ferdinanda Chýlka, ale i šest let vyučoval katechizmus. Spolu s Chýlkem se v roce 1922 stal redaktorem týdeníku „Právo, lidový list Středomoravský“ a od roku 1923 spoluvydavatelem čtrnáctideníku a posléze týdeníku „Nový Národ“ (ten se snažil obnovit i po roce 1945).

P. Alois Čáp byl politicky činný. Od roku 1923 zastupoval Československou stranu lidovou (dále jen ČSL) v městském zastupitelstvu a radě, v letech 1937–1939 byl i náměstkem starosty. V roce 1931 ho jmenovala přerovská organizace jednatelem ČSL v Přerově. Vedení KNP spolu s předsedou ředitelství jej zvolilo správcem pokladny od 1. února 1924. P. Alois Čáp od tohoto roku aktivně řídil rozsáhlou vnitřní agendu, mimo okupaci, až do jejího zániku v roce 1948. V tělocvičné jednotě Orel se stal na určitou dobu i jejím starostou. Byl dobrý organizátor, jeho zásluhou vznikl orelský stadion a Lidový dům prostřednictvím družstva Lidové jednoty atd.

Výčet jeho zájmové činnosti není zdaleka úplný. Byl publicisticky, literárně i vydavatelsky činný. Psal nejrůznější polemiky, povídky, eseje, divadelní hry, snažil se i o operetu. Aby toho nebylo málo, spravoval kostelík sv. Jiří, který nechal v roce 1936 opravit a zároveň zde provedl archeologický výzkum s vlastním publikovaným výstupem. Byl také členem kuratoria Městského muzea v Přerově.

Preventivně ho zatkl gestapo při tzv. „Protektorátní akci“ 1. září 1939 kvůli jeho funkcím a pro vlasteneckou a politickou činnost. Stalo se tak v den okupace Polska. Vzpomínal, jak byl na výstrahu proti možným nepokojům vezen pomalu v automobilu gestapem po Přerově. Věznili ho spolu s P. Ferdinandem Chýlkem a mnoha dalšími kněžími v několika koncentračních táborech. Ten poslední (Dachau) opustil až v květnu 1945 po osvobození spojeneckými vojsky.

Teologické vzdělání chtěl rozšířit i znalostí práva. V roce 1924 se zapsal ke studiu práv na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, ve studiích ale nepokračoval. Byl to muž širokého rozhledu se smyslem pro neustálé sebevzdělávání. Například po příchodu z koncentračního tábora v roce 1945 se zapsal na Filozofickou fakultu Karlovy univerzity v Praze, studium přerušil v roce 1948 a nemohl ho později z důvodu perzekuce a chatrného zdraví dokončit.

Jeho velké téma byl projekt Dunaj–Odra–Labe. Na toto téma publikoval mnoho prací a v roce 1948 vydal sborník „Dunaj–Odra–Labe – naše moře“. Stal se členem výboru (2. dubna 1946) Společnosti Dunajsko-Oderského průplavu v Praze.

Po osvobození v roce 1945 a po návratu z koncentračního tábora se nejen aktivně zapojil do činnosti v KNP, ale podílel se na obnově válkou poničeného Přerova – z titulu člena národního výboru a vedoucího hospodářského referátu. V roce 1946 byl zvolen druhým náměstkem předsedy MNV, na starosti měl odbor pro výstavbu Velkého Přerova, od roku 1948 měl na starosti plánovací referát. V prosinci 1947 ho zvolili do rady Svazu okresů a měst v oblasti olomoucké. Obnovil i přerovskou jednotu Čsl. Orla a vydá-

vání „Nového národa“, s přílohou „Vlast v ponížení a oběti“. Redakčně se podílel i na vydávání kalendářů „Nového národa“ v letech 1947–1948. Po osvobození vydal pět básnických sbírek s názvem „Buchenwaldské zpěvy“.

Dále byl zvolen členem správní komise Městské spořitelny v Přerově. V závěru roku 1945 se stal předsedou místní organizace lidové strany v Přerově (1945–1948) a členem krajského výboru ČSL v Olomouci.

Po únoru 1948 ho zbavili všech funkcí. Vystupoval proti revolučním poválečným excesům, proto byl obviněn přerovskou očistnou komisí Svazu osvobozených politických vězňů a vyloučen z tohoto svazu z důvodu intervence za Němce a kolaboranty. V květnu 1948 mu odňali volební právo s odůvodněním, že byl akčním výborem Národní fronty vyřazen z veřejného a politického života.

V roce 1949 byl zatčen spolu s ostatními členy správního sboru KNP a obviněn z údajných finančních machinací v KNP. Byl odsouzen v monstrprocesu plánovaném původně s biskupem Zelou a spol. na 10 let vězení. Po odvolání mu byl trest snížen na 7 let vězení a po přijetí zákona o amnestii ze dne 3. května 1953 na pět let vězení. Podmínečně byl propuštěn a domů se vrátil 28. listopadu 1953. Trpěl rozsáhlým diabetem a na následky věznění podlehl v nemocnici 9. června 1957.

Zanechal po sobě rozsáhlé literární dílo, jež stojí za zhodnocení. V rukopise zůstalo nezveřejněno několik úvah, povídek, her a legend, které po únoru 1948 z pochopitelných důvodů nebyly zveřejněny.⁶⁷

67 SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 1, inv. č. 1-10.

SOKA Přerov, fond Čáp Alois, kart. č. 2, nezpracované přírůstky fondu.

ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Dr. Zlámal, inv. č. 27, 95, 726, 973, 1240.

HLAVÁČKA, P.: *Sociální podnik kněžské svépomoci v Přerově. Příčiny vzniku a zániku Kněžské nemocenské pokladny v Československu, 1924–1948*. In: Sborník SOKA Přerov 2008, s. 166–195.

FÍŠMISTROVÁ, V.: *Osobnost Pátera Aloise Čápa*. Přerovské listy, roč. I, č. 4, květen 2002, s. 10.

MOLINOVÁ, Z.: *50. výročí úmrtí P. Aloise Čápa*. Slovo pro každého, roč. 13, č. 7, červenec a srpen 2007, s. 11.

PEHR, M., a kol.: *Cestami křesťanské politiky*. Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích. Praha 2007, s. 53–54.

Jan Štěpán

Vilém Prinke a znak města Lipníka nad Bečvou z roku 1948

Současný znak města Lipníka vychází z původního vyobrazení znaku na lipenských pečetích.¹ Protože se ze středověku nedochovalo vyobrazení znaku, vycházelo se při jeho tvorbě částečně z nejstarší dochované pečeti města Lipníka.² Byť se díky nejasnému znamení objevily také názory, že jde o kance, na mladších dochovaných pečetích se jedná jednoznačně o korunovaného lva vyrůstajícího z trojvrší a také tato starší pečeť podle všeho nesla znamení poprsí lva.³ Mimo městské pečeti se starší podoba lipenského znaku dochovala v podstatě až z počátku 17. století.⁴ V této podobě vydržel městský znak až do roku 1628, kdy byl městu jeho novým vlastním kardinálem z Ditrichštejna udělen polepšený znak.⁵ Ditrichštejn do původního znaku umístil části svého rodového erbu, stejně jako to dělal i v případech dalších měst, osad či cechů na svých panstvích a na dominiích olomouckého biskupství a městu zároveň udělil právo pečeti červeným voskem.⁶ S novou podobou znaku pak Lipník vydržel až do roku 1946.

Místní odbočka Svazu osvobozených politických vězňů v Lipníku na svém zasedání 10. února 1946 přišla s návrhem na změnu znaku města, odstranění různých německých nápisů, včetně těch na hrobech, a zhotovení pamětní desky obětem nacismu. V této souvislosti oslovila dopisem z 18. února místní národní výbor (MNV) a tento návrh následně na žádost MNV o posouzení podpořila také místní osvětová komise.⁷ Žádost o změnu byla zaslána 19. července 1946 Zemskému národnímu výboru a Památko-

1 <http://www.mesto-lipnik.cz/cz/mesto-a-samosprava/symbody-mesta/>. [online, cit. 2012-06-01] LAPÁČEK, J. – PASSINGER, B.: *Pobečví v proměnách času*. Přerov 2005, s. 125–126.

2 ČÁREK, J.: *Městské znaky v českých zemích*. Praha 1985, s. 226–227, zde obsáhla bibliografie. ZAPLETAL, F.: *Lipensko na úsvitě svých psaných dějin*. Záhorská kronika, 1935, roč. 18, č. 2, s. 47. K dispozici též on-line navštíveno 3. 5. 2012 <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-SOAT/CizyStatky/316/charter> [online, cit. 2012-06-01]

3 Rozbor starších názorů např. FIALOVÁ, V.: *Stříbrná pečetidla města Lipníka nad Bečvou*. In: Nikoli nejmenší na Moravě, kniha o Lipníku nad Bečvou, Lipník nad Bečvou 1965, s. 29. ZAPLETAL, F.: cit. dílo, s. 47.

4 MRÁČEK, J.: *Erb města Lipníka*. Záhorská kronika, 1931, roč. 13, č. 4, s. 97–98.

5 K osobě Ditrichštejna např. BALČÁREK, P.: *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636: gubernátor Moravy*. České Budějovice 2007. MLČÁK, L. a kol.: *Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636), prelát a politik neklidného věku*. Olomouc 2008. KORDIOVSKÝ, E. – SVOBODA, M., a kol.: *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*. In: Sborník Mikulovské sympozium XXIX. 2006. Mikulov 2007. PARMA, T.: *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*. Brno 2011. K Ditrichštejnovu privilegii např. VALA, B.: *Vrácení privilegií městu Lipníku nad Bečvou kardinálem Františkem z Dietrichštejna roku 1628*. In: Sborník SOKA Přerov 1993, s. 43–52.

6 Originál viz. SOKA Přerov, fond Archiv města Lipník nad Bečvou, inv. č. 3 (opis s nákresem znaku). Tamtéž, kniha č. 18, pag. 81. Zde popis znaku: „Předně mají míti štít ze třemi poli, z nichž dolní, které vrchu štítu špicí dosahuje, jest černé a v něm lev žlutý s rozedřenou tlamou pod královskou korunou stojící v zelené hoře zadníma nohama věžící, horní dvě pole pošíkem ležící jsou žluté a červené, a v tom každém dvojím poli dva nože z erbu našeho, na vrchu pak toho štítu klobouk knížecí červený.“

7 Souhrnně k udělování znaků Ditrichštejnem MÜLLER, K. – ŠTĚPÁN, J.: *Znak a pečeti Františka kardinála z Ditrichštejna*. In: Mikulovské sympozium XXIX. 2006, Mikulov 2007, s. 259–274. Další poznatky např. MÜLLER, K.: *Ještě k Ditrichštejnovu znakovému privilegii pro Vojnův Městec roku 1607*. In: Západní Morava 2007, roč. 11, s. 164. ŠTĚPÁN, J.: *Ditrichštejnovo předbellohorské privilegium pro příborské tkalce s cechovním znakem*. In: Vlastivědný sborník Novojičínska 2009, roč. 59, s. 81–84.

7 SOKA Přerov, fond Městský národní výbor Lipník nad Bečvou (dále jen MěstNV Lipník nad Bečvou), inv. č. 188, kart. č. 24.

Znak města Lipníka na dřevěné schránce na pečeti listiny z roku 1613

vému ústavu v Brně a ministerstvu vnitra v Praze k posouzení.⁸ Podle dopisu MNV v Lipníku nad Bečvou Zemskému národnímu výboru v Brně tak mělo dojít k „odstranění němec. Ditrichsteinských vinných zahnutých nožů na červenožlutém závěsu, jako pozůstatků tyranského a germanizačního panství Ditrichsteinů, kterým po bitvě bělohorské bylo celé panství lipenské zdarma za zásluhy a podpory němec. rakouského císaře darováno a zkonfiskováno bez náhrady. Ze znaku se odstraní i knížecí korunka a městský znak se obnoví v původní podobě bez těchto germánských doplňků“.⁹

Pouze Památkový ústav s návr-

hem bez výhrad souhlasil, a to již 27. července, ale upozornil, že v této věci nemá žádná rozhodovací práva.

Zemský národní výbor k žádosti vyslovil námitky, neboť neobsahovala barevnou přílohu a historické zdůvodnění nové podoby znaku. Respektive žádost ve skutečnosti obsahovala kresbu znaku tuší o rozměrech 4 × 4 cm, která ale bezpochyby nemohla stačit.¹⁰ Tuto výtku město akceptovalo a tehdejší profesor kreslení Vilém Prinke pro město zhotovil tři jednotné barevné návrhy znaku a 28. dubna vypracoval historický vývoj podoby znaku a jeho tinktur, který byl nadále, byť s drobnými úpravami, po celé jednání používán (viz příloha). Po posouzení ze 17. prosince 1946, kdy byl jako konzultant přizván archivář Moravského zemského archivu v Brně František Matějek, bylo opět vydáno dobrozdání pro schválení nové podoby.¹¹ František Matějek pouze doporučil upravit ocas lva a pahorky do historické podoby, která byla na městem dodaném návrhu pozměněna. Ministerstvo vnitra, v té době jediná instituce oprávněná ke změně znaku, požadovalo stejně jako Zemský národní výbor grafický podklad, ale také podobu městských pečeti před Ditrichštejnovým obdarováním a jakékoliv další vyobrazení městského znaku. Následně si město Lipník nad Bečvou od ledna 1947 dopisovalo s archivářem Františkem Matějkem, kterého požádalo o dohledání zmíněných dokladů o podobě znaku, a materiál byl poté zaslán do Prahy. Město tehdy mimo jiné získalo odlitky čtyř městských pečeti, které zhotovil v Brně tehdejší konzervátor Hynek Veselý za 70 Kčs.¹²

Vyjádření ministerstva vnitra z 23. června 1947 již bylo kladné, ovšem stále bylo požadováno doplnění údajů.¹³ Podle vyjádření totiž ministerstvu dostačovaly doklady původní podoby znaku z písemných pramenů a z dochovaných typářů, nedostatek byl ale spatřován v nezjištění tinktur. Vzhledem k tomu, že nebyla prokázána existence žádného původního znakového privilegia (které nejspíše ani neexistovalo), ministerstvo vyslovilo dohad, že nápadná podoba znaku města se znakem pánů ze Žerotína není náhodou. MNV v Lipníku tak byl osloven, aby započal další pátrání tímto

Lipenský znak na zvonici

směrem a pokusil se zjistit, jestli Žerotínové někdy město nevlastnili, i když o tom nebyly žádné zmínky. V této souvislosti je pěkné, že již 13. března 1947 vyslovil téměř doslovnou hypotézu archivář Moravského zemského archivu v Brně František Matějka ve zprávě Zemskému národnímu výboru, který ji pak zřejmě upravenou odeslal do Prahy a zde ji vzali za svou.¹⁴

8 Což odpovídalo tehdy platnému zákonu 269/1936 Sb. z 21. října 1936 o užívání vlajek, znaků a jiných symbolů § 3-1,3,5. http://www.zrecre.cz/zrecre/index_cz.php?konstran=102240000011#1936/269. [online, cit. 2012-06-01]

9 Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (dále jen ZA Opava, pobočka Olomouc), fond Krajský národní výbor Olomouc (dále jen KNV Olomouc), inv. č. 1758, kart. č. 1035.

10 SOKA Přerov, fond MěstNV Lipník nad Bečvou, inv. č. 188, kart. č. 24.

11 HOFFMANOVÁ, J. – PRAŽÁKOVÁ, J.: *Bibliografický slovník archivářů českých zemí*. Praha 2000, s. 408.

12 SOKA Přerov, fond MěstNV Lipník nad Bečvou, inv. č. 188, kart. č. 24.

13 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KNV Olomouc, inv. č. 1758, kart. č. 1035, č. j. B-8116-15/3-47-II/4.

14 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KNV Olomouc, inv. č. 1758, kart. č. 1035, č. j. 808/1947-Rad.

Polepšený znak města Lipníka v privilegiu biskupa Františka z Ditrichštejna z roku 1628

Vyhledáním potřebných údajů byl v Lipníku pověřen tehdejší lipenský archivář Jakub Mráček, který v městském archivu samozřejmě nenašel žádnou spojitost mezi městem a Žerotíny a město pak v tomto smyslu odpovědělo 1. září 1947. Zároveň však žádalo o urychlení celé žádosti, protože je MNV povinen si podle nového organizačního řádu z 10. září 1947 zhotovit nové úřední razítko, tedy pokud možno s již novým znakem. Následně ministerstvo dle všeho čekalo ještě na vyjádření Zemského národního výboru, který oslovilo s nařízením, aby mu byly zaslány co nejdříve všechny podklady. Zároveň měl být vyrozuměn MNV v Lipníku, aby ještě počkal se

zhotovením razítka s novým znakem.

Následně přišel do Lipníka dopis z ministerstva s datem 17. března 1948, který celou záležitost opět pozdržel. Ministerstvo nyní již souhlasilo s novou podobou znaku i s tinkturami, ale bylo zcela proti pojetí Prinkeho návrhu znaku, který obsahoval následující heraldické nedostatky: „... *nesprávně pojeté trojvrší, nevyznačení pohlaví lva, oddělení drápů od prstů na tlapách, neobvyklý způsob růstu lva z trojvrší.*“¹⁵ Městu bylo zároveň doporučeno, aby zkusilo oslovit nějakého grafika, kterého ministerstvo rádo doporučí, aby vypracoval návrh odpovídající heraldickým zvyklostem. Takto do žádosti vstoupila sl. Marie Fiedlerová z Prahy-Bubenče, která byla oslovena s žádostí o zhotovení podoby znaku. Kdy přesně návrh znaku dodala, z korespondence nevyplývá, ale 14. září 1948 odeslalo město ministerstvu k posouzení návrh sl. Fiedlerové i nový návrh prof. Prinkeho s tím, že rada MNV se přimlouvá za návrh prof. Prinkeho. Na to ministerstvo odpovědělo listem ze 16. října, kterým nedoporučilo návrh prof. Prinkeho, neboť neodpovídá heraldickým zvyklostem a naopak doporučilo návrh sl. Fiedlerové. Lipníku bylo doporučeno, aby v případě nesouhlasu vypsalu soutěž grafiků.

Zdá se ale, že zde již městu došla trpělivost a na zasedání městského zastupitelstva 22. října 1948 schválilo podobu znaku sl. Fiedlerové. Svou roli bezpochyby hrály i finance, neboť město 8. dubna 1949 napsalo sl. Fiedlerové dopis, ve kterém ji žádalo o dodání dalších fotokopii městského znaku pro potřebu zhotovení štočků na razítka a zároveň zmínilo, že jí posílají doplatek honoráře 1000 Kčs. Dodání fotokopii město urgovalo ještě 23. května s tím, že štočky nutně potřebují jak pro potřebu města, tak škol.¹⁶ Celá záležitost kolem schválení znaku tak byla uzavřena oficiálním schválením jeho podoby 30. listopadu 1948 ministerstvem.¹⁷ Město následně obdrželo od Okresního národního výboru v Hranicích schválenou podobu znaku ministerstvem 5. února 1949 poté, co zaplatilo předepsanou dávku za úřední výkon 1400 Kčs.¹⁸

V listopadu 1949 byla dále oslovena brněnská Polygrafie s žádostí o zhotovení dvou zinkových štočků o velikosti 15–17 mm na výrobu úředních razítek. Město také oslovilo brněnské tiskařské závody Rovnost o zho-

Polepšený znak města vrytý do kovové schránky privilegia biskupa Františka z Ditrichštejna

15 SOkA Přešov, fond MěstNV Lipník nad Bečvou, inv. č. 188, kart. č. 24.

16 Tamtéž.

17 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KNV Olomouc, inv. č. 1758, karton č. 1035, č. j. B-8116-10/11-1948-I/3. SOkA Přešov, fond MěstNV Lipník nad Bečvou, inv. č. 188, kart. č. 24. BECK, V: *Úprava znaku města Lipníka nad Bečvou*. Záhorská kronika, 1950, roč. 27, č. 10, s. 117–118.

18 SOkA Přešov, fond Okresní národní výbor Hranice (dále jen ONV Hranice), inv. č. 296, sign. 171, kart. č. 352.

Polepšený znak města Lipníka v knize vidimací městských privilegií

vení hlubotiskových kopií znaku a posléze tiskárnu Svoboda v Praze, ale obě zakázku odmítly, neboť k zhotovení neměly potřebné vybavení. Teprve tiskárna Všeťečka & spol. v Praze byla schopna zakázku na dvacet hlubotiskových znaků realizovat s tím, že tiskárna zakázku zhotovila na konci roku 1949. Tato závazná podoba městského znaku Lipníka nad Bečvou byla následně rozeslána národní chlapecké a dívčí škole, střední dívčí a chlapecké škole a gymnáziu, velitelství lipenské posádky, farním úřadům římskokatolickému a čsl. a městské knihovně v Lipníku a dále Východomoravským elektrárnám v Přerově, Ředitelství vojenských lesů a statků, Krajskému národnímu výboru v Olomouci, Okresnímu národnímu výboru v Hranicích, Antonínu Frelovi do Dolního Újezdu a archiváři genealogické poradny v Brně Adolfu Hrodskovi. Celý spis včetně schváleného originálu znaku byl poté 8. listopadu 1949 předán městskému archiváři prof. Jakubu Mráčkovi k uložení do archivu.¹⁹ Mimo to máme doloženo, že v listopadu 1950 zažádalo sdružení rodičů a přátel školy národní chlapecké školy

v Lipníku o možnost používat na svém razítku městský znak. Žádost město předalo k schválení Okresnímu národnímu výboru v Hranicích, který na zasedání 10. listopadu 1950 udělil povolení.²⁰

Ještě se vraťme k dokazování původní podoby a tinktur znaku města Lipníka nad Bečvou. Podo-
ba původního znaku byla při zmíněném průzkumu archivního materiálu zjištěna jednak z typáře, který je datován letopočtem 1567, a ze druhého datovaného 1619.²¹ Mimo to byl znak města nalezen v kancionálu „Písně chval božských“ vydaného poprvé v roce 1602 luterským knězem Tobiášem Závorkou Lipenským.²² Co se týče tinktur, bylo dle všeho nakonec konstatováno, že je nelze spolehlivě určit, protože barevná varianta znaku před rokem 1628 nebyla nikde nalezena. Od podobnosti znaku města s erbem Žerotínů bylo co do tinktur ustoupeno, protože bylo jednoznačně prokázáno, že rod neměl s panstvím nic společného. Odpovídalo by tomu také jedno z vyjádření městské rady k podobě znaku, pravděpodobně podpořené lipenským archivářem prof. Mráčkem, i když již bylo zmíněno, že se toto tvrzení nachází i v Prinkeho zdůvodnění znaku. Podle nich bylo nejpravděpodobnější, že znak byl městu udělen v době Přemysla Otakara II. a šlo tedy o stříbrného dvouocasého lva v červeném poli přejatého ze znaku království.

Zajímavé ovšem je, že tehdy zřejmě nikoho nenapadlo prohledat také materiály, které byly k dispozici u bývalé vrchnosti na lipenském zámku, i když to nejspíše vylučoval právě onen germánský původ majitelů. V době dohledávání dokladů, přesněji roku 1947, byly archiválie velkostatku převezeny do nově vzniklého zemědělsko-lesnického archivu v Nových Zám-

Lipenský znak na razítku Místního národního výboru

Tuší malovaný návrh podoby lipenského znaku z roku 1946

19 SOKA Píerov, fond MěstNV Lipník nad Bečvou, inv. č. 188, kart. č. 24.

20 SOKA Píerov, fond ONV Hranice, inv. č. 320, sign. 212, kart. č. 357

21 Viz též FIALOVÁ, V.: cit. dílo. Zde je i jejich vyobrazení.

22 http://www.manuscriptorium.com/apps/main/en/index.php?request=show_tei_digidoc&docId=set031101set1135 [online, cit. 2012-06-01]

**Návrh podoby lipenského znaku z roku 1946
malovaného Vilémem Prinkem**

**Návrh podoby lipenského znaku z roku 1948
malovaného Vilémem Prinkem**

**Návrh podoby lipenského znaku z roku 1948
malovaného M. Fiedlerovou**

Schválená podoba lipenského znaku z roku 1949

cích u Litovle a o něco později v letech 1951–1953 byl tento fond předuspořádan.²³ Konečnou archivní úpravu získal fond velkostatku v roce 1961, kdy jej zpracoval dr. Antonín Roubic jako jeden z fondů patrimoniální správy, nově uložených v Janovicích u Rýmařova.²⁴ Ve fondu se nachází mimo jiné část původních privilegií panství a města z doby předbělhorské a dostaly se sem právě díky jejich zabavení kardinálem Ditrichštejnem.²⁵ Mezi jinými je zde privilegium císaře a krále Matyáše z roku 1613, pro kte-

ré si nechalo město vyhotovit dřevěnou schránku na pečeť. Ta je natřena černou barvou a do kruhu jsou z obou stran mezi zlatými linkami vepsáni tehdejší představitelé města, kteří toho roku pro privilegium s žádostí jeli do Vídně.²⁶ Uprostřed horní části schránky je také vyveden znak města v barvě a v opise je schránka datována zmíněným rokem 1613. Tento barevný znak je tedy právě to, co hledalo město spolu s úřady v letech 1946–1948 jako původní barevnou variantu znaku města. Vzhledem k tomu, že však nakonec barevná varianta nebyla nalezena, bylo přistoupeno k variantě odpovídající znaku království, tedy stříbrný lev v červeném poli.

Nový lipenský znak na razítku Místního národního výboru

Podle této schránky a nakonec částečně i podle Ditrichštejnova privilegi byl však znak města nejspíše takovýto: v zeleném štítě zlatý korunovaný dvouocasý lev s červenou zbrojí na šedém trojvrší. Původní barevná podoba znaku zůstala částečně zachována i v Ditrichštejnem polepšeném znaku, jen v novém státě a za podpory protiněmeckého cítění se příliš nehodila, zatímco starobylá konotace původního erbu českého království byla velmi lákavá. Paradoxem ovšem je, že v podstatě nakonec nebylo důležité, zda nový znak na razítku byl, či ne, protože nejpozději v roce 1951 došlo k zániku benevolence umísťování komunálních znaků na razítka a vystřídal je státní znak.²⁷

Již bylo také řečeno, že státní orgány požadovaly po městu barevné vyhotovení podoby znaku. To se dochovalo ve čtyřech vyhotoveních a pro město je zhotovil profesor kreslení lipenského gymnázia Vilém Prinke.²⁸ Vyobrazení ostatně odpovídá jeho stylu malby a mimo jiné se dochovala také jím signovaná podoba československé vlajky, kde je zřejmá totožná podoba lva.

Celým jménem Vilém Alois Prinke, se narodil 17. srpna 1899 v Praze-Královských Vinohradech vrchnímu měřičskému radovi ředitelství c. a k. a posléze československých drah Ing. Vilému Prinkemu a Marii Velvarské jako první dítě ze tří (měl ještě sestry Emilii a Andělu).²⁹ Vilém Alois Prin-

23 HAUBERTOVÁ, K. – ROUBIC, A. – ŘEZNIČEK, J. – ZUBER, R.: *Státní archiv v Opavě svazek 4 – Státní archiv v Janovicích*. Průvodce po státních archivech 15. Praha 1961, s. 5–6.

24 ROUBIC, A.: *Fond Velkostatek Lipník nad Bečvou*. Inventář ZA Opava, pobočka Olomouc, s. 17.

25 Další část listin je dnes deponována ve fondu Archiv České koruny (1158–1935) v Národním archivu ČR. Např. <http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/CZ-NA/ACK/2258/charter>. [online, cit. 2012-06-01]

26 ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 196.

27 Na příkladu razítek sovineckého panství spolu se shrnující literaturou viz SEICHTEROVÁ, H.: *Razítka obcí bývalého sovineckého panství do roku 1951*. In: *Střední Morava*, 2012, roč. XVIII, č. 33 (1/2012), s. 99.

28 Informace k jeho osobě pocházejí se soukromého archivu.

29 Geodetický a kartografický obzor, 1967, roč. XII (55), č. 5, Z geodetického kalendáře s. IV.

Vilém Prinke

ke chodil v letech 1905–1909 do obecné chlapecké školy v Praze na Smíchově, Královských Vinohradech a Žižkově a poté 1910–1914 navštěvoval nižší reálku a českou státní reálku v Praze. Od roku 1915 se učil na c. k. českém ústavu ku vzdělávání učitelů v Praze a po ukončení studia od roku 1917 navštěvoval Umělecko-průmyslovou školu. Zde také 30. června 1920 složil zkoušky a získal vysvědčení zralosti. Na tomto ústavu jej učili tehdejší přední čeští umělci – malíř profesor Emanuel Dítě, sochař prof. Otakar Španiel, historik umění prof. Václav V. Štech, architekt Richard Klenka rytíř z Vlastimilu, prof. dějin umění Antonín Matějček, profesor Vratislav H. Brunner, malíř prof. Karel Špillar. Na Státním českém ústavu učitelském v Praze složil 13. čer-

vence 1922 vysvědčení dospělosti s oprávněním učit na obecných školách. Poté v letech 1922–1926 studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a v roce 1925 obdržel vysvědčení dospělosti, které ho opravňovalo ke vstupu na České vysoké učení technické.

Dne 18. června 1926 obdržel vysvědčení učitelské způsobilosti a 1. září 1926 nastoupil na reálku v Lipníku jako zatímní profesor kreslení. Dne 1. září 1933 obdržel profesorský dekret a na reálce působil až do jejího zrušení roku 1941. Byť po svém sňatku 22. října 1927 s Marií Zendulkovou žil v Dolním Újezdě, měl od roku 1933 domovské právo v Lipníku nad Bečvou. S manželkou měli celkem tři děti – dcery Marii, Jitku a Annu. Za války měl v učitelském povolání potíže, které si způsobil svou nechutí vyučovat v německém jazyce a působil na gymnáziu v Přerově.³⁰ Na obnoveném gymnáziu v Lipníku začal znovu učit 31. prosince 1951, ale ze školy se stala jedenáctiletá střední škola a Prinke byl přeložen na osmiletou střední školu do Oseku. Od března 1957 a pak i v důchodu učil na jedenáctileté střední škole v Lipníku.

Spolu se svým vyženěným bratrancem Antonínem Frelem spolupracoval na grafické úpravě vlastivědného sborníku *Záhorská kronika*.³¹ Prinke byl v Dolním Újezdě také dlouholetým kulturním a divadelním referentem, v předválečném období působil jako jednatel Národní matice a Dolní Újezd nesčetněkrát namaloval. Mimoto se podílel na grafické úpravě cyklostylových občasníků MNV, které vycházely v Dolním Újezdě v padesátých letech minulého století. Oltář v kostele v Dolním Újezdě dodnes zdobí jeho obraz sv. Václava a je také autorem pozadí zdejšího vyřezávaného betlému, zhotoveného jeho zetěm, a kolorování sošek. Pro Všeslovanskou zemědělskou výstavu v Kroměříži maloval obrazy na skle s námětem zemědělců a dělníků, které pak zdobily schodiště na radnici v Lipníku a mimo to namaloval také řadu obrazů s lipenskou tematikou. V současné době lze tedy k jeho tvorbě pro Lipník nad Bečvou přiřadit také návrh obnoveného znaku města. Vilém Prinke zemřel 27. ledna 1976 ve fakultní nemocnici v Olomouci a 31. ledna 1976 byl pohřben do rodinné hrobky v Dolním Újezdě.

30 Byl ovšem znám svou přisností a studenti mu v této době přezdívali „Prinkoš“. Ze vzpomínek paní PhMr. Anny Žemličkové z Lipníka nad Bečvou.

31 <http://www.historie.hranet.cz/zk.htm>. [online, cit. 2012-06-01]

Československá vlajka malovaná Prinčem, nedatováno

Příloha:

Znak města Lipníka před jeho polepšením knížetem Dietrichštejnem roku 1628 byl korunovaný lev ve skoku s otevřenou tlamou a vyplazeným jazykem, s vytaženými drápy a vyceněnými zuby, s ocasem dvakrát rozeklaným, s vlající hřívou, pokrývající horní část jeho těla, které je čelem obráceno k levému kraji štítu. Spodní část těla vyrůstá ze skály umístěné na spodu znaku.

Protože vznik města Lipníka, tedy i jeho obdarování znakem spadá asi do doby Přemysla II., do doby nejhojnějšího zakládání měst v zemích českých, zdá se, že i znamení znaku, tj. lev ve skoku, byl vzat ze znaku české země. Celé umístění jeho v erbu, jakož i všechny shora uvedené vlastnosti jeho by tomu aspoň nasvědčovaly. Bohužel v archivu lipnickém se nezachoval tento městský znak barevný. Protože ani heraldické barvy městské, které obvykle byly brány ze znaku příslušného, nejsou známy, nedá se s určitostí říci, jaké měl barvy. Zdá se, že lev byl žlutý na červeném pozadí, což by odpovídalo zemským barvám moravským, a skála že byla zelená.

Určitou zprávu o barvách městských, a tedy i městského znaku, podá panu profesoru Mráčkovi úředník Zemského archivu v Brně. Doporučoval bych proto, aby se před dnešní úpravou městského znaku lipnického na tuto zprávu z Brna počkalo.

V Lipníku n. Beč. 28. dubna 1946. V. Prinke

Milada Písková

Vzpomínka na profesora Edmunda Hlebu (1926–2011)

Jedním z prvních dobrých dojmů na mém novém pracovišti v Muzeu Komenského v Přerově v devadesátých letech minulého století byly mezinárodní konference s pedagogickými tématy. Konaly se každoročně přímo v prostorách muzea a pravidelnými účastníky zde bývali prof. dr. Andrej Čuma, CSc., a prof. dr. Edmund Hleba, CSc., z Prešovské univerzity (dříve Univerzity PJŠ). Přivázeli s sebou špičkové odborné referáty, ale také kus dobré nálady. Vždyť smyslem těchto akcí bylo nejen odborné klání, ale také (nebo především) navazování pracovních kontaktů a posilování česko-slovenské spolupráce. Elegantního padesátníka s francouzským šarmem, stále usměvavého jste si nemohli nevšimnout.

Přijížděl do Přerova často, zřejmě si oblíbil toto město a našel zde i své přátele. Jezdil také pravidelně každé léto do Luhačovic, někdejšího významného střediska česko-slovenské spolupráce, a zval české kolegy na Slovensko. Tak jsem se i já octla na konferenci Literární Levoča, kde se každoročně scházel slovenský literární olymp.

Pro mne, která jsem se na univerzitě profilovala jako slovakistka, učila jsem slovenštinu a slovenskou literaturu, to byla neocenitelná škola. Poznala jsem v Levoči slovenské spisovatele tzv. naživo a seznámila se s významnými slovenskými badateli, navázala pracovní i osobní kontakty, z nichž mnohé trvají dodnes. Když jsem se po čase vrátila z muzea za katedru, byla jsem doslova nabitá informacemi o literárním dění na Slovensku a moje teoretické vědomosti o slovenské literatuře dostaly užitečný reálný podklad. Když desátým ročníkem prof. Hleba levočské konference ukončil, následovala ještě Pedagogická Levoča. Byla to praktická škola česko-slovenské spolupráce. Setkávala jsem se s ním také na dalších konferencích a seminářích v Prešově, např. šafaříkovských. Naposledy mne pozval na oslavu svých 80. narozenin.

Univerzitní profesor Edmund Hleba, CSc., se narodil 6. září 1926 v městečku Spišské Podhradí, měl dva sourozence. Jeho otec byl zednickým mistrem, patřil k vedoucím představitelům obce. Gymnázium vystudoval Edmund Hleba v Levoči a vytvořil si k tomuto městu velice úzký vztah. Rád se sem vracel se svými badatelskými zájmy, nacházel tu po celý život inspiraci pro svoji tvorbu. Třebaže musel při středoškolském studiu dávat kondice, aby se finančně zabezpečil, učil francouzštinu a latinu, našel si čas na sportování (šerm, hokej) a absolvoval také dvouletý režisérský kurz. Ve studiu pak pokračoval na Slovenské univerzitě v Bratislavě, obor slovenština – francouzština. V době vysokoškolských studií pracoval v Jazykovědném ústavu Slovenské akademie věd a v bratislavském studiu Čs. rozhlasu. Po ukončení vysokoškolských studií nastoupil ve školním roce

1952/1953 na místo učitele v Jedenáctileté střední škole v Námestově. Působil zde do roku 1960 a vyučoval slovenský jazyk, němčinu a francouzštinu. Se studenty pracoval také v literárním kroužku Martina Kukučina. Byl aktivní v kulturním životě školy i města.

V roce 1960 nastoupil na Katedru slovenského jazyka a literatury Filozofické fakulty P. J. Šafaříka v Prešově. Zpočátku se věnoval metodice slovenského jazyka, později zakotvil v dějinách starší slovenské literatury a literatury národního obrození. Zabýval se studiem slovenského mesianismu, vytvořil novou koncepci slovenského realismu. Jeho studie vycházely vždy z pramenného materiálu, který získával v archivech na Slovensku i v cizině (Levoča, Kežmarok, Prešov, Martin, Praha, Berlín, Halle, Drážďany aj.). Další okruh jeho badatelských zájmů se vztahuje k rodnému kraji. Je autorem desítek vlastivědných článků a několika knižních studií, např. „Spišská kapitula, prameň viery, literatúry a kultúry“ (1993), „Školy na Spiši“ (1994), „Spišské Podhradie – história a osobnosti“ (1994), „Lekári a Spiš“ (1996) ad.

Z jeho vědeckých monografií jsou velkým přínosem monografie „Michal Hlaváček a levočské literárne tradície“ (1974), „Divadlo v Levoči“ (1995), „Listy Sama Bohdana Hroboňa“ ad. Profesor Hleba se věnoval dlouhodobě také ediční činnosti, je autorem vysokoškolských učebnic a skript. Spolupracoval s Čs. rozhlasem, je autorem více než dvaceti rozhlasových relací.

Angažoval se v činnosti Matice slovenské, byl členem výboru Matice slovenské v Martině (1980–1990), předsedou místního odboru Matice slovenské v Prešově (1990–1991). Pracoval v prešovské pobočce Literárně-vědné společnosti SAV, byl členem výboru východoslovenské pobočky Spolku slovenských spisovatelů atd.

Trináctou komnatou profesora Hleby byly jeho beletristické texty, např. Sbírka povídek „Malovaný sen“, inspirovaná příběhy z jeho mládí, nebo vzpomínková kniha „Žil a učil som v Námestove“.

Univ. prof. Edmund Hleba, CSc., zemřel 18. listopadu 2011 v Prešově.

Milan Pišút nazval Edmunda Hlebu „posledním štúrovcem“. Kdo pana profesora znal, může to jen potvrdit. Jeho obdiv a úcta k této generaci dala vzniknout vynikajícím pracím, které mají nadčasový charakter. Včetně smyslu pro česko-slovenskou spolupráci.

Použitá literatura

HLEBA, E.: *Personálna bibliografia (1960–1996)*. Prešov 1996.

Petr Jirák

Osada Símře a její obyvatelé – oběti kolektivizace zemědělství

1. část

Símře se stala obětí násilné kolektivizace zemědělství, jež byla v Československu provedena v padesátých letech 20. století po vzoru Sovětského svazu (SSSR). Komunistická strana Československa (KSČ) po roce 1945 tvrdila, že nemá v úmyslu kolektivizovat zemědělství. Totéž bylo možné od komunistů slyšet i po komunistickém puči z 25. února 1948. Klement Gottwald 29. února 1948 na sjezdu rolníků uskutečněném v Praze na Václavském náměstí prohlásil: *„Jednoduše chceme, aby vám už nikdo nikdy nemohl lhát o tom, že se u nás budou dělat kolchozy. Napříště pamatujte, že každý, kdo k vám přijde s takovým šušmáním na vesnici, patří k záškodníkům a rozvratníkům, které jsme právě z našeho veřejného života vyhnali, a žeňte ho také svinským krokem!“* Politická linie se ovšem brzy poté podřídila směrnicím z Moskvy. Gottwaldova řeč z konce února 1948 a jí podobné jsou důkazem toho, jak KSČ měnila své plány podle toho, co si aktuálně přál „Velký bratr“ (rozuměj komunistické vedení SSSR).¹ Zlomem byla rezoluce Informačního byra komunistických a dělnických stran o Jugoslávii vydaná v červnu 1948. Rezoluce obsahovala tvrzení, že malovýroba nutně a vždy plodí kapitalismus. *„Zkušenosti VKS(b) svědčí o tom, že teprve na základě hromadné kolektivizace zemědělství je možná likvidace poslední a nejpočetnější vykořisťovatelské třídy – třídy kulactva.“* Rezoluce smetla ze stolu názory o individuálním budování socialismu v jednotlivých zemích východního bloku. Za jedinou správnou cestu k socialismu označila sovětský model. Jiné řešení agrární otázky než kolektivizaci zemědělství rezoluce nepřipouštěla. Na zasedání předsednictva ústředního výboru KSČ bylo 28. června 1948 rozhodnuto o realizaci kolektivizace sovětského typu v Československu.²

V následujících letech docházelo za pomoci legislativy, bezpečnostních složek a soudů k nátlaku na soukromé zemědělce, aby vstoupili do jednotných zemědělských družstev (JZD). Dne 2. července 1951 se odehrála velká tragédie v Babicích u Moravských Budějovic, kde byli zavražděni tři funkcionáři tamního místního národního výboru. Události, jejichž některé okolnosti nejsou dodnes spolehlivě vysvětleny, byly komunistickým vedením státu využity k prohloubení represí vůči soukromým zemědělcům. „Směrnice ministra národní bezpečnosti, ministra vnitra a ministra spravedlnosti ze dne 22. října 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů“ byla tajná, nikdy nebyla schválena vládou ani neprošla Národním shromážděním. Přesto se stala mimořádně závazným předpisem s autoritou celostátního zákona s platností od 1. listopadu 1951, na jehož základě byla provedena tzv. Akce K, respektive Akce

kulak (slovo ruského původu, často se používal český ekvivalent – vesnický boháč, pozn. autora). Nejdůležitější úlohu v celé akci mělo ministerstvo národní bezpečnosti, které kromě nasazení svých složek určovalo pracovní místo a místo nového pobytu zemědělců. Akce byla zastavena 18. ledna 1954, kdy politický sekretariát ÚV KSČ schválil zrušení směrnic tří ministrů a následně ministr národní bezpečnosti akci zastavil. Zároveň však bylo sekretariátem rozhodnuto, že přesídlené rodiny se nebudou vracet do původního bydliště a že stížnosti proti vysídlení mají být odloženy kvůli neporušení zákona. Velký díl na této obrovské křivdě měli komunističtí funkcionáři na místní úrovni, na okresních, městských a místních národních výborech, kteří podle libosti určovali, kdo je kulak.³ Obětí Akce K, kterou lze označit za nejrepresivnější část dějin kolektivizace venkova v tehdejší ČSR, se stali většinou soukromí zemědělci s výměrou půdy větší než 15 hektarů.

Símři zvoní hrana

Z tehdejšího okresu Hranice byly do Akce K zahrnuty selské rody z osady Símře u Soběchleby.⁴ Okresní velitelství Národní bezpečnosti v Hranicích podalo okresní prokuratuře 17. prosince 1951 trestní oznámení na všechny čtyři sedláky ze Símře. Důvodem byl trestní čin ohrožení jednotného zemědělského plánu, přičemž byl poškozen stát. Podstatu obvinění, tj. nesplnění dodávek, zjistila bezpečnost ze seznamů a karet Hospodářského družstva Hranice, respektive Mlékařského družstva v Šišmě a MNV Soběchleby, jenž na případ upozornil SNB již 5. prosince 1951.⁵ Dne 3. března 1952 proběhlo na Okresním národním výboru (ONV) v Hranicích jednání, jehož předmětem byla likvidace usedlostí čtyř vesnických boháčů v Símři a jejich následné obhospodařování státníkem statkem v Přerově. ZA ONV se jednání zúčastnil Emil Zacios (předseda), Jaroslav Šatánek,

1 BUREŠOVÁ, J.: *Politický a institucionální rámec kolektivizace zemědělství v Československu se zaměřením na historická východiska*. In: BLAŽEK, P. – JECH, K. – KUBÁLEK, M.: *Akce K. Vynášení sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech – studie, seznamy, dokumenty*. Praha 2010, s. 27.

2 Tamtéž, s. 30–34.

3 RŮŽIČKA, D.: *Kolektivizace venkova. Akce K – Kulak* [online]. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: www.totalita.cz/kolekt/kolekt_akce_k_php

4 První zmínka o osadě Símře spadá do roku 1353, kdy Branka ze Símře prodal Heršovi a jeho manželce Anči svobodný dvůr Hrachovec v Símři (uvedeno jako „de Syemrzie“). Viz POSPIŠIL, A.: *Z historie zaniklé osady Símře, násilně vystěhované v roce 1952*. Soběchleby 2004, s. 7–8. Název obce se od 14. století uváděl v různých obměnách. Vyskytoval se i krátký tvar „Símře“ (mj. roku 1881), případně „Symře“ (mj. v roce 1893). Od 20. století je platným úředním názvem tvar „Símře“ (rod ženský, číslo jednotné). Název vznikl nejspíše z osobního jména Sěmimír, zkráceného na Sěmír, Sěmírja či Sěmíř. Viz HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. II. díl. Praha 1980, s. 442. Postupně zde byly tři usedlosti, kromě Hrachovce Horní dvůr a Dolní dvůr. Hrachovec byl začátkem 17. století rozdělen na dvě usedlosti (ve 20. století na nich žili Holubcovi a Sehnalovi). Viz tamtéž, s. 16–17. Símře byla přifařena i příškolena do blízké obce Soběchleby, jejíž součástí byla od roku 1850. V Símři žilo v roce 1791 celkem 46 obyvatel v pěti domech, roku 1869 pouze 30 obyvatel v pěti domech, roku 1900 zase 42 obyvatel ve čtyřech domech a konečně v roce 1950 (tedy dva roky před vystěhování) 23 osob ve čtyřech domech. Viz LAPÁČEK, J. – PASSINGER, B.: *Pobečví v proměnách času*. Přerov 2005, s. 204. Stav obyvatelstva v Símři během sčítání lidu v roce 1921: č. p. 1 – majitel domu Antonín Vaněk, dům tvořen dvěma byty, v nichž žili Vaňkovi s dcerou, tři čeledínové, tři služební a výměnkář Josef Kobliha s manželkou a dcerou. V č. p. 2 žil majitel Antonín Sehnal s manželkou a synem, dále čtyři služební a tři služebné. Usedlost č. p. 3 obýval Antonín Holubec (majitel) s manželkou, třemi jejich dcerami, pěti čeledíny a služkou. Dům č. p. 5 byl tvořen dvěma byty, první z nich obýval Václav Zámorský mladší (majitel), jeho manželka, syn a dcera, dále tři čeledínové, tři služby, jeden nádeník a jedna nádenice. Ve druhém bytě žil na výměnku Václav Zámorský starší s manželkou a také se schovankou Valerieí Handátovou. Viz Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 2730 (Sčítání lidu 1921, Símře), k. č. 1770.

5 SOKA Přerov, fond Okresní prokuratura (dále jen OP) Hranice, sign. Pt 700/51 (J. Holubec), Pt 4/52 (A. Sehnal), Pt 5/52 (A. Vaněk), Pt 3/52 (A. Zámorský).

František Janečka, Hynek Kašpar (členové rady), JUDr. Karel Mohelnický (přednosta III. referátu), za Československé státní statky (ČSSS), národní podnik, Přerov Miroslav Hnilica, Miroslav Průša, Václav Sovíček, za okresní prokuraturu dr. Smrček, za okresní velitelství Sboru národní bezpečnosti (SNB) Hranice Oto Ryška, za okresní výbor KSČ Hranice Karel Vojkovský.

Miroslav Hnilica prohlásil, za jakých podmínek by mohl státní statek objekty v Símři převzít (usedlosti měly být převzaty podle zákona 55/47 Sb. – tj. povinný pacht a později převedeny podle zákona 46/48 Sb. – výkup, nebude-li majetek konfiskován). Další podmínkou bylo uvolnění a vystěhování rodin nejméně ze dvou objektů. Statek žádal od ONV zajištění osmi rodin jako stálých pracovníků pro živočišnou výrobu ještě před převzetím objektů a pomoc při náboru pracovníků pro rostlinnou výrobu, dále zajištění těžkých mechanizačních prostředků převzatých strojní a traktorovou stanicí (STS), zajištění investic ve výši nejméně půl milionu korun, obstarání potřebného množství osiv a krmiv, zajištění provedení jarních, případně i žňových prací za pomoci STS. Statek předpokládal, že mu v případě převzetí objektů bude zvýšena příslušná kvóta obrátového a mzdového fondu. Kašpar, zemědělský referent ONV, označil získání náhradních pracovníků sil za možný jen po dohodě s ONV Vítkov, v jehož obvodu tehdy probíhalo vysídlování jedné obce. V této věci byl ihned učiněn telefonický dotaz. Místopředseda ONV Vítkov sdělil, že konečné stanovisko bude možné sdělit do tří dnů. I v ostatních bodech ONV Hranice slíbil statku pomoc. Jako vysvětlení likvidace selských usedlostí bylo uvedeno neplnění dodávek zemědělských produktů u všech čtyř zemědělců, kteří tuto záruku neskýtali ani v budoucnosti. V protokolu je mj. zaznamenáno: „*Přítomný okresní prokurátor prohlašuje, že je zajištěno právní provedení za předpokladu, budou-li vyřešeny hospodářské podmínky převzetí uvedených usedlostí*“ (citace z dokumentu ONV, lidového soudu i prokuratury jsou doslovné včetně případných gramatických chyb – pozn. autora). Tím bylo samozřejmě myšleno: likvidační zásah proti soukromým zemědělcům v Símři se uskuteční až poté, co bude státní statek schopný na usedlostech začít hospodařit.

Funkcionáři na schůzi uvedli řadu statistických dat k Símři. Katastrální výměra osady činila 164 hektarů (127 orná půda, 20 louky, 10 les), v hospodářských objektech bylo asi ve dvanácti malých stájích ustájeno 16 koní, 111 kusů hovězího dobytka a 106 vepřů. Bonita půdy byla hodnocena jako celkem dobrá. V objektech byl především v létě nedostatek vody. Budovy se nacházely ve vyhovujícím stavu, přesto se pro potřebu statku počítalo s nutnými adaptacemi, aby bylo ustájení koncentrováno podle druhu dobytka. Símře ležela 22 km od statku v Přerově a 11 km od nejbližších hospodářství statku v Lipníku nad Bečvou a v Šišmě. Vzhledem k těmto vzdálenostem bylo nutné v případě převzetí zřídit v Símři samostatné hospodářství.⁶

Okresní prokurátor po prostudování záznamů o zemědělských dodávkách na ONV Hranice sepsal 25. března 1952 příkaz k zatčení čtyř zemědělců ze Símře. Následujícího dne příkaz došel Lidovému soudu (LS) v Hranicích, který provedením pověřil okresní velitelství SNB.⁷ Ve dnech 27. a 28. března 1952 byl v usedlostech na základě usnesení Okresní proku-

Dodatek k protokolu ze dne 3. března 1952 o likvidaci usedlostí 4 vesnických boháčů v Símři a jejich převzetí do obhospodařování státním statkem v Přerově.

Přítomní : Za ONV Hranice : Kašpar Hynek, zeměd. referent
Dr. Radomír Páral, okresní tajemník
Dr. Karel Mohelnický, přednosta III. ref.

Za čsl. statek Přerov : Miroslav Hnilica
Oldřich Ryšánek

Za MNV Soběchleby : Jan Kubajura, tajemník MNV.

K bodu 4. Čsl. státní statek Přerov převezme správu nad vyklizenými usedlostmi po vesnických boháčích v Símři dne 10. dubna 1952 o 8. hodině ráno. Do té doby zajistí MNV v Soběchlebach řádnou správu usedlostí.

K bodu 5. ONV projedná s STS v Lipníku n. Beč. zítra, t. j. dne 9. dubna 1952 vrácení těžkých mechanizačních prostředků

za účasti zástupce ČSSS Přerov.

Průklep tohoto dodatku obdrželi : ČSSS Přerov, MNV Soběchleby a 2 průklepy ONV Hranice.

Přečteno, skončeno a podepsáno :

Úřední orgány Akci K pečlivě připravovaly. SOKA Přerov

ratury (OP) v Hranicích proveden soupis majetku (zajištění jmění podle § 283, odstavce 1 trestního řádu). První den zaměstnanci finančního referátu ONV Hranice pořídili soupisy u Vaňků a Zámorských. U sepisování živého a mrtvého inventáře v usedlostech Holubců a Sehnalů spolupůsobili rovněž zástupci zemědělského referátu a státních statků v Lipníku nad Bečvou (sic!). Ironicky zní formule zveřejněná na konci soupisů: „*Manželka pí..., která byla soupisu přítomna, bere na vědomí, že veškeré suršky, dále živý a mrtvý inventář jsou zajištěny a že s těmito věcmi nesmí sama volně disponovati. Je povinna s péčí dobrého hospodáře o tyto se řádně starati a pečovati.*“

Další důležitá porada ONV Hranice týkající se „vesnických boháčů“ ze Símře proběhla v poslední březnový den 1952. Kromě zástupců ONV (E. Zacios, F. Janečka, H. Kašpar, Radomír Páral) se jednání zúčastnili

6 SOKA Přerov, fond Okresní národní výbor (dále jen ONV) Hranice, inv. č. 236, k. č. 80. Dne 7. 4. 1952 byl k protokolu sepsán dodatek. Za účasti zástupců ONV, ČSSS a MNV Soběchleby (tajemník Jan Kubajura) bylo dohodnuto, že statek převezme správu nad vyklizenými usedlostmi v Símři 10. 4. 1952 ráno v osm hodin. Do té doby měl řádnou správu usedlostí zajistit MNV Soběchleby.

7 SOKA Přerov, fond Lidový soud (dále jen LS) Hranice, sign. T 91/52 (J. Holubec), T 92/52 (A. Vaněk), T 93/52 (A. Zámorský), T 94/52 (A. Sehnal)

Símře – zdevastovaná Holubcova usedlost a kaple se zvonící. Foto Jiří Lapáček

Josef Skýba (zástupce krajského velitelství StB Olomouc), Karel Vysoudil (velitel oddělení StB v Hranicích), Jan Jílek (okresní velitel SNB), Marie Skřičilová (zastupující předsedu OV KSČ) a Vladimír Smrček (okresní prokurátor). Podle přítomnosti hned dvou zástupců obávané Státní bezpečnosti (StB) se dá očekávat závažné jednání. Potvrzuje to rovněž záhlaví zápisu z porady: „... *tajná povaha jednání – určení osob, které nepodléhají povinnosti přestěhovací, vyloučení majetku, který bude uvolněn z konfiskované majetkové podstaty, určení technických podmínek provedení přesídlení.*“ Vysídlení se mělo týkat všech vyjma pracovních sil.⁸ Pro přestárlé rodinné příslušníky, pokud by nechtěli následovat rodinu do nového bydliště, bylo zajištěno šest míst v sociálním ústavu v Partutovicích. Osobní majetek si rodinní příslušníci mohli bez omezení odstěhovat. Vzhledem k tomu, že s vydáním rozsudků odsuzujících kvarteto zemědělců se počítalo v pozdních odpoledních hodinách 3. dubna 1952, byl termín přesídlení určen na 4. dubna 1952. Plánovalo se využití dvou nákladních a jednoho osobního automobilu pro každou rodinu (celkem tedy osm nákladních a čtyři osobní vozy), které měly do Símře přijet s použitím cest vyhýbajících se obci Soběchleby, k níž osada náležela. Bezpečnostním dozorem při realizaci akce, bezpečnostním doprovodem rodin do nových bydlišť, jakož i nutným dozorem nad opuštěnými usedlostmi bylo pověřeno okresní velitelství SNB Hranice. Předseda MNV Soběchleby a osoby určené k vysídlení měli být o akci vyrozuměni až v „den D“. Krajský zástupce StB měl do 2. dubna 1952 podat do rukou předsedy ONV zprávu, tj. rozhodnutí minis-

terstva národní bezpečnosti ve věci vystěhování Símře.⁹

Násilné vystěhování obyvatel Símře se nakonec uskutečnilo 7. dubna 1952. Usedlosti byly obstoupeny příslušníky lidových milicí, vyhnání osob bylo provedeno pod „ochranou“ příslušníků SNB. Rodiny čtveřice rolníků byly odvezeny na jim vykázané místo v okrese Havlíčkův Brod, kde byly ubytovány v zanedbaných budovách státních statků. Lidem vyháňným z domovů bylo snad řečeno, že je s nimi zacházeno ohleduplně, neboť „... v Rusku byli kulaci stříleni hned u vrat“. Jeden z funkcionářů MNV Soběchleby prý během umírání, již mnoho let od událostí, sténaje říkal: „... ta Símře, ... ta Símře...“¹⁰

Símře – kaple se zvonicí. Foto Jiří Lapáček

Tři dny po násilném činu byla na majetek všech sedlá-

ků, tj. na veškeré příslušenství, živý a mrtvý inventář, zavedena národní správa. Zatímním národním správcem byl ustanoven Jan Kubajura, tajemník MNV Soběchleby. Téhož dne (10. dubna 1952) bylo hospodářství v Símři převzato do obhospodařování státním statkem v Přerově, který tak učinil s výhradou dodatečného schválení Ministerstvem zemědělství, hlavní správou státních statků v Praze. Miroslav Hnilica upozornil, že statek nebude moci upravit hospodářské usedlosti v Símři tak, aby v nich mohl provádět velkovýrobu. Statek tedy nemohl provádět stavební investice na cizím majetku. Jediné řešení spatřoval v převzetí objektů státem a jejich předání do operativní správy statku. Pouze tak bylo možné provést na objektech stavební investice. Zástupci ONV Hranice prohlásili, že provedou výkupní řízení usedlostí (podle zákona 46/48 Sb.) a následně je přidělí do operativní správy Státního statku v Přerově. Živý inventář usedlostí v Símři měl hodnotu 712 287 korun, mrtvý inventář 105 450 korun, zásoby 80 640 korun a polní inventář 72 457,90 korun.¹¹ Usedlosti měly tedy se

8 Stálé pracovní síly představovala pouze trojice mužů: u Jaroslava Holubce pracovali Pavel Pichl (ročník 1908) a Tomáš Krejčířík (1887) a u Antonína Zámorského Vincenc Ketmann (1882). Pro důchodce Krejčíříka a Ketmanna mělo být zajištěno umístění v sociálním ústavu. Viz SOKA Přerov, fond ONV Hranice, inv. č. 236, k. č. 80.

9 Tamtéž. Vysídlení Símře bylo nakonec MNV Soběchleby oznámeno předem. Ve schůzi rady MNV konané 5. 4. 1952 se v bodě 7 píše: „Výměr na osadu Símře vzat na vědomí.“ Viz SOKA Přerov, fond MNV Soběchleby, inv. č. 2.

10 POSPÍŠIL, A.: *Z historie zaniklé osady Símře, násilně vystěhované v roce 1952*. Soběchleby 2004, s. 23–25. A. Pospíšil čerpal tyto informace z obecní kroniky Soběchleby, jak i napovídají faksimile zveřejněné v jeho publikaci. Inkriminovaná kronika však není bohužel uložena ani ve Státním okresním archivu Přerov (zde jsou uloženy kroniky Soběchleby z let 1976–1997) ani na Obecním úřadu v Soběchlebach (pozn. autora).

vším všudy hodnotu 970 834,90 korun.¹² Výměry o výkupu půdy byly zaslány 3. května 1952 manželkám kvarteta sedláků a Anežce Sehnalové. Trojice žen (Marie Sehnalová, Ludmila Vaňková, Marie Zámorská) se proti výměru v průběhu června 1952 odvolala. A to i navzdory skutečnosti, že na půdě nemohly hospodařit. Byl jim zakázán pobyt v okrese Hranice. KNV Olomouc jejich odvolání nevyhověl, výměry potvrdil 2. srpna 1952. Dne 29. srpna 1952 ONV Hranice vykoupené pozemky přidělil státním statkům do operativní správy. Předání usedlostí se uskutečnilo 26. listopadu 1952 za přítomnosti Václava Sovíčka, ředitele statku, Jana Kubajury, bývalého národního správce, a Jaroslava Polera, zemědělského referenta ONV.¹³

Rodiny sedláků byly sice začátkem dubna 1952 odtransportovány do východních Čech. Hlavy rodin však tou dobou stály v Hranicích tváří v tvář komunistické justici. Dochované soudní spisy nám umožňují podívat se na procesy s „kulaky“ ze Símře podrobně.

Jaroslav Holubec

Narodil se 22. srpna 1907. Po obecné a měšťanské škole absolvoval dvouletou zemědělskou školu. Poté pracoval v hospodářství u otce, které roku 1939 převzal. Jaroslav Holubec se oženil s Boženou Šrubářovou, dcerou poštmistra ze Soběchlebu. Obě své sestry při provdání vydědil.

Podle zjištění SNB se stejně jako jeho otec netěšil dobré pověsti. Málo prý odměňoval, a proto se v jeho hospodářství často měnily pomocné síly. Tomáš Krejčířík od něj od jara 1951 dostal kromě stravy a bytu pouze jeden oblek. Pavel Pichl, dlouhá léta pracující u Holubce, od něj kromě stravy a bytu dostával jednou ročně nevelkou částku (její suma není ve spisech prokuratury uvedena – pozn. autora). Oba muži byli u Holubce zaměstnáni bez povolení. Podle SNB vedl Holubec hospodářství bez zájmu a snahy, vědom si toho, že bude brzy zestátněno či združstevněno, proto se snažil znehodnotit živý i mrtvý inventář. Do konce roku 1948 plnil dodávky na sto procent, v roce 1949 byl potrestán ONV v Hranicích za nečasné splnění dodávek pokutou ve výši 50 000 korun. V následujícím roce mu byla za nesplnění dodávek mléka (18 119 litrů) udělena pokuta ve výši 250 000 korun. V prosinci 1951 z této částky stále dlužil 222 000 korun. Vyšetřovatelé „originálně“ hodnotili i dobu, kdy byl Holubec evidentně úspěšný: *„Během vyšetřování bylo zjištěno, že Jaroslav Holubec přesto, že každým rokem v letech minulých měl velké výnosy na svých pozemcích a předepsané dodávky mohl hladce splnit, ba překročiti, jmenovaný však dodávky splnil jen na pouhých 100 % a zbytek buď prodal a nebo skmíl dobyt看em. V žádném roce nebylo viděti u něj snahu aby pracujícím dát více na stůl.“*

V roce 1951 Jaroslav Holubec splnil tyto dodávky:

komodita	plán	plnění
ječmen	66,0 q	66,75 q
oves	13,0 q	38,14 q
brambory	99,0 q	99,20 q
seno	4,60 q	6,80 q
hovězí maso	34,84 q	35,21 q
vejce	5806 ks	5806 ks
drůbež	51,0 q	52,30 q

Naopak dodávky následujících komodit v roce 1951 nesplnil:

komodita	plán	plnění	plnění v procentech
pšenice	142,20 q	38,90 q	27,5 %
žito	86,38 q	30,58 q	35,5 %
ozimá řepka	12,13 q	9,41 q	66,5 %
cukrová řepa	2000 q	800 q	40 %
vepřové maso	30,40 q	4,10 q	13,5 %
mléko	27 860 l	7 708 l	26,5 %

Velitelství SNB Soběchleby 9. ledna 1952 okresní prokuratuře napsalo údaje o Holubcově hospodářství: obhospodařoval 35,55 ha orné půdy, 1,07 ha zahrad, 5,95 ha lesa, 1,22 ha pastvin, 5,04 ha luk, k tomu vlastnil 0,32 ha zastavěné plochy a 0,21 ha neplodné půdy. Vlastnil dva secí stroje, jeden žací a dvě hrabačky. Během špičkových polních prací mu vypomáhala STS Lipník nad Bečvou. Kromě zemědělství Holubec neprovozoval žádnou výdělečnou činnost, ani nebyl nikde sezónně zaměstnán.

Holubec se již na prokuratuře bránil obviněním. Dne 10. ledna 1952 uvedl, že musel dle předpisů živit dva hřebce, kteří u něho byli do srpna 1951 podle smlouvy se státním hřebčínem. Z důvodu nezařazení hřebců stanice do osevního plánu či plánu dodávek musel hřebce živit krmivem, plánovaným pro dobytek. Po zrušení stanice začal dávat kravám oves, což kladně ovlivnilo jejich dojivost. Holubec začínal věřit ve splnění roční dodávky mléka, jenže na příkaz politického tajemníka z Hranic musel již v září 1951 dodat 25 q ovsu, přestože dodávku této obilniny již měl splněnou. Někteří lidé mu vypomohli s řepnými pracemi pouze za podmínky, že si vezmou polovinu chrástu. To byl další důvod snížení Holubcovy krmivové základny. Holubec na prokuratuře argumentoval i těmito slovy: „Už v počátcích družstevního hnutí asi před dvěma lety jsem zamýšlel spojit se s okolními zemědělci v zemědělském družstvu, ale sousedí v Simři k tomu nebyli naklo-

11 SOKA Přerov, fond ONV Hranice, inv. č. 236, k. č. 80. Dne 23. 9. 1952 ONV Hranice zrušil národní správu nad usedlostmi v Símří, poněvadž ty přešly jednak konfiskací jednak výkupem do vlastnictví státu, čímž národní správa pozbyla svého věcného podkladu. Vyúčtování národní správy se mělo uskutečnit již 30. 9. 1952. Podle hlavní správy státních statků však ONV neobstaral pro hospodářství v Símří pracovní síly. Teprve po splnění podmínek mělo dojít k definitivnímu převzetí statků a k vyúčtování národní správy. O tom se jednalo 26. 11. 1952: „Konstatuje se, že národní správa nad usedlostmi v Símří byla zavedena 4. 4. 1952. Usedlosti v Símří byly předány ke dni 10. 4. 1952 n. p. Čs. st. statek Přerov, který od tohoto dne na těchto usedlostech samostatně hospodář. Z toho důvodu odpadá vyúčtování národní správy.“ Inventář z vykoupených částí byl převzat státním statkem v Přerově, jenž ho měl po schválení ministerstvem zemědělství proplatit. O nedostatku a úrovni pracovních sil v Símří něco vypovídá následující případ. Dne 25. 6. 1952 tam přijela na okopávku řepy brigáda ze základní odborné školy (asi 40 osob) a ze střediska pracujícího dorostu ÚMEZ z Lipniku nad Bečvou (22–24 učňů). Během práce na poli se chlapci ze střediska pracujícího dorostu navzdory napomínání správce statku chovali drze k děvčatům. V deset hodin všichni učni ze střediska opustili bez vědomí správce pracoviště, kde zanechali veškeré nářadí. Statek předal věc k řešení okresnímu velitelství SNB v Hranicích, protože hodnota práce brigádníků nevyvážila ani jízdné z Lipniku, proplacené statkem. Škodu nakonec statku uhradili sami učni střediska pracujícího dorostu z Lipniku nad Bečvou. Práce brigádníků ze základní odborné školy byla naopak hodnocena kladně. Viz SOKA Přerov, fond ONV Hranice, inv. č. 971, k. č. 571. MNV Soběchleby zajišťoval pracovní síly pro statek v Símří z řad žáků základní školy, dalšími dobrovolnými brigádami, případně nařízením pracovní povinnosti podle zákona 55/47 Sb. (zápis z 8. 5. 1952). Viz SOKA Přerov, fond MNV Soběchleby, inv. č. 21, k. č. 1.

12 SOKA Přerov, fond ONV Hranice, inv. č. 1296, k. č. 1070. Rekapitulace usedlosti Holubců: živý inventář 169 996 korun, mrtvý inventář 24 200 korun, zásoby 13 400 korun. Sehnalovi: živý inventář 125 955 korun, mrtvý inventář 16 700 korun, zásoby 13 800 korun. Vaňkovi: živý inventář 177 991 korun, mrtvý inventář 34 350 korun, zásoby 22 000 korun. Zámorští: živý inventář 186 697 korun, mrtvý inventář 30 200 korun, zásoby 31 440 korun. Navíc uveden živý inventář Anežky Sehnalové v hodnotě 51 648 korun. Výpočet hodnoty polního inventáře je poměrně složitý, záleží na druhu zemědělské plodiny. Inventární jednotka obsahuje i soubor a stav budov všech čtyř hospodářství, který byl vypracován na jaře 1952.

13 Tamtéž. Ministerstvo státních statků si přesto 8. 12. 1953 stěžovalo, že mu stále nebyly předány nekonfiskované části usedlostí v Símří (sic!).

nění. Teprve vloni jsme společně jeli na okresní národní výbor s nabídkou, že předáme statky státním statkům, ale bylo nám řečeno, že napřed se naše majetky musejí pokutami snížit a pak si je státní statky převezmou. K řešení dosud nedošlo.“ Podle těchto slov si velmi dobře uvědomoval podstatu svého obvinění a s tím související osud selského stavu, jenž byl komunisty předem naplánován.

Již před soudním líčením několik svědků podpořilo Holubcova tvrzení. Jan Zajíc, obvodní veterinář ze Soběchleby, na velitelství SNB Soběchleby 16. února 1952 sdělil, jak byl Holubcův dobytek v listopadu 1951 nedostatečně krmen, a sice jen slanou vodou a řepou s malým množstvím brambor. Holubcova tvrzení považoval za správná i František Navrátil, předseda MNV Soběchleby.¹⁴ Ten také uvedl, že z doslechu věděl o přechovávání partyzánů u Holubců a Zámorských za války. Holubcovi tehdy navíc ošetřovali zraněného důstojníka.¹⁵

Lidový soud Hranice 26. března 1952 obdržel od okresní prokuratury žalobu a příkaz k zatčení Jaroslava Holubce. Ten byl ještě téhož dne spolu s dalšími třemi sedláky ze Símře zatčen příslušníky SNB Hranice (viz výše). V žalobě bylo mj. uvedeno: „Obviněný, který hospodář na 49 ha zemědělské půdy, má dostatek potahů a hospodářských strojů, dobrou půdu, přiměřený stav dobytka a užívá – byť v rozporu s platnými zásadami – stále ještě námezdních pracovních sil, své povinnosti vůči státu a společnosti nesplnil.“ Ještě téhož dne byli všichni čtyři sedláci zatčeni.

Ve dnech 3. a 4. dubna 1952 proběhlo u Lidového soudu v Hranicích líčení s Jaroslavem Holubcem. Předsedou senátu byl Ladislav Sláma, soudci Stanislav Lacina (předseda MNV Hranice) a Rudolf Anežka (zaměstnanec ONV Hranice), prokurátor Vladimír Smrček a jako obhájce dr. Stanislav Homolík. Holubcovo přání, aby mu byl jako obhájce přidělen dr. Jaroslav Novák, člen advokátní poradny v Lipníku nad Bečvou, se tak nesplnilo.

Holubec sám uvedl řadu důvodů nesplnění svých dodávek v roce 1951. Mluvil o fatálním nedostatku pracovních sil. Často pracoval od půl čtvrté ráno do jedenácti hodin v noci. Neúspěšně nabízel ONV převzetí hospodářství, marné byly jeho snahy založit JZD. Část své půdy chtěl alespoň pronajmout. Avšak přihlásila se jen jedna osoba, jež navíc chtěla pouze jednu měřici.

Objektivní příčiny nesplnění dodávek uvedla řada svědků. Hynek Kašpar, od podzimu 1951 zemědělský referent ONV, tvrdil, že se všemi obviněnými ze Símře jednal v prosinci 1951 či lednu 1952. Tehdy se ho ptali, zda by o jejich hospodářství měly zájem státní statky. Kašpar jim odvětil, že by musely jednat přímo se statky. Nic mimořádného neviděl v nesouladu ve výši dodávek za jednotlivá čtvrtletí, jenž byl Holubcovi i dalším vytýkán. Drobní zemědělci (neplatilo samozřejmě o těch ze Símře) mohli dodávku masa splnit v kterémkoliv kvartále. Potvrdil to Jan Zrněčko, plánovatel hranického hospodářského družstva. Podle něho měli větší zemědělci možnost splnit dodávky včas, především v létě, kdy bylo hovězího méně. U vepřového masa docházelo k dodatečnému povolení jen v jednotlivých případech. Obviněným ze Símře to povoleno nebylo, protože se v prosinci 1951 nedostavili k likvidaci smluv, prováděné z podnětu ONV. Tehdy měli zemědělci možnost náhradně plnit případné nedodávky. Sedláci ze Símře se na výzvu MNV Soběchleby nedostavili, proto jim nebyla poskytnuta možnost

Seznam

mrtvého inventáře na hospodářství Jaroslava a Bořany Holubcových v Símfi 3.

1. 4 koňské postroje á Kčs 500,—	Kčs	2.000,—
2. 7 vozů starých á Kčs 2.000,—	"	14.000,—
3. 1 vytrháčková mlátička od šentouru - stará bez hodnoty	"	-
4. 1 obraceč starý	"	100,—
5. 2 sečí stroje - bez hodnoty	"	-
6. 1 vyorávací brambor starý - bez hodnoty	"	-
7. 1 třířádková plečka	"	350,—
8. 3 plečky jednořádkové	"	150,—
9. 5 dřevěná sáně	"	600,—
10. 1 výfuk na seno - Rieberger - 16 m rour, 3 kolena Robot 1 8.4829 - 2221	"	4.000,—
11. 2 hrebačky bez hodnoty	"	-
12. 1 výfuková posačka stará - bez hodnoty	"	-
13. 2 železné pluhy jednoradičné á Kčs 500,—	"	1.000,—
14. 1 černý kočár	"	100,—
15.2 dvouradičné pluhy á 500,—Kčs	"	1.000,—
16. 1 cirkulárka bez motoru	"	300,—
17. 1 bryčka	"	100,—
18. 1 decimálka	"	300,—
19. 1 pařák starý na 100 l	"	100,—
20. 1 fenička na řepu	"	100,—
XX.		
CelkemKčs		24.200,—

Soupis mrtvého inventáře na hospodářství Holubcových. SOKA Přerov

dodatečného plnění za rok 1951 v roce následujícím. Holubec se proti Zrněčkově řeči ohradil. Tvrdil, že na MNV Soběchleby v době, kdy se tam zdržovala likvidační komise, byl a ptal se, o co se jedná. K likvidaci prý nebyl vůbec pozván. Tajemník Kocián mu navíc sdělil, že nedodávky z roku 1951 může dodatečně splnit v lednu 1952. Na návrh Holubcova obhájce byl i přes nesouhlas prokurátora předvolán Josef Kocián. Ten 4. dubna 1952 ráno soudu oznámil, že dodávky dobytka všech čtyř sedláků jim v lednu 1952 napsal do pasů jako dodávky za rok 1951. Na základě směrnic Hospodář-

14 SOKA Přerov, fond OP Hranice, sign. Pt 700/51. Jaroslav Holubec dlužil strojní a traktorové stanice 40 937,50 korun za poľní práce v roce 1951. Stanice proto roku 1952 odmítla vykonat u Holubce jarní práce, čímž bylo ohroženo obdělání jeho půdy (zápis ze schůze rady MNV Soběchleby z 22. 3. 1952). Viz SOKA Přerov, fond MNV Soběchleby, inv. č. 2.

15 SOKA Přerov, fond LS Hranice, sign. T 94/52. Autor studie čirou náhodou vyčetl z výpovědi protinacistického odbojáře Jana Opletala „Voloděva“ následující: „... Začátkem července převáděl jsem opět ruské zajatce do obce Símfi ke statkářům Holubcovi.“ Výpověď byla sepsána na SNB Soběchleby dne 4. 6. 1946. Viz SOKA Přerov, fond Svaz národní revoluce – Sdružení českých partyzánů – místní odbočka Hranice, inv. č. 10, k. č. 1. Dle Opletalova vyprávění se očividně jednalo o události z července 1944. Odbojářova poválečná výpověď potvrzuje sdělení Františka Navrátila (pozn. autora).

DOŠLO 27. IV. 1952 hod. Pt. 700/51-42

Okresnímu soudu v Hranicích.

krát příjímá
příjímá

T 91/52

Odvolační proti rozsudku ze dne 4.4.1952 ve věci Jaroslava Holubce
doplnuji těmito důvody :

Tak vysoké nesplnění dodávek, jakého se dopustil obviněný, nelze už vyvětlit pouhou nedbalostí, nýbrž nutno v něm spatřovat přímo záměrné jednání. Nelze vůbec připustit, že hospodářství - výnosem půdy 49 ha by při troše snahy neschlo veřejnému zásobování dodat za celý rok více než 410 kg vepřevého masa; tedy celkem jen 4 jatečné kusy při plánovaném stavu přes 30 kusů. Stejně nepochopitelné je nedodávka mléka v tak velkém rozsahu, když obviněný má plánovaný stav dojníc. Tyto zjištěné skutečnosti ve spojení se zjištěním soudu, že obviněný je nepřátelsky zaměřen proti lidové demokratickému zřízení, přesvědčují, že obviněný se dopustil trestného činu dýmařně.

Velmi zřetelně prokazuje záměrnost počinání obviněného, totiž úmyslné sabotování lidného plnění povinností vůči všemu pracujícímu lidu apod., jak si obviněný již počátkem roku 1951 rozplánoval plnění dodávek mléka v roce 1951. Zatím co na prvních 9 měsících roku si naplánoval dodávku 7.600 litrů, na poslední 3 měsíce si naplánoval 20.000 litrů. Pro toto počinání nemá obviněný žádných přijatelných důvodů, nanejvýš tedy nejdříve do podzimu 1951 podítal se srgatem lidové demokratického řádu, který by mu znovu umožnil číivější vykořisťování dělnické chudiny. Proto měl soud kvalifikovati jeho čin jako úmyslnou sabotáž, jak bylo žalováno.

Ostatně je přece jisto, že obviněný věděl, že jeho počinání může vést k rozrušení a ztížení plnění plánu v úseku zemědělské výroby a výživy obyvatelstva. A ještě přesto si nepočínal šlejší a poctivěji v plnění povinností, které mu ukládalo jeho povahání zeměděle, šal tím zřetelně najevo, že pro případ takové škody je - ní docela sporným. Jde tu tedy u něho při nejmenším o nepřímý úmysl ve smyslu § 3, odst. 1b/ tr.z. a soud měl proto kvalifikovat čin jako úmyslnou sabotáž, jak bylo žalováno.

Soud I. stolice neprávem přisuzoval obviněnému jako polehující okolnost, že nebyl soudně potrestán. Ve smyslu ustanovení § 21 tr.z. je rozhodně nikoliv formální hledisko " soudního " potrestání, nýbrž zjištění, zda obviněný vešl řádný život pracujícího člověka. V tomto případě tomu tak nebylo, neboť obviněný ani v roce 1950 neplnil dodávku mléka a byl za to trestán ONV v Hranicích.

Navrhuji proto, aby krajský soud v Olomouci zrušil rozsudek soudu I. stolice v jeho odsuzující části, uznal obviněného vinným sabotáží podle § 85 stat. la/ tr.z. a uložil mu příslušný trest podle zákonných ustanovení citovaných v návrhu okresního prokurátora předneseném při hlavní líčení v I. stolici.

V Hranicích dne 25. května 1952.

Okresní prokurátor:

ského družstva Hranice či ONV Hranice považoval svůj postup za správný. „*Podotýkám, že nesplnění kontingentu v roce 1951 došlo u větších rolníků z toho důvodu, že byl odevzdán větší počet dobytka v tuto dobu, a družstvo nemohlo jej přijmout, takže podle příkazu se přijímal koncem roku dobytek od menších zemědělců. Jednalo se jak o hovězí, tak i o vepřový dobytek.*“ O zemědělských podmínkách roku 1951 leccos vypovídá přípis MNV Soběchleby z 30. března 1952. Dodávkový úkol na rok 1951 byl sestaven v lednu toho roku, kdy se počítalo s příznivými podmínkami sklizně obilí, k čemuž ale nedošlo – na jaře napadl obilí pilous osenní, k tomu se obilí následkem dešťů částečně vymočilo, v době vegetace nastalo pro změnu velké sucho. Potom nebylo možné splnit dodávku stoprocentně. Platilo to i o dodávkách mléka, poněvadž kvůli suchu nebyl dostatek krmiv. MNV Soběchleby vydal potvrzení o těchto skutečnostech na žádost všech čtyř sedláků ze Símře.

Lidový soud v Hranicích uznal Holubcovy námitky jako oprávněné (snížením osevní plochy u pícnin o dvě třetiny nemohl splnit dodávku mléka, obilniny napadl hrbáč osenní, cukrovku ponravy chrousta, přes žádosti u MNV trpělo jeho hospodářství chronickým nedostatkem pracovních sil). Na druhé straně si Holubec podle soudu nepočínal jako správný hospodář, obzvláště v plánování dodávek. V roce 1951 měl dodat 27 160 litrů mléka, z toho si celých 20 000 litrů naplánoval na poslední čtvrtletí. Kontingent mléka nakonec splnil jen na 26,5 procent. Co se týče mléka, byl na tom Holubec špatně již v roce 1950, kdy nedodal 18 119 litrů. Dodávku řepy považoval soud i přes škody způsobené ponravami za velmi nízkou. Suma sumárum nesplnil Holubec za rok 1951 dodávky vepřového masa (o 26,3 q), pšenice (o 103,39 q), žita (o 55,8 q), cukrovky (o 1 200 q), mléka (o 20 452 l). Lidový soud ho 4. dubna 1952 odsoudil pro trestný čin ohrožení jednotného hospodářského plánu podle § 135/1, 2 trestního zákona. Holubcovi byl udělen trest odnětí svobody na devět měsíců a peněžitý trest ve výši 10 000 korun, v případě nedobytnosti odnětí svobody na další měsíc. Do trestu se započítávala vazba od 26. března 1952. Podle § 43 trestního zákona u něj byla vyslovena ztráta čestných občanských práv na tři roky. Podle § 47 propadlo jmění obviněného vyjma movitých věcí patřících do jeho osobního vlastnictví. Na základě § 53 byl Holubcovi vysloven zákaz pobytu v okrese Hranice navždy. Odsouzení bylo nepodmíněné.

Holubec se přesto nehodlal s rozsudkem smířit. Dne 4. června 1952 zaslal lidovému soudu odvolání, které bylo určené Krajskému soudu v Olomouci. V odvolání dále rozváděl objektivní důvody, proč v roce 1951 nesplnil dodávky:

- již v roce 1949 podal ONV Hranice i KNV Olomouc návrh na založení JZD v Soběchleších;
- roku 1951 ONV Hranice opětovně žádal, aby část jím obhospodařovaných pozemků byla dána do nuceného nájmu způsobilým osobám (ani to se neuskutečnilo, proto byl odkázán na nahodilou pomoc);
- těžce na něho dolehla povinnost rozšíření osevní plochy brambor o 13 mír na úkor pícnin (část brambor určených původně ke krmení prasat tak musel použít k sadbě, vepře pak musel krmit kyselou siláží, v důsledku čehož vepři trpěli zakrslostí a měli malé přírůstky);

- snížení plochy pícnin o dvě třetiny negativně zasáhlo do výrobního plánu v mléce (neměl možnost opatřit si vlastní silou jadrná krmiva a žádosti o přiděl na ONV i MNV byly neúspěšné);
- od roku 1949 si nemohl držet přiměřený počet stálých pracovních sil;
- k průměrné denní dodávce 80 litrů mléka potřeboval dvě ženské pracovní síly (měl však k dispozici jen manželku, která též obsluhovala vepře a starala se navíc o domácnost se čtyřmi dětmi ve věku 2–13 let a 85 let starého otce);
- plánovaný výnos obilí z jednoho hektaru (30 q) byl vzhledem k výrobním možnostem v Símři nesplnitelný;
- na podzim 1951 musel na základě kontroly okresního tajemníka Metelky odevzdat 10 q výborného ječmene Hospodářskému družstvu v Hranicích pro vývozní účely (za ječmen, určený původně k výkrmu vepřů, nedostal přes Metelkovo ujištění náhradní krmení).

Odvolání Holubec uzavřel tvrzením, že v jeho případě nešlo o úmyslný trestní čin, proto považoval výrok o ztrátě čestných občanských práv za neodůvodněný a požadoval jeho zrušení. Také navrhoval zmírnění výroků o propadnutí celého jmění a o zákazu pobytu v okrese Hranice: *„Postačí proto úplně, když zákaz pobytu bude omezen na dobu 3–5 let, případně jen na obec Soběchleby a nikoliv na celý obvod hranického okresu.“* S výrokem o vině, trestu odnětí svobody a peněžitém trestu byl Holubec srozuměn. Zajímavě zní jeho výrok: *„Držba 49 ha pozemků, kterou připouští ústava z 9. května 1948 sama o sobě není dle zákona skutečností, která by zakládala domněnku nepřátelského postoje vůči lidově-demokracii.“* Následující události však svědčí o opaku tohoto tvrzení.

Rozsudek lidového soudu napadl i okresní prokurátor, jenž v odvolání uvedl, že tak vysoké neplnění dodávek nelze vysvětlit pouhou nedbalostí, nýbrž nutno v něm spatřovat přímo záměrné jednání. *„Nelze vůbec připustit, že hospodářství s výměrou půdy 49 ha by při trochu snahy nemohlo veřejnému zásobování dodat za celý rok více než 410 kg vepřového masa, tedy celkem jen 4 kusy jatečné při plánovaném stavu přes 30 kusů. Stejně nepochopitelné je nedodávka mléka v tak velickém rozsahu, když obviněný má plánovaný stav dojnic. Tyto zjištěné skutečnosti ve spojení se zjištěním soudu, že obviněný je nepřátelsky zaměřen proti lidově demokratickému zřízení přesvědčují, že obviněný se dopustil trestného činu úmyslně. Velmi zřetelně prokazuje záměrnost počínání obviněného totiž úmyslné sabotování řádného plnění povinností vůči všemu pracujícímu lidu způsob, jak si obviněný počátkem roku 1951 rozplánoval plnění dodávek mléka v roce 1951. Zatím co na prvních 9 měsících roku si naplánoval 20 060 litrů. Pro toto počínání nemá obviněný žádných přijatelných důvodů, zřejmě tedy nejdéle do podzimu 1951 počítal se zvratem lidově demokratického řádu, který by mu znovu umožnil dřívější vykořisťování venkovské chudiny. Proto měl soud kvalifikovati jeho čin jako úmyslnou sabotáž, jak bylo žalováno. Soud prvé stolice neprávem přiznal obviněnému jako polehčující okolnost, že nebyl soudně trestán. Ve smyslu ustanovení § 21 tr. z. je rozhodné nikoliv formální hledisko „soudního“ potrestání, nýbrž zjištění, že obviněný vedl řádný život pracujícího člověka. V tomto případě tomu tak nebylo, neboť obviněný ani v roce 1950 neplnil dodávku mléka a byl za to potrestán ONV v Hranicích.“* Trest zákazu pobytu v okrese Hranice navždy byl odůvodněn jednáním

obviněného, které narušovalo pracovní morálku jiných zemědělců v jeho okolí a postup socializace vesnice vůbec.

Krajský soud v Olomouci částečně vyhověl odvolání okresního prokurátora, odvolání obviněného zamítl. Ten zaslal 6. srpna 1952 krajskému soudu dopis, v němž se odvolával na své chatrné zdraví již od mládí. Dodával, že u hlavního líčení v Hranicích doložil lékařské potvrzení a rentgenový snímek s nálezem. Navrhoval, aby byl jeho zdravotní stav znovu vyšetřen úředním lékařem. Žádal předvolání Františka Navrátila, předsedy MNV Soběchleby, aby byl vyslechnut ve věci chování Jaroslava Holubce jako občana a zemědělce. Navrátil již 24. června 1952 hranickému soudu potvrdil Holubcovo tvrzení o poničení jeho úrody pšenice a žita hrbáčem osením. Škody byly podle zjištění MNV padesátiprocentní. Dne 14. července 1952 MNV lidovému soudu napsal, že sedm hektarů cukrovky nebyl Holubec schopný zvládnout sám. Hlásil to sice na MNV, ale v jeho silách nebylo opatřit brigádníky, proto se obrátil na odbor pracovních sil ONV Hranice. Práce v cukrovce tím byly provedeny opožděně. Z toho důvodu byla sklizeň mnohem menší, než se původně předpokládalo.

Ani uvedení dalších objektivních příčin nesplnění dodávek ovšem nezmírnilo Holubcův původní rozsudek, ba právě naopak. Dle rozsudku odvolacího soudu, Krajského soudu v Olomouci, z 26. srpna 1952 Jaroslav Holubec nesplnil dodávkové povinnosti v úmyslu zkrátit veřejné zásobování a rozrušit hospodářský pořádek, tedy nesplnil povinnost svého povolání v úmyslu mařit nebo stěžovat provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu v úseku zemědělské výroby, čímž spáchal trestní čin sabotáže podle § 85/1 trestního zákona. Rozsudek Lidového soudu v Hranicích byl tedy změněn. Za použití § 30 trestního zákona byl Holubcovi udělen trest odnětí svobody na dva roky a peněžitý trest ve výši 60 000 korun, v případě nedobytnosti k náhradnímu trestu odnětí svobody na šest měsíců. Ztráta čestných občanských práv byla vyslovena na dobu pěti let. Propadnutí jmění se týkalo celého jmění obviněného. Ve všech směrech byly tresty pro Holubce zvýšeny. Výjimku představoval zákaz pobytu v okrese Hranice navždy, který již nebylo možné „vylepšit“. Trestného činu se Holubec dopustil neplněním dodávek zemědělských produktů. Jako výsměch zní dodatek soudu: *„Zčásti je nutné přičíst nesplnění okolností na vůli odsouzeného neodvislým.“* Justice měla na mysli nedostatek pracovních sil, špatné přírodní podmínky roku 1951 i nemoc odsouzeného. Mezi řádky lze vlastně vyčíst, že Holubec (a nejen on, nýbrž i ostatní sedláci ze Símře) musel být odsouzen nehledě k jakýmkoliv objektivním okolnostem.¹⁶

Okresní prokurátor v Hranicích 11. prosince 1952 rozhodl o upuštění vymáhání peněžního trestu a nařídil výkon náhradního trestu odnětí svobody na šest měsíců. Výkon náhradního trestu, či jeho poměrné části mohl Holubec odvrátit jen uhrazením peněžního trestu, případně jeho části. Prokurátor svůj postup odůvodnil těmito slovy: *„Odsouzenému Jaroslavu Holubcovi byl konfiskován majetek, takže exekuční vymáhání peněžního trestu by nevedlo k cíli. Tato skutečnost odůvodňuje postup podle §u 293 odst.*

16 Rozsudky Krajského soudu v Olomouci v záležitostech zemědělců ze Símře jsou dochovány pouze v kopiích v rámci fondů Lidový soud Hranice, případně Okresní prokuratura Hranice. Spisy Krajského soudu Olomouc II se spisovým znakem Tk z let 1950–1952 byly totiž v roce 1964 skartovány. Za informaci děkuji paní H. Řihákové z olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě.

1 tr. ř. " Lidový soud v Hranicích se navíc už 24. září 1952 usnesl, aby odsouzený zaplatil náklady trestního řízení vyčíslené sumou 1780 korun.

V březnu 1953 zemřeli J. V. Stalin i jeho český žák – Klement Gottwald. Rada lidí věřila v okamžitě zmírnění totalitních poměrů. Možná mezi ně patřila i Holubcova žena Božena, která již 15. dubna 1953 zaslala prezidentovi Antonínu Zápotockému žádost o udělení milosti, respektive snížení trestu pro manžela. Božena Holubcová ve své žádosti uvedla i hlavní objektivní důvody, proč její manžel nesplnil v roce 1951 dodávky. Ten byl v té době vězněn v Dolním Žďáře u Ostrova v okrese Jáchymov. Zajímavý je slovensky psaný posudek Vězeňského ústavu Ostrov z 23. června 1953 vyhotovený na Holubcovu osobu. Podle posudku byl ukázněný, disciplinárně netrestaný, klidný a kamarádský. Jeho pracovní morálka byla hodnocena jako dobrá, pracoval v hlubině jako pomocný dělník s průměrným výkonem za poslední tři měsíce na 125 procent. Pracovní závazky podepisoval i plnil. Postoj k lidově demokratickému zřízení se jevil kladný. Nebyl organizován v žádné politické straně, politicky byl nevyspělý. Posudek dokonce obsahuje formulaci o tom, že Holubec svůj trest chápe a snaží se pracovat a poslušností napravit chybu. Ve vězeňském zařízení Ostrov byl Holubec vězněn od 30. května 1952, jako datum ukončení trestu je uvedeno 26. září 1954. Posudek je nutné brát obezřetně. Holubec byl stejně jako ostatní vězni povinen tvrdě pracovat, obzvláště, když šlo o práci na těžbě uranové rudy. O krušných až nelidských podmínkách vězeňských zařízení a táborů nucené práce v padesátých letech 20. století není potřeba zvláštní zmínky. Jedná se o historicky známou skutečnost. Jen těžko lze věřit tomu, že se z Holubce stal ve vězení sympatizant tehdejšího zřízení, jak se posudek snaží naznačit.

Lidový soud v Hranicích vyhotovil 1. září 1953 dopis, ve kterém se ONV Hranice a MNV Soběchleby tázal, zda a proč je Holubec hoden milosti. Soběchlebský MNV 11. září 1953 odpověděl: věc projednávala rada MNV již 21. srpna 1953 a dospěla k tomuto závěru – Holubec neměl styků s nežádoucími osobami, žil samotářsky, byl nemocný, několikrát omdlel, sdílel domácnost se ženou a čtyřmi dětmi. MNV i ONV se ohledně milosti pro Holubce vyjádřily příznivě. Dne 7. září 1953 Božena Holubcová napsala prokuratuře v Hranicích žádost o zaslání amnestijního listu pro manžela. Ostatní náležitosti pro amnestii již byly vyřízené. Jaroslav Holubec se připojil k žádosti své ženy. Po uplynutí trestu se chtěl jako dělník zapojit do práce u státního statku v bydlíšti manželky. Prokurátorka Sikorová však 11. září 1953 Holubcové odepsala, že se na trestní čin Jaroslava Holubce nevztahuje rozhodnutí prezidenta republiky ze 4. května 1953. Okresní prokuratura sdělila 6. listopadu 1953 hranickému soudu, že navrhuje zamítnutí žádosti o milost pro Holubce, poněvadž k tomu není závažných důvodů. Na neveřejném zasedání Lidového soudu v Hranicích bylo 17. listopadu 1953 rozhodnuto, aby byla žádost Holubcovy ženy o prominutí zbytku trestu pro manžela cestou milosti předložena Krajskému soudu v Olomouci. Soud tak učinil 27. listopadu 1953 (s návrhem na příznivé vyřízení – pozn. autora). Krajský soud o tři dny později spis vrátil s tím, aby bylo postupováno ve smyslu výnosu ministerstva spravedlnosti ze dne 31. července 1952. Nejednalo se totiž o milost, ale o eventuální podmíněné propuštění z trestu, poněvadž obviněný měl odpykanou již polovinu trestu.

Jaroslav Holubec byl podmíněčně propuštěn 9. února 1954. Stalo se tak na základě usnesení komise pro propouštění při Krajské prokuratuře v Karlových Varech ze dne 20. ledna 1954. Zkušební doba byla stanovena na dva roky, tj. do 9. února 1956. Holubec strávil ve vězení jeden rok, deset měsíců a 14 dní. Odpykal si tak bezmála celý trest. Po propuštění se jeho místem pobytu stal státní statek Pohled v okrese Havlíčkův Brod, kde již od roku 1952 žila jeho rodina. Holubec měl každé tři měsíce posílat Vězeňskému ústavu Ostrov zprávu o svém pobytu.

Ze soudního spisu lze zjistit několik dalších údajů k osudu Jaroslava Holubce. V červnu 1968 byl stále zaměstnancem státních statků, žil však ve Vizovicích. V lednu 1974 žil v Horní Moštěnici (okres Přerov), tedy asi 20 km od Símře. Okres Hranice, v němž mu byl zakázán pobyt navždy, byl zrušen v roce 1960. Soběchleby byly od té doby součástí okresu Přerov. Okresní soud v Přerově 10. ledna 1974 rozhodl kladně o zahlázení odsouzení v trestní věci Jaroslava Holubce: „... od výkonu trestu žije více jak 20 roků řádným způsobem, nebyl soudně trestán...“ Po změně společenských poměrů tentýž soud 17. srpna 1990 v neveřejném zasedání v trestní věci proti odsouzenému Jaroslavu Holubcovi rozhodl kladně o soudní rehabilitaci. Tím byly rozsudky Lidového soudu v Hranicích a Krajského soudu v Olomouci z roku 1952 prohlášeny za zrušené, stejně jako další rozhodnutí v téže trestní věci.¹⁷

Antonín Sehnal

Narodil se 22. června 1919 v Soběchlebech. Po vychození obecné a měšťanské školy absolvoval hospodářskou školu. V roce 1946 vykonával dvouměsíční prezenční vojenskou službu. O dva roky později se oženil s Marií, dcerou zemědělců Zavadilových. O rok později se jim narodil potomek. Roku 1948 Antonín převzal zemědělství po svém otci jako nejstarší potomek. Při převzetí usedlosti mu však byla uložena povinnost splatit svým sourozencům (pět bratrů a dvě sestry) částku 300 000 korun, pět koní a pět krav. Do roku 1951 Antonín z této částky splatil 100 000 korun, jednu kravu a jednoho koně. Zbývajících částkou (200 000 korun, po čtyřech kravách a koních) měl zatížen majetek. Část usedlosti Antonín nepřevzal, poněvadž jeho rodiče si ponechali zemědělskou půdu o výměře 10,20 hektaru. Po smrti otce zde samostatně hospodařila Antonínova matka Anežka s jed-

17 SOKA Přerov, fond Lidový soud Hranice, sign. T 91/52. V řadě spisů je soud označován mylně jako „Okresní soud Hranice“ místo správného „Lidový soud Hranice“. A to dokonce i zaměstnanci soudu (pozn. autora). Zápis Okresního soudu Přerov ze dne 17. 8. 1990 obsahuje nanejvýš zavádějící údaj: Jaroslav Holubec, posledně bytem Soběchleby, osada Símře č. 3 (sic!). Plný nesprávných informací je také záznam Krajské správy SNB, správy Státní bezpečnosti Brno, oddělení Gottwaldov, vyhotovený 10. 11. 1967: „Rodina Holubcova – bytem Vizovice 422 – zpráva. Holubcovi se do Vizovic přestěhovali v květnu 1956 a začali pracovat na školním statku. Přistěhovali se z Pohledu. Až do roku 1948 však působili v obci Símři u Drahotuš, okr. Lipník, kde Holubcovi vlastnili velký statek a po Únoru 1948 byli likvidováni. Dle vyprávění Josefa Doláka z obce Kladruky, okr. Lipník, Holubec se velmi stavěl proti rozparcelování, napadal členy KSČ a ohrožoval lidi, kteří pracovali na jeho poli a pak byl zatčen. Důvody zatčení nejsou známy a ve Vizovicích o tomto vůbec nevědí. V rámci likvidace byl pak ze Símří odsunut a není známo kam, pravděpodobně do Pohledu, okr. Havlíčkův Brod, odkud se pak přestěhovali do Vizovic. Ve Vizovicích udržoval Holubec styky s Macalíkem, zaměstnancem školního statku – rovněž likvidovaný zemědělec, dále s bývalým velkým sedlákem z Lůžkovic, který byl rovněž likvidován. Jinak Holubec styky neudržoval a na vyjadřování je velmi opatrný.“ Zpráva byla vyhotovena na žádost Krajské správy SNB, správy Státní bezpečnosti, oddělení Břeclav z 2. 11. 1967. Důvodem sepsání záznamu byl útek Holubcova syna Antonína (naroden 15. 8. 1939) do Rakouska. Státní bezpečnosti se dostal do rukou Antonínův dopis určený jeho rodičům. Viz Archiv bezpečnostních složek ČR, registraturní svazek 14 496. Jedná se o stručný záznam, přesto se mylí v časových a zamešpisných údajích (Holubcovi žili v Símři do roku 1952, Símře neleží u Drahotuš, Kladruky neexistují, myšleny jsou zřejmě Kladníky). A důvody perzekuce Jaroslava Holubce musely být příslušníkům StB zcela jasné.

S o u p i sa stav budov hospodářství Antonína Sehnala v Sílni č. 2.

Hlavní budova je jen přisazení, čtvercového tvaru. Obytné místnosti jsou staré, s trámovými dřevěnými stropy.

Zpředu a levého rohu od cesty jsou 3 obytné místnosti s novými podlahami, přední betonovou podlahou. S této přední jsou dveře do síně s hlíněnou podlahou, ze které vedou dveře do 3 komor s hlíněnými podlahami, s podepřenými stropy. Na tyto komory navazují stáje s kostkovou dřevěnou podlahou pro ustájení 8 koní, s klenutými stropem.

Vlevo od stáji je kuchyně s mýdlym sporákem, s 2 obytnými místnostmi - staré opravené. Vjezd je v levém boku hlavní budovy, vjezd i dvůr je dlážděný kamenným a betonový. Vlevo od vjezdu je betonové hnojiště. Od vjezdu vlevo je křevín pro 17 kusů dobytka, podlaha je cihlová strop traversové klenutí. Na křevín navazuje vepřín se 4 kotelci a cihel 7x4m, strop traversové klenutí, dlažba cementová. Vlevo od vepřince je křevín s klenutým stropem, cihlovou podlahou, pro 3 ks hov. dobytka.

Proti vjezdu je přípravná a vepřín a křevín dohromady v jedné místnosti pro 4ks hov. dobytka, 9 kotelci pro vepře s cihlovou podlahou a traversovým stropem/klenutím/.

Vedle tohoto křevínu-vepřínu je vjezd k ostatním hospodářským budovám. Ze křevínem-vepřínem výměnkář je kamenná silážní jáma 7x12x2m na 12 vagonů řepných řízáků.

Vpravo od silážní jámy je nový dřevník s cihlových sloupů a vyplněním tyčevinou, střecha je pokryta pálenou taškou. Dále vpravo je stodola s pálených cihel a deštění, pokryta je eternitem a je v dobrém stavu. Vpravo a vlevo před stodolou jsou přistavěny plevníky s cihel a deštění, oba v dobrém stavu, pravý pokryt lepenkou, levý eternitem. Část hlavní budovy od silnice oddělena dvěma vjezdy je s nepálených cihel, stropy v bytech jsou trámové. Stít u zadního vjezdu padá. Horní část nejsou schopné k jakémukoliv skladování. Celkově je zmíněná část ve velmi špatném stavu. Zbytek hlavní budovy, hlavně nad stáji a chlévy je pokryt břidlicí a novou vazbou střechovou.

V.....dne.....1952.

Státní statek

na území podniku
SOKA PŘEROV
PŘEROV.

Soupis přečten a podepsán:

za majitele:

za státní statek, n.p., Přerov

Soupis a stav budov hospodářství Antonína Sehnala. SOKA Přerov

ním synem a jednou dcerou. Antonín Sehnal byl v letech 1945–1948 členem lidové strany, za niž byl zvolen do pléna MNV Soběchleby. Po rozpadnutí strany z ní vystoupil a dobrovolně se vzdal členství v MNV.

Pozornost zasluží Antonínův bratr Oldřich, který byl v roce 1950 zatčen pro podporu protikomunistické skupiny. Po vyšetření případu ho brněnská prokuratura sice propustila na svobodu, ale po hlavním líčení v prosinci 1951 byl odsouzen na deset let do vězení kvůli podpoře a ukrývání

teroristů. Označení terorista je dobově zabarvené, v každém případě se jednalo o osoby nepřátelské vůči tehdejšímu totalitnímu režimu komunistického stříhu.

Antonín Sehnař hospodařil na 35,5 hektarech půdy, z toho 23 hektarů představovala orná půda. Do roku 1949 plnil dodávky na sto procent, teprve v roce 1950 nesplnil předpis v mléce o osm tisíc litrů a byl za to ONV Hranice potrestán peněžitou pokutou ve výši 250 000 korun. V roce 1951 měl 21 kusů ustájeného hovězího dobytka (z toho osm dojnic) a 16 kusů vepřového, z toho tři prasnice. K obdělávání půdy disponoval třemi koňmi a jedním hříbětem.

Antonín Sehnař v roce 1951 splnil dodávky následujících produktů (stav k 1. prosinci 1951):

komodita	plán	plnění
ječmen	44,00 q	44,00 q
oves	8,85 q	8,85 q
olejniny	7,50 q	7,50 q
brambory	56,00 q	67,00 q
vejce	4596 kusů	4596 kusů
hovězí maso	24,85 q	20,00 q

V témže roce naopak nesplnil tyto dodávky (stav k 1. prosinci 1951):

komodita	plán	plnění
pšenice	98,50 q	52,34 q
žito	58,30 q	28,27 q
vepřové maso	17,84 q	8,19 q
cukrová řepa	1400 q	780 q
mléko	19 360 l	7 079 l

Ke scházějícímu množství se v prosinci 1951 vyjádřil SNB: „Scházějící nedodané množství pšenice a žita činí 76,19 q, to jest $\frac{3}{4}$ vagonu. Cukrovou řepu splnil na pouhých 55 % a k úplnému splnění mu schází přes 6 vagonů. Je zde zřejmá národohospodářská škoda, kterou Antonín Sehnař zavinil svou nedbalostí. Rovněž tak jest to s plněním dodávky mléka a vepřového masa. Tyto dodávky se mohou do konce roku změnit, avšak pouze nepatrně. Je však téměř vyloučeno, že by dodávku mléka splnil a sám ve své výpovědi udal, že tuto do konce roku nesplní. Dodávku hovězího masa je schopen splnit, jelikož má ve stáji kus, který již nabídl HD v Lipníku n/B k odprodeji.“

I Sehnař se přirozeně bránil. Když byl 10. prosince 1951 vyšetřován ohledně neplnění dodávek, argumentoval vysokým předpisem, slabou krmnou základnou pro dobytek a nedostatkem jadrných krmiv. Sbor národní bezpečnosti měl zcela opačný názor: „Turzení, že má vysoký předpis dodávek, jest neodůvodněn, neboť předpis se stanovil dle výměry pozemků. Nesplnění dodávky v mléce dá se odůvodnit tím, že nemá plánovaný stav dobytka a místo 11ti dojnic má pouze 8. Rovněž tak nemá plánovaný stav prasnic a proto nesplnil předepsané množství vepřového masa. Hospodářská usedlost je neudržovaná a vedena nedbale. Dobytek jak vepřový tak i hovězí je ve špatném stavu, a není udržován v čistotě. Při domovní prohlídce bylo

u něj na sýpce nalezeno 10 q ova, 9 q ječmene a 1,30 q pšenice. Z tohoto obilí bere Antonín Sehnal ku krmení dobytka a jako samozásobitelskou dávku pro členy rodiny. Rovněž byl zjištěn nedostatek krmiva pro dobytek, jako seno a jadrné krmivo. Pro jarní osev nebude mít dostatek osiva.“ Bylo ovšem konstatováno, že dobytek z usedlosti jeho matky byl umístěn v jeho objektech. Dobytek tak byl ustájen nedostatečně, ve stísněném prostoru, což bylo na škodu pro obě usedlosti. Z toho důvodu Sehnal nedodržel plánovaný stav dobytka – místo 24 kusů hovězího dobytka (z toho jedenáct dojnic) měl jen 21 kusů, z toho osm dojnic. Nemohl proto splnit dodávku mléka. Obdobně vypadala situace s vepřovým dobytkem – místo plánovaných 24 kusů včetně čtyř prasnic vlastnil 16 kusů, ve třech případech šlo o prasnice.

Okresní velitelství SNB v Hranicích koncem roku 1951 zároveň vyjádřilo nekompromisní názor na Sehnalovu osobu: *„Antonín Sehnal zaměstnával při svém zemědělství stále pracovní síly, které velmi neodměňoval a tito se na něj stěžovali. U malých a středních zemědělců v obci Soběchlebach nemají dobrou pověst, jelikož jsou považováni za vesnické boháče a to všichni zemědělci v osadě Simře. Vzhledem ku shora uvedeným okolnostem není žádoucí, aby Antonín Sehnal byl nadále ponechán v obci Soběchleby, okr. Hranice, jelikož je zde nebezpečí, že by ovlivňovala stěžoval socialisaci vesnice. Antonín Sehnal spáchal čín za plného vědomí z nedbalosti a úplný nezáměr o své zemědělství. Timto počínáním a neplněním dodávek jest prokázán nepřátelský poměr k dnešnímu zřízení.*“ Z pasáže lze vycítit dobový kolorit: málo faktografických údajů, styl a fráze tehdejší propagandy, neúměrné množství gramatických chyb. Ohledně pracovních sil dodejme, že Sehnal prováděl roku 1951 zemědělské práce v usedlosti spolu s manželkou. Vypomáhali jim pouze dva Antonínovi sourozenci. Dne 20. února 1951 se Antonín Sehnal spolu s třemi dalšími sedláky ze Símře obrátil písemně na MNV Soběchleby s žádostí o zajištění stálých pracovních sil. Odvolávali se na zákon č. 55 o pomoci rolníkům, protože nebyli schopni bez pomoci jiných splnit výrobní a dodávkové úkoly. Obecní orgány je odkázaly na ONV Hranice. Podle Sehnala neobdrželi na svůj dotaz písemnou odpověď. V době špičkových prací jim však MNV poskytl brigádu, s jejíž pomocí byla veškerá úroda včas sklizena.

Nesplnění dodávky mléka v roce 1950 Sehnal vysvětloval neúměrně vysokou kvótou a také tím, že již při přebírání usedlosti od otce neměl plánovaný stav dojnic. Jinak se přirozeně vyjadřoval k hospodářskému roku 1951, kdy nesplnil dodávku pěti komodit. Poukázal na stále se zvyšující kvóty, splnění v pšenici a žitě označil za nemožné. Krmnou základnu pro dobytek mu snížili hraničtí funkcionáři, když mu zabavili deset metráků ova nad předepsanou a již splněnou dodávku. Kvůli menšímu počtu dojnic nebyl schopný splnit dodávku mléka. Navíc mu uhybnula jedna dojnice. Od Hospodářského družstva v Hranicích na ni nedostal žádný doklad, ani mu nebyla proplacena. Krmivovou základnu hovězího dobytka Sehnal hodnotil jako malou. Krávy krmil pouze slámou a řízky. Logicky to mělo za následek nižší přínosy v mase i mléce. Existence druhého hospodářství na jeho usedlosti vedla k nedostatku stájového prostoru. Vepři neměli potřebnou váhu, proto nebylo možné splnit dodávku vepřového masa. Nezmary přírody se dotkly rovněž Sehnalovy úrody – obiloviny napadl škůdce hrbáč

osenní, cukrovku, jež trpěla suchem, zamořily pro změnu ponravy chrousta. Totéž SehnaI zopakoval 24. ledna 1952, kdy byl vyslýchán okresním prokurátorem Smrčkem. Navíc uvedl další důvody: dva hektary pšenice vysázené na kopci byly poškozeny mrazy, ani přes jarní osetí holého místa nedošlo k větší nápravě. Vymrznutí pšenice nahlásil, před žněmi prohlédla úrodu komise, jejímž členem byl i Ing. Konupčík z ONV Hranice. SehnaI nahlásil také škody v žitě a cukrové řepě. Vše si přišli zkontrolovat zástupci ONV Hranice, případně MNV Soběchleby. SehnaI navrhoval zao-rání řepy a místo ní zasetí kukuřice. Nebylo mu to povoleno, navíc musel provést plečkování řepy. Obviněný trval na tom, že si žádnou z vyjmenovaných těžkostí nezavinil vlastní nedbalostí. Vzniklou situaci označil za výsledek vnějších vlivů a hospodářských skutečností.

Herman, mladší strážmistr SNB Soběchleby, sepsal 27. února 1952 zápis o dodatečném šetření. Herman potvrzoval svízele SehnaIova hospodaření (poškození úrody pšenice, žita a cukrové řepy v roce 1951). Závěr šetření přesto zní takto: *„Antonín SehnaI na veřejnosti jako nepřítel dnešního státního zřízení nikterak nevystupuje, avšak socialisaci vesnice se snaží brzdít a narušovat tím, že svoji půdu obdělává jen povrchně a ledabyle, o čemž svědčí plnění jeho veškerých dodávek. Kdyby jmenovaný takto nedával svůj nezáměr o své hospodářství najevo a při trochu jen dobré vůle staral se o řádné obdělání půdy, muselo by jeho hospodářství lépe prosperovat a takto dosáhnouti vyšších výnosů ke splnění dodávkových povinností.“*

Dne 26. března 1952 Lidový soud Hranice obdržel od okresní prokuratury žalobu a příkaz k zatčení Antonína SehnaIa. Zároveň s příkazem došla i žaloba, jež SehnaIa vinila z nedodání 9,52 q vepřového masa, 46,16 q pšenice, 21,19 q žita a 11 819 litrů mléka. To bylo vyhodnoceno jako nesplnění povinnosti povolání v úmyslu mařit nebo ztěžovat provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu v úseku zemědělské výroby. SehnaI byl obviněn ze sabotáže. Zastavme se u plnění dodávky žita za rok 1951. SehnaI dodal místo 58,30 q pouze 28,27 q, nedodávka žita tedy činila 30 q, nikoliv 21,19 q. Číselný nesoulad vznikl, protože mu ONV započelI oves, kterého SehnaI dodal více, než mu bylo předepsáno.

Antonín SehnaI byl na svoji žádost 31. března 1952 předveden a byl s ním u okresního soudu sepsán protokol. Žádal předvedení tří svědků ze Soběchleb (dělníci Anna Ryšková a Josef Hort, rolnice Ludmila Krečmerová), aby mu potvrdili, že nemohl splnit dodávky obilnin. Znovu poukázal na nedostatek pracovních sil a žádost na ONV, aby část jeho půdy byla převzata do nuceného nájmu. Za obhájce si SehnaI zvolil dr. Nováka, člena právní poradny v Lipníku nad Bečvou. Protokol byl zaslán okresní prokuratuře k nahlédnutí se žádostí o návrh. Prokuratura okresnímu soudu téhož dne mj. odpověděla: *„Pokud by soud pokládal za nutné přesto připustit některé z navržených důkazů, vyslovuji se v každém případě proti hromadnému předvolání svědků vedených o těžce skutkové okolnosti, a navrhuji, pokud budou svědkové připuštěni, aby byli obesláni telefonicky prostřednictvím příslušné stanice NB tak, aby konání hlavního líčení nebylo ohroženo nebo zmařeno. Obviněný měl možnost už v přípravném řízení tyto důkazy navrhnout, a jestliže tak neučinil a činí tak nyní, je z toho zřejmá snaha věc protáhnout.“*

Dne 3. dubna 1952 od 8:30 hod. se u Okresního soudu v Hranicích, oddělení 2, konalo hlavní líčení v trestní věci proti Antonínu Sehnalovi. Předsedou senátu byl Ladislav Sláma, soudci Stanislav Lacina, předseda MěNV Hranice, a Rudolf Anežka, zaměstnanec ONV Hranice. Jako prokurátor byl přítomen Vladimír Smrček. Ani Sehnal se nedočkal obhájce, kterého si přál. Přidělili mu dr. Václava Häuslera z Přerova.

Obžalovaný uvedl, že mu do dodávek za rok 1951 nebyli započtení čtyři vepři, které dodal na začátku roku 1952. K nesplnění dodávky mléka dodal, že mu v červenci 1951 posla jedna dojnice, v březnu 1951 dal jinou dojnici na nutnou porážku, protože spolkla hřebík. Z těchto důvodů nesplnil kontingent mléka za poslední dvě čtvrtletí roku 1951. Uvedl další důvod malé dodávky žita. Podle osevního postupu ho zasel u lesa, kde vysoké stromy vrhaly stín, což způsobilo nižší úrodu. Když viděl, jak bylo obilí poškozeno, žádal spolu s ostatními zemědělci ze Símře o úřední výmlat. Když k tomu nedošlo, žádali všichni ONV o úřední výmlat znovu. Odpověď však zněla: výmlat se u vás provádět nebude. Kromě toho Sehnal samozřejmě na svou obhajobu zopakoval výše zmíněná tvrzení.

František Navrátil, předseda MNV Soběchleby, svou výpověď podpořil tvrzení Jaroslava Holubce. Nejinak tomu bylo v Sehnalově případě. Již začátkem roku 1951 bylo na poradě ONV v Hranicích řečeno, že se z 1 hektaru v Símři počítá s dodávkou 30 q obilí. Navrátil to hned považoval za nemožné, nikdy předtím se tolik obilí v jeho obci (myšlen zřejmě katastr obce Soběchleby – pozn. autora) na 1 hektar neurodilo. Při honu na koroptve Navrátil zaznamenal, do jaké míry bylo napadeno obilí i cukrová řepa na polích Antonína Sehnala („... na mnohých místech na vzdálenost 2–10 m² nebylo žádné řepy“). O škodách byly záznamy na MNV. Navrátil rovněž potvrdil odebrání krmiva Metelkou, bývalým tajemníkem ONV.

Antonín Sehnal uvedl, že ani zemědělci ze Soběchleby by nebyli schopni splnit tak vysoké dodávky, jaké byly uvaleny na zemědělce v Símři. Soběchlebští měli podle Sehnala předpis 24,22 a 18 q z hektaru, nikoliv 30 q jako on. Rovněž v dodávkách ostatních komodit byly rozdíly. Přesto řada menších zemědělců podle Sehnala dodávky nesplnila. A zcela určitě za to nebyli potrestáni tak jako zemědělci ze Símře. Zásadní roli hrála výměra půdy jednotlivých rolníků (pozn. autora).

Prokurátor navrhl, aby byl předvolán a vyslechnut zástupce Hospodářského družstva v Hranicích, který měl sebou přinést písemné doklady dokazující dodatečnou dodávku masa Sehnalem v lednu 1952. Dostavil se Jan Zrněčko, plánovatel Hospodářského družstva v Hranicích. Jeho výpověď si lze přečíst v podkapitole u Jaroslava Holubce. Zrněčko uvedl i podrobné údaje k plnění Sehnalových dodávek. V lednu 1952 dodal tele o váze 51 kg a jatečný kus vážící 446 kg, dne 26. ledna 1952 dodal tři vepře o váze 180 kg (měl úkol 400 kg v jatečném mase a 100 kg v selatech). Dne 3. března 1952 dodal na předpis 500 kg. V tomto případě šlo již o dodávku na 1. čtvrtletí 1952.

Obhájce navrhl opět výslech Františka Navrátila kvůli zjištění, zda byl obviněný uvědomen o likvidační komisi a seznámen s následky nedostavení se. Dále obhájce navrhl výslech Josefa Kociána, aby se zjistilo, zda bylo obviněnému povoleno v lednu 1952 dodatečně plnit kontingent za rok 1951. Prokurátor se vyjádřil proti připuštění těchto důkazů. Po poradě bylo

rozhodnuto vyhovět návrhu obhájce. Hlavní líčení skončilo v 17:30 hodin. Následujícího dne v 8:30 hod. v něm bylo pokračováno. Výpověď Josefa Kociána, tajemníka MNV Soběchleby viz podkapitola Jaroslav Holubec. František Navrátil poté dosvědčil, že koncem roku 1951 přijela do Soběchleby likvidační komise ve věci dodatečného plnění dodávek za rok 1951. Všichni rolníci ze Símře měli být předvoláni prostřednictvím Josefa Kociána. Nikdo se však nedostavil. Nepamatoval si, jestli bylo obviněným umožněno dodatečně plnit dodávky za rok 1951 v lednu příštího roku.

Zatímco prokurátor navrhl odsouzení obviněného podle § 85/1, 48, 43, 47, 53, obhájce se vyslovil pro osvobození obviněného, případně pro mírný trest. Obviněný se k jeho návrhu připojil. Rozsudek Lidového soudu v Hranicích rozhodl, že Sehnal jako provozovatel zemědělského podniku o výměře 35,5 ha půdy nezajistil plánovaný stav hovězího dobytka a nesplnil předepsané dodávky zemědělských produktů ve vepřovém mase o 9,52 q a v mléce o 11 819 litrů, čímž z nedbalosti ztěžoval provoz výrobního národního podniku, zejména tím, že nesplnil nebo porušil povinnost svého povolání, nebo plnění takové povinnosti obcházel, při čemž jeho činem bylo mařeno nebo ztěžováno provádění, nebo plnění hospodářského plánu v zemědělském úseku. Tím se dopustil trestného činu ohrožení jednotného zemědělského plánu podle § 135/1,2 trestního zákona. Podle § 135 odstavce 2 byl odsouzen k trestu odnětí svobody na šest měsíců a k peněžitému trestu ve výši 8 tisíc korun, v případě nedobytnosti k odnětí svobody na další tři týdny. Podle § 23 se obviněnému počítala vazba od 26. března 1952 20 hodin (sic!). Podle § 43 byla u obviněného vyslovena ztráta čestných občanských práv na dobu tří let. Podle § 47 propadlo jmění obviněného státu, kromě věcí patřících do jeho osobního vlastnictví. Podle § 53 byl pro obviněného vysloven zákaz pobytu v hranickém okrese na vždy. Odsouzení bylo nepodmíněné. Antonín Sehnal byl však podle § 162/c tr. ř. zproštěn žaloby, že v roce 1951 jako provozovatel zemědělského podniku nesplnil předepsané dodávky zemědělských produktů v hovězím mase o 10,5 q, v pšenici o 46,16 q a v žitě o 21,19 q (tedy nesplnění povinnosti svého povolání v úmyslu mařit nebo ztěžovat provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu v úseku zemědělské výroby, čímž se měl dopustit trestného činu sabotáže podle § 85/1a trestního zákona.

V odůvodnění rozsudku stálo: „*Faktickým doznáním obviněného, výsledky hlavního líčení, výpověďmi Hynka Kašpara, Františka Navrátila, Jana Zrněčky, obsahem trestního oznámení a provedeným šetřením byl prokázán tento skutkový děj: Obviněný Antonín Sehnal převzal v r. 1948 hospodářskou usedlosti o 35,5 ha půdy v Soběchlebach – Símře čís. 2. Jeho hospodářství je vybaveno dostatečně mechanickými prostředky. Obviněný však si nepočínal jako řádný hospodář. V r. 1950 nesplnil předepsané dodávky mléka byl za to potrestán ONV v Hranicích citelným peněžitým trestem. Toto potrestání však nepomohlo. Obviněný jednak nedoplnil svůj stav hovězího dobytka na plánovaný rozsah a nezvýšil tím produkci mléka. Kromě toho nedodal veřejnému zásobování 9,52 q vepřového masa. Mléka odvedl za r. 1951 o 11 819 litrů méně. Tímto svým jednáním poškodil nedbalostí veřejné zásobování.*“

Obviněný doznal skutkový děj, ale popíral svoji vinu. K Sehnalovým námitkám o nízkém stavu hovězího dobytka soud dodal: „*Musel počítati*

také jako řádný hospodář se ztrátami takže nemůže jej omlouvat ani skutečnost, byť i pravdivá, že jedna dojnice jemu posla v r. 1951 a druhá spolklá hřebík a že musela být dodána na nutnou porážku.“ Podle výnosu ministerstva vnitřního obchodu ze dne 28. listopadu 1951 bylo možné plnění ve vepřovém dobytku na kontingent 1951 jen do konce toho roku, plnění z ledna 1952 se podle výnosu mělo započítat už na rok 1952. Hlavní líčení však neprokázalo, že by obviněný chtěl úmyslně neplnit předepsané dodávky. Jeho jednání bylo vyhodnoceno jako nedbalé, proto nedosáhlo zažalovaného trestného činu sabotáže. Polehčující okolností bylo při výměře trestu dosavadní soudní netrestání Sehnala, naopak přitěžující okolností, že trestným činem projevil nepřátelství k lidově demokratickému řádu. Zákaz pobytu v hranickém okrese na vždy byl u Sehnala vysloven ze stejných důvodů jako u Holubce, tj. narušování morálky zemědělců v Soběchlebských. Co se týče nedodávek hovězího masa a obilnin vzal Lidový soud v Hranicích na vědomí výpověď obviněného i jiných svědků (poničení úrody pšenice a žita hrbáčem osenním až z padesáti procent, dodatečné splnění dodávek hovězího masa za rok 1951 začátkem roku 1952), takže v těchto bodech byl Sehnal zproštěn viny, nešlo ani o nedbalost, natož o sabotáž.

Sehnal byl 7. dubna 1952 přemístěn z vazby k dalšímu výkonu trestu do Krajské soudní věznice v Olomouci. Odvolání proti odsuzujícímu rozsudku zaslal Lidovému soudu v Hranicích 21. dubna 1952. Okresní prokurátor v Hranicích se proti rozsudku odvolal až 26. května 1952. Soud podle prokurátora neprávem pominul výpověď Jana Zrněčka, který uvedl, že obviněnému nebylo povoleno splnit dodávku masa z roku 1951 na začátku následujícího roku. Stejně jako u Holubce prokurátor konstatoval nesprávné přiznání polehčující okolnosti na základě Sehnalovy dosavadní bezúhonnosti. Prokurátor navrhl, aby Krajský soud v Olomouci zrušil rozsudek soudu I. stolice v obou jeho částech a uznal Sehnala vinným nesplněním dodávek ve vepřovém mase, hovězím mase a mléce. Sehnal napsal lidovému soudu 12. června 1952 provedení odvolání co do viny a trestu a vyjádření na odvolání okresní prokuratury ze dne 26. května 1952. Sehnal uznal správnost rozsudku a tresty odnětí svobody a peněžitý ve výši 8 000 korun. Napadl pouze výrok rozsudku týkající se vedlejších trestů. Odmítal, že by měl v úmyslu svým činem poškozovat politické, vojenské a hospodářské zájmy republiky. Dodal, že sice nesplnil dodávky mléka a vepřového masa, ale na druhé straně splnil nadplán dodávky jiných zemědělských produktů. Odmítal rovněž, že by svým činem projevil nepřátelství vůči lidově demokratickému zřízení, za příliš přísný považoval i vedlejší trest zákazu pobytu, který označil za bezdůvodný. Sehnal odmítl i argumenty okresního prokurátora. Oproti výpovědi Zrněčka zmínil protikladné svědectví Josefa Kociána. Sehnal žádal zrušení rozsudku ohledně vedlejších trestů vynesenech podle § 43, 47 a 53 trestního zákona, případně změnu rozsudku tím způsobem, aby mu vedlejší tresty nebyly uloženy. Dále navrhl, aby bylo odvolání okresní prokuratury co do viny z hlediska § 85 trestního zákona zamítnuto a výrok soudu I. stolice potvrzen v plném rozsahu (pokud by nebylo vyhověno jeho odvolání ohledně vedlejších trestů).

Odvolací líčení proběhlo u Krajského soudu v Olomouci 24. června 1952. Sehnal zopakoval důvody nesplnění dodávek vepřového masa a mléka (nadkontingentní mléko se prý snažil koupit v Soběchlebských, ale nešlo to,

L₁
O p i s .
=====

Čísloání se na zákon č. 55 sb.
o pomoci rolníkům.

Soběchleby-Síma 20. února 1951.

Titl.

PL 4/52

Místní národní výbor

S o b ě c h l e b y .

Ve smyslu rozpisu výrobních a dodávkových smluv,
byly nám stanoveny takové úkoly, které nejme sto bez pomoci MNV naprosto
zvládnouti, jelikož se nám ke všem těmto úkolům nedostává stálých pracovníků
sil.

Rozhodli jsme se proto, poněvadž by byl ohrožen ve-
řejný zájem v zásobování a učiněný nám pak výtky, že neplníme své úkoly
a péči řádných hospodářů, uposorňujeme MNV, že budto nám tento zajistí pro
všechny běžné práce též stále pracovní síly, neboť jsme nuceni ponechat
MNV k dispozici pro nucený zájem ve smyslu zákona č. 55 sb. č. 3 část orná
půdy, kterou se daných poměrů nemůžeme řádně obhospodařiti.

Žádáme MNV aby celý případ projednal a písemně ná-
m uvědomil co hodlá učiniti, aby se závčas předešlo možným strátám na běž-
ném hospodaření.

Jaroslav Hlubec-rolník Soběchleby-Síma
Antonín Vaněk, zemědělec Soběchleby-Síma
Antonín Čechal, zemědělec Soběchleby-Síma
Antonín Zémorský, zemědělec Soběchleby-Síma

za správný opis.
V Hranicích, dne 17. prosince 1951.
velitel II oddělení:
z. r. Bstráňm. Juchelka

44.
Volný obviněný na 14. 15.
KONAN 24. 1. 1952, 16. hod.

Sh., 16. 1. 52.
j. j. j.

Došlo:	
Opisováno:	
Pracovník:	
Číslo:	19/1 17

Stížnost rolníků ze Símra na neúměrné dodávky, dopis z 20. 2. 1951. SOKA Přerov

poněvadž v posledním čtvrtletí nebylo dovoleno převádět nadkontingentní mléko na jiné zemědělce). František Navrátil podpořil Sehnala dříve uvedenými fakty, např. přiděl jaderných krmiv roku 1951 se vztahoval pouze pro drobné zemědělce, nemocné krávy a odstavená telata. Po poradě bylo prohlášeno usnesení o odložení odvolacího řízení na neurčito. Již 27. června 1952 krajský soud odeslal Lidovému soudu v Hranicích žádost, aby byla zjištěním u MNV Soběchleby, ONV Hranice a HD Hranice přezkoušena Sehnalova obhajoba ohledně dodávky hovězího masa.

MNV Soběchleby odpověděl 6. července 1952. Sehnal měl k 1. lednu i k 31. prosinci 1951 24 kusů hovězího dobytka, což zcela odpovídalo plánu. Rozplánování dodávek mléka na rok 1951 provedl Sehnal tak, že na poslední čtvrtletí byla největší dodávka (měl totiž čtyři březí krávy a jalovice, které se měly otelit). Hospodářské družstvo Hranice ve své odpovědi z 9. července 1952 rovněž potvrdilo stav Sehnalova dobytka. Nicméně uvedlo: *„U velkých zemědělců nebylo povoleno dle směrnic známých jak ONV tak MNV plniti v lednu 1952 nesplněné úkoly za rok 1951.“* Dne 16. září 1952 Hospodářské družstvo Hranice sdělilo okresní prokuratuře, že Antonín Sehnal jim v říjnu 1951 nenabídl tři býčky a sedm vepřů, jak tvrdil. Do prosince 1951 prý družstvo běžně bralo jateční dobytek, takže Sehnal měl možnost plnit dodávkové povinnosti vůči státu.

Krajský soud v Olomouci se 25. září 1952 obrátil na Okresní oddělení Veřejné bezpečnosti v Hranicích, které pověřil vyšetřením Sehnalových dodávek hovězího dobytka v roce 1951. Soud dále žádal přesný seznam dodávek mléka, ve které mlékárně ho Sehnal odevzdával a kdy přesně se Sehnalovi otelily krávy. Úsměvně zní pasáž: *„Podle sdělení HD v Hranicích evidenční karta ohledně dobytka Sehnala byla předána N. Hašovi z ONV v Hranicích, ref. X a ten podle sdělení ji předal s evidenčními kartami ostatních zemědělců na okresní prokuratuře v Hranicích, v důsledku čehož ani MNV v Soběchlebach ani HD nezná váhu obviněným dodaných dobytčat.“* Ve dnech 20. října a 4. listopadu 1952 krajský soud urguloval vyřízení této žádosti s odkazem, že se jedná o vazební věc. Březina, náčelník Obvodního oddělení Veřejné bezpečnosti, referát I, odpověděl 30. října 1952. Sehnal dodal v roce 1951 šest kusů hovězího dobytka (dvě krávy, čtyři býčky). Váha těchto kusů nebyla zjištěna, poněvadž Sehnalův evidenční list nebyl k nalezení ani v hospodářském družstvu, ani na okresní prokuratuře v Hranicích. Dne 14. ledna 1952 Sehnal dodal jedno tele o váze 51 kg, bylo mu započteno do dodávky za rok 1951. Býček o váze 446 kg, kterého obviněný nabídl v říjnu 1951, mu byl odebrán až 15. března 1952. V roce 1951 se Sehnalovým kravám narodilo celkem šest telat. Plnění dodávek vajec za jednotlivé měsíce roku 1951 bylo uvedeno v příloze vyhotovené Rolnickým mlékařským družstvem pro Šišmu a okolí.

Krajský soud se 6. listopadu 1952 obrátil na MNV Soběchleby, aby zjistil kolik kusů hovězího dobytka Sehnal dodal v roce 1951. Soud si tak chtěl verifikovat Sehnalova tvrzení (dodávka dojnice o 460 kg s hřebíkem na porážku v červnu 1951, odmítnutá dodávka býka v říjnu 1951). V případě pravdivosti Sehnalových tvrzení v těchto bodech soud tvrdil, že tím by obžalovaný splnil celou zažalovanou nedodávku 10,50 q hovězího masa.

MNV Soběchleby odpověděl 10. listopadu 1952. Po přesné kontrole dobytčích průvodních listů z roku 1951 bylo shledáno, že Sehnal dodal

v roce 1951 dvě krávy a čtyři býčky, 14. ledna 1952 jedno tele a 2. března 1952 jednoho býčka. Váhu kusů nebylo možné stanovit, protože tyto věci vedlo v evidenci Hospodářské družstvo v Hranicích. Nicméně v roce 1951 se brali býčci o váze 400 kg. Dojnice prý byla dodána na nutnou porážku na jatka v Lipníku nad Bečvou 6. srpna 1951. Předtím byla léčena na zánět pochvy a dělohy. Které kusy byly Sehnalovi započteny na dodávku, nebylo MNV známo, poněvadž i tyto záznamy se vedly v HD v Hranicích.

Veřejné odvolací líčení v Sehnalově záležitosti se uskutečnilo 25. listopadu 1952 v Olomouci. Krajský soud co do výroku o vině částečně vyhověl odvolání okresního prokurátora. Antonín Sehnal byl jako provozovatel zemědělského podniku uznán vinným nezajištěním plánovaného stavu hovězího dobytka a nesplněním předepsané dodávky vepřového masa (9,52 q) a mléka (11 819 litrů), tedy nesplněním povinnosti svého povolání v úmyslu mařit nebo ztěžovat provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu v úseku zemědělské výroby, čímž spáchal trestný čin sabotáže. Napadený rozsudek byl zrušen, Sehnalovi byl uložen trest odnětí svobody v trvání 18 měsíců (podle § 85 odst. 1 za použití § 30) a peněžitý trest 20 000 korun (podle § 48 a 49), v případě jeho nedobytnosti trest odnětí svobody na dva měsíce. Dále byla u Sehnala vyslovena ztráta čestných občanských práv na dobu pěti let (podle § 43 a 44), propadnutí celého jmění ve prospěch státu (podle § 47) a zákaz pobytu v okrese Hranice na vždy (podle § 53). Jednalo se o nepodmíněné odsouzení. Ohledně výroku o započtení vazby a zprošťující části zůstal napadený rozsudek bez změny. Odvolání Sehnala bylo podle soudu neodůvodněné, odvolání prokurátora částečně odůvodněné. Odvolací soud však uznal, že Sehnal splnil dodávku hovězího masa za rok 1951 a byl tak v tomto směru prvním soudem právem zproštěn žaloby. V podstatě se jedná o paradoxní a ironické tvrzení, poněvadž rovněž v Sehnalově případě odvolací soud výrazně přitvrdil v trestech. Trest odnětí svobody se zvýšil z šesti měsíců na rok a půl, pouze trest zákazu pobytu v okrese Hranice nebyl zpřísněn, ani to totiž nebylo možné.¹⁸ Nicméně okresní prokurátor Smrček již 15. května 1952 sdělil kraj-

18 SOKa Přerov, fond LS Hranice, sign. T 94/52. Rozsudek uvádí: „Okresní prokurátor se právem domáhá změny ve výroku o vině, pokud jde o nedodávku mléka a vepřového masa a odvolací soud se plně ztotožňuje s jeho vývody v odvolání uvedenými. Obviněný totiž již v r. 1949 nesplnil na předepsanou dodávku mléka 1550 litrů a byla mu ONV v Hranicích uložena peněžitá pokuta ve výši 15 000 Kčs, rovněž i v roce 1950 nesplnil na předepsanou dodávku mléka 8 000 litrů a byla mu uložena peněžitá pokuta 250 000 Kčs a opětně v r. 1951 na předepsanou dodávku mléka 19 360 litrů nedodal 11 819 litrů, kteroužto celoroční dodávku mléka zřejmě rozplánoval podle předem promyšleného plánu, že toto mléko nesplní, což je vidno jednak z plánovaných dodávek na jednotlivá čtvrtletí, jednak z toho, jak se mu v druhém a třetím čtvrtletí krávy oteílaly, a jednak z toho, jak potom nakonec ve čtvrtém čtvrtletí dodávku mléka splnil. Rovněž z toho, že nesplnil v tak velkém měřítku dodávku ve vepřovém mase, je vidět záměrné jednání obviněného, že se skutečně jako řádný hospodář úmyslně nestaral ani o řádný stav vepřového a hovězího dobytka, ani o jeho řádné ošetřování, aby pak mohl vyprodukovat tolik, kolik měl podle plánu odevzdati a tak, aby byla zabezpečena výživa pracujícího lidu. Obviněný se nemůže v žádném případě vymlouvat na to, že neměl dostatek pracovních sil a že se svojí manželkou nestal na obdělání polí a na ošetření dobytka, případně, že neměl dostatek jadrného krmiva, ježto bylo jeho věcí, aby si pracovní síly na jaří, žitové a podzimní práce sehnal, a kdyby byl chtěl, mohl si je zjednat a tak potom řádně dostát svým povinnostem, jak mu bylo také předepsáno. Bylo také zjištěno, že obviněný společně s ostatními třemi venkovskými bohatci, a to Jaroslavem Holubcem, Antonínem Vaňkem a Antonínem Zámorským vesměs ze Soběchlebs – osada Símfe – podal MNV v Soběchlebs dne 20. 2. 51 žádost, aby jim byly zajištěny pracovní síly, a to jak sezonní tak i stálé, ježto jinak jsou nuceni ponechat MNV pozemky k dispozici pro nucený nájem. Obviněný Antonín Sehnal mohl přece dávno před tím svoje pozemky dát k dispozici drobným a středním zemědělcům bez úplaty, což ovšem neučinil, ježto měl námezdní stálé pracovní síly, jež, jak bylo zjištěno, vykořisťoval a chtěl, aby se tak dalo i v dnešní době.“ V rozsudku se lze dokonce dočíst, že při výměře trestu bylo přihlédnuto ke stupni nebezpečnosti trestného činu pro společnost. Podle soudu Sehnal bezdůvodně odňal zemědělské produkty na úkor výživy pracujícího lidu (sic!). Jako obhájce byl u odvolacího líčení přítomen dr. Homolík, člen advokátní poradny Přerov. Předsedou senátu byl dr. Mantl, jako soudci byli přítomni Jan Lang, Adolf Spálovský a Antonie Čelňišová, prokuraturu zastupoval dr. Franc.

ské prokuratuře: „*Nezamýšlím napadnout zprošťující část rozsudku, pokud jde o rostlinnou výrobu. Obviněnému se zdařilo prokázat závažné škody na úrodě a také plánovaný hektarový výnos byl u něho nadsazen, takže splnění dodávek bylo od počátku pochybné. Nesplnění dodávek v živočišné výrobě je samo o sobě tak závažné, že na výši trestu ani na uložení trestů vedlejších či na kvalifikaci činu by přibrání nedodávek rostlinných do odsuzujícího rozsudku nemělo podstatného vlivu.*“¹⁹ Soudní mašinerie si jinými slovy nepřidělávala práci. Stačilo jí zahrnout do trestu to, co potřebovala k dostatečnému odsouzení obžalovaných.

Lidový soud Hranice konal 12. prosince 1952 neveřejné zasedání v trestní věci proti Sehnalovi. Předmětem jednání bylo stanovení nákladů trestního řízení. Za přítomnosti předsedy senátu dr. Klímové a prokurátorky Sikorové bylo usneseno, aby Sehnal zaplatil náklady trestního řízení ve výši 321 korun. Částku Sehnal splatil 28. ledna 1953. O den později napsal okresní prokuratuře v Hranicích ohledně platebního příkazu z 29. prosince 1952, na základě kterého měl zaplatit peněžitý trest ve výši 20 000 korun. Manželka mu při návštěvě 25. ledna 1953 sdělila, že uvedený obnos zaplatila ve dvou splátkách po deseti tisících korunách. Ohledně stvrzenek odkazoval Sehnal na svou manželku, tehdy bytem v Pohledu, okres Havlíčkův Brod. Sehnal psal dopis v Hlubočkách (PÚ v rámci SVS Olomouc). Dne 17. června 1953 Marie Sehnalová sdělila okresní prokuratuře, že 22. prosince 1952 zaplatila 10 000 korun a 22. ledna 1953 celkem 9 000 korun jako pokuty za manžela. U finančního referátu ONV Hranice to bylo ověřeno. Ovšem resultát okresní prokuratury z 5. srpna 1953 zněl: „Podle obsahu spisů ONV v Hranicích zjištěno, že Antonín Sehnal má kromě peněžitého trestu uloženého soudem zaplatit také starší peněžitý trest uložený mu ve správním řízení za nesplnění dodávek v roce 1950. Složené částky 10 000 Kčs a 9 000 Kčs zúčtoval však finanční referát ONV jako placení peněžitého trestu uloženého rozsudkem v této věci, takže peněžitý trest uložený ve správním řízení je nezaplacen a ONV v Hranicích zařizuje odpýkání náhradního trestu odnětí svobody.“

Usnesení okresní prokuratury: „*Podle § 291 tr. ř. se upouští od vymáhání částky 200 Kč (v nové měně) jakožto nezaplacenému zbytku peněžitého trestu 20 000 Kčs, uloženého Antonínu Sehnalovi rozsudkem krajského soudu v Olomouci ze dne 25. listopadu 1952 č. j. Pt 4/52-64 ve věci lidového soudu v Hranicích, a podle § 293 odst. 2 tr. ř. se nařizuje výkon poměrné části náhradního trestu odnětí svobody v délce 2 měsíců, uloženého tímž rozsudkem. Poměrná část náhradního trestu odnětí svobody, již má Antonín Sehnal odpýkat, činí 3 dny. Na uložený trest 20 000 Kč složil odsouzený Antonín Sehnal prostřednictvím své manželky ve dvou splátkách celkem 19 000 Kčs. Vymáhání zbytku by bylo patrně bezvýsledné vzhledem k tomu, že majetek odsouzeného byl prohlášen za propadlý ve prospěch státu. Jsou tedy dány podmínky pro nařízení výkonu poměrné části náhradního trestu odnětí svobody podle § 293 odst. 2 tr. ř., neboť je v daném případě nedobytná toliko část trestu peněžitého.*“ Od tohoto usnesení však bylo již 17. 8. 1953 upuštěno, poněvadž zbytek peněžitého trestu ve výši 200 korun Sehnal splatil. Výkon poměrné části náhradního trestu odnětí svobody tím byl Sehnalovi odpuštěn.

Antonín Sehnal byl propuštěn 26. září 1953. V prosinci toho roku napsal ze svého nového bydliště v Pohledu dotaz Okresní prokuraturě v Hranicích, zda může přijet do okresu Hranice na svatbu své sestry. Ze strany Lidového soudu v Hranicích nebylo námitek, věc byla zaslána příslušnému úřadu k vyřízení. ONV Hranice žádosti 11. ledna 1954 vyhověl s tím, aby návštěva netrvala déle než tři dny. Sehnal byl vyzván, aby ONV sdělil datum konání svatby. Pokud by byl autor studie sarkastický, musel by snad režim za takovou „velkorysost“ pochválit...

Okresní soud v Havlíčkově Brodě rozhodl 28. března 1974 v neveřejném zasedání o zahlazení odsouzení Antonína Sehnala, toho času traktoristy státního statku v Pohledu. Zahlazení bylo provedeno na žádost odsouzeného z 28. ledna 1974. Okresní soud v Přerově rozhodl 4. září 1990 v neveřejném zasedání v trestní věci proti odsouzenému Sehnalovi (posledně bytem Pohled) podle zákona 119/90 Sb. o soudní rehabilitaci tak, že prohlásil za zrušené oba rozsudky proti Sehnalovi z roku 1952, stejně tak zrušil i všechna další rozhodnutí v téže trestní věci, jež na zrušený rozsudek obsahově navazovala.²⁰

19 SOKA Přerov, fond OP Hranice, sign. Pt 4/52.

20 SOKA Přerov, fond LS Hranice, sign. T 94/52.

O autorech

Věra Fišmistrová

archivářka Státního okresního
archivu Přerov v důchodu

Mgr. Petr Hlavačka

historik, vydavatel
p.hlavacka@medialine.cz

Mgr. Petr Jiráček

archivář Státního okresního
archivu Přerov
p.jiracek@pr.archives.cz

Dr. Jan Jirka

čestný člen Českého atletického
svazu, Praha

Mgr. Petr Kadlec, Ph.D.

vědecký pracovník Centrum pro
hospodářské a sociální dějiny Filo-
zofické fakulty Ostravské
univerzity v Ostravě
petr.kadlec@osu.cz

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního
archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

PhDr. Miroslav Marada

archivář Státního okresního
archivu Přerov
m.marada@pr.archives.cz

Doc. PhDr. Milada Písková, CSc.

Olomouc

PhDr. Ingrid Silná, Ph.D.

pedagog katedry muzikologie Filo-
zofické fakulty Univerzity Palacké-
ho v Olomouci
ingridsilna@seznam.cz

Jana Spálenková

Konzultant programového marke-
tingu, Rádio Blaník
spalenkova@radioblanik.cz
jana.spalenkova@mms.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu v Opa-
vě, pobočka Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz

ISBN 978-80-87632-00-0
ISSN 1214-4762